

نامه مقام معظم رهبری به آیت‌الله مظاهری برای عزیمت به اصفهان

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در پی درخواست حوزه علمیه و مردم اصفهان از معظم‌له، طی نامه‌ای به آیت‌الله حاج شیخ حسین مظاهری، مقتضی دانستند که ایشان به اصفهان نقل مکان نمایند و ضمن بنا نهادن پایگاه رفیع درس و تحقیق، تربیت طلاب و فضلا و ارشاد و هدایت عموم مردم و پاسخگویی به مراجعات دینی و شرعی آنان را وجهه همت خود قرار دهند.

متن نامه مقام معظم رهبری بدین شرح است:

بسم الله الرحمن الرحيم

جناب مستطاب آیت‌الله آقای حاج شیخ حسین مظاهری (دلالت بر کاتبه)

پس از سلام و تحیت بر خاطر شریف آن جناب پوشیده نیست که اصفهان، شهر علم و دین و شهر تقوا و تعبد و شهر انقلاب و جهاد است و علماء و مردم مؤمن و هوشمند آن، در گذشته و حال، منشاء آنچنان خدمات بزرگی در زمینه‌های گوناگون شده‌اند که همه‌ی کشور از برکت آن برخوردار بوده و هست. حوزه‌ی علمیه‌ی کهن و ریشه‌دار آن که سلف حوزه‌ی عظیم‌الشان قم محسوب می‌گردد؛ علما و فقهای بزرگی که هر یک در زمان خود، قطب فقاقت به شمار آمده و برخی منشاء تحول در فقه و مریب جمعی از فقهای نامدار گردیده‌اند؛ مرکزیت فرهنگی و ادبی و شعری و هنری در ادوار گوناگون تاریخ اسلام که یادگارهای آن در همه‌ی ایران بلکه در سراسر جهان گسترده است؛ فرآورده‌های علمی و دینی و برجسته‌تر از همه کتب و مصنفات بیشمار در فقه و فلسفه و حدیث که امروزه گستره‌ی علمی اسلام از آن منتفع و بدان متنعم است؛ و بسی از برجستگیهای دیگر؛ همه و همه در شمار مناقب و فضائل اصفهان و مردم متدین و هوشمند و کوشنده‌ی آن است که توانسته‌اند در عرصه‌های گوناگون علمی و فرهنگی و سیاسی حضور و تأثیر خود را در کشور و در تاریخ، ماندگار سازند.

در انقلاب کبیر اسلامی و حوادث مربوط به آن و از جمله دوران هشت‌ساله‌ی دفاع مقدس نیز اصفهان و مردم فداکار و پیشرو آن، نقش بارز خود را اثبات کردند؛ علمای اعلام آن با حضور روشنگر خود در همه‌ی صحنه‌ها که مظهر اطاعت از امام راحل عظیم بود، مردم را به حرکت آگاهانه دعوت کردند، و توده‌ی مردم متدین از همه‌ی قشرها با جان و مال و امکانات خود، بیدریغ به کمک اسلام و انقلاب شتافتند.

بحمدالله و المنة خود آن جناب نیز از حسنات اصفهان و هدیه‌ی ارزشمندی از آن شهر فضیلت‌پرور به حوزه‌ی والا مقام قم و به طلاب و جویندگان علم و معرفت و اخلاقی می‌باشید و سالهای متمادی پس از آن که حظ عظیمی از آن سرچشمه‌ی جوشان فقه و علم و معرفت، به دست آورده‌اید، خود در مسند استادی فقه و اخلاقی، جمع کثیری از فضلا و مستعدان را از فیوضات بهره‌مند ساخته‌اید.

اینک اصفهان - حوزه‌ی علمیه و مردم آن - جنابعالی را به اصفهان فرامی‌خوانند. قطب‌هی علمای محترم و عزیز اصفهان که در میان آنان شخصیت‌های برجسته‌ی علمی و دینی نیز حضور دارند و همواره مایه‌ی اعتلای حوزه علمیه‌ی اصفهان بوده‌اند، در نامه‌ی این را از اینجانب در خواست کرده و شوق خود و مردم را منعکس ساخته‌اند. لذا اینجانب مقتضی می‌دانم که جنابعالی به اصفهان نقل مکان فرموده و پایگاه رفیعی از درس و تعلیم و تحقیق بنا نهید و تربیت طلاب و فضلا و ارشاد و هدایت عموم مردم و پاسخگویی به مراجعات دینی و شرعی آنان را وجهه‌ی همت سازید.

بی‌شک مردم مؤمن و فرهنگ دوست و هوشمند استان و شهر اصفهان که به روحانیت معظم عشق می‌ورزند، مقدم جنابعالی را گرمی می‌دارند و با قدردانی از برکت وجود شریف، بهره‌ی وافر از حضور علمی و اخلاقی و اجتماعی و فرهنگی آن جناب خواهند برد ان‌شاءالله.

امید است جنابعالی و دیگر علمای اعلام اصفهان و مردم عزیز آن سامان مشمول توجه و عنایت ویژه‌ی حضرت بقیة‌الله (ارواحنا فداه) بوده باشید.

والسلام علیکم ورحمة‌الله

سیدعلی خامنه‌ای

۹ آذر ۱۳۷۴

پاسخ آیت‌الله مظاهری به نامه رهبر معظم انقلاب اسلامی

در پی نامه حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی به آیت‌الله حاج شیخ حسین مظاهری مبنی بر عزیمت ایشان به اصفهان، آیت‌الله مظاهری نامه‌ای به محضر مقام معظم رهبری ارسال کرد.

بسم الله الرحمن الرحيم

محضر مبارک مقام معظم رهبری

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (دام ظلّه الوارف)

سلام علیکم ورحمة‌الله

نامه نامی و خلمه گرمی آن رهبر مکرم و آن مقام معظم عز و صول بخشید از کرامت و جلالت و تعبد و تقوا و سلحشوری و ایمان و هوشمندی مردم اصفهان فرموده بودید، آری این چنین است، من خود نیز سالها شاهد ایثار و تعهد و بزرگواری مردم این شهر بودام و روزگاری را در میان اینهمه وفاداری و فداکاری سپری نمودام و هم اکنون خدمت به این مردم آزاده و جهادگر را مایه مباهات خویش می‌دانم همان طور که یادآوری فرموده بودید، حوزه علمیه اصفهان نیز از دیرباز در دامان فرهنگ پرور و حکمت گستر خود، فقیهان نامدار و عالمان گرانمقدار بسیار پرورنده است و امیدوارم از این پس نیز در ظل ولای حضرت بقیه الله فی الارضین (عج) و عنایت و ارشادات حضرت مستطاب عالی و تلاش و کوشش مدرسین بزرگوار و طلاب عزیز و سخت کوش آن، روز به روز شاهد شکوفایی و بالندگی این حوزه عظیم‌الشان و دیگر حوزه‌های علمیه استان اصفهان باشیم.

در مورد این طلبه ناچیز بزرگوارانه مطالبی فرموده بودید، صمیمانه از عنایات و کرامات حضرت‌تعالی سپاسگزارم و عاجزانه از پیشگاه آفریدگار علم و بیان خواستارم که به اینجانب توفیق دهد که تا آخرین نفس در خدمت به علوم و معارف اسلام و علما و طلاب عزیز باشم.

در پایان به روح پرفتوح و قدسی امام راحل که فصل نوینی را در تاریخ ملت قهرمان اسلامی گشودند برگهای زرینی را در احیای اسلام و روحانیت و حوزه‌های علمیه رقم زدند، درود و سلام می‌فرستم و طول عمر با برکت حضرت‌تعالی را که خلف صدق جاودانه مرد عالم اسلام هستید در راه اعتلای اسلام و اعلا‌ی کلمه الله و بهروزی و بهروزی مسلمانان جهان خولستارم.

والسلام علیکم ورحمة‌الله و برکاته

اصفهان

الاحقر حسین مظاهری

مبانی قرآن

آیت‌الله العظمی مظاهری بر آزاداندیشی و زرف‌نگری در تفسیر قرآن تأکید می‌کند ۱۰
 حجت‌الاسلام والمسلمین مرتضی آقاچه‌رئی
 آیت‌الله العظمی مظاهری آموزه‌های قرآن را مطابق و موافق فطرت الهی انسان می‌داند ۱۳
 حجت‌الاسلام والمسلمین علی مختاری
 تقریر بدیع آیت‌الله العظمی مظاهری از نظریه ولایت فقیه در قرآن ۱۶
 حجت‌الاسلام والمسلمین سید ابوالحسن مهدوی
 آیت‌الله العظمی مظاهری به ترسیم نمای اخلاق اجتماعی از منظر قرآن پرداخته‌اند ۲۰
 حجت‌الاسلام والمسلمین مجید هادی‌زاده
 آیت‌الله العظمی مظاهری هنگامی بودن زبان قرآن را ملاک فهم صحیح آن می‌دانند ۲۳
 مجید مهدوی
 آیت‌الله العظمی مظاهری جلوه‌های بدیعی از معانی آیات قرآن گشوده‌اند ۲۵
 احمد شریف‌زاده

مبانی و سیره اخلاقی

حفظ اصالت درس اخلاق آیت‌الله العظمی مظاهری با استناد به روایات و آیات ۴۴
 آیت‌الله سید رحیم توکل
 اخلاق عملی آیت‌الله العظمی مظاهری پشتوانه اخلاق نظری ایشان است ۴۶
 آیت‌الله حبیب‌الله رهبر
 جامعیت علمی آیت‌الله العظمی مظاهری در حجاب نورانی اخلاق مهجور مانده است ۴۹
 حجت‌الاسلام والمسلمین محمدرضا ایزدپور
 نگاه دلسوزانه و توأم با عمل؛ عامل گرایش به درس اخلاق آیت‌الله العظمی مظاهری ۵۱
 حجت‌الاسلام والمسلمین حسین طیبیان
 ادب و اخلاق آیت‌الله العظمی مظاهری در نقد بسیار درس آموز است ۵۲
 دکتر محمد محمدرضایی
 مشرب اخلاقی آیت‌الله العظمی مظاهری در فتاوی‌ای فقهی ایشان تأثیرگذار است ۵۵
 حجت‌الاسلام والمسلمین محمود الهی

دیدگاه آیت‌الله العظمی مظاهری درباره ولایت فقیه همان دیدگاه امام (ره) است ۵۹
 حجت‌الاسلام سید مرتضی مرتضوی
 آیت‌الله العظمی مظاهری مباحث اصولی را از مبادی فلسفی جدا می‌کنند ۶۱
 حجت‌الاسلام والمسلمین سید ابوالحسن نواب
 زرف‌نگری آیت‌الله العظمی مظاهری در اصول موجب نوآوری در نظر یا مبنا شده است ۶۳
 حجت‌الاسلام والمسلمین حبیب‌رضا ارزانی
 دیدگاه رجالی آیت‌الله العظمی مظاهری مبنای تمایز آرای علمی ایشان است ۶۸
 حجت‌الاسلام والمسلمین سید عباس حسینی
 سبک بیان مسئله در رساله آیت‌الله العظمی مظاهری نگاهی جامع به مقلد می‌دهد ۷۱
 حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی نیلی‌پور
 آیت‌الله العظمی مظاهری معتقد به تمییز علوم حقیقی و اعتباری در مسائل اصولی هستند ۷۴
 حجت‌الاسلام والمسلمین عبدالجواد ابراهیمی‌فر
 اتقان و صراحت احکام فقهی آیت‌الله العظمی مظاهری بر خاسته از روایات است ۷۶
 حجت‌الاسلام والمسلمین علی ابوطالبی
 کرامت انسانی از دیدگاه آیت‌الله العظمی مظاهری مبنای نظام اقتصادی است ۷۷
 حجت‌الاسلام والمسلمین محمدمهدی کرمی
 عرف اجتماعی را عاملی مهم در استنباط احکام می‌دانند ۸۱
 حجت‌الاسلام والمسلمین سیدحسین تقوی

مرجعیت اجتماعی و سیره عملی

مدیر اجرایی:
 مریم رجبی
 مدیر هنری:
 امیر شهبازی
 همکاران این شماره:
 جواد بیگی، سجاد اسکندری
 غلامرضا حسین پور
 سید حسین امامی
 ویراستار:
 مسعود فهامی
 عکاسان:
 محمد نمازی، نقی خوش خلق،
 محمد نجفی، حسن آقا محمدی
 سجاد خطابی

مدیر مسئول:
 سید مهدی تقوی
 سردبیر:
 حبیب‌الله ترکاشوند
 دبیر تحریریه:
 محمد پارسائیان

احیای حوزه علمیه اصفهان

آیت‌الله العظمی مظاهری؛ احیاگر شکوه گذشته حوزه علمیه اصفهان ۸۶
 آیت‌الله سید مرتضی مستجابی
 ایتار آیت‌الله العظمی مظاهری در هجرت به اصفهان موجب تحول همه‌جانبه شد ۸۷
 دکتر حسن کامران
 هجرت آیت‌الله العظمی مظاهری از قم به اصفهان مصداق آیه «نفر» است ۸۸
 حجت‌الاسلام والمسلمین محمدتقی رهبر
 اصلاح و توسعه ساختار حوزه علمیه اصفهان از اقدامات مهم آیت‌الله العظمی مظاهری است ۸۹
 مهتسب حمیدرضا فولادگر
 آیت‌الله العظمی مظاهری حوزه علمیه را با انقلاب پیوند داد ۹۰
 دکتر امیرحسین بانکی
 حضور آیت‌الله العظمی مظاهری در حوزه علمیه اصفهان منشأ خدمات ارزنده‌ای بوده است ۹۳
 حجت‌الاسلام والمسلمین مجتبی کوچک‌زاده
 زندگی نامه مرجع عالیقدر حضرت آیت‌الله العظمی مظاهری «مدظله العالی» اصفهان منشأ خدمات ارزنده‌ای بوده است ۹۴

مبانی فقهی و اصولی

چاپ و صحافی: چاپخانه همشهری
 نشانی نشریه:
 تهران، خیابان قدس، خیابان بزرگمهر پلاک ۸۵
 خیبرگزارای قرآنی ایران (ایکنا)
 پست الکترونیک نشریه:
 Rayeha@iqna.ir
 تلفن: ۰۲۱۲-۶۶۴۷۰۲۱۰ - ۹۸+

این شماره از رایحه با حمایت و مشارکت شهرداری تهران (شورای عالی قرآن) تهیه و تدوین شده است.

نامه مقام معظم رهبری به آیت‌الله مظاهری برای عزیمت به اصفهان

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در پی درخواست حوزه علمیه و مردم اصفهان از معظم‌له، طی نامه‌ای به آیت‌الله حاج شیخ حسین مظاهری، مقتضی دانستند که ایشان به اصفهان نقل مکان نمایند و ضمن بنا نهادن پایگاه رفیع درس و تحقیق، تربیت طلاب و فضلا و ارشاد و هدایت عموم مردم و پاسخگویی به مراجعات دینی و شرعی آنان را وجهه همت خود قرار دهند.

متن نامه مقام معظم رهبری بدین شرح است:

بسم الله الرحمن الرحيم

جناب مستطاب آیت‌الله آقای حاج شیخ حسین مظاهری (دامت برکاته)

پس از سلام و تحیت بر خاطر شریف آن جناب پوشیده نیست که اصفهان، شهر علم و دین و شهر تقوا و تعبد و شهر انقلاب و جهاد است و علماء و مردم مؤمن و هوشمند آن، در گذشته و حال، منشاء آنچنان خدمات بزرگی در زمینه‌های گوناگون شده‌اند که همگی کشور از برکات آن برخوردار بوده و هست. حوزه علمی کهن و ریشه‌دار آن که سلف حوزه‌ی عظیم‌الشأن قم محسوب می‌گردد؛ علما و فقه‌های بزرگی که هر یک در زمان خود، قطب فقاقت به شمار آمده و برخی منشاء تحول در فقه و مری جمع‌ی از فقه‌های نامدار گردیده‌اند؛ مرکزیت فرهنگی و ادبی و شعری و هنری در ادوار گوناگون تاریخ اسلام که یادگارهای آن در همه‌ی ایران بلکه در سراسر جهان گسترده است؛ فراورده‌های علمی و دینی و برجسته‌تر از همه کتب و مصنفات بشمار در فقه و فلسفه و حدیث که امروزه گستره‌ی علمی اسلام از آن منتفع و بدان متنعم است؛ و بسی از برجستگی‌های دیگر؛ همه و همه در شمار مناقب و فضائل اصفهان و مردم متدین و هوشمند و کوشنده‌ی آن است که توانسته‌اند در عرصه‌های گوناگون علمی و فرهنگی و سیاسی حضور و تأثیر خود را در کشور و در تاریخ، ماندگار سازند.

در انقلاب کبیر اسلامی و حوادث مربوط به آن و از جمله دوران هشت‌ساله‌ی دفاع مقدس نیز اصفهان و مردم فداکار و پیشرو آن، نقش بارز خود را اثبات کردند: علمای اعلام آن با حضور روشنگر خود در همه‌ی صحنه‌ها که مظهر اطاعت از امام راحل عظیم بود، مردم را به حرکت آگاهانه دعوت کردند، و توده‌ی مردم متدین از همه‌ی قشرها با جان و مال و امکانات خود، بیدریغ به کمک اسلام و انقلاب شتافتند.

بحمدالله و المنه خود آن جناب نیز از حسنات اصفهان و هدیه‌ی ارزشمندی از آن شهر فضیلت‌پرور به حوزه‌ی والا مقام قم و به طلاب و جویندگان علم و معرفت و اخلاق می‌باشید و سالهای متمادی پس از آن که حظ عظیمی از آن سرچشمه‌ی جوشان فقه و علم و معرفت، به دست آورده‌اید، خود در مسند استادی فقه و اخلاق، جمع کثیری از فضلاء و مستعدان را از فیوضات بهره‌مند ساخته‌اید.

اینک اصفهان - حوزه‌ی علمیه و مردم آن - جنابعالی را به اصفهان فرامی‌خوانند. قاطبه‌ی علمای محترم و عزیز اصفهان که در میان آنان شخصیت‌های برجسته‌ی علمی و دینی نیز حضور دارند و همواره مایه‌ی اعتلای حوزه علمیه‌ی اصفهان بوده‌اند، در نامه‌ی این را از اینجانب در خواست کرده و شوق خود و مردم را منعکس ساخته‌اند. لذا اینجانب مقتضی می‌دانم که جنابعالی به اصفهان نقل مکان فرموده و پایگاه رفیعی از درس و تعلیم و تحقیق بنا نهید و تربیت طلاب و فضلاء و ارشاد و هدایت عموم مردم و پاسخگویی به مراجعات دینی و شرعی آنان را وجهه‌ی همت سازید.

بی‌شک مردم مؤمن و فرهنگ دوست و هوشمند استان و شهر اصفهان که به روحانیت معظم عشق می‌ورزند. مقدم جنابعالی را گرامی می‌دارند و با قدردانی از برکات وجود شریف، بهره‌ی وافر از حضور علمی و اخلاقی و اجتماعی و فرهنگی آن جناب خواهند برد ان‌شاءالله.

امید است جنابعالی و دیگر علمای اعلام اصفهان و مردم عزیز آن سامان مشمول توجه و عنایت ویژه‌ی حضرت بقیة‌الله (ارواحنا فداه) بوده باشید.

والسلام علیکم ورحمة‌الله

سیدعلی خامنه‌ای

۹ آذر ۱۳۷۴

پاسخ آیت‌الله مظاهری به نامه رهبر معظم انقلاب اسلامی

در پی نامه حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی به آیت‌الله حاج شیخ حسین مظاهری مبنی بر عزیمت ایشان به اصفهان، آیت‌الله مظاهری نامه‌ای به محضر مقام معظم رهبری ارسال کرد.

بسم الله الرحمن الرحيم

محضر مبارک مقام معظم رهبری

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (دام ظلّه الوارف)

سلام علیکم ورحمة‌الله

نامه نامی و خامه گرامی آن رهبر مکرم و آن مقام معظم عز و وصول بخشید از کرامت و جلالت و تعبد و تقوا و سلحشوری و ایمان و هوشمندی مردم اصفهان فرموده بودید، آری این چنین است، من خود نیز سالها شاهد ایثار و تعهد و بزرگواری مردم این شهر بوده‌ام و روزگارانی را در میان اینهمه وفاداری و فداکاری سپری نموده‌ام و هم اکنون خدمت به این مردم آزاده و جهادگر را مایه مباهات خویش می‌دانم همان طور که یادآوری فرموده بودید، حوزه علمیه اصفهان نیز از دیرباز در دامان فرهنگ پرور و حکمت گستر خود، فقیهان نامدار و عالمان گرانمقدار بسیار پرورنده است و امیدوارم از این پس نیز در ظل ولای حضرت بقیه الله فی الارضین (عج) و عنایات و ارشادات حضرت مستطاب عالی و تلاش و کوشش مدرسین بزرگوار و طلاب عزیز و سخت کوش آن، روز به روز شاهد شکوفایی و بالندگی این حوزه عظیم‌الشأن و دیگر حوزه‌های علمیه استان اصفهان باشیم.

در مورد این طلبه ناچیز بزرگوارانه مطالبی فرموده بودید، صمیمانه از عنایات و کرامات حضرت تعالی سپاسگزارم و عاجزانه از پیشگاه آفریدگار علم و بیان خواستارم که به اینجانب توفیق دهد که تا آخرین نفس در خدمت به علوم و معارف اسلام و علما و طلاب عزیز باشم.

در پایان به روح پرفتوح و قدسی امام راحل که فصل نوینی را در تاریخ ملت قهرمان اسلامی گشودند بر گهای زرینی را در احیای اسلام و روحانیت و حوزه‌های علمیه رقم زدند، درود و سلام می‌فرستم و طول عمر با برکت حضرت تعالی را که خلف صدق جاودانه مرد عالم اسلام هستی‌د در راه اعتلای اسلام و اعلا‌ی کلمه الله و پیروزی و بهروزی مسلمانان جهان خواستارم.

والسلام علیکم ورحمة‌الله و برکاته

اصفهان

الاحقر حسین مظاهری

آیت الله العظمیٰ مظاہری
استاد اخلاق و فضیلت

مصاحبه با
آیت الله العظمی مظاهری

فهم صحیح نظریه ولایت فقیه، متابعت صد در صدی به دنبال دارد

ایشان در ادامه سخنانشان با بیان این که حضرت امام(ره) در فقه و اصول خیلی قوی بودند، اظهار کردند: امام(ره) هم در فقه و هم در اصول از خودشان ابتکارها داشتند. همچنین علاوه بر فقه و اصول، حضرت امام(ره) یک مفسر عالی بودند، در تفسیر مطالعات بسیاری داشتند و به اصطلاح در این موضوع کار کرده بودند. همچنین از نظر اخلاق نظری و از نظر اخلاق عملی خیلی بالا بودند.

ایشان تأکید کردند: باید بگویم حضرت امام(ره) مصداق این آیات بودند که فرمود: «قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَ كِتَابٌ مُبِينٌ، يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ؛ قطعاً برای شما از جانب خدا روشنائی و کتابی روشنگر آمده است، خدا هر که را از خشنودی او پیروی کند به وسیله آن [کتاب] به راه‌های سلامت رهنمون می‌شود.» و «يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ؛ آنان را از تاریکی‌ها به سوی روشنائی به در می‌برد»

باید درباره نظریه ولایت فقیه کار علمی بیشتری انجام شود؛ فهم صحیح این مسئله، متابعت صد در صدی را به دنبال خواهد داشت.

آیت الله العظمی حسین مظاهری با اشاره به اساتید خود در دوران تحصیل اظهار کردند: بنده افتخار می‌کنم اساتید خوبی را از ابتدای تحصیل مخصوصاً در قم داشتم. بنده ۱۲ سال خدمت حضرت امام خمینی(ره) افتخار شاگردی داشتم، اما چیزی که برای من خیلی جالب است این که از روز اول که رفتم قم به ایشان عرض کردم من آمده‌ام قم برای دو چیز: یکی برای درس شما و دیگری این که دست عنایت شما بر روی سر من باشد، همچنین خدمت ایشان گفتم درس شما که عمومی است و در آن شرکت می‌کنم، اما از شما می‌خواهم که دست عنایتتان خصوصاً روی سر من باشد. این مرجع معظم تقلید اظهار کردند: امام خمینی(ره) عزیز تبسم کردند و بنده از تبسم ایشان فهمیدم که قبول کرده‌اند. بعد از این ماجرا، چهار سال دست عنایت امام(ره) روی سر من بود و همه افتخارم همین است که بهره معنوی بسیاری از ایشان برده‌ام.

ایشان تصریح کردند: باید بگویم معلم اخلاق من هم حضرت امام(ره) هستند، از نظر درسی هم از ایشان بسیار استفاده کردم. حضرت امام(ره) یک مرد ملای متدین عاقل بودند، به همین دلیل هم توانستند انقلاب کنند و انقلاب ایشان به نتیجه رسید. ملاً بودن نه فقط در فقه و اصول، بلکه ایشان طبق اصول، ممتاز و پویا بودند و به خاطر همین فقه پویا بود که ایشان توانستند این نظام را ایجاد کنند.

آیت الله العظمی مظاهری بیان کردند: علاوه بر این که فقه و اصول ایشان پویا بود و در قم نمره اول بود، باید بگویم حوزه‌دار حوزه قم حضرت امام(ره) بودند، هر چند آیت الله العظمی بروجردی هم عالی درس می‌گفتند، خیلی عالی بود؛ اما از منظر تدریس برای جوانان که باید بک فقه و اصول پویا ارائه شود، این حضرت امام(ره) بودند که حوزه را می‌گرداندند و در واقع حوزه‌دار ایشان بودند.

و «يَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ» به راهی راست هدایتشان می‌کند» انصافاً ایشان مصداق این آیات بودند.

رئیس حوزه علمیه اصفهان با بیان این‌که حضرت امام(ره) در تفسیر و انس با قرآن بسیار زبازد بودند، عنوان کردند: علاوه بر این‌ها و مهم‌تر از همه، ایشان معلم اخلاق خودساخته و به‌راستی مبادی آداب بودند و شهرت‌شان در این جهت بیشتر از فقه و اصول بود و انصافاً راجع به علم اخلاق و اخلاق عملی خیلی کار کرده بودند.

ایشان تأکید کردند: از سوی دیگر، حضرت امام(ره) یک عارف بودند و از این جهت کم‌نظیر یا بی‌نظیر بودند. در کنار همه این‌ها ایشان یک فیلسوف بودند و در فلسفه حرف داشتند، در مقابل صدرا المتألهین، ایشان مینا داشتند؛ علاوه بر همه اینها ایشان از نظر آشنایی با علوم اسلامی خیلی عالم بودند؛ دلیل این نظرم اثر کشف‌الاسرار ایشان است.

ایشان در ادامه سخنانشان در مورد نگارش کشف‌الاسرار گفتند: شاید یک ماه طول نکشید که ایشان تصمیم گرفتند این کتاب را بنویسند و بدون اینکه از کسی کمک بگیرند این اثر را با سرعت و در زمان کوتاهی نوشتند و چاپ کردند. وقتی انسان وارد کشف‌الاسرار می‌شود، می‌بیند که ایشان با علم کلام و علوم اسلامی آشنایی کامل داشتند؛ لذا باید بگویم که این استاد عزیز ما، حضرت امام(ره)، از نظر علم و عمل کم‌نظیر بودند.

معظم‌له در ادامه سخنانشان در مورد حضرت امام(ره) اظهار کردند: حضرت

امام(ره) در علم و عمل زحمت زیادی کشیده بودند و به همین خاطر پروردگار عالم به ایشان پاداش داد و پاداش بالایی هم داد؛ این‌که ایشان توانستند این نظام را پیروز کنند. نظام ولایت فقیه را همه فقها از صدر اسلام تا زمان ایشان می‌خواستند انجام شود و جامعه و همه هم قبول داشتند، اما نتوانستند.

ایشان بیان کردند: بنده درباره ولایت فقیه سه جلد کتاب نوشته‌ام. در آن جا گفته‌ام که ۲۵ نفر از فقهای بزرگ - که نامشان را هم آوردم - از ابتدای غیبت کبری تاکنون می‌خواستند نظام ولایت فقیه را جامعه عمل بپوشاند و همه آن‌ها این نظریه را قبول داشتند و همه آن‌ها این مسئله را «مفروق عنه» گرفته بودند که پایه ولایت فقیه است، حتی به اندازه‌ای این امر را صاحب جواهر می‌گویند: وسوسه کردن در این امر یک کار عوامانه است، کسی که ذوق ولایت فقیه نداشته باشد، اصلاً نمی‌توان گفت مجتهد است.

ایشان تأکید کردند: همه فقهای گذشته این امر را قبول داشتند و زحمات عجیبی کشیدند، شهادتی هم در این راه داده شد، اما موفق نشدند، فقط توانستند بگویند که ما ولایت فقیه را قبول داریم و توانستند بگویند که مبنای شیعه ولایت است. در زمان پیغمبر اکرم(ص) خود ایشان، در زمان ائمه طاهرين(ع) هم ائمه طاهرين(ع) و در نبود ائمه(ع) مجتهد جامع‌الشرایط باید در رأس قرار گیرد.

آیت‌الله‌العظمی مظاهری در مورد نظریه

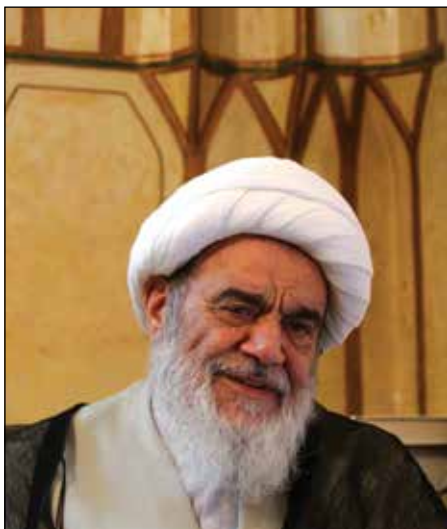
ولایت فقیه و اهمیت آن در نظام اسلامی اظهار کردند: پایه فقه ما ولایت فقیه است، پایه تشیع یعنی ولایت و در زمان غیبت، ولایت فقیه در رأس امور قرار دارد. فقهای گذشته می‌خواستند این را اجرایی کنند، اما نشد و نتوانستند، ولی خدا خواست که به دست مبارک حضرت امام(ره) این ولایت فقیه جامعه عمل بپوشد.

ایشان در ادامه سخنانشان افزودند: خدا خواست که این نعمت بزرگ نصیب این قرن شود، ما امیدواریم که قدرش را بدانیم که متأسفانه نمی‌دانیم. امیدواریم که ان‌شاءالله این ولایت فقیه به ولایت مطلقه امامت منجر شود؛ یعنی به دست ما و رهبری امام زمان(عج) پرچم اسلام روی کره زمین برافراشته شود و حق به حقدار برسد. اول امام زمان(عج) و بعد از ایشان ائمه اطهار(ع) حکومت کنند و هزاران سال طول بکشد و اسلام عزیز مستقر باشد و حکومت اسلامی در سراسر جهان برقرار باشد.

معظم‌له در توصیه‌ای به طلاب اذعان کردند: بنابراین ما یک تقاضا داریم ابتدا از طلبه‌ها که قدر این نظام را بدانند و راجع به این نظام از نظر علمی کار کنند، روی نظریه ولایت فقیه مطالعه و تحقیق شود، بررسی‌ها شود، کتاب‌ها نوشته شود، بعد از آن هم قدر این نظام را بدانیم، بدانیم که یکی از نعمت‌های فوق‌العاده بزرگ برای همه مخصوصاً روحانیت است.

رئیس حوزه علمیه اصفهان در ادامه سخنانشان در توصیه‌ای به جوانان گفتند: به جوانان هم یک توصیه دارم؛ و آن این است که از جوانان می‌خواهم قدر این نظام را بدانند و معنای ولایت فقیه را بفهمند، بعد از آنکه معنای آن را فهمیدند، صد در صد تابع نظام ولایت فقیه خواهند بود. به قول حضرت امام(ره) که اگر دنیا بخواهند باید چنین باشد، اگر آخرت بخواهند، باید چنین باشد.

ایشان در بیان تمسک به قرآن و عترت(ع) در زندگی

خودشان تصریح کردند: اتفاقاً قرآن و ولایت در زندگی من تأثیر بسیار زیادی داشته، انس با قرآن به این معنای خواندن قرآن، بعد تدبر در قرآن، بعد عمل به قرآن، راجع به ولایت هم این گونه است؛ اول عقیده به ائمه طاهرین(ع) و بعد از آن خواندن روایات مربوط به اهل بیت(ع) و کتاب‌هایی که مربوط به ولایت نوشته شده که الحمدلله زیاد هم است. ایشان تأکید کردند: تدبر در ولایت، تدبر در آیات، روایات، کتاب‌ها و بعداً متابعت از اهل بیت(ع) این دو چیز است که روایت ثقلین به ما می‌گوید، که اگر می‌خواهید ضلالت پیدا نشود، به یک دستتان قرآن و دست دیگر ولایت یعنی ائمه طاهرین(ع) باشد. شاید پیامبر اکرم(ص) بیش از هزار مرتبه در موارد خاص این روایت را برای مردم خواندند و سفارش کردند، حتی تا هنگام رحلت می‌گفتند: «انی تارک فیکم الثقلین: کتاب الله و عترتی اهل بیته». ما ان تمسکتکم بهما لن تضلوا ابدا و لن یفترقا حتی یردا علی الحوض» اگر درباره عترت مطالعه نداشته باشیم، فقط مطالعه و عمل به قرآن ضلالت است. باید دوش به دوش قرآن و عترت(ع) بود، عترت(ع) و قرآن در کنار هم سعادت دنیا و آخرت را می‌آورد و مانع گمراهی و ضلالت است.

ایشان در ادامه سخنانشان در توصیه‌ای به جوانان اذعان کردند: اساتید ما نظم در امور را رعایت می‌کردند، یادم نمی‌رود مرحوم آیت الله العظمی محقق داماد، زمانی، پنج دقیقه دیر کرده بودند بعد که وارد درس و کلاس شدند، فرمودند: اشکال وارد است و بعد نشستند و عذر آوردند که خانمی در خیابان از من سؤالی داشتند، لذا پنج دقیقه دیر کردم.

آیت‌الله العظمی مظاهری با تأکید بر نظم در امور تصریح کردند: در مدت ۱۲ سالی که در درس حضرت امام(ره) می‌رفتم، به رفقا می‌گفتم من یاد ندارم پنج دقیقه ایشان دیر آمده باشند، سر دقیقه در جایشان ننشسته بودند. اگر منبر بود روی منبرشان بودند و سر دقیقه شروع می‌کردند و سر دقیقه درس را ختم می‌کردند و این نظم چیز خوبی است؛ لذا امیرالمؤمنین(ع) در وصیتشان به همه سفارش می‌فرمایند: «أوصیکم و جمیع ولدی و اهلی و من بلغه کتابی بتقوی الله و نظم امرکم».

معظم‌له در سفارشی تصریح کردند: توصیه من به شما توصیه‌ای است که حضرت امام(ره) همیشه به ما می‌کردند، شاید هر سال پنج شش مرتبه این آیه را برای ما می‌خواندند، در فرصت‌ها می‌خواندند: «قل إیماناً أعظمکم بواحدة أن تقوموا لله مثنی و فرادی ثم تتفکروا» خداوند می‌فرماید: یا رسول‌الله(ص) به این‌ها بگو تنها موعظه من این است که خلوص داشته باشید؛ چه در کارهای اجتماعی و چه در کارهای فردی و پس از آن کار را انجام دهید؛ یعنی کار شما رنگ خدا داشته باشد: «صبغة الله و من أحسن من الله صبغة» رنگ خدا چه رنگ خوبی است».

ایشان در پایان سخنانشان تأکید کردند: من از همه آقایان و بانوان تقاضا دارم در همه کارهایشان خلوص داشته باشند، اگر خانمی شوهرداری می‌کند هیچ در نظر نداشته باشند جز خدا، اگر بچه‌داری می‌کند هیچ در نظر نداشته باشند جز خدا، شما اگر کار فرهنگی می‌کنید و اگر حتی کار خانوادگی می‌کنید هیچ در نظر نداشته باشید جز خدا، اگر جدا یک مرد یا زن کار خانه بکنند برای اینکه خانه اداره شود، مثل این است که سابقه جبهه داشته باشد: «الکاد علی عیاله کالمجاهد فی سبیل الله» و در سفارش به خانم‌ها هم روایت شده: «جهاد المرأة حسن التبعل»: جهاد زن خوب شوهرداری کردن است.» ثواب همه این‌ها مانند جهاد در راه خداست، روایات از پیغمبر اکرم(ص) است که چه زمانی این کارها ثواب جبهه و جهاد در راه خدا دارد؟ ایشان پاسخ دادند: «وقتی که هیچ چیزی در نظرتان نباشد جز خدا».

سبائی قرآنی

آیت‌الله العظمی مظاهری بر آزاداندیشی و ژرفنگری در تفسیر قرآن تأکید می‌کند

■ آیت‌الله العظمی مظاهری بر آزاداندیشی و ژرفنگری در تفسیر قرآن تأکید می‌کند
ایشان یک تفسیر بر سوره «یس» نوشته بودند که دست‌نوشته‌های آن را به بنده دادند تا در مورد آن نظر
بدهم؛ نکته جالب، آزاداندیشی ایشان است که درخصوص نوشته‌های خود به ما توصیه می‌کردند که در هر
موضوعی که نظر دارید، ذیل آن موضوع باورقی بزنید.

نماینده تهران در مجلس شورای اسلامی افزود: یکی از ویژگی‌های آیت‌الله العظمی مظاهری مأنوس‌بودن و علاقه وافر به قرآن کریم است، به طوری که در تمام درس‌های ایشان همیشه مضامین و آیات قرآن ذکر می‌شود و اساس درس‌های ایشان قرآن کریم بود. وی ادامه داد: این اواخر هم در درس فقه و هم اصول آیت‌الله العظمی مظاهری شرکت می‌کردم؛ زیرا ایشان از آیات قرآن کریم بهره‌های فراوان و مناسبی می‌بردند. ایشان برخی موارد در آخر درس فقه و اصول، نکات اخلاقی را بیان می‌کردند که همیشه گره‌گشا بود.

حجت‌الاسلام آقاهرانی علت این همه حسنات در آیت‌الله العظمی مظاهری را تلمذ در محضر اساتید بزرگ دانست

حجت‌الاسلام والمسلمین مرتضی آقاهرانی، نماینده مردم تهران در مجلس شورای اسلامی، با تأکید بر اهمیت ولایت‌مداری به عنوان مهم‌ترین ویژگی مؤمنین و عامل ترقی انسان بیان کرد: سی و هفت سال پیش وقتی وارد حوزه علمیه قم شدم، یکی از اساتید اصفهان به بنده توصیه کرد با کسی که باعث رشدت شود مراوده داشته باش. از ایشان پرسیدم چه کسی می‌تواند موجب رشد بشود؟ ایشان آن موقع گفتند: اگر ولایتی باشند، موجب رشدت می‌شوند؛ به عبارت دیگر مشکل الان ما این است که برخی ولایت‌مدار نیستند.

حجت‌الاسلام آقاهرانی با اشاره به حضور خود در درس‌های اخلاق حوزه علمیه قم، اظهار کرد: با ورود به مدرسه حقانی در کلاس اخلاق آیت‌الله قدوسی شرکت می‌کردم که از بهترین کلاس‌هایی بود که تا به حال در آن حضور یافته‌ام؛ زیرا از آنجا که آیت‌الله قدوسی انسان متخلقی بود، تأثیر زیادی بر روی طلاب می‌گذاشت. بعد از آن در مدرسه حجتیه در درس اخلاق حضرت آیت‌الله العظمی مظاهری که پنج‌شنبه شب‌ها تدریس می‌شد، شرکت کردم. مادامی که در مدرسه «در راه حق» زمان مدیریت مدرسه آیت‌الله مصباح بودیم، ایشان از آیت‌الله العظمی مظاهری خواستند که در این مدرسه درس اخلاق را تدریس کنند.

وی با بیان این‌که نشست و برخاست با آدم‌های بزرگ بر روی اخلاق انسان تأثیرگذار است، اظهار کرد: به همین دلیل سعی می‌کنم با آیت‌الله العظمی مظاهری حداکثر مراوده را داشته باشم چون بر روی اخلاق و منش‌ام تأثیر زیادی می‌گذاشتند. از نکات برجسته درس اخلاق استاد این بود که با وجود این‌که درس اخلاق را تدریس می‌کرد، اما بسیاری از آیات را تفسیر می‌کردند.

و گفت: حسنات اخلاقی و علمی ایشان به اساتید بزرگی چون امام خمینی (ره) و علامه طباطبایی بازمی‌گردد؛ تلمذ در خدمت اساتید بزرگ انسان را بزرگ می‌کند.

وی با بیان این‌که فلاسفه حوزه اواخر کار علمی به کار تفسیر قرآن کریم مشغول می‌شوند، تصریح کرد: امام خمینی (ره) و علامه طباطبایی هم چنین بودند. قرآن کریم می‌فرماید: «لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ» که هیچ‌گونه باطلی، نه از پیش رو و نه از پشت سر، به سراغ آن نمی‌آید، چرا که از سوی خداوند حکیم و شایسته ستایش نازل شده است» (فصلت/۴۲). این کتاب وحی خالص است و هیچ انحرافی در آن راه ندارد و هیچ‌گونه تحریفی در آن نیست. شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری تصریح کرد: آیت‌الله مظاهری معتقد است که تحریف به نقیصه در مورد قرآن کریم وجود ندارد. این در حالی است که برخی تحریف به نقیصه را معتقد بوده و تحریف به زیاده را قبول ندارند. تحریف به زیاده یعنی یک حرف به آیات آن زیاد شده است. اگر یک حرف کم و زیاد می‌شد، قرآن کریم همانند انجیل و تورات بی‌اعتبار می‌شد که صد البته این چنین نیست.

وی ادامه داد: تحریف به نقیصه به این معنی است که برخی عبارات در آیات حذف شده است، اما آیت‌الله‌العظمی مظاهری این‌را قبول ندارند و ایشان برای این حرف خود ادله‌های مختلفی آورده است. ایشان حتی معتقد نیستند که قرآن بعد از پیامبر (ص) جمع‌آوری شده است، بلکه در زمان خود رسول‌الله (ص) جمع‌آوری و تمام شده است.

حجت‌الاسلام آقاهرانی تصریح کرد: در زمان پیامبر اکرم (ص) روایات زیادی در این خصوص نقل شده است؛ برای نمونه در مجمع‌البیان آمده است که بر برخی از آیات قرآن کریم اسم گذاشته شده بود، مانند آیه‌الکرسی که در زمان پیامبر (ص) این اسم را بر این آیه از سوره بقره گذاشته بودند و این نام‌گذاری زمان رسول‌الله (ص) بود.

وی با اشاره به آزاداندیشی علمی آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: ایشان یک تفسیر بر سوره مبارکه «یس» نوشته بودند که دست‌نویست‌های آن را به بنده داده تا در مورد آن نظر بدهم. نکته جالب آزاداندیشی ایشان است که در خصوص

نوشته‌های خود به ما توصیه می‌کرد که بر هر موضوعی که نظر دارید، در ذیل آن موضوع یک پاورقی بزنید.

محقق و مدرس حوزه و دانشگاه ادامه داد: وقتی درس می‌دادند از ما می‌پرسیدند که درس چطوری بود؟ متن درس را به ما می‌دادند و از ما می‌خواستند که به آن‌ها حاشیه بزنیم. به همین خاطر دفترچه‌های که از ایشان دارم خیلی حاشیه دارد. برای مثال ایشان بحثی در مورد آسمان‌ها داشتند که بنده با این بحث موافق نبودم. وقتی نظر خودم را به ایشان منتقل کردم، ایشان بنده را تشویق کردند و این از روحیه‌های شاگردپروری استاد بود.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری با اشاره به ویژگی درس‌های ایشان اظهار کرد: درس‌های استاد دارای این ویژگی مهم بود که در تمام مباحث خود از آیات قرآن استفاده می‌کردند؛ به عبارتی دیگر مباحث مطرح شده ایشان مستند به قرآن است. به طور کلی حتی در کلاس‌های اخلاق، فقه و اصول بسیاری از آیات را به طور دقیق متناسب با موضوع مورد بحث بیان می‌کردند. مانوس بودن با قرآن انسان را ماندگار می‌کند؛ پس ایشان هم برای همیشه ماندنی است.

وی با تأکید بر اهمیت ولایت‌مداری نزد ایشان ادامه داد: بعد از وفات آیت‌الله شیخ حسن صافی، حوزه علمیه اصفهان و مردم از ایشان خواستند که به اصفهان تشریف بیاورند، اما به خاطر حضور موقمشان در قم این دعوت را نپذیرفتند. در آن زمان آیت‌الله مشکینی و احمدی میانجی درس اخلاق داشتند اما درس اخلاق ایشان از همه فعال‌تر بود و احساس می‌شد که حضور ایشان در قم لازم است. وقتی که حضرت آقا فرمودند، ایشان پذیرفتند. به طور روشن می‌توان گفت ولایت‌مداری در ایشان کاملاً تجلی پیدا کرده است.

حجت‌الاسلام آقاهرانی تصریح کرد: اوایل انقلاب یک‌سری شایعات در مورد امام خمینی (ره) گفته شد که ایشان در مورد بحث ولایت اشکالاتی دارند. آیت‌الله‌العظمی مظاهری به همین مناسبت در حسینه ارگ بحث امام (ره) و ولایت‌مداری را مطرح کرد. با سخنرانی ایشان در حوزه این جو کاملاً شکسته شد و بعد از آن کسی دیگر جرئت نکرد در این مورد حرفی بزند.

نماینده تهران در مجلس شورای اسلامی در پاسخ به این پرسش که اساتید، منابع

و روش آیت‌الله‌العظمی مظاهری در خصوص اخلاق چگونه بوده است، گفت: برخی اساتید ایشان افرادی بودند که بیشتر آن‌ها را نمی‌شناسیم که برای نمونه می‌توان به مرحوم آیت‌الله مفید از بزرگان اخلاق در اصفهان اشاره کرد. برخی دیگر مانند امام خمینی (ره) و علامه طباطبایی از سرآمدان اساتید حوزه بودند که استاد در محضر این بزرگواران تلمذ کرده‌اند.

وی افزود: در خصوص کارهایی که در این زمینه انجام داده‌اند، جدای از درس‌های اخلاقشان در حوزه علمیه که به طور مستمر برگزار می‌شود، توسط ایشان یک مؤسسه اخلاقی راه‌اندازی شد تا صرفاً روی اخلاق کار شود. ماحصل آن تا کنون انتشار چند جلد کتاب مفید و قوی در خصوص اخلاق بوده است. شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری تصریح کرد: استاد در قم کارهای بسیاری را انجام دادند و طلاب قم هم قدر این بزرگوار را می‌دانستند. بنده به شخصه آرزو دارم که طلاب و مردم اصفهان همانند طلاب قم قدر و منزلت ایشان را بدانند و از حضور این عالم بزرگ در این شهر بهره کافی ببرند. باید مواظب باشیم که شخصیت و جایگاه ایشان در پشت حجاب معاصرت مهجور قرار نگیرد. مراد از حجاب معاصرت این است که هنگامی که برخی افراد هم‌عصر ما می‌شوند، این احساس در ما به وجود نیاید که این افراد به جهت هم‌عصر بودن خیلی مهم نیستند و آن‌ها را با خودمان یکی بگیریم، در حالی که بسیار بزرگ هستند.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری اقیانوسی است که هر چه در آن غواصی صورت گیرد، باز هم نمی‌توان به عمق آن دست یافت. ایشان به خاطر کار کردن در جنبه‌های مختلف مانند فقه، اصول، اخلاق، تفسیر، اقتصاد، فلسفه و عرفان بر مطالب اشرف کامل داشته و به خاطر همین جامعیت موفق بوده‌اند. مطالبی که استاد به خاطر کار کردن در ابعاد مختلف، بیان می‌کنند متأثر از جامعیت آموخته‌هایشان است. ایشان فیلسوف فقیه و اصولی مفسر هم هست؛ به همین جهت وقتی بحثی را مطرح می‌کند همیشه متناظر به آیات و روایات بوده است.

حجت‌الاسلام آقاهرانی با اشاره به تسلط آیت‌الله‌العظمی مظاهری به مباحث علمی اظهار کرد: استاد اگر در یک بحث به بُعد منطقی آن توجه شود، به مباحث منطقی ورود پیدا می‌کنند و اگر به مباحث فلسفی نیاز باشد به این مباحث می‌پردازد و در عین این‌که جامعیت خوبی نسبت به مباحث دارد، اما حیطه و محدوده بحث را هم گم نمی‌کنند؛ به همین دلیل میان مباحث فلسفی و فقهی و اخلاقی خلط نمی‌کند و از طرف دیگر نگاه جامعی به مباحث دارد و از منظرهای مختلفی موضوع مورد بررسی قرار می‌دهند.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری ادامه داد: ایشان در علم رجال دارای سبک است؛ هرچند در این علم شاگرد آیت‌الله داماد بوده‌اند، اما در این زمینه

کتاب نوشته‌اند و حتی در این خصوص مبانی خاص خودشان را دارند که به سبک استاد خودش نزدیک است. ایشان در حد تخصص در بیشتر زمینه‌ها کار کرده‌اند و در آن زمینه برای خودشان سبک دارند.

وی با بیان این که یکی از ویژگی‌ها و نکات برجسته شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری اهل عمل بودن ایشان است، تصریح کرد: این مسئله به خاطر متعبد بودن ایشان است. برای نمونه بنده یک دوره تدریس درس اخلاق در خدمت اساتید دانشگاه داشتم که برای برگزاری این کلاس‌ها از آیت‌الله‌العظمی مظاهری مشورت می‌گرفتم. شرکت‌کنندگان از بنده خواستند که در حین درس سؤالاتی را مطرح کنند که بنده این موضوع را با استاد مطرح کردم که ایشان مخالفت کرد و فرمود: بهتر است سؤالات به صورت کتبی باشد تا به صورت شفاهی. وقتی نوشتند ببین و جواب بده، چون اگر بخواهی به صورت آبی جواب بدهی، جواب‌ها پخته نیست.

وی ادامه داد: این موضوع را خدمت آیت‌الله مصباح یزدی نیز عرض کردم و ایشان گفت که آیت‌الله‌العظمی مظاهری از فقهایی نیست که از حوزه بروند مسجد و از مسجد بروند حجره، بلکه با مردم زندگی کرده است. ایشان با مردم زندگی کرده و با آن‌ها مانده است. پس توصیه ایشان را عمل کن، زیرا می‌داند که اگر به صورت فی‌البداهه به پرسش‌های آن‌ها پاسخ بدهید، دچار مشکل می‌شوید.

حجت‌الاسلام آقاهرانی با اشاره به مردمی بودن آیت‌الله‌العظمی مظاهری تصریح کرد: ایشان با مردم همیشه در ارتباط بوده‌اند و این مراوده با مردم در مباحث فقهی ایشان تأثیرگذار بوده است. استاد در مباحث خود به مسائل فقهی نگاه می‌کند و نگاه عرفی به مباحث در ایشان جدی است؛ زیرا معتقد است که اهل بیت (ع) با مردم حرف می‌زدند و فقیه اگر با مردم نباشد، مسائل را طور دیگری خواهد فهمید.

وی افزود: اگر کسی در همه علوم قوی باشد ولی با مردم زندگی نکرده باشد، نمی‌تواند برای آن‌ها به درستی کار انجام دهد. ایشان در کوچه و بازار با همه در ارتباط هستند و یک مشاور خوب برای مردم هستند. این بزرگ‌ترین حسن است که یک مرجع تقلید می‌تواند داشته باشد و این صفت حسنه باعث تمایز ایشان از دیگران می‌شود.

نماینده تهران در مجلس شورای اسلامی با تأکید بر ولایت‌مداری آیت‌الله‌العظمی مظاهری عنوان کرد: ایشان خیلی تکلیف‌مدار هستند و دنبال این هستند که تکلیف و وظیفه چیست. ایشان با وجود این که از نظر علمی خیلی قوی بودند اما احساس کردند که هجرت به اصفهان یک وظیفه است، بنابراین پذیرفتند. در اوائل سال ۴۲ همیشه با امام (ره) بودند و از انقلابی‌های داغ و فغال بودند و برای همیشه با امام و انقلاب همراه بودند. همچنین در زمان جنگ هم مشوق دوستان و شاگردان خود بودند و شاگردان

خودشان را ترغیب می‌کردند که در جبهه حضور داشته باشند.

حجت‌الاسلام آقاهرانی بیان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در درس خارج خود نظریات حضرت امام (ره) را نقل می‌کرد و نظرات و آرای ایشان را به عنوان اساس درس‌های خودشان قرار می‌دادند و با بررسی نظرات امام خمینی (ره) مباحث جدیدتری را استنتاج می‌کردند.

وی افزود: به عنوان مثال آیت‌الله‌العظمی مظاهری در یک موضوعی دیدگاه امام خمینی (ره) را نقل کرده و به ارائه دلائل ایشان تا ۱۲ مورد پرداختند. در ادامه چند دلیل از خودشان در رابطه نقل کردند. در این هنگام طلبه‌ای به ایشان گفت: چون امام را دوست دارید، مطالب ایشان را تأیید می‌کنید. ایشان در جواب آن طلبه گفت: در این که امام را دوست دارم، شکی نیست؛ اما مطالب ایشان علمی و دلائلشان قوی است.

وی اضافه کرد: جایگاه مقام ولایت فقیه نزد ایشان بزرگ است و معتقدند که باید مطیع فرمان رهبری بود و باید دقت کرد کلام و عملمان در تعارض و تقابل با کلام و اندیشه رهبری نباشد.

حجت‌الاسلام آقاهرانی عنوان کرد: اگر غیر از رهبری، شخصی دیگر به ایشان توصیه می‌کرد که به اصفهان بروند، شک نکنید که قبول نمی‌کردند. اما چون رهبری این توصیه را داشتند و به دلیل جایگاه ولایت فقیه ایشان این هجرت را پذیرفتند. بنابراین ما باید از این وقایع درس بگیریم و وقتی بزرگان چنین عمل می‌کنند، ما هم باید چنین باشیم و این اعمال برای ما حجت است.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری با اشاره به اهمیت نظم نزد استاد خود بیان کرد: ایشان برای نظم اهمیت ویژه‌ای قائل هستند؛ به طوری که به یاد ندارم که در درس ایشان شرکت کرده باشم و استاد مظاهری پیش از ما در کلاس درس حضور پیدا نکرده باشد. ایشان پیش از همه طلاب در کلاس درس حضور می‌یابند و این باعث می‌شود طلاب به موقع در کلاس ایشان حضور پیدا نکنند.

وی ادامه داد: از دیگر خصیصه‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری حضورشان بعد از اتمام درس در کلاس بود تا اگر کسی نکته و بحثی دارد، مطرح کند؛ به طوری که ایشان آخرین نفری بودند که از کلاس درس خارج می‌شدند. این روحیات ایشان

واقعاً منحصر به فرد و ممتاز است. حجت‌الاسلام آقاهرانی عنوان کرد: به یاد دارم روزی در یکی از مباحث درس ایشان موضوعی مطرح شد که ایشان معتقد بودند آیه و روایتی در این زمینه وجود ندارد، پس فرمودند که به اصل رجوع کنیم؛ یعنی باید ببینیم که کدام یک از اصول عملیه همانند برائت، احتیاط، استصحاب در اینجا کارگشاست. آن روز در خانه کتاب‌ها را ورق زدیم و روایتی پیدا کردم و البته دیدم که سندش ضعیف است و حدس زدیم ایشان آن روایت را سریعاً رد می‌کنند. فردای همان روز بنده یک روایت از بحارالانوار در خصوص این بحث به ایشان نشان دادم، با وجود این که سند این روایت ضعیف بود، اما استاد با تمام تواضع پذیرفت و گفتند که از طلاب عذرخواهی خواهیم کرد.

وی افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با وجود این که روایت را ضعیف می‌دید و همانجا می‌توانست اشاره کند، اما به هیچ وجه به نقطه ضعف روایت تکیه نکرد؛ زیرا معتقد بود باید ابتدا روایت مورد بررسی قرار بگیرد تا بتوان از ضعیف بودن و قوی بودن روایت صحبت کرد. ایشان با شروع درس به طلاب گفت که دیروز گفتیم در این بحث روایتی نیست، اما یکی از طلبه‌ها این روایت را پیدا کرده است.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری تصریح کرد: استاد کل بحث آن روز را به بررسی آن روایت پرداخت و در آخر آن جلسه به این نکته رسید که چون سند روایت ضعیف است، پس کارآمد نیست؛ بنابراین بحث دیروز کماکان در جای خود پابرجاست، بقیه آن‌را فردا پیگیری می‌کنیم. چنین روحیه‌ای در همه کس وجود ندارد و واقعاً آیت‌الله‌العظمی مظاهری بسیار متخلق و با صبر و حوصله است. ای کاش انسان می‌توانست لحظات عمر خود را با این چنین افرادی محشور باشد.

نماینده تهران در مجلس شورای اسلامی با اشاره به تحولات و برکات آیت‌الله‌العظمی مظاهری در حوزه علمیه اصفهان در پایان اظهار کرد: ایشان در حوزه اصفهان نظم جدیدی را پیاده کرده‌اند و این از برکات حضور ایشان در حوزه علمیه اصفهان است. توسعه‌ای که اکنون در این حوزه داده شده است، اصلاً قابل مقایسه با قبل نیست. خداوند نگاه‌دار استاد باشد تا بتوانند زمینه‌ساز ظهور آقا امام زمان (عج) باشند و بتوانند ظهور آقا(عج) را ببینند.

آیت‌الله العظمی مظاہری آموزہ‌های قرآن را مطابق و موافق فطرت الہی انسان می‌دانند

■ آموزہ‌های قرآن و عترت (ع) مطابق و موافق با فطرت الہی انسان است، ولی مهم آن است کہ این سازگاری باید بہ جوانان عزیز بہ گونه‌ای روشن نشان داده شود تا آن‌ها ربط و نسبت وثیق این معارف حیات‌بخش و انسان‌ساز را با زندگی فکری و عملی خود دریابند.

آثار فراوانی دارند و این آثار بیشتر درس گفتارهای ایشان است کہ بعدها بہ صورت کتاب منتشر شده است، اما برخی از آثار قلمی هستند.

وی ادامه داد: در مورد آثار آیت‌الله العظمی مظاہری می‌توان بہ عوامل کنترل‌گراژ در زندگی انسان، جہاد با نفس در ۴ جلد، فرماندهی در اسلام، اخلاق در خانہ، فضائل و رذائل اخلاقی، تربیت فرزند در اسلام، جیبہ و جہاد اکبر، خانواده در اسلام، بہ سوی حق، ویژگی‌های معلم خوب، در ساحل سپیدہ اخلاص، اخلاق و خودسازی، آفتاب پرهیزکاری، اخلاقیات العلاقۃ الزوجیۃ، اخلاق و جوان در دو جلد، اخلاق در ادارہ، کاوشی نو در اخلاق اسلامی، اخلاق و خودسازی در مکتب اہل بیت (ع)، حدیث اہل نظر، اخلاق در توحید، اخلاق فرماندهی، اعتکاف، سلوک منتظران و غیرہ اشارہ کرد.

مدیرگروہ اخلاق معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی افزود: یکی از منابع بسیار مهم کہ مورد توجہ آیت‌الله العظمی مظاہری و مورد غفلت ما بودہ منابع ادعیہ معصومین (ع) ماست. ایشان در کنار قرآن و روایات بہ ادعیہ توجہ ویژه‌ای دارد و بہ حق بہ این منبع توجہ داشته و آن را بہ‌عنوان منابع اخلاقی خودش در نظر گرفته است.

حجت‌الاسلام مختاری با اشارہ بہ خودساختگی آیت‌الله العظمی مظاہری گفت: این خودساختگی برکات فراوانی داشته است. شیخ محمود عابدی، نویسنده کتاب معارف الاسلام، یکی از کسانی بود کہ با استاد ہم‌دوره بودہ و ایشان را بہ خوبی می‌شناسد. یکبار بعد از دیداری کہ بندہ و ایشان با استاد داشتیم، حجت‌الاسلام

بہ باور آیت‌الله العظمی مظاہری، اسلام و آموزہ‌های قرآن و عترت (ع)

مطابق و موافق با فطرت الہی انسان است، ولی مهم آن است کہ این سازگاری باید بہ جوانان عزیز بہ گونه‌ای روشن نشان داده شود تا آن‌ها ربط و نسبت وثیق این معارف حیات‌بخش و انسان‌ساز را با زندگی فکری و عملی خود دریابند.

حجت‌الاسلام والمسلمین علی مختاری، مدیرگروہ اخلاق معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی، با اشارہ بہ جایگاہ علمی آیت‌الله العظمی مظاہری اظهار کرد: ایشان از جملہ فقہای ذوفنون هستند کہ در ابعاد مختلف علمی کار کردہ‌اند؛ بہ ہمین دلیل ایشان یکی از شخصیت‌های پرکار هستند و

عابدی گفت: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در جوانی به شدت متدین، پاک‌دامن و باتقوا بود و آثار آن روحیات اکنون خود را نشان داده است.

مدیر گروه اخلاق معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی، آیات و روایات را منبع اصلی مباحث علمی آیت‌الله‌العظمی مظاهری دانست و اظهار کرد: استاد روحش با آیات و روایات عجین شده و به تعبیری تربیت‌یافته آیات و روایات است. از طرفی حضور ایشان در محضر اساتید بزرگوار باعث رشد و نموّشان شده است؛ لذا می‌توان گفت که جدای از محضر اساتیدی همچون امام خمینی (ره)، علامه طباطبایی و دیگران، مانوس بودن با آیات و روایات و ادعیه باعث شده است که منابع مباحث علمی ایشان خصوصاً اخلاق، قرآن، ادعیه و روایات باشد.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در تبیین نظریات خود از قرآن کریم، روایات و ادعیه استفاده می‌کند. با نگاه به تاریخ اخلاق اسلامی می‌توان گفت که در ابتدا اخلاق ارسطویی مدنظر بوده است و سپس به آرای خواجه نصیرالدین طوسی، ابن مسکویه، اخوان الصفا و غیره برمی‌خوریم که بیشتر شرعی بر آرای فلسفی ارسطوس است که محور آن اعتدال است و از افراط و تفریط صفات بحث می‌شود.

حجت‌الاسلام مختاری تصریح کرد: قسم دیگر کتب اخلاقی ما ناظر به روایات است؛ برای نمونه می‌توان از اخلاقیات اصول کافی، ارشاد القلوب دلمی و غیره نام برد که به این دسته از آثار، اخلاق روایی گفته می‌شود. دسته دیگر اخلاق عرفانی است که در این روش عرفا سیر و سلوک را مطرح می‌کنند؛ مانند منازل السالکین که برای رسیدن به هر مقام برنامه خاصی را بیان می‌کنند. این اخلاق از عرفیات جدا شده و به همین دلیل نمی‌تواند برای کل جامعه اجرا شود.

وی اضافه کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری به دلیل همان جامعیت علمی به هر آنچه در خصوص اخلاق مطرح بود، تسلط دارند و بخش‌هایی از این مکاتب را که با اسلام هم‌خوانی داشته است به خدمت گرفته و با توجه به عرفیات و آیات و ادعیه مبانی اخلاق خودشان را تبیین کرده‌اند. به طور کلی زیربنای تفکر اخلاقی ایشان آیات و روایات و ادعیه معصومین (ع) است.

مدیر گروه اخلاق معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی با اشاره اخلاق عملی آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: استاد در خصوص دوستان همیشه تفقد می‌کردند و احوال آن‌ها را می‌پرسند. در مورد یکی از دوستان بنده به ایشان عرض کردم که فلانی انسان اهل دل و اهل ذکر و مقدسی است که دائماً در حال ذکر است. استاد در جواب به بنده فرمودند: این نشان می‌دهد که خیلی متعادل نیست که بعدها به این صحبت استاد رسیدم. این مسئله نشان می‌دهد که استاد به عرفیات و تعادل توجه خاصی دارند.

حجت‌الاسلام مختاری با اشاره به توجه خاص آیت‌الله‌العظمی مظاهری به نماز شب عنوان کرد: از ایشان در خصوص نماز شب، به یاد دارم که در اواخر جنگ در شهر کرد با ایشان برخورد کردم. در این شب استاد تا آخر شب در خدمت علما و مردم بود و به پرسش‌های آنها پاسخ می‌داد. بعد از استراحتی کوتاه با توجه به این که پاسی از شب گذشته بود، استاد به خواندن نماز شب و دعا مشغول شدند. ایشان همان‌طور که در درس‌های خود طلاب را به خواندن نماز ترغیب می‌کرد، به طور عملی هم خودشان به این گفته عمل می‌کردند.

وی در تشریح کتاب الاخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: در واقع تار و پود این کتاب از آیات و روایات و ادعیه معصومین (ع) تنیده شده است و در کنار این آیات و روایات به دیگر مکاتب اخلاقی توجه خاص داشته‌اند؛ به این معنا که مبانی اخلاقی را که در دیگر مکاتب وجود داشت و با قرآن هم‌سو بود، جمع‌آوری کرده و در این کتاب بیان کرده‌اند. مدیر گروه اخلاق معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در این اثر بعد از معرفی دیدگاه‌های اخلاقی دیگر مکاتب به بحث از اعمال می‌پردازد. بحث از اعمال اخلاقی در این کتاب به دلیل این مبنا است که ایشان معتقد است اخلاق جزء علوم حضوری است، نه حصولی؛ یعنی باید در جان تأثیر بگذارد. این مفاهیم نظری که به عنوان علم حصولی است، باید گفته شود؛ اما آنچه در جان تأثیر می‌گذارد، اعمال است که این اعمال از نوع علم حضوری است.

وی تصریح کرد: در ادامه این اثر آیت‌الله‌العظمی مظاهری به مباحث مطرح شده در خصوص فضائل و ردائل با توجه به جامعه می‌پردازد؛ به این معنی که مهم‌ترین جایگزین برای مکاتب اخلاقی غربی معرفی یکسری فضائل و ردائل

اخلاقی است که فرد به آن‌ها عمل کرده یا از آن‌ها اجتناب کند.

حجت‌الاسلام مختاری افزود: به‌طور کلی استاد در این اثر هم به مکاتب اخلاقی موجود توجه دارند، هم به اعمال و آداب و همچنین به فضائل و رذائل اخلاقی توجه خاصی دارند. در رابطه با آداب باید متذکر شد که ایشان معتقدند بخشی از اخلاق ما آداب است؛ مثل آداب خور و خواب و به‌طور کلی آداب زندگی، که بسیاری به آن توجه ندارند و با توجه به این که ایشان یک فقیه است، همه این امور را با عرف درمی‌آمیزد و آن‌ها را عرفی کرده و به صورت احکام آن‌ها را بیان می‌کند.

وی اضافه کرد: بنا به آنچه گفته شد، استاد معتقد است که مباحث اخلاقی باید به درد جامعه بخورد، به‌طور کلی با توجه به شرایط جامعه سعی می‌کند مباحثی را مطرح کند که جامعه را به تعادل برساند؛ به همین دلیل احکام شرعی ایشان بسیار عرفی است. ایشان بر وحدت اجتماعی خیلی تأکید دارند و خصوصاً محبت در بین مردم.

حجت‌الاسلام مختاری با اشاره به یکی از عناصر مهم اخلاقی ایشان گفت: یکی از عناصر مهم نظام اخلاقی آیت‌الله‌العظمی مظاهری ایجاد محبت اجتماعی است. ایشان معتقدند که همان‌طور که بهداشت زمینه بیماری جسمی را از بین می‌برد، با تجویز محبت بسیاری از معضلات اجتماعی از بین می‌رود؛ مثل بدبینی‌ها، حسد‌ها، تهمت‌ها و غیره که همه آن‌ها ناشی از نبودن محبت در جامعه و بدبینی است.

وی تصریح کرد: اگر بتوان در جامعه محبت را رواج داد، این امور در جامعه زمینه‌ای نخواهد داشت. هر جا محبت باشد، زمینه بسیاری از گناهان از بین می‌رود و از طرفی دیگر ایشان معتقدند که جدای از رفع زمینه گناه در جامعه، محبت برای فرد ثواب بسیاری خواهد داشت. به‌طور کلی هر آنچه باعث محبت شود، برای انسان ثواب دارد؛ برای مثال، همین مصاحفه باعث ریزش گناه می‌شود و برای افرادی که به هم دست می‌دهند، آموزش خداوند را به همراه داد.

مدیر گروه اخلاق معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی عنوان کرد: به‌طور کلی، یکی از مبانی اخلاقی ایشان این است که اگر بین مردم محبت جاری شود، در عین اینکه گناه از بین می‌رود، اخلاق در جامعه محوریت پیدا می‌کند. برای نمونه آیت‌الله مظاهری با حضور خود در

اصفهان میان مردم یک وحدت اجتماعی وثیقی را ایجاد کردند و این به خاطر محبت ایشان به همه اقشار جامعه است.

حجت‌الاسلام مختاری با اشاره به جایگاه علمی آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: استاد مظاهری به‌غیر از تسلط بر مباحث اخلاقی، فهم کاملاً دقیقی از داستان‌های اخلاقی دارند؛ به این معنی که ایشان میان داستان قوی و داستان‌های ضعیف از جهت سندی به‌خوبی تمیز قائل هستند.

وی افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری سعی کرده‌اند داستان‌های اخلاقی را که در کتب مختلف خصوصاً در کتب عرفانی مطرح می‌شود، مورد بررسی قرار دهند. ایشان معتقدند که نبود کتاب‌های اخلاقی مناسب در جامعه باعث مشکلات عده‌های شده است؛ به همین دلیل، یک گروه اخلاق را با امکانات مناسب تأسیس کردند تا این گروه بتواند کتاب‌های اخلاق را برای جامعه تدوین کند. جلد اول کتاب الاخلاق از نتایج این گروه است.

معاون پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی ادامه داد: انجام‌دادن چنین کارهایی در حوزه علمیه در شرایطی صورت گرفت که متأسفانه برخی از بزرگان حوزه معتقد بودند که اخلاق، کتاب نمی‌خواهد بلکه در اخلاق باید صرفاً اسلوب و الگو داشت. هر چند این سخن در جای خود درست است، اما وجود کتاب خاص برای درس اخلاق ضروری است.

مختاری با بیان این که به اعتقاد آیت‌الله‌العظمی مظاهری، پیرمرد داشتن در عین مطلوب بودن خطرناک هم است، گفت: ابتدا پیدا کردن استاد خوب مشکل است و از طرف دیگر برای برخی افراد باعث گمراهی می‌شود. به همین دلیل استاد مظاهری به‌جز برگزاری کلاس‌های درس اخلاق، کتب متعددی را در این زمینه تألیف کرده‌اند. البته به اعتقاد ایشان به اندازه‌ای که توسعه انسانی داشته‌ایم، به همان نسبت تولید آثار اخلاقی نداشته‌ایم.

وی با تشریح عرفی بودن مباحث اخلاقی آیت‌الله‌العظمی مظاهری تصریح کرد: ایشان از محضر امام خمینی (ره) تأثیر زیادی پذیرفته بودند و به دلیل این که حضرت امام (ره) جامعیت داشتند، این جامعیت در استاد هم دیده می‌شود. امام خمینی (ره) از یک سو عارفی بی‌همتا و از سوی دیگر شخصیتی اخلاقی و از طرفی نیز یک فقیه بودند و این‌ها همه باعث شده بود که ایشان یک جامعیت علمی

داشته باشد.

مدیر گروه اخلاق دانشگاه معارف اسلامی افزود: با توجه به آنچه گفته شد، آیت‌الله‌العظمی مظاهری به‌تبع استاد خودش به مباحث اشراف داشته و در خصوص مباحث اخلاقی به قضایا نگاهی عرفی داشته است. از طرف دیگر ایشان در جمع افرادی مثل آیات عظام خرازی، استادی، مصلحی، مسعودی و کاشانی با هم در خصوص مباحث اخلاقی مباحثه می‌کرده‌اند.

مختاری با اشاره به تأکید آیت‌الله‌العظمی مظاهری در خصوص کتب دینی و اخلاقی در دانشگاه‌ها اظهار کرد: استاد معتقدند در ضرورت تدریس دروسی با عنوان معارف اسلامی و اخلاق در دانشگاه‌ها تردیدی نیست؛ از این جهت، باید بتوان با ارتقای معلومات دینی، نگرش مذهبی را اولاً برای خود و ثانیاً برای دیگران قابل دفاع و توجیه کرد. از این‌رو در دانشگاه به عنوان کنون تکامل فکری و فرهنگی جوانان باید چنین دروسی به بهترین شیوه ارائه شود.

وی تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقدند که اگر مطالب و مفاد کتاب‌های معارف دانشگاه‌ها جوان دانشجوی حقیقت‌خواه را از نظر فکری و معرفتی و نیز از جنبه اخلاقی و رفتاری متحول نسازد و هیچ تغییری در اندیشه و عمل او پدید نیآورد، چندان ارزشمند نخواهد بود. باید توجه داشته باشیم که دین و مذهب نیامده است تا صرفاً عقاید جدیدی را وارد ذهن ما کند و یک سلسله معلوماتی را به ما ارائه کند، بلکه آمده است تا ما را بسازد و از حیث فکری و عملی دگرگون و متحول کند.

مدیر گروه اخلاق دانشگاه معارف اسلامی عنوان کرد: به باور آیت‌الله‌العظمی مظاهری، اسلام و آموزه‌های قرآن و عترت (ع) مطابق و موافق با فطرت الهی انسان است، ولی مهم آن است که این سازگاری باید به جوانان عزیز به گونه‌ای روشن نشان داده شود تا آن‌ها ربط و نسبت وثیق این معارف حیات‌بخش و انسان‌ساز را با زندگی فکری و عملی خود دریابند.

وی با اشاره به مهم‌دانستن تربیت اساتید اخلاق و معارف اسلامی در نظر آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: باید به‌طور جدی به شرایط اساتید معارف توجه شود. این شرایط عبارتند از این که: نخست از حیث علمی در کار خود تسلط و قدرت لازم را داشته باشند، به این معنا که باید دین و معارف دینی را به‌خوبی و به شیوه‌ای محققانه و عالمانه بشناسند.

مختاری تصریح کرد: اساتید معارف باید از تدبیر و درایت ویژه‌ای نیز برخوردار باشند و به این ترتیب ابعادی از دین را که نسل جوان امروز ما در دنیای جدید و جامعه امروز بیشتر به آن نیازمند است، شناسایی کرده و در تعلیم و تدریس خود بر آن ابعاد تکیه و تأکید کنند. در نهایت، یک استاد اخلاق باید از بُعد عملی هم دارای منش اخلاقی و معنوی قابل قبولی برخوردار باشد.

تقریر بدیع آیت‌الله العظمی مظاهری از نظریه ولایت فقیه در قرآن

■ آیت‌الله العظمی مظاهری
بحث‌های بدیعی درباره
مسئله ولایت فقیه دارند
و با استفاده از آیات قرآن
کریم مطالبی را بیان
کرده‌اند که قبل از ایشان
کسی این موارد را مطرح
نکرده است.

■ حجت‌الاسلام والمسلمین سیدابوالحسن
مهدوی، عضو مجلس خبرگان رهبری،
با بیان خاطراتی از ورود آیت‌الله العظمی
مظاهری به حوزه اصفهان گفت: به هنگام ورود
ایشان به شهر اصفهان، نزد بزرگان زیادی رفتم
تا برای استقبال از ایشان آنها را دعوت کنم. به
خوبی یادم هست کسانی که در زمینه اخلاق
کار کرده بودند، به راحتی برای حضور در این
استقبال اعلام آمادگی کردند؛ از جمله آیت‌الله
ناصری که ایشان این جمله را نیز فرمودند
که تعطیلی درس را به دلیل حضور آیت‌الله
مظاهری و به استقبال آمدنم را می‌توانم به پای
امام زمان (عج) محسوب کنم. چرا ایشان این
حرف را زدند؟ چون آیت‌الله ناصری کار اخلاقی
کرده است.

وی با بیان این که اگر انسان کار اخلاقی نکند
بالاخره یک جایی اشتباه خواهد کرد، عنوان
کرد: به این نکته توجه شود که فقط فقه و اصول
به درد نمی‌خورد. لذا شخصیت آیت‌الله العظمی
مظاهری با توجه به شخصیت اخلاقی، علم و
دانشی که دارند و دفاعیات مؤثر ایشان از نظام
جمهوری اسلامی ایران قابل توجه است.
وی با اشاره به اینکه حضور آیت‌الله مظاهری در
حوزه اصفهان یک جریان و سرفصل جدیدی
را ایجاد کرد، افزود: چون ایشان از بدو شروع
تحولات انقلاب اسلامی در جریان ریز حوادث

و مطالب بودند، اطلاعات و افری در این بحث‌ها دارند و خاطرات زیادی در سینه ایشان از حوادث اوایل انقلاب است، اما به ملاحظه اینکه غیبت کسی نشود، حرفی نمی‌زدند.

حجت‌الاسلام مهدوی تصریح کرد: این نکته مهمی است که انسان موجودی است که دارای اعتقادات، احکام و اخلاق است و به این سه بُعد نیاز دارد. آنجا که بخواهیم فکر کنیم، نیاز به عقیده صحیح داریم؛ آنجایی که بخواهیم عمل صالح انجام دهیم، نیاز به احکام داریم تا رفتارمان مانند نگاه کردن، غذا خوردن، راه رفتن و ... در قالب واجبات و مستحبات قرار گیرد و از کار حرام و مکروه اجتناب کنیم و آنجایی که به روحیات و ملکات نفسانی می‌پردازیم، نیاز به اخلاق خوب مثل حلم، صبر، عدالت، شجاعت، عفت و غیره داریم. دین اسلام متکفل هر سه بُعد انسان است.

وی دیگر ابعاد وجودی انسان را چنین برشمرد: در بُعد اعتقادات، اصول دین بیان شده است تا با دلیل، افکار خود را تصحیح کنیم. در بُعد احکام، فروع دین گفته شده و در بُعد اخلاق، علم اخلاق بیان شده است که بحث بسیار وسیعی دارد. در ظاهر، احکام گاهی با مباحث اخلاقی در تعارض است. صدها مورد از این تعارض را می‌توان نام برد که فقه چپیزی می‌گوید و اخلاق، مقابل آن را می‌گوید.

مهدوی ادامه داد: فرض کنید تصادفی رخ داده و ماشین خسارت دیده است، از نظر فقهی تاوان و خسارت گرفتن حق شماست، اما از نظر اخلاقی عفو اولی است و این در تعارض است. این به خاطر این است که انسان هر دو بُعد را دارد و فقط بُعد فقهی نیست که پرسیده شود. حق ما هست خسارت بگیریم یا نه؟ بلکه حق شماست، اما پرسش اشتباه است چون شما که خسارت دیده‌اید، به عنوان یک انسان بُعد دیگری هم دارید که آن اخلاق است. پس بهتر است این سؤال را بپرسید که مصلحت من در چیست؟ تا جواب دیگری بشنوی که مصلحت در این است که بگذری و عفو کنی.

وی در ادامه مثال‌های دیگری در تعارض بین احکام فقهی و اخلاق زد و افزود: در بحث زندگی زناشویی از این مثال‌ها زیاد می‌توان زد. اینکه پرسیده شود، من از

نظر فقهی حق دارم که به همسرم چنین دستوری را بدهم؟ جواب مثبت است که تو حق داری. اما اگر بپرسد از نظر اخلاقی چی؟ جواب منفی است و این حق از او سلب می‌شود. مثلاً می‌پرسند که زن می‌تواند در قبال شیر دادن به بچه از مرد اجرت بگیرد؟ بله می‌تواند، اما از نظر اخلاقی نمی‌تواند چنین درخواستی کند. خوب اینجا پرسشی پیش می‌آید که برای چه دین این مورد را گفته است؟ جواب این است که این مورد فقهی برای زمانی است که زن بخواهد حقیش را بگیرد، مثلاً طلاق گرفته است و می‌خواهد فرزندش را شیر دهد.

این مدرس حوزه اظهار کرد: متأسفانه در رساله‌های فعلی فقط بُعد فقهی را به مقلد می‌گویند و بُعد اخلاقی گفته نمی‌شود و باعث خواهد شد که مقلد، تک‌بُعدی درآید. رساله آیت‌الله‌العظمی مظاهری رساله بی‌ظنیری است و سابقه نداشته است که یک مرجع تقلید در حالی که رساله عملیه برای مقلد بیرون می‌دهد، بحث اخلاقی هم مطرح کند و خیلی‌ها فکر می‌کنند این بحث‌های اخلاقی فقط تذکرات ارشادی است؛ در حالی که از نظر ما مباحث اخلاقی، مقدم بر مباحث فقهی است. دین می‌گوید آنچه شما را به کمال می‌رساند، رعایت مباحث اخلاقی است و نه مباحث فقهی.

وی ادامه داد: مثلاً کسی غیبت مرا کرده است، استفتاء می‌کند که کفاره آن چیست؟ مراجع می‌گویند باید حلالیت بطلبد. گاهی فرد مقابل حلال نمی‌کند و حتی فرد مصرّ است بداند کجا غیبتش شده است؟ تا حلال کند و در اینجاست که تازه اسم افرادی مجدد گفته می‌شود و غیبت جدیدی رخ می‌دهد. این نقطه ضعف رساله است. در رساله بُعد دوم آن را باید بلافاصله بگوئیم که درست است که باید طرف برود حلالیت بطلبد، اما طرف مقابل باید فوری حلال کند. این بعد دوم که دین بر روی آن تأکید بیشتری دارد، مهم‌تر است و بُعد اخلاقی مکمل رساله‌های عملیه می‌تواند باشد. اگر از دید اخلاقی نگاه کنیم موارد خوبی به رساله‌ها اضافه می‌شود و سرآغاز و نگاه جدیدی است و مقلد کمال خود را از هر دو بعد تأمین می‌کند.

حجت‌السلام مهدوی با بیان این‌که حضور آیت‌الله‌العظمی مظاهری در ارتقای فعالیت حوزه علمیه اصفهان مؤثر بوده است، گفت: تحول استثنایی که در حوزه اصفهان به وجود آمد، موضوع استقلال مرکز مدیریت حوزه اصفهان بود و قبل‌ها این استقلال را قم نمی‌پذیرفت و فقط حوزه خراسان رضوی بود که استقلال داشت.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در همان ابتدای آمدنش به اصفهان این موضوع استقلال را با رهبر معظم انقلاب مطرح کرده بودند که اگر به اصفهان بروم، می‌خواهم استقلال داشته باشم تا به این حوزه سر و سامانی دهم که به دنبال آن مرکز مدیریت حوزه قم هم همکاری کرد، البته برکات حضور ایشان را در شهر و حوزه اصفهان الان نمی‌توان به‌خوبی تشخیص داد.

این مدرس حوزه عنوان کرد: نقاط قوت و ضعف حوزه‌ها معمولاً بعد از گذشت نیم‌قرن معلوم می‌شود، به عنوان مثال در سال ۱۳۰۰ هجری شمسی شیخ عبدالکریم حائری، حوزه علمیه قم را تأسیس کرد، شاید آن موقع افراد باور نمی‌کردند که این تأسیس چه اثراتی در آینده داشته باشد. حدود ۴۰ سال بعد که امام بزرگوار از همین حوزه علمیه برخاست و انقلاب اسلامی به پیروزی رسید، حدود نیم‌قرن از تأسیس حوزه قم گذشته بود که برکات تأسیس این حوزه مشخص شد. اگر حوزه‌های هم در حال افول باشد، همان سال‌های اول مشخص نمی‌شود و سال‌ها بعد معلوم خواهد شد. موقعی که مرحوم آیت‌الله صادقی و آیت‌الله صافی که ریاست حوزه اصفهان در اختیارشان بود از دار دنیا رفتند، یک خلأ به وجود آمد و احساس خطری برای پنجاه سال بعد شد.

وی ادامه داد: حضور آیت‌الله‌العظمی مظاهری هم با وجود اینکه بسیاری از خدمات ایشان مانند تأسیس معاونت‌های مختلف مثل مرکز امور رسیدگی به مساجد و نیز بیمه طلاب سر و سامان فوق‌العاده‌ای پیدا کرد، اما اثرات اصلی آن حدود چهل سال آینده مشخص می‌شود که چه مدرسان و مجتهدانی از این حوزه بیرون خواهند آمد و برکات خود را نشان می‌دهد و این موضوع بسیار مهمی است که الان گفتنی است. به طور نمونه عظمت شیخ انصاری برای ما بسیار بالا و شناخته شده است، اما هم‌دوره و معاصر او مرحوم تنکابنی کتابی به نام قصص العلماء نوشته است که زندگانی بسیاری از بزرگان در آن قید شده، اما از شیخ انصاری به اندازه نصف صفحه گفته است و راجع به زندگی خودش چند صفحه نوشته است. انتظار می‌رفت راجع به زندگی شیخ انصاری کتابی می‌نوشت. این نشان می‌دهد که چون معاصر بوده است، درست نمی‌توانسته تحولی که شیخ انصاری در آینده در حوزه ایجاد می‌کند، متوجه شود. معمولاً

افراد با بصیرت، آینده‌نگری خواهند داشت. مهدوی در ادامه از ارتباط خود با آیت‌الله‌العظمی مظاهری چنین گفت: ارتباط من با ایشان استثنایی است، البته کلی عرض می‌کنم که اعتمادی که ایشان به علم رجال دارند که در ابتدای این گفت‌وگو به آن اشاره کردم، در تأیید اطرافیان‌شان نیز مشاهده می‌شود. ایشان اعتماد صد در صد به افراد دارند و از افراد حمایت جدی می‌کنند و درباره خود شخص بنده، بسیار اتفاق افتاده است که افرادی خدمت ایشان رفتند و مشکلات‌شان را بیان کردند و آیت‌الله‌العظمی مظاهری این افراد را به بنده ارجاع دادند و گفته‌اند که هر چه ایشان گفت، صد در صد مورد تأیید من است. وی افزود: به عنوان مثال درباره یک زمین وقفی که باعث درگیری بین مردم، استانداری، سازمان اوقاف و امور خیریه و دیگر ارگان‌ها شده بود، ایشان حل اختلاف را به من ارجاع دادند و خاطره شیرینی بود که مشکل لاینحل اصفهان با حمایت ایشان از من حل شد. موارد دیگر هم بوده است. منظورم از بیان این خاطره این بود که این روحیه اخلاقی ایشان است که با اینکه سلیقه ایشان با من متفاوت است، اما حمایت ایشان باعث پیش‌روی من شد.

مهدوی تأکید کرد: در جایی وقتی می‌خواستیم بزرگواری ایشان را بیان کنم، گفتم نظیر بزرگواری امام خمینی (ره) است؛ چون امام راحل در سخنانی گفتند کتاب‌های شهید مطهری را صد در صد تأیید می‌کنم در حالی که ما مطمئن هستیم بسیاری از مبانی علمی آقای مطهری با امام (ره) فرق داشت. مردم از این موارد بی‌اطلاع هستند؛ چون در مواردی داریم که مبانی علمی حضرت امام (ره) و استاد مطهری کاملاً خلاف یکدیگر است، اما چرا امام عظیم‌الشان (ره) این کلام را بیان کردند؟ چون اگر امام خمینی (ره) می‌گفتند ۹۹ درصد تأیید می‌کنم، همان یک درصد باعث می‌شد تا به کتاب‌های شهید مطهری ضربه وارد کنند. انسان عاقل باید این‌گونه رفتار کند، ولو اینکه نظرش خلاف نظر طرف مقابلش باشد. کسی که کار اخلاقی کرده باشد، این حالت‌ها در او بسیار بروز می‌کند.

حجت‌السلام مهدوی با بیان این که صحبت از دفاعیات آیت‌الله‌العظمی مظاهری از ولایت فقیه به هیچ‌وجه دلیلی بر این نیست که دیگر علماء و مراجع در این امر کوتاهی می‌کنند، گفت: اثبات شیء نفی ماعدا نمی‌کند، اما از وقتی که ایشان به اصفهان تشریف آوردند، آغاز یک حرکت جدید در دفاع از ولایت فقیه شکل گرفت؛ چون شخصیت ایشان از نظر فقهی، اصولی و اخلاقی کم‌نظیر است، دفاعیات ایشان از ولایت فقیه نیز مؤثر افتاد.

وی تصریح کرد: همه مراجع تقلید نور چشم ما هستند و به وجود همه مراجع افتخار و برای حفظ

آن‌ها دعا می‌کنیم، اما واقعیت این است که دفاعیات ایشان از رهبر معظم انقلاب در سطح مراجع تقلید بی‌نظیر است. با تمام دفاعیاتی که طی مدت زعامت رهبر فرزانه انقلاب توسط علما صورت گرفته است، اما دفاعیات آیت‌الله‌العظمی مظاهری از مقام معظم رهبری در شرایط مختلف مکرر و استثنایی است.

وی به نقل خاطره‌ای از زبان حجت‌الاسلام والمسلمین محمدی گلپایگانی، مسئول دفتر رهبر معظم انقلاب اسلامی پرداخت و گفت: در دیدار خصوصی که مسئول دفتر مقام معظم رهبری با آیت‌الله‌العظمی مظاهری در اصفهان داشتند، ایشان گفتند که «همه ما، باید فدای رهبری شویم».

مهدوی در ادامه افزود: یک شخصیت این چنینی صحبت‌هایی به این مضمون نیز در جلسات درس‌شان مکرر دارند، البته نه به این عبارت بلکه مشابه آن را به صورت دفاعیات محکم از نظام و ولایت فقیه بیان می‌کنند و اخیراً هم مدتی است در مجله حکومت اسلامی - که مجله مجلس خبرگان رهبری است - فرمایشات ایشان در دفاع از ولایت فقیه که بیشتر از منظر قرآن کریم و اهل بیت (ع) است و بحث‌های ناب‌ی را مطرح می‌کنند، به چاپ می‌رسد، البته بسیاری از این بحث‌ها را بزرگان دیگری نیز دارند اما بحث‌های استثنایی ایشان با استفاده از آیات قرآن کریم است که قبل از ایشان کسی این موارد را مطرح نکرده است.

عضو مجلس خبرگان رهبری اظهار کرد: زمانی نیز ایشان بحث ولایت فقیه را در درس خارج فقه‌شان داشتند، همچنین جزوه‌ای از پرسش‌های دانشجویان و شبهات آن‌ها در مورد موضوع ولایت فقیه که پاسخ آیت‌الله‌العظمی مظاهری به پرسش‌ها در آن بیان شده، به چاپ رسیده است که به جوانانی که می‌خواهند در محیط دانشگاهی دفاع از ولایت فقیه داشته باشند، توصیه دارم که از این جزوه استفاده کنند تا دفاعیات‌شان آگاهانه باشد نه متعصبانه؛ دلایل را بررسی و شبهات آن را حل کنند که پس از حل شبهات از روی آگاهی و معرفت دفاع از ولایت فقیه خیلی شیرین خواهد بود. کسی که می‌داند قرآن کریم و ائمه هدی (ع) چه فرمودند، امام زمان (عج) چه فرموده‌اند، تا پای جانش بر

دفاع از عقیده‌ای که پشتوانه محکمی دارد، می‌ایستد.

وی در پاسخ به این پرسش که با وجود اینکه خود در حوزه از مدرسان درس خارج است چه عاملی باعث می‌شود که همچنان در درس آیت‌الله‌العظمی مظاهری حضور یابد؟ گفت: در این چند سال حضور در اصفهان، ایشان چند دوره اصول ارائه داده‌اند و قاعدتاً هر دوره آن شش الی هفت سال طول می‌کشد، چند دوره اصول گفتند و فقه را در باب‌های مختلف در درس خارجشان مطرح کردند، اما چون من جزء دعوت‌کنندگان از ایشان به اصفهان بودم، به دو عنوان لازم بود در جلسات ایشان شرکت کنم؛ هم از جهت استفاده از محضر ایشان و هم از این جهت که ما دعوت‌کننده و میزبان بودیم و باید شرکت می‌کردیم، گرچه برخی از همان افرادی که نامه آمدن ایشان به اصفهان را امضا کردند، به دلایلی در درس ایشان حضور پیدا نکردند.

وی افزود: از نظر اخلاقی بنده وظیفه خود می‌دانستم که شرکت کنم؛ چون نگاه بسیاری از طلاب جوان به حرکات و اعمال ماست و می‌توان حضورمان را به پای دفاع از حوزه و تعظیم شعائر دینی گذاشت، در حالی که خودم بسیار مشکلات دارم و شاید در ساعاتی که در درس ایشان هستم، بهتر بتوانم به مردم خدمت برسانم و یا در حوزه، درس دیگری را ارائه دهم؛ منتهی این را برای خودم از نظر اخلاقی لازم می‌دانم که شرکت کنم تا مشوقی برای دیگران باشد، به هر حال در هر درسی نیاز است افرادی در گوشه و کنار جلسه حضور داشته باشند. عضو مجلس خبرگان رهبری در بخش دیگری از این گفت‌وگو به مبانی آیت‌الله‌العظمی مظاهری در بحث رجال اشاره و تصریح کرد: ایشان در بحث رجال مبانی خاصی دارند که باید در مورد آن جمله‌ای را عرض کنم تا مبانی زیبای ایشان مشخص شود. در بحث رجال بسیار افراد تنگ‌نظری هستند که بلافاصله جرح رجالیون را بر تعدیل آنها مقدم می‌دانند، حتی قانونی شده است که اگر نمی‌توانیم عدالت یک زاوی را بدانیم و اثبات کنیم و فسقش را هم نمی‌توانیم اثبات کنیم، از نظر عملی معامله فسق می‌کنیم، گرچه از نظر موضوعی نمی‌گوییم که این فاسق

است، اما در عمل گفتارش را نمی‌پذیریم و معامله فسق می‌کنیم که این قانونی در علم رجال است که جرح، مقدم بر تعدیل است. وی ادامه داد: بحث معروف دیگری است به نام «اصحاب اجماع» که اگر اصحاب اجماع که ۱۸ نفر تا ۲۰ نفر هستند، از یک راوی مجهول‌تری روایتی را نقل کنند، ما به اعتبار این افرادی که رجالی مورد اعتماد هستند و می‌دانیم بررسی کرده این روایت را نقل می‌کنند، اعتماد می‌کنیم به آن راوی بعدش که چه بسا از امام معصوم (ع) دارد نقل می‌کند. بعضی از بزرگان ما که خودشان شخصیت بزرگ رجالی هستند، صریحاً می‌گویند ما برای اصحاب اجماع هیچ ارزشی قائل نیستیم و ما خودمان باید اعتماد کنیم.

مهدوی عنوان کرد: این‌گونه روش‌ها با کسی که کار اخلاقی کرده، دقیقاً در تضاد است. کسی که کار اخلاقی کرده باشد، اعتماد و حسن ظن بیشتری نسبت به دیگران دارد، البته نمی‌خواهم نسبت سوءظن را به بزرگان دهم، همه شخصیت‌های بزرگ حوزه نور چشم ما هستند، اما این نکته مثبت و امتیاز بزرگی در شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری است که در علم رجال مبنای اصلی ایشان بر تصحیح روایات است. کتابی هم درباره علم رجال نوشته‌اند و بسیاری از روایانی که در کتب رجال مسکوت از ایشان رد شده‌اند و نمی‌دانیم که اینها وضعیتشان چطور است، ایشان با همین روش آنها را تعدیل کرده‌اند؛ چون کتابشان فقط درباره ثقات روات است و نام راویان مجهول را اصلاً ذکر نکرده‌اند و نام روایانی که از نظر ایشان ثقه هستند نوشته‌اند، وقتی نگاه می‌کنیم، می‌بینیم که خیلی از راویان که ایشان نام برده‌اند در رجال‌های دیگر با نام ضعیف یا مجهول از آنها نام برده شده است.

وی افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری به این عنوان در کتابشان پیش رفته‌اند که گرچه ما زندگی شخصی این راوی را نمی‌دانیم، اما چند نفر از اصحاب اجماع در روایات‌های مختلف به او اعتماد کردند و اعتماد آنها برای ما کافی است و ما هم اعتماد می‌کنیم. من این را شاید اولین بار است که دارم مطرح می‌کنم و بعید می‌دانم کسی به این نکات حساس شود. من روی ریزه‌کاری‌های روان‌شناسی اخلاقی خیلی حساس هستم

و مشاهده می‌کنم آن‌هایی که کار اخلاقی کردند بیشتر حسن ظن نسبت به دیگران دارند. در درس ایشان این مورد یک روش جدیدی است که ضمن اینکه ایشان دارند سند روایت را طبق این روش تصحیح می‌کنند، درسی را به طلبه می‌دهند که ما باید به اصحاب اجماع اعتماد کنیم.

این مدرس حوزه گفت: بزرگان دیگری از جمله شیخ طوسی، شیخ صدوق و شیخ کلینی وجود دارند که جزء اصحاب اجماع نیستند، اما فوق اصحاب اجماع‌اند و باید به اینها اعتماد کرد. به طور مثال شیخ صدوق روایت‌های زیادی دارد که می‌گوید قال الصادق (ع) و در سند روایت نیز از کسی نام نبرده، ما در درس خارج برخی آقایان که حضور پیدا می‌کنیم، می‌شنویم که چون این روایات سند ندارد، اعتماد نمی‌کنند و تضعیف می‌کنند، شیخ صدوق گفته قال الصادق (ع)، اما ما اعتماد نمی‌کنیم در حالی که اعتمادی که ما به شیخ صدوق داریم کمتر از اصحاب اجماع نیست و او با قال الصادق (ع) دارد روایت را به امام (ع) نسبت می‌دهد که این برای ما کافی است.

وی با بیان این‌که مبنای آیت‌الله‌العظمی مظاهری در علم رجال مبنای بسیار پسندیده‌ای است، تصریح کرد: این مبنا در علم رجال بر روی مبنای فقهی ایشان نیز اثر گذاشته است؛ یعنی خیلی روایاتی که دیگران قبول ندارند، ایشان می‌پذیرند و اعتماد می‌کنند و روایات را داخل بحث فقهی می‌آورند. یک بار یکی از اعضای خبرگان را دیدم که به عنوان نقطه‌ضعف آیت‌الله‌العظمی مظاهری همین موضوع را مطرح می‌کرد و می‌گفت ایشان مرتب روایات را تصحیح می‌کند، من در جواب گفتم نه این‌طور نیست، کسی که کار اخلاقی کرده است به راحتی اعتماد می‌کند.

حجت‌السلام مهدوی با اشاره به ویژگی‌های شخصیتی آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: درباره شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری چند نکته وجود دارد. یکی از نکات مهم و بارز ایشان، گذشتی بود که ایشان داشتند و حاضر شدند از قم به اصفهان هجرت کنند و این گذشت کم‌نظیر است.

وی ادامه داد: ایشان در شرایطی این

هجرت را انجام دادند که در شهر قم از جایگاه خاصی برخوردار بودند و در آستانه مرجعیت بودند و مقلدان زیادی داشتند؛ لذا ماندن استاد در قم با توجه به مقلدان ایشان به طور حتم شرایط را برای مرجعیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری فراهم می‌کرد، اما ایشان با توجه به همه شرایط فوق به اصفهان هجرت کردند.

عضو خبرگان رهبری تصریح کرد: آنچه مزید زیبایی این هجرت است، ولایت‌پذیری ایشان است، بنابراین ولایت‌پذیری ایشان به هجرت معظم‌له رنگ و بوی خاصی بخشید. این هجرت در پی درخواست مردم اصفهان و درخواستی که رهبر معظم انقلاب از ایشان داشتند، شکل گرفت.

وی اضافه کرد: مقام معظم رهبری به آیت‌الله‌العظمی مظاهری پیغام دادند که مردم اصفهان از بنده تقاضا کرده‌اند که شما به اصفهان هجرت کنید، آیت‌الله‌العظمی مظاهری به رهبر معظم گفته بودند که اگر امر می‌کنید، بنده خواهم پذیرفت. مقام معظم رهبری هم در عین تواضع خودشان فرموده بودند که امر چه عرض کنم، خواهش می‌کنم.

مدرس عالی حوزه علمیه افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری خواهش رهبری را زمین نگذاشتند و با آن به‌مثابه «امر» برخورد کردند و با پذیرش این هجرت ولایت‌پذیری را در حد اعلا خود به نمایش گذاشتند زیرا معظم‌له صرفاً با یک خواهش رهبری این هجرت

که برای ایشان سخت و سنگین بود، پذیرفتند. سیدابوالحسن مهدوی با اشاره به برکات این سفر بیان کرد: بعد از حضور آیت‌الله‌العظمی مظاهری در اصفهان تأثیر فراوانی برای این دیار داشته است؛ از جمله آغاز حرکت جدیدی در حرکت نظام و ولایت فقیه بود و از آن جایی که تا قبل از حضور ایشان حرکت تبلیغی علنی در حوزه علمیه در جهت دفاع از نظام در رأس حوزه علمیه اصفهان وجود نداشت، حضور استاد این مسئله را حل کرد.

وی تصریح کرد: در همان نامه‌ای که به مقام معظم رهبری نوشته شد، بنده یک جمله نوشتم که امیدوارم با حضور ایشان حرکت سیاسی جدیدی در مسیر اصفهان ایجاد بشود و بعد از ۲۰ سال الحمدلله پیش‌بینی ما درست بود و اصفهان و در رأس آن حوزه علمیه در جهت تقویت نظام از هیچ کوششی فروگذار نکرده است.

عضو خبرگان رهبری اذعان کرد: هر چند قبل از حضور آیت‌الله‌العظمی مظاهری حوزه علمیه اصفهان دفاع جانانه‌ای از جبهه و جنگ داشت، اما حرکت دفاع از نظام و انقلاب در سطح بزرگان در رأس حوزه وجود نداشت؛ به عبارت دیگر مخالفت نبود اما همراه با سکوت بود. در این سکوت خیلی‌ها سوءاستفاده می‌کردند و حتی برخی مواقع به تضاد با نظام هم تعبیر می‌شد.

آیت‌الله العظمی

به ترسیم نمای اخلاق

■ اخلاق نزد آیت‌الله العظمی مظاهری یک امر صرفاً فردی نیست، بلکه ایشان معتقدند که اخلاق یک امر اجتماعی نیز هست؛ معظم‌له این امر را با توجه به آیات قرآن کریم تبیین کرده‌اند.

رایج معتقد است که اگر امری فضیلت است، کم و زیاد آن هم فضیلت است. معنی ندارد امری که خوب است چون در نفسیات زیاد شد بگوئیم بد است و آن را رد کنیم. پس نظریه عدالت قوای نفسانی دارای مبنای غلطی است. از طرفی خود غرب هم این نظریه را سال‌هاست که کنار گذاشته است، هر چند در جامعه اخلاقی ما این نظریه هنوز طرفدارانی دارد. اما ایشان به پدر و پسر نراقی و غزالی نقدهای فراوانی را وارد می‌کند.

وی ادامه داد: کار آیت‌الله العظمی مظاهری شرح آثار دیگران نیست بلکه دیدگاه استاد به طور کلی مخالف نظر رایج هست. مبنای اخلاقی ایشان برخلاف غزالی است و ایشان به آیات و روایات توجه ویژه‌ای دارد و به همین دلیل میان اخلاق و اخلاقیات تفاوت قائل هستند.

حجت‌الاسلام و المسلمین هادی‌زاده با اشاره به تفاوت میان اخلاق و اخلاقیات بیان کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری معتقد است که اخلاق یک امر است و اخلاقیات امری دیگر. به عبارت دیگر استاد در مقابل نظریه اعتدال میان اخلاق و اخلاقیات تفاوت قائل است؛ به این معنا که اخلاق را صفات نفس می‌گیرد و اخلاقیات را اعمال جوارح صادره از صفات نفس.

وی افزود: مادامی که میان اخلاق و اخلاقیات تفاوت قائل باشیم، امری به نام حسد که به عنوان صفت نفس است، جزء اخلاق یعنی علم اخلاق محسوب می‌شود، اما اگر به عنوان فعل در نظر گرفته شود، جزء اخلاقیات است.

حجت‌الاسلام و المسلمین مجید هادی‌زاده، مسئول مرکز آموزش‌های تخصصی حوزه علمیه اصفهان و استاد حوزه علمی اصفهان، در تبیین مبانی اخلاقی آیت‌الله العظمی مظاهری اظهار کرد: کتاب الاخلاق در سه جلد و حدود ۲۱۰۰ صفحه چاپ شده است و در حقیقت این کتاب یک دوره کامل علم اخلاق اسلامی است. استاد در این کتاب سه جلدی به حساب آنچه در علم اخلاق اسلامی مطرح است، چهل ردیلت و چهل فضیلت اخلاقی را مطرح کرده و مورد بحث قرار می‌دهد.

وی ادامه داد: از ویژگی‌های مهم این کتاب این است که از یک سو مباحث را به صورت مستوفی بررسی می‌کند و برخلاف کتاب اخلاقی دیگر آیت‌الله العظمی مظاهری مانند بحث‌های فقهی عمل می‌کنند. به این صورت که یک بحثی را مطرح کرده و در انتها آن بحث روایتی را مرتبط با آن مطرح می‌کند و به عبارت دیگر روایات باب را به طور مستوفی ذکر می‌کنند. ایشان در این کتاب در عین جامع بودن تأکید فراوانی بر استفاده از قرآن کریم دارد. به این صورت یک سوم آیات قرآن کریم که بالغ بر ۲۰۰۰ آیه است در این کتاب ذکر شده و به کار رفته است. از نظر روایات هم، استاد در پایان هر ردیلت و فضیلت یک بحث مستقلی را طرح می‌کنند و روایات باب را پشت سر هم ذکر می‌کنند. وی ادامه داد: کتاب الاخلاق صبغه اسلامی و شیعی بسیار قوی دارد. در این سه جلد کتاب برخلاف دیگر آثار اخلاقی کمتر از سه داستان ذکر شده، اما در هر جلد بالغ بر ۷۰۰ آیه و ۱۰۰۰ روایت و حدیث از ائمه معصومین (ص) نقل شده است؛ لذا استاد در این کتاب از مبانی قرآن و حدیث و ادعیه استفاده فراوانی را برده‌اند.

حجت‌الاسلام هادی‌زاده دو نکته را در خصوص دیدگاه اخلاق آیت‌الله العظمی مظاهری مهم دانست و بیان کرد: نظام و سیستم اخلاقی آیت‌الله العظمی مظاهری تماماً با آنچه به عنوان سیستم اخلاقی ارسطویی مطرح بوده متفاوت است. ایشان دو مبنای خاص دارند که بر این اساس با نظریه اعتدال در تقابل است و به عبارت دیگر دیدگاه ایشان با دیدگاه رایج سنت که نظریه اعتدال است، در تقابل است.

وی ادامه داد: بر اساس دیدگاه ارسطو ما یک عفت داریم که اگر در طرف سقوط (تفریط) باشد، می‌شود خمود و اگر در طرف شدت (افراط) باشد، می‌شود شر. این اعتقاد از زمان غزالی تا نراقی مورد پذیرش قرار می‌گیرد. به عنوان مثال فضیلت حکمت را یا علم می‌دانند یا چهل است.

وی ضمن تشریح دیدگاه استادش عنوان کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری بر خلاف دیدگاه

منظمی مظاهر اخلاقی اجتماعی از منظر قرآن پرداخته‌اند

است که انسان را به بالاترین حد کرامت اخلاقی برساند؛ پس قرآن هم چنین کاری را کرده و صفات اخلاقی را برشمرده است و به معرفی آن‌ها پرداخته است.

وی تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقد است که برای رسیدن به صفات اخلاقی لازم نیست به دلائل فلسفی رجوع کنیم؛ زیرا قرآن کریم به عنوان کتاب هدایت و روایات معصومین (ع) چنین کاری را انجام داده و حتی کامل‌تر از آنچه با تقسیمات عارض بر نفس به دست می‌آید، به ما می‌دهد.

هادی‌زاده ادامه داد: به باور آیت‌الله‌العظمی مظاهری، با خواندن قرآن می‌توان مباحث اخلاقی را استخراج کرد، به همان نحوی که فقها مباحث خود را از قرآن استخراج کرده‌اند؛ به این معنی که می‌توان مبانی اخلاقی را از قرآن، به همان نحو که فقه توانست، استخراج کرد. بنابراین آن‌گونه که در رابطه روایات در فقه کار شده است، همین کار در اخلاق باید انجام شود.

وی با تأکید بر جایگاه اخلاق در علوم دینی اظهار کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقد است که زیربنای فقه، اخلاق است و اگر اخلاق نباشد، فقهی در کار نیست؛ لذا با بررسی هر روایت از نظر سند و دلالت می‌توان آن‌گونه که فقه مبانی خود را استخراج کرد، اخلاق هم مبانی خود را استخراج کند.

رئیس مرکز مطالعات اسلامی دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان با تشریح چگونگی کنار گذاشتن نظام اعتدال اخلاقی اظهار کرد: اگر انسان ردایل اخلاقی را به خوبی بشناسد و بداند این ردیلت‌ها چه چیزهای هستند و بتواند با کوشش از آنها دوری کند و همچنین اگر در کنار آن بتواند لطائف فضائل اخلاقی را بفهمد، در این صورت آنچه اهمیت پیدا می‌کند صفات اخلاقی است، نه سیستم یا نظام دیگر.

وی افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در نقد سیستم اعتدال اخلاقی، پس از ذکر تمامی منابع مهم اخلاقی

وی اضافه کرد: اخلاقیات که افعال صادره از جوارح است، جدای از علم اخلاق است؛ یعنی هیچ کدام از آن‌ها علم نیست، بلکه عمل جوارح است. به عبارت دیگر این عمل‌ها مستند به آن علم‌هاست. به طور کلی باید میان علم اخلاق و عمل اخلاقی تفاوت قائل شد تا بتوان یکی را تعلیم داد و دیگری را عمل کرد.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: استاد معتقد است که به جای نظریه اعتدال چهل فضیلت و چهل ردیلت را به عنوان صفت نفس در نظر بگیریم که از قبیل علم هستند؛ لذا باید مقام اخلاق را از اخلاقیات جدا کنیم. اگر انسان را به اعمال فاضل دعوت کنیم، برای مثال عبادات، باید فضائل عبادات را به او بگوییم.

رئیس مرکز مطالعات اسلامی دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان اظهار کرد:

اخلاق از قبیل علم و اخلاقیات از قبیل عمل است. اگر بتوان فضائل اخلاقی (علم اخلاق) را به ملکه برسانیم، فعل غیراختیاری و مطابق آن اخلاق خواهد بود؛ برای مثال اگر کسی ملکه صدق را پیدا بکند، تمام افعال او به طور غیراختیاری صادق خواهد بود؛ به عبارت دیگر، اگر کسی به سمت ملکه صدق سوق داده شود، هر فعلی که او انجام دهد، صادق خواهد بود.

حجت‌الاسلام والمسلمین هادی‌زاده با اشاره به رابطه قرآن با مبانی اخلاقی آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: ایشان معتقد است با بررسی رفتارهای انسانی از طریق استقرای منطقی می‌توانیم به این نتیجه برسیم که صفات انسانی چه چیزهایی هستند. از طرفی قرآن به عنوان کتاب هدایت نازل شده

حجت‌الاسلام هادی‌زاده تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با توجه به روایتی از پیامبر اسلام (ص) که فرموده‌اند: «این صفات تا صادره نشود، مورد پاداش و عقاب خداوند قرار نمی‌گیرد» معتقدند تا مادامی که این صفت در نفس او هست، عقابی ندارد و به محض این‌که به فعل اخلاقی تبدیل شد، دارای پاداش و عقاب می‌شود.

رئیس مرکز مطالعات اسلامی دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان تصریح کرد: سؤالی اینجا مطرح می‌شود که اخلاق فی‌نفسه شامل حسن و قبح می‌شود یا خیر؟ استاد معتقد است اخلاق تا مادامی که صفت نفسی است، دارای عقاب و پاداش نیست؛ زیرا همیشه جزء علم محسوب است و در کنار علم اخلاق، اخلاقیات است که شامل عقاب و پاداش می‌شود.

به اعتقاد آیت‌الله‌العظمی مظاهری اخلاق از قبیل علم است و اخلاقیات از قبیل عمل؛ اگر بتوان فضائل اخلاقی را به ملکه برسانیم، فعل اخلاقی غیراختیاری و مطابق علم اخلاق خواهد بود.

نوعی در جامعه غربی جاری است و آنچه در غرب مطرح است، اسارت جسم نیست، بلکه تسلط بر روح افراد است. وی افزود: بنا به آنچه گفته شد، به اعتقاد آیت‌الله‌العظمی مظاهری اخلاق یک امر فردی نیست؛ بلکه به عنوان یک امر اجتماعی است که کل جامعه با آن درگیر هستند. پس علم اخلاق یک علم مرده و داخل غار و منزوی نیست؛ بلکه علم بانشاطی است که در وسط صحنه حضور دارد.

مسئول مرکز آموزش‌های تخصصی حوزه علمیه اصفهان اضافه کرد: ایشان معتقد است اگر یک نفر هیچ وقت کذب نگوید و همیشه صادق باشد، خوب است؛ اما مطلوب نیست چون تنها یک نفر است. اما باید اسلوب را به صورتی چید که همه افراد یک جامعه دروغ نگویند و به تبع آن تمامی افراد جهان کذب نگفته و به صدق پایبند باشند.

حجت‌الاسلام هادی‌زاده در پاسخ به این پرسش که این اخلاق اجتماعی چگونه در یک جامعه نهادینه می‌شود، عنوان کرد: وقتی ملکه عدالت، تلاش و عدم کسالت در فردی به وجود بیاید، نتیجه آن در جامعه نظم می‌شود. به عبارت دیگر مادامی که یک فرد نظم را به عنوان یک فضیلت پیگیر نباشد، نمی‌تواند به دیگر فضائل خود دست پیدا کند و این نکته قابل تأمل است که نظم به عنوان عنصر علم اخلاق مطرح است که در اجتماع سایه می‌اندازد.

وی ادامه داد: اگر نظم به عنوان ملکه‌های علم اخلاق مطرح باشد، این ملکه در یک مرحله در نظم فردی اثر می‌گذارد و به تبع آن در نظم اجتماعی اثرگذار است. ایشان همیشه از امام خمینی (ره) به عنوان فردی که کاملاً متصف به این فضائل بودند، یاد می‌کردند و نقل می‌کردند که امام (ره) همیشه ساعت ۱۰:۳۰ شب می‌خوابیدند (تا بتوانند برای تهجد و شب‌زنده‌داری برخیزند) و همه این امور را به صورت ارتباط مشخص اجتماعی و تحت نظم در آورده بودند.

الاخلاق سعی کرده یک مسیر مشخصی هم برای استاد و هم جویای این علم فراهم کند.

مسئول مرکز آموزش‌های تخصصی حوزه علمیه اصفهان با اشاره به رابطه فلسفه و اخلاق از منظر آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: ایشان مبانی فلسفی را صرفاً به عنوان مؤید علم اخلاق در نظر می‌گیرند و بر همین اساس معتقدند که آنچه در علم اخلاق به عنوان مؤسس است، قرآن و حدیث است؛ بنابراین فلسفه را می‌توان صرفاً به عنوان تلاش‌های عقلی به کمک گرفت.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقدند که در حوزه اخلاق نباید نظریات فلسفی را به عنوان ذات مبانی اخلاق در نظر داشت و این‌ها تنها مؤیدات بر اخلاق هستند و آنچه به عنوان ذات مبانی اخلاقی در نظر گرفته می‌شود، قرآن و حدیث است.

حجت‌الاسلام هادی‌زاده در پاسخ به این پرسش که آیت‌الله‌العظمی مظاهری اخلاق را یک امر فردی می‌داند یا امری اجتماعی، بیان کرد: اخلاق نزد ایشان یک امر فردی نیست، بلکه معتقد است که امری اجتماعی است. استاد در تبیین این مسئله به این آیه از قرآن کریم اشاره می‌کند که می‌فرماید: فرعون بچه‌ها را می‌کشت و زن‌ها را به اسارت درمی‌آورد، و بیان می‌کند که فرعون حیا و عفت را از زن‌ها می‌گرفت تا بتوانند بر نحوه پرورش و تربیتی که این زن‌ها در جامعه دارند، تسلط داشته باشند. این مسئله هم به

منبعث از این نظام، حتی منابع اخلاق عرفانی را نیز ذکر می‌کند و هر کدام را به نحوی نقد می‌کند. به عنوان مثال دیدگاه اخلاقی غزالی را پر از خرافات می‌بیند و معتقد است که به جای این خرافات باید از روایات استفاده شود؛ به عبارت دیگر، در تقابل با این خرافات بهترین منبع استفاده از آیات و روایات است. شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری با اشاره به تأکید استادش بر تمایز میان اخلاق و اخلاقیات اظهار کرد: استاد میان اخلاق و اخلاقیات تفاوت قائل است و ایشان هر چه مربوط به صفت نفس است، اخلاق می‌داند و آنچه در نتیجه صفت نفس صادر می‌شود، اخلاقیات می‌داند. به عنوان مثال غضب اخلاق محسوب می‌شود، اما قتل یک عمل لحاظ می‌شود؛ زیرا عمل اخلاقی (اخلاقیات) منبعث از علم اخلاق است.

وی تصریح کرد: به اعتقاد آیت‌الله‌العظمی مظاهری اخلاق از قبیل علم است و اخلاقیات از قبیل عمل؛ اگر بتوان فضائل اخلاقی را به ملکه برسانیم، فعل اخلاقی غیراختیاری و مطابق علم اخلاق خواهد بود. به عنوان مثال اگر کسی به سمت ملکه صدق سوق داده شد، هر فعلی که او انجام دهد، صادق خواهد بود.

حجت‌الاسلام هادی‌زاده در پاسخ به این پرسش که چگونه به این اخلاق علم پیدا می‌کنیم، بیان کرد: ایشان معتقد است که انسان باید در کنار استادی خوب این علم را یاد بگیرد. ویژگی مهم این استاد این است که در عین اینکه به اخلاق علم دارد، در همان حال به آن هم عمل کند.

وی اضافه کرد: بنا به آنچه گفته شد، بهترین راه رسیدن به علم اخلاق و به تبع آن عمل اخلاقی، داشتن استاد است تا در راستای این دو انسان به ملکات اخلاقی نائل شود و در فراسوی این ملکات، اخلاق او به حسنه تبدیل شود. استاد در کتاب

آیت‌الله‌العظمی مظاهری همگانی بودن زبان قرآن را ملاک فهم صحیح آن می‌دانند

■ آیت‌الله‌العظمی مظاهری بر این اعتقاد هستند که اگر بخواهیم به فهم درستی از قرآن کریم برسیم، باید بنا را بر همگانی بودن فهم لسان قرآن کریم بگذاریم.

مشتق، وضع، موضوع‌له و سایر مباحث عمیق که در این علم وجود دارد بشویم، می‌بینیم که عرف این مطالب را مد نظر ندارد.

مدیر حوزه علمیه «جده بزرگ» اظهار کرد: وقتی که آیت‌الله‌العظمی مظاهری نظرات خود را در این علم بیان می‌کنند و از طولانی شدن بحث و اقوال مختلف جلوگیری می‌کنند، به این معنا نیست که بخشی از علم اصول کاربردی است و بخش دیگر غیر کاربردی است. در علم اصول بخش‌هایی داریم که در عرف به آن توجهی نمی‌شود و اشتقاق کبیر و اشتقاق صغیر از جمله این مباحث است که مسئله‌ای علمی است ولی ابزاری برای استنتاج نخواهد بود.

وی تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری روزانه ۱۸ ساعت فعالیت دارند که بخشی از آن به فعالیت‌های تدریس و پرداختن به استفتائات، پرداختن به مسائل روز و بررسی سایت‌های مختلف اختصاص دارد. بصیرت سیاسی معظم‌له و تصمیمات ایشان در چند سال اخیر، تبعیت محض از ولایت فقیه و پرداختن به مسئله ولایت زبانه‌دار و خاص است.

مهدوی اضافه کرد: نکته‌ای که شاید کمتر کسی زیر بار آن برود، مسئله مهاجرت از قم است. ایشان در قم جایگاه رفیعی داشتند و درس اخلاق ایشان در مسجد اعظم برگزار می‌شد و جمعیت زیادی در آن حضور پیدا می‌کردند. معظم‌له جایگاه رفیع خود را فدای این کردند که تبعیت محض از ولایت فقیه داشته باشند.

وی ادامه داد: مقام معظم رهبری برای ایشان نامه‌ای

مجید مهدوی، مدیر مدرسه علمیه «جده بزرگ» و استاد حوزه علمیه اصفهان، در خصوص شیوه فقهی آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: منابع فقهی ما منحصر به کتاب، سنت، اجماع و عقل است و عملاً به فرموده حضرت امام خمینی (ره) اجماع مورد قبول اهل سنت است نه شیعه.

وی ادامه داد: حوزه ورود عقل هم به مباحث فقهی بیش از دو درصد نیست و عمده مباحث فقهی منحصر در کتاب و سنت است. در قرآن کریم نیز بیش از ۵۰۰ آیه درباره احکام و مسائل فقهی وجود ندارد. قرآن کریم برای عموم افراد نازل شده است و نه برای گروه خاصی. هر چند مباحث عمیق فلسفی در قرآن کریم مطرح شده است ولی شیوه بیان در قرآن عرفی است. مهدوی افزود: در کتاب وسائل الشیعه ۳۳۵۰۰ روایت گردآوری شده است که عمده روایات مراجع فعلی ما را تشکیل می‌دهد. کسانی که از امام معصوم (ع) سوالات فقهی می‌پرسیدند نیز جزء همین دسته عموم مردم بودند و فلسفه و علوم عقلی نخوانده بودند؛ از این رو بیان امامان (ع) هم بر اساس لسان عربی مبین است.

وی گفت: آیت‌الله‌العظمی مظاهری نیز بر این اعتقاد هستند که اگر بخواهیم به فهم درستی از قرآن کریم برسیم باید بنا را بر عرفی بودن لسان قرآن کریم بگذاریم. عرف امروز هم از معنای حروف اضافه ادبیات عرب همان برداشتی را دارند که چهارده قرن پیش مردم از آن داشتند. یکی از معیارهای مرجعیت که همه به آن قائل هستند این است که باید مجتهد دارای عرفیات قوی باشد.

مدیر حوزه علمیه «جده بزرگ» عنوان کرد: به عبارت دیگر یک مجتهد نباید خود را در چارچوب الفاظ و عبارات محصور کند. این ویژگی برجسته در آیت‌الله‌العظمی مظاهری به‌روشنی وجود دارد و حقیقتاً هم ستودنی است.

مهدوی تأکید کرد: در رابطه با علم اصول هم ایشان معتقد به این نیستند که بخشی از آن کاربردی و بخشی از آن غیر کاربردی است؛ زیرا علم اصول هم مانند علم منطق یک نوع ابزار و علم آلی به شمار می‌آید. وقتی نگاهی به علمی یک نگاه آلی شد، نحوه برداشت مطالب عرف از آن نیز مشخص می‌شود.

وی با بیان اینکه در علم اصول فقه مباحثی همچون اصالت ظهور، اصالت اطلاق، اصالت عموم و ... مطرح است که اینها از عرفیات حاصل می‌شود، گفت: اگر از عرفیات فاصله بگیریم و وارد بحث

نوشتند و از آیت‌الله‌العظمی مظاهری خواستند که از قم به اصفهان مهاجرت کنند. تبعیت از این دستور، ولایت‌پذیری و توجه ایشان را برای رونق مباحث حوزوی می‌رساند. قبل از ایشان مرحوم آیت‌الله‌العظمی صافی اصفهانی زعامت حوزه علمیه اصفهان را برعهده داشتند.

وی گفت: حوزه اصفهان حوزه پویایی نبود، البته درس خارج تشکیل می‌شد و بزرگانی در تابستان همچون آیت‌الله‌العظمی مکارم شیرازی، آیت‌الله‌العظمی سبحانی و آیت‌الله‌العظمی نوری همدانی به اصفهان می‌آمدند اما خود حوزه اصفهان برنامه و نظام فعالی نداشت.

وی اظهار کرد: از سال ۱۳۷۴ که ایشان وارد اصفهان شدند، حوزه علمیه با بصیرت و آینده‌نگری ایشان تغییر فوق‌العاده‌ای کرد. معظم‌له حقیقتاً خود را فدای حوزه کردند و قطعاً خدای متعال معامله‌ای که این مرجع تقلید با خداوند داشتند بی‌پاسخ نمی‌گذارد.

مهدوی درباره شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: آشنایی من با آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیش از ۱۵ سال است و در حدود ۱۰ سال است که در مباحث خارج فقه و اصول شاگرد ایشان هستم.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری دارای ابعاد مختلفی هستند. هرچند که برخی از ابعاد ایشان ظهور و بروز بیشتری دارد، اما اگر کسی با ایشان از نزدیک معاشرت داشته باشد، به ابعاد مختلفی پی خواهد برد. یک زمینه که ظهور فوق‌العاده‌ای در معظم‌له دارد، مباحث اخلاقی ایشان است.

وی افزود: در زمینه اخلاق عملی، حقیقتاً ایشان مجسمه تمام‌عیار اخلاق هستند؛ زیرا به آن چیزی که بیان می‌کنند، عامل و معتقد هستند. من در جلسات خصوصی مکرراً مشاهده می‌کردم که محض اینکه سخن کسی در میان می‌آمد و مباحث در مورد حوزه بود و ایشان باید به عنوان رئیس حوزه دخالت می‌کردند و تصمیم می‌گرفتند، احتیاط شدیدی داشتند که وارد عرصه تهمت یا غیبت نشوند.

مهدوی عنوان کرد: این نکات در شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری نشان‌دهنده این است که جنبه اخلاقی در وجود ایشان حقیقتاً تبلور دارد. تا چند سال قبل که وضعیت مزاجی ایشان خوب بود، مقید بودند که ماه رجب و شعبان را تماماً روزه می‌گرفتند. الان که حال مزاجیشان مناسب نیست، تقیدات ویژه‌ای به نوافل و امور اخلاقی دارند.

معاون پژوهشی دفتر تبلیغات اسلامی استان اصفهان با اشاره به برخی از اساتید آیت‌الله‌العظمی مظاهری گفت: ایشان در بعد علمی و در زمینه مباحث فقهی و اصولی شاگرد امام خمینی(ره)، آیت‌الله‌العظمی بروجردی و آیت‌الله محقق داماد بودند.

مدیر حوزه علمیه «جده بزرگ» تصریح کرد: از دیگر خصوصیات که باید به آن اشاره کرد، مسئله نظم این بزرگوار است. در تمام سالیانی که در درس خارج فقه و اصول ایشان شرکت می‌کردم، به اندازه پنج دقیقه تأخیر و حتی یک روز غیبت از ایشان مشاهده نکردم و در کلاس درس همواره زودتر از شاگردان حاضر می‌شدند. وی تصریح کرد: سبک درسی ایشان سبک درس حضرت

امام(ره) است، برخلاف سایر بزرگواران مدرس فقه و اصول که به صورت گسترده مباحث و نقل قول‌ها را مطرح می‌کنند، ایشان سعی می‌کنند که در مباحث فقهی به بیان دیدگاه خود بپردازند. مخصوصاً در علم اصول، دارای ابتکاراتی هستند که در تقریرات درس ایشان توسط انتشارات «لزهره(س)» چاپ شده است.

مهدوی ادامه داد: این تقریرات و ابتکارات واقعاً چشم‌گیر است و از این‌رو دوره درسی اصول ایشان حدوداً پنج سال طول می‌کشد، در حالی که دوره درسی سایر مراجع و آیات عظام کمتر از سیزده سال نیست و حتی بیشتر از بیست سال هم طول کشیده است. آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقد به طولانی‌کردن مباحث نیستند و اصل کلام را بیان می‌کنند و نظر خود را درباره آن بازگو می‌کنند.

معاون پژوهشی دفتر تبلیغات اسلامی استان اصفهان تأکید کرد: در مباحث علمی و مخصوصاً در مباحث فقه و اصول، حریم و محدوده مباحث را حفظ می‌کنند و برخلاف مرحوم آخوند در کتاب شریف کفایه که مباحث عقلی را نیز مطرح کرده است، ایشان همانند استاد خود حضرت امام خمینی(ره) بر این اعتقاد هستند که مباحث فقهی باید جدای از مباحث عقلی مطرح شود.

وی اضافه کرد: این در حالی است که آیت‌الله‌العظمی مظاهری علاقه زیادی به مباحث عقلی دارند و حتی بیان کردند که اگر فرصتی بود، مباحث کتاب اسفار را هم شروع می‌کردند؛ بنابراین در تقریرات درس معظم‌له رنگ و بوی مباحث عقلی کمتر به چشم می‌خورد؛ زیرا خود حضرات معصومین(ع) نیز با زبان عرف صحبت می‌کردند و روایات فقهی را باید از دیدگاه عرفی و نه با دقت عقلی فراوان معنا کرد.

مدیر حوزه علمیه «جده بزرگ» عنوان کرد: تسلط فوق‌العاده آیت‌الله‌العظمی مظاهری بر مباحث ادبی از دیگر ویژگی‌های درس ایشان است. معظم‌له در ضمن مباحث درسی اشارات لطیفی به مطالب ادبیات عرب دارند و از دغدغه‌های ایشان این است که امروزه طلاب در زمینه ادبیات عرب کم‌کار هستند.

وی گفت: در بحث علم رجال، مبانی ایشان با مبانی آیت‌الله‌العظمی بروجردی و آیت‌الله‌العظمی خویی تفاوت دارد. بسیاری از افرادی که این بزرگواران رد کردند، ایشان آنها را توثیق کرده است. از همه اینها گذشته ایشان در کهولت سن به سر می‌برند و بیماری‌های مختلفی دارند، ولی در همین زمان روزانه بیش از ۱۸ ساعت فعالیت دارند.

مهدوی در خصوص تحولات ایجادشده توسط آیت‌الله‌العظمی مظاهری در حوزه علمیه اصفهان چند تغییر چشمگیر ایجاد کردند که از این تغییرات می‌توان به رسیدگی به وضع معیشتی طلاب اشاره کرد.

وی ادامه داد: ایشان به پشتوانه مقام معظم رهبری مرکز خدمات حوزه علمیه راه‌اندازی کردند. همچنین راه‌اندازی مرکز مشاوره به طلاب و خانواده‌های آنها و راه‌اندازی مرکز رسیدگی به امور مساجد از ابتکارات آیت‌الله‌العظمی مظاهری بود؛ به گونه‌ای که در اصفهان کمتر مسجدی یافت می‌شود که دارای امام جماعت نباشد.

وی افزود: یک مرکز مدیریت حوزه علمیه توسط آیت‌الله‌العظمی مظاهری تشکیل شد که به حکم مقام معظم رهبری مستقل از مرکز موجود در قم است که می‌تواند خود مستقلاً تصمیم بگیرد، البته نه به صورتی که با مرکز مدیریت حوزه قم بیگانه باشد. این تصمیم به خاطر رونق دوباره حوزه اصفهان اخذ شد.

مدیر حوزه علمیه جده بزرگ عنوان کرد: تعداد ۱۰ هزار نفر طلبه در اصفهان در حال فراگرفتن علوم دینی هستند و هر سال نزدیک به هزار نفر به حوزه اصفهان وارد می‌شوند؛ لذا این حوزه علمیه رشد کمی و کیفی داشته است. راه‌اندازی مرکز تخصصی حوزه نیز از دیگر اقدامات و نوآوری‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری است.

وی بیان کرد: ۱۰ رشته مانند کلام، فلسفه، تاریخ و ... در سطح ۳ و ۴ در این مرکز تدریس می‌شود و کل هزینه را آیت‌الله‌العظمی مظاهری تقبل کردند و بهترین اساتید برای این مرکز انتخاب شده است. این کارها و نوآوری‌های وسیع نشان‌دهنده نگاه عمیق ایشان است.

مهدوی یادآور شد: در سال ۸۳ من با حکم ایشان مدیر حوزه علمیه جده بزرگ شدم. در آن زمان این مدرسه، مدرسه بزرگی نبود و از رونق علمی خوبی برخوردار نبود و مساحت آن حدود ۱۵۰ متر بود و به تدریج کار عمران و آبادانی حوزه آغاز شد و در ۲۲ بهمن سال ۸۵ کار بازسازی تمام شد و عنایت و دعای خیر ایشان از بهترین خاطرات من از معظم‌له است. معاون پژوهشی دفتر تبلیغات اسلامی استان اصفهان تصریح کرد: من هر بار که دوهفته در میان خدمت آیت‌الله‌العظمی مظاهری مشرف می‌شوم، ایشان با دیدن من بلافاصله از اوضاع مدرسه و وضع معیشت طلاب می‌پرسند، اوضاع طلاب برای ایشان بسیار مهم است.

آیت‌الله العظمی مظاهری جلوه‌های بدیعی از معانی آیات قرآن گشوده‌اند

■ انس با قرآن زمینه‌ساز ورود به باطن قرآن است؛ آیت‌الله العظمی مظاهری از جمله کسانی هستند که توانسته‌اند از این طریق جلوه‌هایی بدیع از معانی آیات قرآن بگشایند.

را در خصوص مباحث اخلاقی داشته‌اند که این مسئله نشان از مصفا بودن باطن این مرد خدایی است.

شریف‌زاده با بیان این که آیت‌الله العظمی مظاهری علاوه بر آشنایی کامل با آیات قرآن کریم ارادت ویژه‌ای به روایات ائمه اطهار(ع) دارد، عنوان کرد: در یکی از ملاقات‌های که در اصفهان با ایشان داشتم، یکی از آثار خودمان را با عنوان شرح زیارت جامع کبیره در سه جلد خدمت ایشان عرضه کردم، معظم‌له با دیدن این آثار بیان کرد بنده ارادت ویژه‌ای خدمت اهل بیت(ع) دارم و چرا زودتر این‌ها را برای بنده نیاورده‌ای.

وی اضافه کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری به حق براساس فرموده رسول‌الله(ص) که فرمودند: «انی تارکم فیکم ثقلین؛ کتاب الله و عترتی» عمل کرده و همه زندگیشان براساس این دو محور است و ایشان معتقد است که هیچ حرفی از خودش ندارد و هر آنچه را بیان کرده، تنها از ائمه اطهار(ع) و آیات قرآن کریم است.

نویسنده کتاب اصول اعتقادی در پایان با اشاره به عرفی بودن نگاه آیت‌الله العظمی مظاهری به مباحث دینی گفت: در نگاه عمومی جوانان و توده مردم رابطه میان دین و زندگی رابطه روشنی نیست؛ در حالی که در دین اسلام این زندگی باید برنامه داشته باشد و خالق حکیمی که به من زندگی داده این برنامه را از طریق پیامبر(ص) و ائمه اطهار(ع) به بندگان خود داده است.

وی تصریح کرد: علمای ما باید رابطه بین دین و زندگی را پررنگ کنند و آیت‌الله العظمی مظاهری از جمله کسانی است که رابطه بین دین و زندگی را پررنگ کرده و با زبان مردم دین را برای مردم بیان می‌کنند. به عبارت دیگر ایشان سعی می‌کند مباحث دینی را بر اساس زبان مردم و به منظور تسهیل در فهم زندگی مردم عامه بیان کند.

احمد شریف‌زاده، مدرس دانشگاه، با اشاره به جذب آیت‌الله العظمی مظاهری در بین مردم و بالاخص جوانان اظهار کرد: این جذب ناظر به یک سنت الهی است؛ به این معنا که وقتی انسان صاحب اخلاص و قلب او مطهر شود، خداوند آنچه را از این قلب متصاعد می‌شود، بر دل‌های مستعد می‌نشانند.

وی ادامه داد: صفای کلام آیت‌الله العظمی مظاهری از صفای قلبشان نشئت گرفته است. به طور کلی مبنای الهی و کلام حق معظم‌له و دل‌های مستعد شنوندگان، باعث شده که این جذب در ایشان پیدا شود؛ به عبارت دیگر کلام معظم‌له، تذهیب نفس، عمل کردن به علم و همچنین شاگرد ویژه حضرت امام(ره) و علامه طباطبایی بودن، همگی دلیل بر جذب ایشان است.

شریف‌زاده تصریح کرد: با توجه به حسن ظن آیت‌الله العظمی مظاهری به مجموعه ما بنا شد که کارهای ایشان را چاپ کنیم. به این صورت که ایشان پیشنهاد ما را برای چاپ مکتوبات و سخنانشان پذیرفتند و این درخواست ما را با دست خط خودشان برای ما تأیید کردند و حاصل این پیشنهاد ترجمه جلد اول کتاب الاخلاق معظم‌له از عربی به فارسی در اوایل دهه هفتاد بود. وی با اشاره به نگاه ویژه آیت‌الله العظمی مظاهری به آیات اخلاقی قرآن کریم بیان کرد: ایشان در مباحث مقدماتی اخلاقی بیان کردند که برخی نیمی از آیات قرآن را آیات اخلاقی می‌دانند و برخی دیگر معتقدند که دو سوم آیات قرآن اخلاقی است و بنده معتقدم که همه آیات قرآن آیات اخلاقی است.

این مدرس دانشگاه افزود: به جهت اشرافی که آیت‌الله العظمی مظاهری به آیات قرآن کریم دارند، بیشتر مباحث اخلاقی ایشان ناظر به آیات قرآن کریم است؛ برای نمونه، ایشان در جلد اول الاخلاق بالغ بر ۷۰۰ آیه شریفه را نقل کرده‌اند.

وی تصریح کرد: بزرگان معتقدند که قرآن علاوه بر ظاهرش دارای باطنی هم هست و کسانی که با قرآن مانوس می‌شوند، محرم اسرار قرآن می‌شوند و به باطن هم راه پیدا می‌کنند و خود قرآن جلوه‌هایی از خودش نشان می‌دهد که افراد عادی به‌رهای از آن نمی‌برند.

نویسنده کتاب اخلاق زندگی ادامه داد: آیت‌الله العظمی مظاهری از جمله کسانی است که از محرم اسرار الهی هستند و به همین دلیل معظم‌له جلوه‌های از آیات قرآن کریم را می‌بینند که در بیان نکات اخلاقی بسیار گره‌گشا بوده و باعث شده مباحث اخلاقی ایشان از دیگران متفاوت باشد و بر دل مؤمنان بنشینند.

وی افزود: آیت‌الله العظمی مظاهری بر آیه شریفه «قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا» بگو هر کس بر حسب ساختار [روانی و بدنی] خود عمل می‌کند و پروردگار شما به هر که راه‌یافته‌تر باشد، داناتر است» تأکید فراوانی داشت و از این آیه استفاده‌هایی

مرجعیت اجتماعی
و سیره عملی

نقش کلیدی آیت‌الله العظمی مظاهری در هشت سال دفاع مقدس کم‌نظیر است

■ نقش کلیدی آیت‌الله العظمی
مظاهری در هشت سال
دفاع مقدس و صحبت‌های
ایشان و تأثیر این صحبت‌ها
برای رزمندگان و خصوصاً
حمایت از خانواده‌های شهدا
و جانبازان در این عرصه
کم‌نظیر است.

سردار سرلشکر سیدیحیی رحیم‌صفوی، دستیار و مشاور عالی فرمانده معظم کل قوا، با اشاره به نقش علما پیش از انقلاب اظهار کرد: در خصوص نقش مرجعیت و علما در پیروزی انقلاب اسلامی و به طور خاص آیت‌الله العظمی حاج حسین مظاهری باید عرض کرد که این انقلاب در حقیقت انقلاب دینی به رهبری حضرت امام خمینی(ره)، مراجع و روحانیت بود؛ آیت‌الله العظمی مظاهری جزء کسانی هستند که از قبل انقلاب از حضرت امام خمینی(ره) و مبارزات با رژیم ستم‌شاهی حمایت و ایستادگی همراه با شجاعت داشتند.

وی ادامه داد: قبل از پیروزی انقلاب اسلامی در قم برخی از علما یا باور نداشتند که امام(ره) بر رژیم شاه غلبه می‌کنند و پیروز می‌شوند و یا به نوعی احتیاط می‌کردند. امام(ره) وقتی به میدان آمدند آن حلقه اولیه‌ای که از امام حمایت می‌کردند با امضای بیانیه‌هایشان حضور و حمایت خود را از امام خمینی(ره) اعلام کردند که در برخی از کتاب‌های مربوط به نهضت حضرت امام(ره) آمده است.

فرمانده سابق سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تصریح کرد: امضاهای آیات عظامی همچون مشکینی، جنتی، یزدی و مظاهری در حمایت از بیانیه‌های امام خمینی(ره) دیده می‌شود. آیت‌الله العظمی مظاهری نه تنها از امام و قیام ایشان علیه رژیم ستم‌شاهی حمایت می‌کردند، بلکه مهم‌ترین کار ایشان تربیت شاگردان و طلبه‌هایی در خط فکری امام(ره) بودند.

وی افزود: معظم‌له بر اساس فقه، اصول و اخلاق امام(ره) طلبه‌های بزرگی را تربیت می‌کردند که این طلبه‌ها بعد از انقلاب یا رزمنده‌های جبهه‌ها شدند یا علمایی شدند که در ارکان جمهوری اسلامی مسئولیت گرفتند. این یکی از بی‌شمار خدمات آیت‌الله العظمی مظاهری برای تحقق انقلاب اسلامی بود.

سرلشکر صفوی ادامه داد: کادرسازی و تربیت علما و پاسداران و تربیت انسان‌هایی که در آموزش و پرورش و در دانشگاه‌ها حضور داشتند و در دستگاه‌های اجرایی مشغول فعالیت بودند، از کارهای بزرگ آیت‌الله العظمی مظاهری است. همچنین ایشان جدای از تربیت کادر به شبکه‌سازی برای انقلاب مبادرت فرمودند.

وی اضافه کرد: با توجه به این موضوع که امام بزرگوار در حقیقت حزب و سازمانی برای پیروزی انقلاب نداشتند و حزب، تشکیلات و سازمان امام

خمینی (ره) شبکه علما و روحانیت بود، آیت‌الله‌العظمی مظاهری با ایجاد شبکه‌سازی در تحقق انقلاب اسلامی گام‌های بلند و مؤثری برداشتند.

دستیار و مشاور عالی فرمانده معظم کل قوا با تشریح جایگاه روحانیت در پیروزی انقلاب گفت: شبکه روحانیت و شبکه‌ای که با مراجع و روحانیت در ارتباط بودند، می‌توانستند فرمایش‌های امام (ره) را به دیگر مردم منتقل بدهند. در نظر بگیرید که در ایام محرم، صفر و رمضان تمام طلبه‌های که شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری بودند، از قم به روستاها و شهرهای دور و نزدیک می‌رفتند و در حقیقت در بیداری و روشن کردن افکار عمومی مردم بیشترین تأثیر را داشتند.

وی تصریح کرد: بسیاری از دانشجویان، بازاریان، معلمان مدارس از علما خط فکری می‌گرفتند یا اعلامیه حضرت امام (ره) را می‌گرفتند و منتشر می‌کردند؛ پس آن شبکه‌سازی، قدرت تشکل و سازمان‌دهی مروهون زحمات افرادی همچون آیت‌الله‌العظمی مظاهری بود. فرمانده سابق سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با اشاره به اولین دیدارش با حضرت امام (ره) بیان کرد: بنده مدتی در جنوب لبنان و سوریه بودم و وقتی امام (ره) به فرانسه مشرف شدند، بنده هم به فرانسه رفتم. امام خمینی (ره) وقتی صحبت می‌کردند، صحبت ایشان را بر روی نوار ضبط می‌کردند و در زیرزمین همان خانه مرحوم حاج سیداحمد خمینی و آقای سراج موسوی این نوارها را به صورت تلفنی به اکثر شهرهای ایران ارسال می‌کردند.

وی اضافه کرد: برای نمونه در یزد به آیت‌الله صدوقی و در اصفهان و در قم به علمای آن شهر و این بزرگواران آن را ضبط می‌کردند و پس از پیاده کردن مطالب آن‌ها را منتشر می‌کردند. یعنی امروز که امام (ره) در نوفل لوشاتو صحبت می‌کردند، نوارهای صوتی امام (ره) پخش می‌شد یا به صورت کاغذی منتشر می‌شد. به صورتی که از سخنان حضرت امام (ره) در فرانسه یک هفته نمی‌گذشت که همه مردم ایران از آن اطلاع پیدا می‌کردند.

رحیم صفوی افزود: یکی از کسانی که کمک می‌کرد این شبکه شکل بگیرد و در ادامه بتواند به کار خود ادامه بدهد، آیت‌الله‌العظمی مظاهری بود. ایشان قبل

از انقلاب با ایجاد شبکه و سازمان‌های تشکیلاتی شرایط را برای انتقال پیام امام (ره) به مردم ایران فراهم می‌کردند.

وی با اشاره به خدمات بعد از انقلاب آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: بعد از پیروزی انقلاب چند مسئله جدید داشتیم. قبل از خود جنگ، خود بحث مجلس مؤسسان که قانون اساسی را نوشت بعد بحث تشکیل دولت موقت و دولت بنی‌صدر این‌ها مسائل مشکل‌سازی برای انقلاب بود. در خود شکل‌گیری قانون اساسی و تدوین قانون اساسی در بحث ولایت فقیه خیلی مشکل‌ساز شدند و نهضت‌آزادی‌ها هم طرفداران دولت موقت و اصلاً دولت موقت در صدد تعطیلی خبرگان قانون اساسی بود. دستیار و مشاور عالی فرمانده معظم کل قوا تأکید کرد: آنان اصلاً در تلاش بودند که نگذارند این قانون اساسی شکل بگیرد که با برخورد قوی حضرت امام (ره) اینها عقب‌نشینی کردند. آیت‌الله‌العظمی مظاهری هم در آن تشکلی که از علمای مجاهد و روشن‌فکر و علمایی که فهم و بینش حکومتی داشتند؛ یعنی چگونگی شکل حکومت جمهوری اسلامی و ارکان آن را خوب تشخیص می‌دادند، حضور مؤثر داشتند.

رحیم صفوی با تشریح جایگاه علما در انقلاب اسلامی ایران اظهار کرد: با توجه به تاریخ ایران مراجع را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد؛ دسته نخست را عده‌ای از علما تشکیل می‌دهند که نه تنها در بحث سیاست ورود پیدا نمی‌کردند، حتی به بحث حکومت نیز داخل نمی‌شدند و صرفاً به مسائل دینی می‌پرداختند. به طور کلی کاری به حکومت اسلامی و رسالت آن در مقیاس جهانی نداشتند.

وی ادامه داد: برخی دیگر از علما مثل آیات عظام مظاهری، جوادی آملی، فاضل لنگرانی، مکارم شیرازی و مشکینی، این بزرگواران به مسائل حکومتی ورود پیدا می‌کردند. به عبارت دیگر این مراجع دید حکومتی داشته و دارند؛ یعنی حکومت و جمهوری اسلامی و اداره یک کشور بر اساس موازین اسلام را قبول دارند.

دستیار و مشاور عالی فرمانده معظم کل قوا تصریح کرد: این مراجع عظام مسئولیت اداره جامعه و مجلس را می‌فهمند و همچنین ضرورت تشکیل قوه قضایه و

دولت را درک می‌کنند و رأی مردم برای آن‌ها باارزش است. کارهای امام (ره) آن قدر بر اساس برنامه بود که در همان روزهای اول قانون اساسی و دهم فروردین ۵۸ اولین رأی‌گیری را اجرا کردند و دوازدهم اعلام شد.

وی افزود: برای مثال حضرت امام خمینی (ره) وقتی نامه‌شان را به گورباچف نوشتند، نامه را توسط آیت‌الله‌العظمی جوادی آملی و همچنین آقای لاریجانی و خانم مرضیه دباغ به گورباچف ابلاغ کردند و فرمودند که اگر سؤالی دارید از آیت‌الله‌العظمی جوادی بپرسید؛ یعنی ایشان یک عالم اسلامی است که هر آنچه خواستی از ایشان سؤال کن. در این ترکیب غیر از آیت‌الله‌العظمی جوادی، خانم مرضیه دباغ را می‌فرستند که این جزء ظرافت‌کاری‌های امام (ره) بود.

فرمانده سابق سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با بیان این که امام (ره) پله به پله و قدم به قدم زربنای انقلاب را محکم بستند، اظهار کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در بحث حکومت، مسائل اداره کشور و بحث‌های مدیریتی انتخابات مجلس و ریاست جمهوری ورود پیدا کردند و ارتباط ایشان با امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری همگی نشان از بینش حکومتی ایشان است. از سوی دیگر هم امام (ره) به ایشان علاقه‌مند بودند و هم رهبر معظم انقلاب.

وی بیان کرد: بنده هر موقع به اصفهان می‌روم مشتاقانه به دیدار این مرجع بزرگوار می‌شتابم و درباره مسائل کشور با ایشان تبادل نظر می‌کنم. ایشان کاملاً با مسائل کشور آشنا هستند و مشکلات مردم را به مسئولان تذکر می‌دهند. آیت‌الله‌العظمی مظاهری با جامعه دانشگاهیان اصفهان هم در ارتباط هستند. جامعه صنعت‌کاران اصفهان از ذوب‌آهن تا فولاد اصفهان نیز با ایشان مرتبط هستند.

سردار رحیم صفوی افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در تمامی مباحث اقتصادی، سیاسی و اجتماعی ورود پیدا می‌کنند و مسئولان را در جهت خدمت به مردم و تبعیت از ولایت فقیه راهنمایی می‌کنند. این ارتباطات همیشه به صورت دوسویه بوده و در ثبات شرایط اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تأثیر گذاشته است.

وی با اشاره به برخی ویژگی‌های اخلاقی

ایشان و صحبت در خصوص موضوعات مختلف سبک می‌شوم و احساس می‌کنم قلب و روح صیقل داده شده است و همه این‌ها به خاطر روح بلند این بزرگوار

است.

وی تصریح کرد: حضور آیت‌الله‌العظمی مظاهری در اصفهان موجب برکت و قوت نظام در این شهر است و این حضور باعث محوریت و انسجام فکری و عقیدتی در استان اصفهان و استان‌های اطراف شده است؛ به صورتی که به لطف خداوند و حضور ایشان اسلام ناب محمدی و صحیح در این شهرها گسترش پیدا کرده است.

سردار صفوی عنوان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری مروج اسلام حقیقی و اسلام امام(ره) است؛ اسلامی که توانست یک ملت را به پیروزی برساند. این انقلاب به جهت بودن چنین نعمتی‌های به پیروزی رسید و توانست در مسیر خودش گام بردارد. ما خداوند را به جهت چنین نعمتی شکر گزار هستیم. هر چند خیلی‌ها از ظرفیت این قطب علمی و فرهنگی نتوانسته‌اند خوب بهره‌مند شوند.

وی افزود: متأسفانه هنوز برخی عظمت این مرجعیت را درک نکرده‌اند و امید است که این چشمه خروشان و فروزان اسلام به خوبی شناخته شود و از وجود این استوانه اسلام و آیت خدا بهره کافی را ببرند؛ زیرا مراجع مورد لطف خداوند و مدنظر امام زمان(عج) هستند.

دستیار و مشاور عالی فرمانده معظم کل قوا با اشاره به روحیه امیدواری در آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: ایشان همواره امیدوار کننده هستند و به جوانان ما نور امید و حرکت می‌دهند؛ برخلاف خیلی‌ها که همیشه نق می‌زنند و منفی هستند، معظم‌له همیشه تقویت‌کننده نظام جمهوری اسلامی هستند و تقویت‌کننده روحیه مردم و مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، بوده و در سخنان حکیمانه خودشان همواره به مردم امیدواری می‌دهند.

وی در پایان یادآور شد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری همان‌طور که به مردم انرژی مثبت می‌دهند و تقویت‌کننده ایمان و روحیه مردم هستند، عقلانیت مردم را افزایش می‌دهند. عقلانیت در آثار، گفتار و اعمال این مرجع بزرگ تقلید کاملاً مشهود است.

و تأثیرگذاری شد. تربیت طلاب فاضل و روشن‌فکری که علاوه بر علم با اخلاق اسلامی عجین شده‌اند، می‌توانند سرمایه‌ای ارزشمند برای خدمت‌رسانی به کشور باشند.

دستیار و مشاور عالی فرمانده معظم کل قوا با اشاره به تأثیر حضور علمای دین در هشت سال دفاع مقدس اظهار کرد: در زمان هشت سال دفاع مقدس علمای دین از حامیان رزمندگان بودند؛ خصوصاً آیت‌الله‌العظمی مظاهری از حامیان اصلی پاسداران و بسیجیان و حامی اعزام نیروها به جبهه‌های حق علیه باطل بودند.

وی ادامه داد: نقش کلیدی آیت‌الله‌العظمی مظاهری در دفاع مقدس و صحبت‌های ایشان و تأثیر این صحبت‌ها برای رزمندگان و خصوصاً حمایت از خانواده‌های شهدا و جانبازان از جمله ویژگی‌های حضرت آیت‌الله‌العظمی مظاهری است؛ به عبارتی دیگر، معظم‌له در دفاع مقدس سنگ تمام گذاشتند و پس از آن هم از سپاه و بسیج و از رزمندگان حمایت ویژه‌ای داشته‌اند.

فرمانده سابق سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با بیان این نکته که عامه مردم نسبت به آیت‌الله‌العظمی مظاهری ارادت دارند، گفت: جوان‌ها عشقشان این است که خدمت این بزرگوار برسند و از کمالات معنوی و اخلاقی ایشان بهره‌ای ببرند. همچنین اکثر مردم شب‌های جمعه مشتاق شنیدن برنامه آیت‌الله‌العظمی مظاهری از رادیو هستند و خیلی‌ها این برنامه را به طور منظم گوش می‌دهند.

وی افزود: ایشان بسیار عالمانه مباحث روشنی در رابطه با بنیان خانواده و جامعه مطرح می‌کنند و با گوش دادن به این مباحث، انسان متوجه عظمت این شخصیت می‌شود؛ زیرا آیت‌الله‌العظمی مظاهری به آنچه می‌گوید، عمل می‌کند؛ به عبارت دیگر معظم‌له به معنای واقعی کلمه متخلق به توصیه‌های اخلاقی است.

سرلشکر صفوی با اشاره به ساده‌زیستی آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: ایشان در اصفهان در یک اتاق کوچک چهارمتری کار می‌کنند، مکانی که با وجود محقر بودن، دارای صفای معنوی خاص خودش است؛ به صورتی که هر موقع مشکلات زیادی بر من وارد می‌شود، با تشریف به خدمت

آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: ایشان در مراودات خودشان بسیار باز برخورد می‌کنند؛ لذا انواع و اقسام گروه‌ها با ایشان ملاقات دارند، از افراد روشن‌فکر تا بازاریان و تا سیاسیون همگی به خدمت معظم‌له می‌رسند و با ایشان در ارتباط هستند.

دستیار و مشاور عالی فرمانده معظم کل قوا ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در این مدت نوسان نداشتند و همه را در صراط مستقیم الهی راهنمایی می‌کردند؛ صراط ایشان به لطف خداوند و عنایات حضرت مهدی(عج) در این مدت چپ و راست نداشتند و اصطلاحاً حرکت زیگزاگی نکردند.

وی تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با تمام قدرت و محکم از امام(ره) و رهبری حمایت کرده‌اند و این مسئله بسیار ارزشمند و مهم است. ایشان حتی با درخواست مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) شهر قم را ترک کرده، به اصفهان هجرت کردند. معظم‌له با این هجرت به لطف خداوند در اصفهان یک قطب شده‌اند؛ به عبارت بهتر، به یک قطب معنوی و سیاسی تبدیل شدند تا در ترویج مواضع رهبری در اصفهان همچنین اداره حوزه مقدس علمیه اصفهان و تربیت فضلا نقش‌آفرین باشند.

فرمانده سابق سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با اشاره به حضور پربرکت آیت‌الله‌العظمی مظاهری در اصفهان بیان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در اصفهانی که در آن زمان متأسفانه محور نداشت، توانستند با استقبال عظیمی که مردم از ایشان داشتند، تبدیل به یک قطب و محور معنوی شوند و حوزه علمیه کهن اصفهان را سروسامان دادند.

وی با اشاره به سابقه دیرینه حوزه علمیه اصفهان اظهار کرد: این حوزه علمای بزرگی داشته که با حکومت‌های قاجار و رضاخانی مبارزه می‌کردند. همچنین در این حوزه شخصیت‌های برجسته‌ای رشد پیدا کردند که نشان از عظمت این حوزه علمیه است که این عظمت با حضور آیت‌الله‌العظمی مظاهری حوزه علمیه اصفهان احیا شد.

سردار صفوی تصریح کرد: حوزه علمیه اصفهان با عظمتی که آیت‌الله‌العظمی مظاهری به این حوزه دادند و با توجه به مدیریت معظم‌له، حوزه بسیار خوب

آیت‌الله‌العظمی مظاهری در هر دو سنگر جهاد و دانش خط شکن هستند

■ آیت‌الله‌العظمی مظاهری هنگامی که در سنگرهای خط مقدم حضور داشتند، عاملی مؤثر در تقویت روحیه و انگیزه دینی و ایمانی رزمندگان بودند و هنگامی که در سنگر حوزه به دفاع از دین می‌پرداختند، یکی از بارزترین مدافعان ارزش‌های دینی و انقلابی در میان علما و مراجع به شمار می‌آیند.

آیت‌الله‌العظمی مظاهری هنگامی که در سنگرهای خط مقدم حضور داشتند، عاملی مؤثر در تقویت روحیه و انگیزه دینی و ایمانی رزمندگان بودند و هنگامی که در سنگر حوزه به دفاع از دین می‌پرداختند، یکی از بارزترین مدافعان ارزش‌های دینی و انقلابی در میان علما و مراجع به شمار می‌آیند.

محمدباقر قالیباف، شهردار تهران، با تأکید بر اقدامات آیت‌الله‌العظمی مظاهری در تثبیت و تحکیم انقلاب اسلامی اظهار کرد: ایشان نمونه کاملی از علمای مجاهدی هستند که در دوران قبل از انقلاب اسلامی در خط مقدم مبارزه با رژیم طاغوت قرار داشتند و امضای ایشان در پای بسیاری از اعلامیه‌های آن دوران شاهد بر این مدعا است.

فرمانده لشکر ۲۵ کربلا در دوران دفاع مقدس اضافه کرد: در دوران پس از انقلاب اسلامی نیز همواره همچون یک عالم آگاه در خدمت انقلاب و به‌خصوص امام عزیزمان بود. به عنوان مهم‌ترین نمونه می‌توانیم از حضور ایشان در جبهه‌های جنگ با دشمنان اسلام در دوران دفاع مقدس یاد کنیم. پس از آن نیز در جبهه‌های گوناگون دفاع از دین و نظام اسلامی در برهه‌های مختلف جلودار بوده‌اند.

وی درباره دوران دفاع مقدس تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری هنگامی که در سنگرهای خط مقدم حضور داشتند، عاملی مؤثر در تقویت روحیه و انگیزه دینی و ایمانی رزمندگان بودند و هنگامی که در سنگر حوزه به دفاع از دین می‌پرداختند، یکی از بارزترین مدافعان ارزش‌های دینی و انقلابی در میان علما و مراجع به شمار می‌آمدند.

فرمانده لشکر نصر خراسان در دوران دفاع مقدس در پاسخ به این پرسش که ولایت‌مداری آیت‌الله‌العظمی مظاهری در دوران رهبری امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ بیان کرد: ایشان با وجود سابقه علمی و مبارزاتی بسیار ممتاز با این حال، همواره خود را سرباز ولایت خواندند؛ در واقع ایشان را می‌توان الگوی ولایت‌مداری دانست. این مرجع تقلید یکی از شاگردان

حضرت امام(ره) بوده‌اند و چه در قبل از انقلاب اسلامی و چه در پس از آن در دوران حیات امام(ره) همواره تابع امر و خط رهبر کبیر انقلاب بوده‌اند.

وی در ادامه اظهار کرد: رابطه آیت‌الله‌العظمی مظاهری با رهبری و همچنین ولایت‌پذیری عملی ایشان زبان‌زد خاص و عام است و اقداماتی که در طول این سال‌ها در دفاع از انقلاب و نظام اسلامی انجام داده‌اند، همگی نشان از عمق علاقه و اعتقاد به ولایت است.

قالیباف در پاسخ به این پرسش که آیا عزیمت آیت‌الله‌العظمی مظاهری به عنوان مرجع تقلید و استاد برجسته اخلاق از قم به اصفهان به فرمایش مقام معظم رهبری می‌تواند نمونه و الگوی ولایت‌مداری برای سایر افراد جامعه قلمداد کرد؟ گفت: حتما همین گونه است. مشاهده چنین ولایت‌پذیری و تواضعی از سوی چنین عالم جلیل‌القدری می‌تواند برای همگان الگو باشد. زمانی که مردم و علمای اصفهان از رهبر معظم انقلاب خواستار هجرت آیت‌الله‌العظمی مظاهری به اصفهان شدند و رهبری نیز چنین امری را خواستند، آیت‌الله‌العظمی مظاهری تردید به دل راه نداده و به اصفهان مهاجرت کردند.

شهردار تهران ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با وجود این که در حوزه علمیه قم سابقه طولانی تدریس داشت، اما با ترک قم امر رهبری را اطاعت کرده و به اصفهان مهاجرت کردند. این که از ایشان به عنوان یکی از سربازان صدیق انقلاب و نظام اسلامی یاد می‌شود، ناظر بر همین ولایت‌پذیری عمیق ایشان است.

قالیباف با اشاره به حضور آیت‌الله‌العظمی مظاهری در دفاع مقدس و جایگاه روحیه‌بخش ایشان بین رزمندگان گفت: ایشان را باید به‌حق استاد اخلاق نامید و بنده تا آنجایی که در خاطر دارم، حتی در جبهه‌های حق علیه باطل نیز برای رزمندگان و بسیجیان جلسات اخلاق برگزار می‌کردند.

فرمانده لشکر ۲۵ کربلا در دوران دفاع مقدس ادامه داد: بنده به همراه بسیاری از رزمندگان در دوران حضور در جبهه و دوران پس از آن از کتاب‌های

آیت‌الله‌العظمی مظاهری نظیر اخلاق فرماندهی، جبهه و جهاد اکبر و نیز فرماندهی در اسلام و اخلاق و خانواده بهره‌فراوانی برده‌ایم و از این لحاظ بسیار خود را به ایشان مدیون می‌دانیم.

شهردار تهران در ادامه پاسخ خود تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در سال‌های پس از دفاع مقدس نیز بارها بر الگوگیری از فرهنگ دفاع مقدس تأکید داشته‌اند؛ حتی در آخرین دیداری که در اصفهان در خدمت ایشان بودیم نیز از وجود روحیه جهادی در شهرداری تهران ابراز خشنودی می‌کردند و مجموعه شهرداری را به چنین روحیه‌ای بیش از پیش ترغیب کردند.

قالیباف در پاسخ به این پرسش که نقش آیت‌الله‌العظمی مظاهری را در انسجام فکری و عقیدتی مردم اصفهان و همچنین گسترش ترویج معارف دین در آن خطه چگونه ارزیابی می‌کنید، عنوان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری مایه افتخار حوزه‌های علمیه، به‌خصوص حوزه علمیه اصفهان، هستند که تربیت صدها شاگرد میرز و تألیف ده‌ها جلد کتاب تنها برخی از وجوه ارزنده شخصی و علمی ایشان است.

وی اضافه کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری از سلاله علمای بزرگ اصفهان از علامه مجلسی تا شیخ بهایی، میرداماد و ... هستند و واقعا مردم اصفهان باید قدردان حضور چنین عالم یگانه‌ای در میان خود باشند؛ زیرا ایشان همواره مروج تبلیغ عقلانی و منطقی دین بوده‌اند و از همین رو توانسته‌اند مخاطبین بسیاری را به خود جلب کنند.

شهردار تهران با اشاره به تلاش‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری عنوان کرد: تأکیداتی که ایشان بر گسترش اخلاق در جامعه دارند و در واقع عمر گران‌بهایشان را در راه ترویج اخلاق اسلامی گذاشته‌اند، در دوره‌ای که واقعا از برخی اخلاق‌گریزی‌ها و اخلاق‌ستیزی‌ها رنج می‌بریم، نه تنها برای اصفهانی‌ها بلکه برای همه ملت ایران، واقعا غنیمت بزرگی است. تأکید آیت‌الله‌العظمی مظاهری بر حفظ اصالت دین و تلاشی که در راستای دفاع از دین و مخالفت با تحریفات و خرافات انجام می‌دهند، مطمئنا باعث ترویج معارف ناب اسلامی خواهد بود. همچنین به عنوان یکی از مهم‌ترین نکات باید بر تلاش‌های ایشان در جهت ایجاد وحدت و همدلی در جامعه اشاره کنیم که این هم نشان از موقعیت‌شناسی و بصیرت ایشان دارد که همواره در هر موقعیتی به دنبال آسیب‌شناسی وضعیت جامعه و دفاع از انقلاب و نظام اسلامی بوده‌اند.

ادب سیاسی آیت‌الله العظمی مظاهری اسوه سیاسیون کشور است

ایشان هیچ‌گاه وانمود نمی‌کنند که خیلی به سیاست وارد هستند، در حالی که ما می‌فهمیم واقعاً از اوضاع سیاسی کشور کاملاً آگاه هستند و این سیره و ادب سیاسی ایشان اسوه‌ای برای سیاسیون کشور است.

محسن رضایی، دبیر مجمع تشخیص مصلحت نظام و فرمانده وقت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در دوران دفاع مقدس، اظهار کرد: انقلاب اسلامی و دفاع مقدس دو حادثه بزرگ در تاریخ معاصر ایران است که توسط روحانیت و شاگردان آن‌ها به وجود آمده است. وی افزود: شاگردان روحانیت هم دو گروه بودند؛ یکی گروهی که به صورت طلبه در محضر آن‌ها بودند و دیگری، گروهی از جوانان کشور که از طریق بهره‌گیری از آثار علمی، سخنرانی‌ها و مباحث بزرگان حوزه علمیه ساخته شده بودند.

دبیر مجمع تشخیص مصلحت نظام ادامه داد: اکثر فرماندهانی که به خاطر دارم - چه فرماندهانی که از اصفهان آمدند، مانند شهید خرازی و شهید احمد کاظمی، چه فرماندهانی که از ناحیه آذربایجان آمدند، مانند شهید مهدی باکری، چه فرماندهانی که از جنوب آمدند، مانند شهید دقایقی و شهید بقایی و تمام فرماندهان دوران دفاع مقدس - کسانی بودند که در دامان روحانیت تربیت شده بودند و معرفت دینی را از روحانیت به طور مستقیم اخذ کرده و یا در پای منبرها و یا در کلاس‌های درس متأثر از آنان بودند. وی با بیان اینکه یکی از این چهره‌ها آیت‌الله‌العظمی مظاهری بودند، گفت: ممکن است ایشان خود حضور مستقیم در جبهه‌ها نداشته باشند، ولی غالب کسانی که به جبهه می‌آمدند، از ایشان و علمای دیگر متأثر بودند یا حتی رزمندگانی داشتیم که قبل از عملیات نزد آیت‌الله‌العظمی مظاهری می‌رفتند و از نفس گرم و معنوی ایشان استفاده می‌کردند و بعد به جبهه جنگ بازمی‌گشتند.

فرمانده وقت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در دوران دفاع مقدس تأکید کرد: یادم است یک سال بود که هنوز فرمانده سپاه بودم و آیت‌الله‌العظمی مظاهری در اصفهان مستقر شده بودند، بنده از ایشان خواستم که شما بیایید در مجمع سراسری فرماندهان سخنرانی کنید. ما سمنار سالانه‌ای داشتیم که تقریباً تمام فرماندهان سپاه، دو سه روز به تهران می‌آمدند و خیلی مجمع مهمی بود که در سالگرد حکم حضرت امام خمینی (ره) برای سه نیرو تشکیل می‌شد.

رضایی عنوان کرد: ایشان به من گفت تا حالا به هیچ سمیناری نرفته‌ام و بنا نداشتم در سمینار شرکت کنم، ولی چون شما می‌گویید

و من برای سپاه و فرماندهان سپاه اهمیت قائل هستم، می‌آیم و در سمینار شرکت می‌کنم. آن سال ایشان آمدند و یک صحبت اخلاقی بسیار مهمی برای فرماندهان انجام دادند. فرماندهان سپاه و جنگ هم وقتی که تحت تأثیر نفس قدسی ایشان قرار می‌گرفتند، در حقیقت توانایی‌شان چندبرابر می‌شد.

دبیر مجمع تشخیص مصلحت نظام اضافه کرد: شاید بعضی از سخنرانی‌ها حداکثر تأثیرش برای جمع خاصی باشد، اما وقتی که فرماندهان ما پای صحبت علما بنشینند و انگیزه برای نبرد پیدا کنند، این انگیزه‌ای که در این چند فرمانده به وجود می‌آید، بر روی هزاران نفر اثر می‌گذارد. توانایی هزاران نفر را در رزم و جنگ بالا می‌برد.

وی در تبیین سیره عملی آیت‌الله‌العظمی مظاهری با اشاره به تواضع ایشان اظهار کرد: ایشان هیچ‌گاه در صحبت‌ها یا بعضاً موضع‌گیری‌هایی که می‌کنند، وانمود نمی‌کنند که خیلی به سیاست وارد هستند، در حالی که ما می‌فهمیم که واقعاً از اوضاع سیاسی کشور کاملاً آگاه هستند.

رضایی اضافه کرد: اما در مشی رفتاری و موضع‌گیری خودشان خیلی عادی با مسائل سیاسی کشور و به نحوی برخورد می‌کنند که این تلقی به وجود نیاید که ایشان دارد وانمود می‌کند که اهل سیاست است یا از سیاست خیلی آگاه است. من نام این سیره ایشان را «ادب سیاسی» می‌گذارم و این مطلب برای بسیاری از سیاسیون ما می‌تواند درس آموز باشد. به هر حال امیدوار هستیم که طلاب عزیز و مردم شریف ما از وجود چنین شخصیت‌های بزرگی به‌خوبی بهره ببرند.

فرمانده وقت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در دوران دفاع مقدس تصریح کرد: تا آنجایی که ایشان را می‌شناسم، اولاً فرد بسیار متدینی هستند. عالمان دینی اگر خودشان هم عامل به دین باشند، فوق‌العاده ارزشمند است. یکی از کسانی که مطمئن هستم که مسائل دینی و شرعی را در رابطه با خود، خانواده و فرزندان‌ش به خوبی اعمال می‌کند، ایشان هستند.

وی عنوان کرد: نکته دوم این است که آیت‌الله‌العظمی مظاهری تسلط بسیار خوبی بر معارف اسلامی دارند. اولاً شاگردی

حضرت امام (ره) و آیت‌الله‌العظمی بروجردی را پشت سر گذاشته‌اند، مراحل فلسفه را در محضر علامه طباطبایی گذرانده‌اند و در همه علوم دینی از فقه و اصول گرفته تا فلسفه و تفسیر در حد قابل تحسینی صاحب‌نظر هستند، ولی در میان همه این‌ها ایشان معروف به استاد اخلاق هستند و خیلی افراد را دیده‌ام که از کلام اخلاقی و معنوی ایشان بهره‌مند شده‌اند.

دبیر مجمع تشخیص مصلحت نظام با اشاره به نکته دیگری از سیره عملی آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: نکته‌ای که برایم جالب بوده و هست، این است که با وجود این که ایشان کم‌تر در حوزه سیاست و حکومت وارد شدند و اکنون هم مدت‌هاست که در اصفهان مستقر شده‌اند، فاصله ظاهری‌شان از پایتخت هم زیاد است و حتی در جایگاه امامت جمعه نیز که با مسائل سیاسی سر و کار دارد، وارد نشدند، اما در عین حال هر مرتبه که خدمت ایشان رسیدم، دیدم که مسائل کشور را خیلی خوب تحلیل می‌کنند و کاملاً در جریان مسائل مهم سیاسی هستند.

رضایی تصریح کرد: این مطلب برایم خیلی جالب بود که ایشان با این که در ظاهر هیچ‌گاه به آن شکل وارد سیاست نشدند، اما همیشه در پشت صحنه سیاست، مسائل سیاسی کشور را به دقت و با دلسوزی دنبال می‌کنند. بارها متوجه شدم که ایشان نامه‌های مهمی برای مسئولان کشور نوشته‌اند و تذکرات دقیقی به آنان داده‌اند. این مسئله نشان می‌دهد که ایشان فوق‌العاده به جمهوری اسلامی هم معتقد است و هم می‌خواهد که این نظام به عنوان یک نظام اسلامی در ایران روز به روز تقویت شود.

دبیر مجمع تشخیص مصلحت نظام در ادامه عنوان کرد: نکته جالب دیگری که از ایشان در ذهن دارم، تبعیت محض ایشان از مقام معظم رهبری است. در یک شرایط بسیار سختی ایشان به مقام معظم رهبری لبیک گفتند و به اصفهان رفتند. آن موقع اصفهان واقعا ملتهب بود و آن روزها فضای خاصی بر اصفهان حاکم بود. خود اصفهان یک بحث داشت، نجف‌آباد یک بحثی بود، کاشان به همین شکل و استان اصفهان هم که شهرهای بزرگ و مهم از لحاظ فکری و سیاسی داشت، این نکته بسیار حائز اهمیت بود.

وی با بیان این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری بسیار با تواضع تقاضای مقام معظم رهبری را برای هجرت به اصفهان پذیرفتند، گفت: همیشه به دوستان می‌گفتم ایشان یک ایثار فوق‌العاده بزرگی انجام داد و با این که خود ایشان از علمای بزرگ و از مراجع ما هستند، از خواسته مقام معظم رهبری آن هم در آن شرایط التهاب‌آور، تبعیت و ادای تکلیف کردند. این مسئله امتحان بزرگی بود که آیت‌الله‌العظمی مظاهری از این امتحان با سربلندی بیرون آمدند.

تلفیق هنر مندانه مرجعیت فقهی و اجتماعی در شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری

■ نقش علمی مراجع و علمای تراز اول معمولاً کمتر فرصت ارتباط مستقیم و مستمر با توده مردم را به آنان می‌داده، ولی تلفیق دو نقش مرجعیت فقهی و اجتماعی بارزترین ویژگی آیت‌الله‌العظمی مظاهری است.

را بارزترین ویژگی این مرجع عالی‌قدر برشمرد و اظهار کرد: رمز موفقیت ایشان و وجه تمایز ایشان با دیگر علمای تراز اول در این است که ایشان توانسته‌اند در دوران زندگی - و به‌ویژه در دوران مرجعیت - تلفیق بسیار زیبایی از این دو نقش داشته باشند. مسئول پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌الله‌العظمی مظاهری در تشریح این مطلب گفت: ایشان از زمانی که به عنوان یک مرجع تقلید و فقیه تراز اول مطرح شده‌اند، هیچ‌گاه از کلیات نقش قبلی خود به عنوان یک روحانی مبلغ، کم نکرده و وظایف خود را کنار نگذاشته‌اند.

رعنایی خاطر نشان کرد: البته این امری طبیعی است که یک روحانی وقتی به مرجعیت می‌رسد، عملاً وظایف و نقش‌های قبلی او کم‌رنگ‌تر می‌شود و وجه تمایز و رمز موفقیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری تلفیق این دو نقش است و بازتاب این تلفیق هنرمندانه را می‌توان در آثار و تألیفات، خدمات اجتماعی و دیگر عرصه‌ها و وجوه شخصیتی ایشان مشاهده کرد.

وی تصریح کرد: نگاهداری نقش روحانی قبلی سبب نشد که نقش مرجعیت علمی ایشان ضعیف جلوه کند؛ نقش علمی ایشان

علی رعنایی، مدیر اجرایی مؤسسه فرهنگی الزهراء (س) و مسئول پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌الله‌العظمی مظاهری، با بیان این که از سال ۱۳۷۶ در محضر ایشان بوده است، اظهار کرد: برای روحانیون دو نقش می‌توان متصور شد؛ نخست نقش روحانیون تراز اول، مراجع تقلید و فقهای عظام است که صاحب بالاترین مراتب علمی و تقوایی حوزه هستند و در طول تاریخ همواره نقشی مهم در جامعه و حوزه‌های علمیه ایفا کرده‌اند.

وی با بیان این که نقش علمی این علمای تراز اول معمولاً سبب می‌شده تا آنان کمتر بتوانند با توده مردم ارتباط مستقیم داشته باشند، بیان کرد: طبیعتاً مراجع همیشه دغدغه ترویج علوم و معارف اسلامی و دغدغه‌های کلی اسلام را داشته‌اند و ارتباط آنان با توده مردم، به واسطه روحانیون واسطه و شاگردانشان محقق می‌شده است و اشتغال و فعالیت‌های علمی مراجع - به‌طور معمول - کمتر اجازه ارتباط مستقیم و مستمر با توده مردم را به آنان می‌داده است.

مدیر اجرایی مؤسسه فرهنگی الزهراء (س) عنوان کرد: از سوی دیگر شاگردان این مراجع یعنی روحانیون واسطه معمولاً به عنوان مبلغ از سوی مراکز علمی به شهرهای مختلف اعزام می‌شده و با توده مردم ارتباط مستقیم و تنگاتنگ داشته‌اند و این ارتباط با مردم و اشتغال به خدمات اجتماعی، عملاً این مبلغان را از تلاش وافر علمی و ایفای نقش تراز اول در این زمینه باز می‌داشت.

رعنایی تلفیق بسیار زیبا و موفق این دو نقش در شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری

هم‌چون سایر مراجع در عالی‌ترین سطح است و تا کنون درس خارج فقه و اصول ایشان طی بیش از ۳۵ سال دایر بوده است. اکثر ابواب فقهی را در قم و اصفهان تدریس کرده و دست‌کم پنج دوره اصول و یک دوره قواعد فقهیه (به‌طور کامل) تدریس کرده‌اند.

مدیر اجرایی مؤسسه فرهنگی الزهراء (س) افزود: کمتر مرجعی می‌توان یافت که از نظر تعداد روزهای درسی در طول سال، این اندازه تدریس فقهی و اصولی داشته باشد. کلاس‌های تدریس فقه و اصول ایشان هر روز حتی در روزهای تابستان و روزهای تعطیلی حوزه‌ها، دایر است و این نقش مرجعیت و نقش تراز اول والای علمی را همیشه به خوبی ایفا کرده‌اند، ضمن آن‌که نقش اجتماعی ایشان به عنوان روحانی واسطه و ارتباط مستمر و مستقیم با توده مردم، در نقش مرجعیتشان بسیار تأثیرگذار بوده است.

وی با بیان این‌که آیت‌الله‌العظمی مظاهری در اثر ارتباط مستقیم و مستمر با توده مردم از فهم عرفی بسیار بالایی برخوردارند، اظهار کرد: بهترین مراجع در طول تاریخ کسانی بوده‌اند که در اثر ارتباط و مواجهه با مردم از فهم عرفی بهتری برخوردار بوده‌اند و بزرگان همیشه تأکید کرده‌اند که در امر تقلید فهم عرفی مرجع بسیار مهم است و در ردیف اعلمیت قرار دارد و یا حتی مهم‌تر از آن است. رعنائی خاطر نشان کرد: ایشان دردها و مشکلات مردم را مستقیم و بدون واسطه درمی‌یابند و همین امر موجب شده تا دغدغه‌ها و مشکلات ملموس و محسوس مردم در فتاوی‌ای ایشان تأثیر بگذارد. ایشان با این‌که رئیس حوزه علمیه اصفهان هستند و مسئولیت اجرایی و قانونی ندارند، اما مشکلات بزرگ شهری مردم اصفهان را نیز حل می‌کنند و مسئولین شهر مشکلات و اختلافات خود را - از هر گروه و جناحی که باشند - نزد ایشان حل و فصل می‌کنند و فصل‌الخطاب اختلافات و مشکلات بزرگ - به‌ویژه در نهادهایی چون شهرداری و شورای شهر - محضر ایشان است. وی با بیان این‌که نقش اجتماعی بر فتاوی‌ای آیت‌الله‌العظمی مظاهری مؤثر است، گفت: بسیار تفاوت دارد که کسی از نزدیک با مردم در ارتباط باشد و یا این‌که از راه دور و به واسطه سایت‌ها و روزنامه‌ها و یا مراکز اطلاع‌رسانی مطلع شود. تصمیم‌گیری‌های بزرگ در نهادهای اجتماعی شهر اصفهان با تأیید ایشان صورت می‌گیرد و مواضع ایشان

در اظهار نظرها و موضع‌گیری‌های سیاسی و اجتماعی بسیار تأثیرگذار است، تا آنجا که حتی در برخی از مشکلات و مسائل خاص کشوری، مسئولین از ایشان کمک می‌گیرند. رعنائی اظهار کرد: با نگاهی کوتاه به رساله عملیه یا استفتانات ایشان و به‌ویژه مناسک حج، می‌توان دریافت که فتاوا و اظهار نظرهای معظم‌له در واقع بازتاب مشکلات و دردهای مردم است که به صورت مستقیم، و در اثر مواجهه رودررو با مردم مطرح شده‌اند.

وی با تأکید بر تأثیر بارز شخصیت اجتماعی آیت‌الله‌العظمی مظاهری بر فتاوی‌ای ایشان بیان کرد: بخشی از رساله ایشان به اخلاق اختصاص یافته است و به‌صورت فقهی اخلاق را مورد بحث قرار داده و حلال و حرام اخلاقیات را بیان کرده است که این امر نیز خود از ارتباط با مردم نشئت می‌گیرد. نکته جالب آن‌که فتاوی‌ای ایشان - از جمله مناسک حج - بسیار ساده و به زبان عموم مردم نگارش شده و به هیچ‌وجه رویکرد غامض علمی و فقهی ندارد و جالب‌تر آن‌که رساله ایشان «احتیاط» ندارد؛ یعنی ایشان فتوا داده و تکلیف مقلد را در همه‌جا روشن کرده‌اند و این امر خود ناشی از فهم عرفی بالای ایشان است.

رعنائی با بیان این‌که این فهم عرفی حتی در آثار و تألیفات ایشان نیز به خوبی نمود دارد، اظهار کرد: مرجع تقلیدی که آثار فقهی متعدد و کتاب رجال و فقه‌الولایه می‌نویسد و آن درس‌های پیچیده علمی را دارد، در عین حال کتابی در رابطه با برطرف کردن مسئله وسواس نیز نوشته است؛ چون در اثر مواجهه و ارتباط با توده مردم، وسواس را یکی از دردها و مشکلات مردم تشخیص داده و در همه عرصه‌ها به‌ویژه در فتاوا، اظهار نظرها و موضع‌گیری‌های ایشان نقش و تأثیر داشته است.

وی با تأکید بر این‌که آیت‌الله‌العظمی مظاهری در اثر ارتباط مستقیم و مستمر با توده مردم به این فهم عرفی بسیار بالا دست یافته‌اند، اظهار کرد: بهترین مراجع در طول تاریخ کسانی بوده‌اند که در اثر ارتباط و مواجهه با مردم از فهم عرفی بهتری برخوردار بوده‌اند آیت‌الله‌العظمی مظاهری به سبب حضور مستمر در اجتماع و زندگی در بین مردم درد اجتماع را از نزدیک لمس می‌کنند و از فهم عرفی بسیار بالایی برخوردارند. مسئول پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر

آیت‌الله‌العظمی مظاهری با تأکید بر ارتباط مستقیم و مستمر این مرجع تقلید با مردم گفت: ایشان در طول شبانه‌روز، در سه وعده و در سه مسجد واقع در سه نقطه مختلف شهر نماز جماعت برگزار می‌کنند و این نکته‌ای است که حتی در روحانیون معمولی نیز کمتر به چشم می‌خورد. این سه وعده نماز گزاردن در سه نقطه شهر ارتباط ایشان را با سه گروه مختلف مردم محقق می‌کند. درس تفسیر قرآن ایشان بعد از نماز صبح برقرار است و در ادامه آن به سؤالات و شبهات مردم پاسخ می‌گویند. رعنائی ادامه داد: پیاده‌روی روزانه ایشان مانند دیگران برقرار است و با حضور یک‌ساعته خود در پارک از نزدیک وضعیت، جزئیات رفتارها و حتی نوع پوشش مردم را مشاهده می‌کنند و این امر در اظهار نظرها و دروس اخلاق ایشان بسیار مؤثر است. ساعت ۸ تا ۹ و ۹ تا ۱۰ به تدریس دو درس می‌پردازند و از ساعت ۱۰ تا اذان ظهر در همه ایام سال - حدود سه ساعت در بهار، تابستان و دو ساعت در پاییز و زمستان، مستقیم و بدون واسطه‌ای، در ملاقات رودررو با مردم به صورت خصوصی با دردها و گرفتاری‌های آنان آشنا می‌شوند و از نزدیک پاسخ‌گوی سؤالات و شبهات آنان هستند.

وی خاطر نشان کرد: این ارتباط مستمر با مردم را شاید حتی در روحانیون واسطه واسطه‌ای کمتر بتوان مشاهده کرد. در مساجد دیگری - در بازار و مرکز شهر - که ایشان ظهرها و شب‌ها حاضر می‌شوند، بعد از نماز مستقیم و از نزدیک در جریان گرفتاری‌ها و مشکلات مردم قرار می‌گیرند و به سؤالات آنان پاسخ می‌دهند.

وی با بیان این‌که ایشان سؤالات کتبی مردم و نیز سؤالات ارسال شده از طریق سایت را شخصاً پاسخ می‌دهند، تصریح کرد: اکنون تعداد استفتانات ارسالی به پایگاه اطلاع‌رسانی ایشان به حدود ۲۰ هزار استفتاء می‌رسد که همه این سؤالات را ایشان شخصاً پاسخ داده‌اند؛ همین امر سبب شده تا مردم از ارتباط نزدیک با ایشان احساس رضایت کنند و همین مواجهه با انشاء و دست‌نوشته‌های مختلف مردم نیز باعث ارتقای فهم عرفی ایشان شده است.

مدیر اجرایی مؤسسه فرهنگی الزهراء (س) تسلط علمی آیت‌الله‌العظمی مظاهری در پاسخ‌گویی به استفتانات را یکی از ویژگی‌های برجسته این مرجع تقلید برشمرد و عنوان کرد: ایشان شورای استفتانات ندارند و در پاسخ‌گویی به استفتانات معمولاً از کسی کمک نمی‌گیرند، هرچندگاه با برخی از شاگردان فاضل خود مشورت می‌کنند. جالب آن‌که با وجود وقت کم و مشغله‌های بسیار، سؤالات غامض علمی استفتائی را با تسلط علمی خاصی پاسخ می‌دهند و پس از پاسخ به این استفتانات، با تواضع و بزرگواری خاصی از شاگردان خود می‌خواهند تا با تطبیق آن‌ها، اشکالات یا سهوهای موجود در آن‌ها را بیابند.

مدیر اجرایی مؤسسه فرهنگی الزهراء (س) انتقادپذیری

ویژه‌ای برای امور ظاهری و پیش‌پافتاده قائل نیستند. در کارها به محتوای کار و به کلیات می‌پردازند و با واگذار کردن امور جزئی، مسیر کلی را برای همه مشخص می‌کنند و خود به هیچ وجه وارد جزئیات نمی‌شوند.

مدیر اجرایی مؤسسه فرهنگی الزهرا(س) عنوان کرد: از دیگر نکات بارز در شخصیت ایشان احترام شگفت‌آوری است که نسبت به شخصیت افراد از هر قشر و در هر لباسی می‌گذارند؛ حتی نسبت به کسانی که از نظر اجتماعی ممکن است از شخصیت ویژه و سطح بالای علمی برخوردار نباشند. این احترام تا آنجاست که افراد مراجعه‌کننده به ایشان - حتی اشخاص بسیار معمولی - وقتی به حضور ایشان می‌رسند، انبساط خاطر دارند و احساس می‌کنند که از شخصیت و عزت خاصی برخوردارند.

وی با تأکید بر این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری همیشه مخالف هر گونه اهانتی به افراد هستند و در صورت مشاهده هر گونه تحقیر و توهین، با آن برخورد می‌کنند، اظهار کرد: هر کس بخواهد از ویژگی‌ها و خصوصیات اخلاقی ایشان مطلع شود، باید در درس اخلاق ایشان حاضر شود و ایشان هر آنچه در درس اخلاق خود بیان می‌کنند حتماً بدان عمل کرده‌اند؛ به عبارتی درس اخلاق معظم‌له به نوعی شرح زندگی‌نامه ایشان است.

مدیر اجرایی مؤسسه فرهنگی الزهرا(س) با بیان این که افراد مراجعه‌کننده به ایشان در نظر ایشان هیچ تفاوتی با هم ندارند و معظم‌له همه را با یک چشم مشاهده و با آنان یکسان رفتار می‌کنند، افزود: اتاق کوچکی به مکان ملاقات ایشان با افراد گوناگون از رؤسای قوا، وزراء، نمایندگان مجلس و مسئولین گرفته تا افراد کاملاً معمولی اختصاص یافته و در آن نحوه برخورد و پذیرایی کاملاً ساده و برابر، برای همگان انجام می‌گیرد.

به راحتی قابل توجیه هستند - عین واقعیت و هر آنچه هست را بیان می‌کنند و این نکته را به اطرافیان خود عملاً آموزش می‌دهند.

مسئول پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌الله‌العظمی مظاهری عنوان کرد: از دیگر نکات بسیار مهم اجرایی و مدیریتی بارز در شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری این است که تاکنون هیچ‌گاه مشاهده نشده که ایشان حتی در یک مورد انجام کاری را به فردا موکول کنند و تمام کارهای محول شده به خود را در همان روز انجام می‌دهند مگر در موارد بسیار نادری مانند بیماری شدید، یا هنگام وقوع رخداد‌های غیر مترقبه و نظایر آن. رعینای ادامه داد: از دیگر نکات اجرایی و مدیریتی مهم که در شخصیت ایشان به چشم می‌خورد، این است که ایشان وقتی کاری اجرایی یا امری را به دیگری واگذار می‌کنند، کلیات را واگذار کرده، مسیر را مشخص می‌کنند و نتیجه را از او می‌خواهند و به هیچ وجه در جزئیات آن کار دخالت و حتی اعمال سلیقه نمی‌کنند.

وی خاطر نشان کرد: حتی زمانی که سلیقه شخصی اجرایی ایشان با یک مجری متفاوت است، معظم‌له به سلیقه او احترام می‌گذارند و حتی بارها اتفاق افتاده که با وجود تفاوت سلیقه ایشان با مجری در روند یک کار، نحوه انجام و شکل ظاهری آن، سلیقه او را ترجیح می‌دهند و در انتهای کار نیز اگر در نتیجه، اشکال یا ایراد عمده‌ای در کار مشاهده کنند، با رعایت احترام تمام نسبت به شخصیت مجری و به‌طور غیرمستقیم و باظرافت - بی‌آن که راهی را به او تحمیل کنند - به او می‌فهماند که باید چه کاری را انجام دهد.

وی نپرداختن به جزئیات را از دیگر خصوصیات بارز مدیریتی آیت‌الله‌العظمی مظاهری برشمرد و تصریح کرد: ایشان به هیچ وجه وقت، انرژی، عمر و امکانات خود را مصروف امور جزئی و پیش‌پافتاده نمی‌کنند و اهمیت

و سعه صدر را از دیگر ویژگی‌های علمی و اخلاقی آیت‌الله‌العظمی مظاهری برشمرد و افزود: جرئت، شهامت و صراحت در فتوا دادن و جواب‌گویی به استفتائات از دیگر ویژگی‌های این مرجع تقلید است و همان‌طور که گفته شد، ایشان احتیاط در فتوا ندارند. همچنین یکی از خصوصیات مهم ایشان که در درس‌های اخلاقی خود بدان تأکید می‌کنند و در عمل ایشان نیز مشاهده می‌شود، این است که افراد باید وظیفه علمی و عملی خود را به نحو احسن و بدون کوتاهی انجام دهند و نتیجه کار را به خداوند متعال بسپارند.

رعینای اضافه کرد: از منظر ایشان انسان مکلف به انجام وظیفه علمی و عملی خود است، اما موفقیت در کار و نتیجه کار وابسته به هدایت عنایه الهی است و بنابر آیات شریفه «وَكذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ»؛ «کان حق علینا نصر المؤمنین» این هدایت است که در بن‌بست‌ها به فریاد انسان‌ها می‌رسد. اگر کسی از زیربنای ایمان و روبنای تقوا برخوردار باشد، خداوند متعال او را در بن‌بست‌ها نجات خواهد داد و این نکته در زندگی خود ایشان بسیار ملموس است.

مدیر اجرایی مؤسسه فرهنگی الزهرا(س) در بیان ویژگی‌های مدیریت این مرجع معظم تقلید اظهار کرد: ایشان به‌گونه‌ای بسیار دقیق عین دستورات قرآن و روایات عمل کرده و همواره تأکید می‌کنند که هر جا به دستورات، احکام و قوانین اسلام عمل شود، هیچ مشکلی پیش نخواهد آمد.

وی بیان کرد: از جمله ویژگی‌های مدیریتی ایشان که می‌تواند الگویی برای مدیران و نسل جوان ما باشد، صداقت بالای ایشان در گفتار، عمل و اجراست که نمود بارزی در سیره مدیریتی ایشان دارد. مطابقت گفتار و رفتار یکی از جنبه‌های صداقت عملی معظم‌له است و ایشان هر دست‌و‌پا‌ئی از تذکر اخلاقی، مدیریتی و اجرایی می‌دهند، قبلاً خود بدان عمل می‌کنند؛ یعنی درس اخلاقی که ایشان می‌گویند، از این جهت دلنشین است که خود قبلاً موبه‌موبان عمل کرده و با عمل می‌کنند. رعینای تصریح کرد: از جمله ابعاد صداقت ایشان که معمولاً در کار اجرایی مشاهده می‌شود، این است که فارغ از شعاع و توجیه و با کمال شهامت، هنگام انجام نشدن کاری و یا در کوتاهی‌ها و نارسایی‌های اجرایی - که

آیت‌الله العظمی مظاهری فیوضات علمی اساتید خود را در تربیت شاگردان هزینه کردند

ایشان توسعه‌های علمی را که از محضر بزرگان دریافت کرده‌اند، به خمیرمایه‌ای برای تدریس و تربیت فضلا و تهذیب نفوس در حوزه‌های علمیه تبدیل کردند

شخصیت‌های جامع‌الاطراف علاوه بر ارزیابی ذاتی و استعدادهای شخصی، صلاحیت‌های خانوادگی سهم والایی در ساخت انسان‌های بافضیلت دارد.

مدیر کل تبلیغات اسلامی اصفهان ادامه داد: برخورداری از اساتید و الگوهای عملی بسیار تعیین‌کننده است و این ویژگی در آیت‌الله العظمی مظاهری کاملاً مشهود بوده و ایشان سهم والایی از لطف خداوند در این رابطه نصیبشان شده است. نمونه‌ای از اساتید وی حضرات آیات بروجردی، امام خمینی (ره)، محقق داماد و علامه طباطبائی است.

وی عنوان کرد: این اساتید بیشترین تأثیر را از نظر علمی، اخلاقی، فلسفی، اجتماعی و سیاسی برای ایشان داشته‌اند که بارها در محافل علمی و درسی به دیدگاه‌های فقهی حضرات آیات بروجردی و امام (رضوان‌الله‌علیهما) اشاره کرده‌اند.

حجت‌الاسلام والمسلمین سیدحسین بهشتی‌نژاد، مدیرکل تبلیغات اسلامی استان اصفهان، با اشاره به جایگاه ویژه آیت‌الله العظمی مظاهری بیان کرد: ضمن تشکر از اقدام ایکن که درباره شخصیت علمی همچون آیت‌الله العظمی مظاهری فعالیت می‌کنند، باید عرض کنم که ایشان از چهره‌های نامدار، موجه و شاخصی هستند که در بین حوزویان و اقشار دیگر، ده‌ها سال است که به عنوان یک شخصیت علمی و اخلاقی و یک چهره اثرگذار در قلوب طلاب و فضلا قرار دارند.

وی افزود: بنده بیش از ۴۰ سال قبل از طریق اخوی خود با ایشان آشنا شدم و در سال ۵۶ بحث استصحاب جلد دوم کفایة‌الاصول را خدمت ایشان در قم تلمذ کردم و از سال ۷۴ که حضور معظم‌له در اصفهان بوده بیش از هشت سال در درس خارج فقه ایشان شرکت کردم. بهشتی‌نژاد با بیان این‌که مهم‌ترین نکته در خصوص شخصیت آیت‌الله العظمی مظاهری این است که از گیرنده‌هایی است که خود مرکز تولید علم برای دیگران است، تصریح کرد: ایشان این توسعه علمی را از محضر بزرگان دریافت کرده و آن را به خمیرمایه‌ای تبدیل کرده‌اند تا بتوانند بیشترین توفیق را در زندگی در عرصه تدریس، تربیت فضلا و تهذیب نفوس در حوزه‌های علمیه داشته باشند.

حجت‌الاسلام بهشتی‌نژاد با اشاره به شخصیت جامع‌الاطراف آیت‌الله العظمی مظاهری اظهار کرد: معظم‌له علاوه بر تأثیرات علمی و اخلاقی در حوزه علمیه قم و اصفهان از قبل سال ۵۰ به‌عنوان یک چهره سرشناس در سنگر منبر است و در برخی از فصل‌های تبلیغی مثل محرم و ماه رمضان، تأثیرات فراوانی در اصفهان و بعضی از شهرستان‌ها، نظیر اقلید شیراز داشتند. وی تصریح کرد: به‌طور کلی در یک کلام می‌توان گفت آیت‌الله العظمی مظاهری فقهی برجسته و استادی والامقام در حوزه، الگوئی نامدار و ارزشمند در ارائه اخلاق نظری و عملی، نویسندگی توانمند در آثار قلمی متنوع فقهی، اقتصادی، اخلاقی، اجتماعی و تربیتی است. اصولاً در تحلیل

نحوه طرح مباحث آیت‌الله‌العظمی مظاهری الگوی جدیدی در رسانه ایجاد کرد

آیت‌الله‌العظمی مظاهری در جایگاه وعظ در کنار مخاطب قرار می‌گیرند؛ بر همین اساس، یک تئوری شکل گرفت که هر کدام از کارشناسانی که به رسانه دعوت می‌شوند، در کنار مخاطب قرار گیرند، نه این‌که دائماً قصد نصیحت آن‌ها را داشته باشند.

علل توفیق آیت‌الله‌العظمی مظاهری در رسانه اظهار کرد: ایشان در رسانه، خصوصاً در رادیو، از دو جهت چهره فوق‌العاده شناخته‌شده‌ای است. یکی به علت پخش مباحث اخلاقی ایشان که سالیان سال پخش می‌شود و سپس به دلیل ارتباط معنوی خاصی که میان شنوندگان رادیو با کلام معظم‌له از طریق مباحث مطرح شده، برقرار می‌شود. وی ادامه داد: آقای شریف‌زاده، مدیر وقت گروه معارف علوم قرآنی رادیو قرآن، حدود ۱۸ سال کار تولیدی از آیت‌الله‌العظمی مظاهری آماده کرده بودند و برای مردم تحت عنوان برنامه «صفای دل» از رادیو پخش می‌کردند. به دلیل توسعه رادیو قرآن در تلاش بودیم که به برنامه‌ها غنای بیشتری بدهیم به همین دلیل در روز ۱۷ ماه مبارک رمضان سال ۱۳۷۶ مدیر گروه معارف علوم قرآنی به بنده پیشنهاد کردند که برای شب‌های قدر برنامه‌ای را تدارک ببینیم.

آیت‌الله‌العظمی مظاهری در جایگاه وعظ در کنار مخاطب قرار می‌گیرند؛ بر همین اساس، یک تئوری شکل گرفت که هر کدام از کارشناسانی که به رسانه دعوت می‌شوند، در کنار مخاطب قرار گیرند، نه این‌که دائماً قصد نصیحت آن‌ها را داشته باشند. معاون اطلاع‌رسانی و پژوهش دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، با تبیین

جایگاه وعظ و خطابه می‌بینند اما ایشان در کنار نوع طرح بحث و مثال‌هایی که مطرح می‌کردند، در کنار مخاطب قرار می‌گرفت.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری قبل از این که مطالب را به مخاطب بگویند برای خودشان می‌گفتند. بر همین اساس بعدها از این نکته یک تئوری بیرون آمد که هر کدام از کارشناسانی که به رسانه دعوت می‌شود، به آن‌ها توصیه می‌شود که کنار مخاطب قرار بگیرند و نه این که مخاطب را در شرایطی قرار بدهند که دائم قصد نصیحت آن‌ها را داشته باشند و این الگو را از نحوه بیان مطالب از آیت‌الله‌العظمی مظاهری اخذ کردیم.

معاون اطلاع‌رسانی و پژوهش دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام با اشاره به صدق در گفتار آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: در علوم دینی ظرف باید به اندازه مظلوف باشد و کسی که عامل به یک موضوعی باشد، مخاطب می‌تواند صداقت و صدق کلام او را بفهمد. آیت‌الله‌العظمی مظاهری چون خودش عامل به موضوعات اخلاقی است، در رسانه کلامش در دل مخاطب هم می‌نشیند.

وی ادامه داد: در روان‌شناسی رسانه یک ویژگی وجود دارد که اگر کلام از دل بیرون برنیاید تأثیر آن وضعی خواهد بود. ما بر اساس هندسه عالم معتقدیم هر چیزی تأثیری بر عالم می‌گذارد؛ اگر نیکی صورت بگیرد هم روی فرد و هم روی عالم و هم بر روی دنیا و آخرت تأثیرگذار است. تأثیر کلام ایشان در درس‌های اخلاقی‌شان به گونه‌ای بود که این حس را که معظم‌له عامل به موضوع است، در مخاطب القاء می‌کرد.

گیل‌آبادی تصریح کرد: برنامه‌ای به نام میراث آسمانی در رادیو روزهای یکشنبه و سه‌شنبه پخش می‌شود که تصمیم گرفتیم فرمایش‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری را به شکل دیگری در این برنامه پخش کنیم و یکی از پرمخاطب‌ترین آیت‌های برنامه ما، فرمایش‌های ایشان بود.

آیت‌الله‌العظمی مظاهری با بیان مثال‌هایی درباره موضوعات مطرح شده، بحث را برای مردم کاملاً ملموس می‌کرد. یکی از مشکلات جدی که مبلغین دینی در رسانه دارند، این است که مبلغین خودشان را روبروی مخاطب قرار می‌دهند؛

معاون اطلاع‌رسانی و پژوهش دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام با اشاره به ویژگی‌های کلامی و رسانه‌ای آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: چند ویژگی در کلام ایشان وجود دارد؛ اولین نکته همان نفوذ کلامی و شخصیت صدایی ایشان است که حس معنوی را القاء می‌کند. دومین مسئله غنای اخلاقی فرمایش‌های ایشان است؛ آیت‌الله‌العظمی مظاهری علاوه بر این که از شخصیت علمی جامع‌الشرایطی برخوردارند، در مباحث اخلاقی نیز سرآمد هستند.

وی اضافه کرد: ویژگی بعدی کلام آیت‌الله‌العظمی مظاهری ساده صحبت کردن با مردم است. ایشان با شناختی که از رسانه پیدا کرده بودند به ارتباط با مردم پرداختند؛ به عبارت دیگر شخصیتی در شأن معنایی، معنوی و علمی ایشان به طور طبیعی از معظم‌له انتظار داریم که مطالبشان غامض و پیچیده باشد اما در رادیو فرمایش‌های ایشان به صورتی بود که مردم با آن به راحتی ارتباط برقرار می‌کردند.

گیل‌آبادی تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با بیان مثال‌هایی درباره موضوعات مطرح شده، بحث را برای مردم کاملاً ملموس می‌کرد. یکی از مشکلات جدی که مبلغین دینی در رسانه دارند، این است که مبلغین خودشان را روبروی مخاطب قرار می‌دهند؛ به عبارتی دیگر خودشان را در

گیل‌آبادی تصریح کرد: این غنابخشی به خاطر این بود که بسیاری از مؤمنین از رادیو قرآن انتظار داشتند که در خصوص شب‌های قدر برنامه‌هایی در رادیو قرآن داشته باشند؛ به همین جهت به بنده محول شد که برنامه‌ای برای شب قدر تهیه کنم. به خاطر کمی فرصت، برای تهیه ویژه‌برنامه در رابطه با شب قدر به سراغ گنجینه‌ای از فرمایش‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری که موجود در صدا بود، رفتم.

وی افزود: به طور تصادفی یکی از نوارهای را که از ایشان ضبط شده بود، برداشتم و دقیقاً با موضوع شب قدر هم خوانی داشت و اولین برنامه شب قدر رادیو قرآن با صحبت‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری شروع شد. اتفاقاً این برنامه یکی از گیراترین برنامه‌های پخش شده در رسانه بود؛ زیرا همانطور که گفته شد، صحبت‌های ایشان چون از دل برمی‌آمد، بر دل می‌نشست.

مدیر سابق رادیو جوان با اشاره به نحوه آشنایی خود با آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: بنده از طریق نوارهای ایشان به خاطر شیوایی و جذابیت در کلام با معظم‌له آشنا شدم و همانطور که همگان اذعان دارند، ایشان بیان نافذی دارند و در رادیو هم یکی از گیرایی‌های برنامه‌های معظم‌له صدای ویژه ایشان است.

وی ادامه داد: در خصوص صدا در رسانه متخصصان معتقدند که صدا شخصیتی دارد و جدای از رنگ، حجم و سطح صدا، صدا شخصیتی را القاء می‌کند. صدای آیت‌الله‌العظمی مظاهری شخصیتی منحصر به فرد معنوی را القاء می‌کرد. چون شنونده‌ها هم هر کدام صدای ایشان را می‌شنیدند و با ما تماس داشتند با یک حس آرامشی دنبال پیدا کردن سؤالات خودشان در بین کلام معظم‌له بودند.

رهنمودهای آیت‌الله العظمی مظاهری؛ راهکار اجرائی گسترش فرهنگ قرآنی

مدیران قرآنی منطقه چهار دانشگاه آزاد اسلامی (استان اصفهان) به طور سالیانه با آیت‌الله العظمی مظاهری دیدار می‌کنند و رهنمودهای ایشان را که راهکار اجرایی گسترش فرهنگ قرآن و عترت (ع) است، در برنامه‌ریزی‌های خود لحاظ می‌کنند.

آرام تأکید کرد: این دو کتاب با محوریت اندیشه‌ها و آثار حضرت امام خمینی (ره)، علامه طباطبایی، شهید مطهری، آیت‌الله العظمی مظاهری و حجت‌الاسلام والمسلمین محسن قرائتی تدوین شده است.

رئیس پژوهشکده قرآن و عترت (ع) دانشگاه آزاد اسلامی در ادامه سخنانش تصریح کرد: از آن‌جا که شیوه بیان درس اخلاق آیت‌الله العظمی مظاهری به گونه‌ای است که مباحث اخلاقی را به صورت عینی و ملموس و با ذکر مثال‌های جذاب بیان می‌کند، این‌گونه برنامه‌ها به صورت خودجوش و توسط دانشجویان و

تشکل‌های دانشجویی برنامه‌ریزی و مورد پیگیری قرار می‌گیرد. وی با اشاره به این‌که هر ساله در نمایشگاه بین‌المللی قرآن کریم آثار علمی و نرم‌افزارهای قرآنی مربوط به اندیشه‌های حضرت امام خمینی (ره)، شهید مطهری و ... و از جمله آیت‌الله العظمی مظاهری تهیه و به مراجعه‌کنندگان و علاقه‌مندان معارف دینی عرضه می‌شود، گفت: از آنجا که ایشان در مسائل مهم فرهنگی و قرآنی کشور صاحب‌نظر هستند، به مناسبت‌های مختلف از جمله نمایشگاه‌ها، جشنواره‌ها و مسابقات قرآنی و منطقه‌ای با ارائه پیام‌های ارزشمند خویش شرکت‌کنندگان را با زلال معارف اهل بیت (ع) بیشتر آشنا می‌کنند.

آرام با تأکید بر این‌که پیام‌های آیت‌الله العظمی مظاهری دارای ساختار و محتوایی بسیار غنی و تخصصی است که مورد توجه شرکت‌کنندگان قرار می‌گیرد، اذعان کرد: دیدار فعالان فرهنگی و قرآنی منطقه چهار دانشگاه آزاد اسلامی (استان اصفهان) از جمله دیگر برنامه‌هایی است که به صورت سالیانه انجام می‌شود.

رئیس پژوهشکده قرآن و عترت (ع) دانشگاه آزاد اسلامی با بیان این‌که رهنمودهای آیت‌الله العظمی مظاهری بسیار قابل استفاده است، تصریح کرد: مدیران قرآنی دانشگاه‌های منطقه چهار همراه با مدیران فرهنگی این منطقه در این دیدارها شرکت می‌کنند و رهنمودهای ایشان را که راهکارهای اجرایی گسترش فرهنگ و معارف قرآن و عترت (ع) است، در برنامه‌ریزی‌های سالیانه خود مد نظر قرار می‌دهند.

محمدرضا آرام، رئیس پژوهشکده قرآن و عترت (ع) دانشگاه آزاد اسلامی، در مورد استفاده و بهره‌گیری پژوهشکده قرآن و عترت (ع) معاونت فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی از اندیشه‌های آیت‌الله العظمی مظاهری گفت: این پژوهشکده در راستای بهره‌گیری از دانش عالمان دین، برنامه‌ریزی‌های متعددی در جهت ترویج آثار و اندیشه‌های علمی بزرگان در میان اساتید و دانشجویان انجام داده است.

وی افزود: از آن‌جا که آیت‌الله العظمی مظاهری در حوزه‌های اخلاق، تفسیر و سیره اهل بیت (ع) صاحب‌نظر هستند و تألیفات متعددی دارند، پژوهشکده قرآن و عترت (ع) زمینه بهره‌گیری دانشجویان و اساتید را از فضائل ایشان فراهم کرده است.

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی در ادامه سخنانش با بیان این‌که یکی از رشته‌های مهم مسابقات قرآن و عترت (ع) دانشگاه آزاد اسلامی «سیره چهارده معصوم (ع)» است، اظهار کرد: کتاب آیت‌الله العظمی مظاهری با همین عنوان با کیفیتی مناسب در اختیار دانشجویان و اساتید شرکت‌کننده در این رشته قرار می‌گیرد.

وی با بیان این‌که ایشان در این کتاب به بیان سیره اخلاقی، اجتماعی و سیاسی اهل بیت (ع) پرداخته‌اند و رفتارهای دینی آن بزرگواران را به عنوان الگوهای اخلاقی و رفتاری مسلمانان تبیین کرده‌اند، تصریح کرد: در سال گذشته پژوهشکده قرآن و عترت (ع) دو کتاب تفسیر برای شرکت‌کنندگان در مسابقات سراسری قرآن و عترت (ع) به چاپ رساند که یکی برای استفاده دانشجویان و دیگری برای استفاده استادان طراحی شده است.

آیت‌الله‌العظمی مظاهری وظایف جوانان را بر اساس سیره اهل بیت (ع) تبیین کرده‌اند

در کتاب اخلاق و جوان نوشته آیت‌الله‌العظمی مظاهری وظایف جوانان بر اساس سیره اهل بیت (ع) و پیشوایان دین تبیین شده است.

خانوادگی، تربیت فرهنگی و تربیت اجتماعی مهم‌ترین عوامل بیرونی هستند که زمینه‌های کنترل جوان را فراهم می‌کند. عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی در ادامه سخنانش تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در فصل اول کتاب اخلاق و جوان به خوبی تبیین کرده‌اند که یک جوان از یک‌سو در دایره غرایز و تمایلات جوانی قرار گرفته و از سوی دیگر احساسات و عواطف در او شکوفا و بارور شده است؛ لذا آمل و آرزوهای دور و درازی در جوان شکل می‌گیرد که چنانچه ابزارهای کنترلی، حرکت او را هدفمند نکنند، موجبات انحراف او فراهم خواهد شد و در مهلکه غرور و تخیلات گرفتار خواهد آمد. زندگی عقلانی و سالم در گرو

معاون پژوهش‌کنده قرآن و عترت (ع) دانشگاه آزاد اسلامی، در مورد ابعاد علمی و شخصیتی آیت‌الله‌العظمی مظاهری گفت: کانون‌های قرآن و عترت (ع) در واحدها و مراکز دانشگاهی دانشگاه آزاد اسلامی محل آمد و شد دانشجویان و اساتید علاقه‌مند به پژوهش‌های قرآنی و فرهنگ و معارف قرآن و عترت (ع) است.

وی افزود: از این رو کتاب‌هایی که در حوزه دانش‌افزایی و ایمان‌افزایی مؤثر است، توسط کانون‌ها شناسایی و خریداری می‌شود تا دانشجویان و اساتید مراجعه‌کننده از مطالب آن‌ها استفاده کنند. کتاب‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری در کنار کتاب‌های حضرت امام خمینی (ره)، علامه طباطبایی، شهید مطهری و دیگر اندیشمندان و علمای شیعه از جمله منابعی است که در اختیار دانشجویان قرار می‌گیرد.

وی با بیان این که یکی از این کتاب‌ها، کتاب اخلاق و جوان نوشته آیت‌الله‌العظمی مظاهری است، اظهار کرد: این اثر دربردارنده چهار فصل مهم است که هر فصل از یک زاویه مسائل مربوط به جوانان را مورد بررسی قرار داده است. نخستین فصل این کتاب به ابزارهای درونی و نیروهای کنترل‌کننده جوانان اختصاص دارد. طالب‌تاش با بیان این که دوران جوانی حساس‌ترین دوره زندگی انسان را تشکیل می‌دهد، گفت: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در بیانات و آثار خود که مرتبط با جوانان است، به تبیین نیروهای کنترل‌کننده جوان اعم از درونی و بیرونی پرداخته‌اند. در حقیقت، عقل و اندیشه، وجدان اخلاقی، ایمان قلبی و نماز از جمله نیروهایی است که از درون، زمینه کنترلی جوان را فراهم می‌کند و در کنار آن آداب و رسوم اجتماعی، قوانین مدنی، تربیت

شناخت و برنامه‌ریزی برای حرکت در مسیر زندگی حقیقی خواهد بود.

وی با بیان این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری در فصل دوم این کتاب به تبیین مسئولیت جوانان پرداخته‌اند، گفت: ایشان مسئولیت‌های یک جوان را در چهار حوزه دنبال کرده‌اند و به بیان راهکارهایی برای انجام صحیح این مسئولیت‌ها پرداخته‌اند. مسئولیت جسمانی، روحی، اجتماعی و عبودیت چهار حوزه مهم مسئولیتی یک جوان است که باید آن‌ها را بشناسد و در جهت انجام درست آن‌ها برنامه‌ریزی کند.

وی با بیان این که از نظر آیت‌الله‌العظمی مظاهری جسم، نردبان روح است و تلاش درباره امور جسمانی هم لازم است، اظهار کرد: پرهیز از پطالت و بی‌کاری، اعتدال در کار و استراحت، دورماندن از عیاشی و اسراف، نشاط و شادابی جسمانی، کاهش دردها و رنج‌های جسمانی، مرتفع ساختن موانع نشاط مانند اختلاف خانوادگی و آرزوهای دور و دراز و زندگی تجملاتی، ساده‌زیستی، اشتغال به ذکر حق تعالی، انصراف از منفی‌نگری و رضایتمندی از پروردگار هستی از جمله مسئولیت‌های جوانان است که هم خودشان و هم جامعه باید در این جهت برنامه‌ریزی داشته باشند.

این محقق و مدرس دانشگاه در ادامه سخنانش اظهار کرد: در حوزه مسئولیت‌های روحی، تلاش در جهت دورماندن از حیوانیت و حرکت به سوی آدمیت مهم‌ترین راهکار انجام این مسئولیت است.

وی افزود: ارتباط با خداوند، تعالی روحانی و الگوگیری از انبیا و اولیاء معصومین (ع) زمینه‌های مناسبی برای رسیدن به این اهداف است و در مقابل، گناه و اعمال زشت و ناپسند و رفتارهای حیوانی زمینه سقوط کامل روح و گسستن از حق را فراهم می‌آورد.

معاون پژوهشگر قرآن و عترت (ع) دانشگاه آزاد اسلامی، گفت: ایشان در بخش مسئولیت اجتماعی، جامعه را به منزله موجود زنده‌ای به شمار آورده‌اند که هر جوانی به عنوان سلول

پرتحرک این بدن باید به وظیفه حساس خود آشنا باشد.

وی افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقدند توجه به حقوق دیگران در قضاوت‌ها و تصمیم‌گیری‌ها، دیگران را همچون خود پنداشتن، خیر و برکت‌رسانی به دیگران، هم‌فکری، انفاق، رسیدگی به نیازمندان و اهتمام به امور جامعه از جمله مسئولیت‌های مهم اجتماعی است که یک جوان باید با ظرائف آن آشنا شود و با دقت تمام مسئولیت خویش را به خوبی ایفا کند.

طالب‌تاش با بیان این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری در حیطه مسئولیت عبودیت و بندگی، سامان‌بخشی ارتباط میان جوان با خدای خویش را مهم‌ترین هدف‌گذاری در انجام این مسئولیت به شمار آورده‌اند، اظهار کرد: شکرگزاری در مقابل نعمت‌های بی‌شمار خداوند، احساس حضور در محضر خداوند، توجه به اسوه‌های بندگی و عبودیت، گوش به فرمان خداوند بودن و عبادت شبانه از جمله عوامل تأثیرگذار در جهت سامان‌بخشی ارتباط میان جوانان با خداست.

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی با بیان این که یکی از فصل‌های کتاب اخلاق و جوان به بحث مهم ازدواج اختصاص یافته است، اذعان کرد: ایشان در این بخش از کتاب تلاش کرده‌اند مسئله ازدواج جوانان را به عنوان مهم‌ترین راهکار کاهش ناهنجاری جنسی در جامعه تبیین کنند و مسئولیت خطیر دولت، خانواده و جامعه را در این زمینه روشن کنند.

وی تأکید کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری خریدهای سنگین و ایرادهای بی‌جا، مهریه‌های بالا، جهیزیه‌های تجملاتی و جشن‌های پرخرج را به عنوان موانع ازدواج آسان معرفی می‌کنند و راه‌حل‌های مناسب براساس سیره اهل بیت (ع) و پیشوایان دین ارائه می‌دهند.

این محقق و نویسنده کشورمان در ادامه سخنانش گفت: ایشان به مسئله مشکلات

اخلاقی، اقتصادی و مسکن زوج‌های جوان می‌پردازند و مسئولیت دولت و خانواده‌ها را در حل این مشکلات تبیین می‌کنند.

طالب‌تاش با بیان این که فصل دیگری از کتاب اخلاق و جوان به بحث درباره اشتغال جوان و کار و کوشش پرداخته است، تأکید کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در آغاز این فصل با استفاده از آیات و روایات به اهمیت کار و جایگاه فرهنگ کار در جامعه پرداخته‌اند که تحقق آن را مشروط به کار فرهنگی دانسته‌اند. ایشان فلسفه بعثت انبیاء را کار فرهنگی معرفی کرده و از این زاویه اهمیت تأثیر کار فرهنگی، چه در جهت تعالی جامعه و چه در جهت سقوط و انحراف جامعه را گوشزد کرده‌اند.

معاون پژوهشگر قرآن و عترت (ع) دانشگاه آزاد اسلامی در ادامه سخنانش اظهار کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری کار تولیدی، قرار دادن تولید در خدمت محرومان، پرهیز از تقلب و فریب در تولید را سنت و سیره حسنه معصومین (ع) معرفی کرده و یادآوری کرده‌اند که کسب و تجارت مورد سفارش اسلام و رضایت خداوند قرار گرفته است؛ ایشان همچنین نتیجه گرفته‌اند که کار توزیعی از زمره کارهای پسندیده و مثبت اجتماعی است.

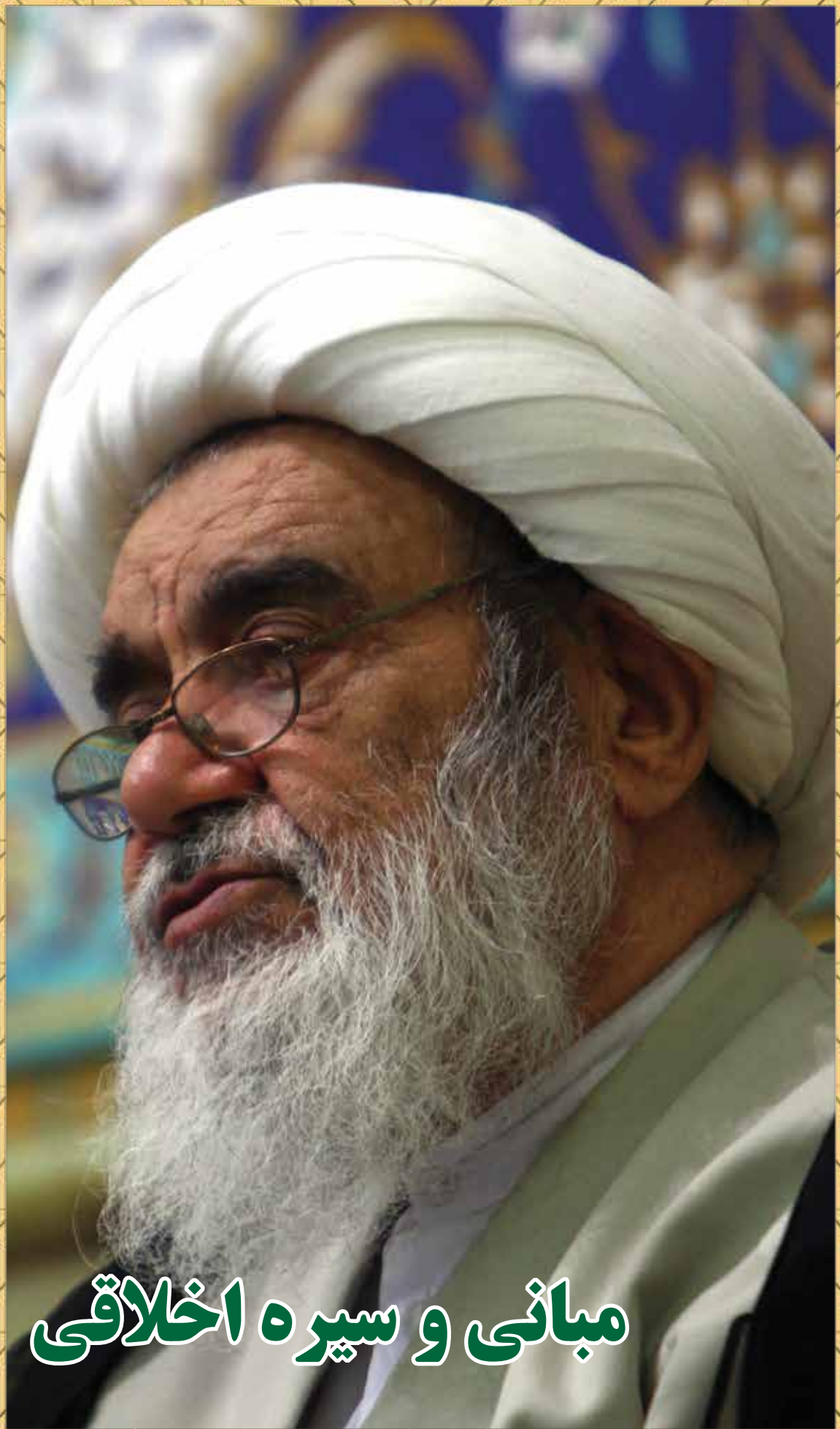
وی افزود: ایشان در ادامه به اهمیت کار خدماتی پرداخته و دست‌اندرکاران این حوزه از مشاغل را به گره‌گشایی از کار مردم، خدمت به خلق و پرهیز از خیانت و رشوه سفارش کرده و جوانان را ترغیب کرده‌اند که اولاً کار و تلاش را پیشه خود سازند و ثانیاً در هر شغلی که وارد می‌شوند، خدمت به محرومان را پیشه خود کنند تا به عاقبتی نیکو نائل آیند.

وی با بیان این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری جهان آفرینش را جهان حرکت معرفی کرده‌اند، تصریح کرد: ایشان یادآور شده‌اند که چهره‌های درخشان اجتماعی که از آن‌ها به نیکی یاد می‌شود، کسانی هستند که پرونده روشنی از همت، کوشش، تلاش و تحمل سختی دارند و از تن‌پروری و تنبلی و عیاشی به دور بوده‌اند، لذا ایشان به جوانان توصیه می‌کنند که تا فرصت جوانی باقی است، به کار و تلاش روی آورند و سعادت و خوشبختی خود و جامعه را تأمین کنند.

طالب‌تاش تصریح کرد: ایشان شرایط کار شایسته را ایمان به خدا، استقامت و پایداری، نظم و انضباط و سعه صدر معرفی کرده و یادآوری می‌کنند که کار نافع و سودمند در پرتو ایمان و عبادت حاصل می‌شود.

مبانی و سیره اخلاقی

حفظ اصالت درس اخلاق آیت‌الله العظمی مظاهری با استناد به روایات و آیات

■ راه و روش اهل بیت (ع) تنها مسیر صحیح برای سیر و سلوک است؛ به همین دلیل آیت‌الله العظمی مظاهری اخلاق را براساس آیات و روایات بیان می‌کنند تا در مسیر صحیح و مورد تأیید اهل بیت (ع) قرار گیرند.

وی بیان کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری همان‌طور که همیشه به بنده لطف داشتند، امر کردند که تدریس را شروع کنم که بنده مخالف بودم تا این که به من گفتند که چرا حرف گوش نمی‌دهید و این کار را انجام نمی‌دهید و این نهیب استاد باعث شد به قرآن استخاره کنم و در مجموع بنده با توجه به امر استاد و استخاره به قرآن کریم تدریس را شروع کردم. بنده هر سال جزوه درس خارج خودم را خدمت استاد عرضه می‌کنم و ایشان نکات سودمندی را به بنده گوشزد می‌کنند.

شاگرد برجسته آیت‌الله العظمی مظاهری تصریح کرد: توجه خاص استاد به شاگردانش باعث تقویت روحیه می‌شود و به طور کلی ایشان با رفتارهای خاص خودش شاگردپروری می‌کند. استاد با ایجاد روحیه علمی به ما اجازه می‌دهد که نظرات ایشان را نقد کنیم و حتی آن‌ها را نپذیریم؛ به عبارت دیگر طوری با ما حرف می‌زند که در کارمان دلگرم‌تر بشویم؛ بنابراین کمتر استادی هست که چنین برای شاگرد وقت بگذارد.

وی با اشاره به ویژگی‌های اصول آیت‌الله العظمی مظاهری بیان کرد: استاد در مباحث اصولی از مباحثی که قابلیت کاربردی در فقه نداشته باشد، اجتناب می‌کند؛ به عبارت دیگر، در فقه یک مبانی می‌خواهیم که در استنباط احکام ما را کمک کند. ایشان معتقدند که برخی از حرف‌های اصول علمی است اما در فقه کاربردی ندارد؛ بنابراین باید آن‌ها را کنار گذاشت.

آیت‌الله توکل ادامه داد: آیت‌الله العظمی مظاهری با تأکید بر قواعد کاربردی اصول، باعث کوتاه شدن مسیر می‌شود؛ به صورتی که در یک مدت زمان کوتاه‌تر می‌توانستیم به مقصد برسیم. به جای این که در ۱۰ سال اصول بخوانیم اصول را در ۴ سال خواندیم. استاد آنچه را که در فقه مهم است، می‌گویند و این روش را ما هم پیگیری کرده و به همین دلیل اصول جدای از فقه را مطرح نمی‌کنیم.

وی تصریح کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری ابتدا مباحث فقهی را مطرح می‌کند و اگر در یک مسئله فقهی به اصول نیاز بود به اصول می‌پردازد؛ به طور کلی ایشان با کاربردی کردن اصول از زوائد آن کاسته است. معظم‌له در اصول حرف‌هایی را که ارتباط وثیقی با فقه دارد و به کار می‌آید و قابل استدلال بود، بیان می‌کند. این محقق برجسته حوزه علمیه قم اضافه کرد: مهمترین ویژگی اصولی ایشان

آیت‌الله سیدرحیم توکل، استاد برجسته حوزه علمیه قم، با اشاره به شناخت خود از آیت‌الله العظمی مظاهری بیان کرد: از پیش از پیروزی انقلاب با آیت‌الله العظمی مظاهری ارتباط هستم و این ارتباط به خاطر درخواست بنده برای شرکت در کلاس‌های خصوصی معظم‌له شکل گرفت. شش نفر از طلاب کفایه را نزد ایشان خواندیم و بعد از درس کفایه استاد برای اولین بار درس خارج را تدریس کردند و ما جزء اولین شاگردان ایشان در درس خارج اصول معظم‌له بودیم.

وی ادامه داد: استاد به بنده خیلی لطف داشته و دارند و رابطه ما بدون اغراق رابطه پدر و فرزندی است و معظم‌له در دیداری که با مقام معظم رهبری داشتند، فرمودند: «رابطه بنده با توکل از پدر و فرزندی هم نزدیک‌تر است.» و این رابطه به خاطر بزرگواری ایشان به بنده همچنان برقرار است.

شاگرد برجسته آیت‌الله العظمی مظاهری تصریح کرد: بنده در مدت ۱۸ سالی که در خدمت ایشان بودم دو دوره اصول را نزد استاد خوانده‌ام؛ اولین دوره به مدت چهار سال طول کشید و دوره دوم هم شش سال بود، با این تفاوت که طلاب بیشتری خدمت ایشان بودیم. به این صورت که ما در طول هفته دو کلاس با ایشان داشتیم و بنده روز جمعه درس‌های ایشان را که تقریر کرده بودم، به خدمت استاد عرضه می‌داشتم.

وی با اشاره به شاگردپروری آیت‌الله العظمی مظاهری بیان کرد: ایشان از جمله اساتید شاگردپرور هستند؛ برای نمونه ایشان به ما تأکید داشتند حتماً ذیل مطالب تقریرشده نکاتی را بنویسیم. آیت‌الله العظمی مظاهری از حضرت امام (ره) نقل می‌کردند که امام (ره) به شاگردانشان می‌فرمودند که حتماً «این‌قلتی» را به مباحث من داشته باشید و چیزی بنویسید.

آیت‌الله توکل اضافه کرد: حضرت آیت‌الله العظمی مظاهری در سال ۶۸ به بنده اجازه اجتهاد دادند و از آن سال به بعد بنده کلاس‌های فقهی استاد را به طور مستمر حضور داشته‌ام و تا سال ۷۴ که از قم هجرت کردند، از درس‌های فقه ایشان استفاده کردم. به طور کلی محبت پدرگونه ایشان به بنده باعث رشد و تعالی من شده است.

بیان اقوال علمای پیش از خودشان است؛ برای نمونه دیدگاه‌های آیات عظام محقق داماد و امام(ره) را نقل می‌کردند و در ادامه به نقد اقوال اساتید خود می‌پرداختند و این امر باعث می‌شود که بعد از چهار سال هم اقوال و هم استدلال اقوال و هم نقدهای قدما را به خوبی یاد بگیریم. به عبارت روشن‌تر ایشان در عین نقل اقوال اکثر علما این نظرات را مؤخر نقل می‌کردند که این باعث می‌شود جان کلام را به خوبی دریافت کنیم. وی اظهار کرد: از دیگر ویژگی مباحث اصولی آیت‌الله‌العظمی مظاهری دوری جستن از مباحث فلسفی در اصول بود؛ به عبارت دیگر تسلط و اشراف ویژه ایشان به فلسفه باعث می‌شود متوجه این امر باشد که این مباحث مرتبط به مباحث اصولی نیست. به عبارت دیگر از آنجایی که اشراف کافی به فلسفه داشته‌اند، از ورود مباحث زائد فلسفی در اصول جلوگیری می‌کند. استاد هم به اصول و هم به فلسفه تسلط دارند و کم کردن زمان تدریس اصول به جهت آن است که آن چه باید یک طلبه بداند، بیان می‌کند.

شاگرد برجسته آیت‌الله‌العظمی مظاهری گفت: استاد در تدریس مباحث اصولی نخست بحث را منقح می‌کند و همچنین حاشیه بحث‌ها را می‌زند و در ادامه آنچه باید فقیه در استنباط احکام عاجز نشود، این را تمام و کمال مطرح می‌کردند و مباحث غیر کاربردی را بیان نمی‌کردند. به قول حضرت استاد اصول چکش فقه است و در استفاده از این چکش باید دقت لازم را مبذول داشت.

مدرس عالی حوزه علمیه قم، با اشاره به جایگاه روایات نزد آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: در بحث‌های اخلاقی و عرفانی ممکن است انسان چیزهایی بیافد که نه تنها گره‌گشا نیست، بلکه مشکل‌ساز هم هست. اما اگر مسیر مباحث اخلاقی و عرفانی از منبع وحی و آنچه اهل بیت(ع) فرموده‌اند، دریافت شود، در این صورت نتیجه حاصله بسیار متفاوت خواهد بود.

وی ادامه داد: به طور کلی میان مباحث بافتنی و آنچه یافتنی - از اهل بیت(ع) - است، تفاوت زیادی هست؛ از آنجایی که اهل بیت(ع) به خدا وصل هستند و تنها مسیر درست، مسیر اهل بیت(ع) است و لاغیر، به همین دلیل استاد اخلاق را براساس آیات و روایات بیان می‌کند تا در مسیر اهل بیت(ع)

قرار بگیرد و سرچشمه حفظ شود.

شاگرد برجسته آیت‌الله‌العظمی مظاهری با تشریح بحث اصول و رابطه آن با روایات بیان کرد: بحث اصول جزء عقلانیات، استنباطات و بیان استدلالی است؛ بنابراین طبیعی است که فقیه می‌تواند به روایت توجه نداشته باشد؛ به عنوان مثال در بحث تواتر و اینکه با شنیدن یک لفظ کدام معنا در ذهن متبادر می‌شود و همچنین در لسان عرب از کلمه «بیع» چه چیزی فهمیده می‌شود، این امور به روایات کار ندارد، بلکه به ارتکاز عرفی وابسته است.

وی تصریح کرد: اصول یک بحث روایی نیست، بلکه بحث از ارتکاز عرفی و عقلی است و اگر به روایات رجوع می‌شود، برای تأکید مباحث عقلی و عرفی است. در مقابل فقه امری است که اهل بیت(ع) درباره عملکرد ما بیان کرده‌اند که همان استنباط احکام الهی است؛ پس فقه به دنبال استحکام حکم الهی است. این نکته را باید در نظر داشت که برخی معتقدند چون حکم الهی این است، پس در موارد مشابه با استفاده از عقل حکم صادر می‌شود. این همان «استحسان» است که شیعه به شدت با آن در تقابل است.

آیت‌الله توکل اذعان کرد: استنباط منهای روایات در شیعه هیچ جایگاهی نداشته و ندارد؛ به عبارت دیگر در استنباط راه فقط کلام اهل بیت(ع) است. به این ترتیب فقیه از طریق روایات منبع را می‌بیند و در استنباط از عقل کمک می‌گیرد. آیت‌الله‌العظمی مظاهری با توجه به اینکه یک رجالی است، در پذیرش منابع روایات و احادیث دارای نظرات خاص خود هستند؛ به عنوان نمونه استاد به کتب اربعه توجه خاصی دارند.

وی ادامه داد: نظرات آیت‌الله‌العظمی مظاهری به قدمایی همچون شیخ صدوق، مفید و سید مرتضی نزدیک است، چون که معتقد است قدما به اهل بیت(ع) از نظر زمانی و فکری نزدیک‌تر هستند. شیخ انصاری در بحث اصولی خود انواع اجماع‌هایی که قدما داشته‌اند، بیان می‌کند؛ استاد هم بر همین اساس به قدما توجه خاصی دارند.

مدرس سطح خارج حوزه علمیه قم با اشاره به جایگاه عرفیات نزد آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: فقیه به دلیل اینکه با

مردم حرف می‌زند، بنابراین به عرفیات توجه ویژه‌ای دارد. به عبارت دیگر آنچه مردم باید بفهمند، فقیه می‌فهمد و آن را بیان می‌کند. همان‌طور که امام(ع) در روایات برای مردم حرف می‌زند، فقیه هم در فقه باید برای مردم حرف بزند. ما باید مشکلات عوام را طوری پاسخ بدهیم که چیزی دستگیر او بشود.

وی اضافه کرد: فقیه با توجه به تمام دغدغه‌هایش باید خود را در خدمت مردم قرار دهد؛ به این معنی که اگر او جای راوی بود و نزد امام می‌رفت، امام(ع) چگونه پاسخ می‌داد؛ بنابراین مهارت فقه در عرفی بودن آن‌هاست.

آیت‌الله توکل با بیان خاطره‌ای تاریخی افزود: به عنوان نمونه وقتی میرزای شیرازی از دنیا رفت، دو فقیه جامع‌الشرایط در قید حیات بودند؛ یکی آیت‌الله فشارکی و دیگر میرزای کوچک. آیت‌الله فشارکی به میرزای کوچک نامه می‌نویسد که میرزای شیرازی از دنیا رفته است، یکی از ما دو نفر باید پرچم فقهت را در دست بگیریم و اگر بنا بر مهارت‌های عقلی و استنباطی است، من فشارکی از تو ارجح هستم، اما اگر بنا بر استنباط عرفی است که شما ارجحیت دارید و چون ملاک استنباط عرفی است، پس شما فقیه جامع‌الشرایط هستید.

وی تصریح کرد: یکی از ویژگی‌های حضرت امام خمینی(ره) با دقت‌های فلسفی و عقلی این بود که عرفیاتشان خیلی بالا بود و چنین وضعیتی در مورد آیت‌الله‌العظمی مظاهری هم صادق است. پس بالا بودن فهم عرفی استاد، ایشان را در استنباط احکام کمک کرده است.

محقق و پژوهشگر برجسته علوم دینی اضافه کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در کنار این عرفیات به نیاز مردم هم توجه خاصی دارند. بحث علمی ایشان برای طلبه‌ها است، اما فتاوهای فقهی ایشان برای عام است؛ به عنوان مثال از آنجایی که مردم به مباحث اخلاقی نیاز دارند، ایشان به این مسئله می‌پردازد و به همین جهت شب‌های جمعه در مسجد حکیم بحث‌های اخلاقی را بیان می‌کردند.

وی اذعان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری اگر متوجه شود که مردم به تفسیر قرآن نیاز دارند، در این صورت هر صبح جمعه بعد از نماز تفسیر بیان می‌کند. به طور کلی ایشان فقط به مباحث فقهی نمی‌پردازد و در کنار آن به مباحث اخلاقی و تفسیری هم می‌پردازد.

آیت‌الله توکل در پایان یادآور شد: استاد یک دلسوزی خاصی در چهره‌شان وجود دارد، کسانی که با ایشان همدم بوده‌اند، این موضوع را یافته‌اند. به طور کلی آیت‌الله‌العظمی مظاهری برای مردم دل می‌سوزاند و به فکر آن‌ها است. حتی برخی موارد برای مشکلات دیگران شب‌ها خوابشان نمی‌برد. کسی که برای مردم نافع است، کار الهی انجام می‌دهد؛ بنابراین همه این‌ها مشی الهی است که در معظم‌له جلوه پیدا کرده است.

اخلاق عملی آیت‌الله العظمی مظاهری پشتوانه اخلاق نظری ایشان است

■ اخلاق عملی آیت‌الله العظمی مظاهری پشتوانه اخلاق نظری ایشان شده است و می‌توان گفت که رمز ماندگاری ایشان به عنوان استاد اخلاق، سادگی و روانی و تخلق ایشان به اخلاق و آداب اسلامی است.

▲ آیت‌الله حبیب‌الله رهبر، مدرس حوزه علمیه اصفهان و عضو شورای مدیریت حوزه علمیه زرین‌شهر، در مورد شخصیت علمی و اخلاقی آیت‌الله العظمی مظاهری گفت: قرآن کریم می‌فرماید: «يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ؛ خداوند درجات و مقامات کسانی را که با ایمان و عالم و دانشمند هستند، بالا می‌برد» (آیه ۱۱ سوره مبارکه مجادله) آیت‌الله العظمی مظاهری از مراجع تقلید فعلی هستند که تحصیلات مقدماتی ایشان در اصفهان بود، ایشان بعد از اصفهان به قم مشرف شدند و در زمان زعامت و مرجعیت مرحوم آیت‌الله العظمی بروجردی استفاده وافری از محضر ایشان بردند. وی افزود: آیت‌الله العظمی مظاهری در علم اصول بیشترین استفاده را از مرحوم آیت‌الله العظمی سیدمحمد، محقق داماد حاج شیخ عبدالکریم یزدی که اکنون یکی از آقازاده‌هایشان در حوزه و دیگری دانشگاه تدریس می‌کنند، بردند. آیت‌الله داماد استوانه‌ای در علم اصول و فقه بودند و بسیاری از فضلا و بزرگان حال حاضر حوزه از شاگردان ایشان هستند؛ از جمله آیت‌الله العظمی شیرازی، آیت‌الله العظمی جوادی آملی و غیره. بسیاری از بزرگان و علمایی که بعضی از آن‌ها به مرجعیت رسیدند از شاگردان درس ایشان بودند. آیت‌الله رهبر در ادامه سخنانش اظهار کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری مدتی هم از درس حضرت امام خمینی (ره) استفاده کردند، استفاده ایشان از امام (ره) در علوم فقه و اصول بود، از محضر علامه طباطبایی هم در فلسفه، اخلاق و عرفان استفاده کردند.

مدرس حوزه علمیه اصفهان در ادامه سخنانش اظهار کرد: بعد از مرحوم آیت‌الله العظمی بروجردی و آیت‌الله داماد جمعی از طلاب و فضلا از آیت‌الله العظمی مظاهری درخواست کردند که ضمن تدریس خارج فقه و اصول که در حوزه قم داشتند، درس اخلاق هم تدریس کنند که شب‌های پنج‌شنبه در مسجد اعظم قم اخلاق را آغاز کردند.

وی تصریح کرد: در این زمان ایشان در حوزه علمیه قم از اساتید درس خارج فقه و اصول بودند، اما چون درس اخلاق هم خالی و مدتی بود که اساتید بزرگی چون آیت‌الله حاج میرزا جواد آقا ملکی تبریزی و حاج آقا حسین فاطمی قمی که از شاگردان میرزا جواد آقا ملکی تبریزی بود، مرحوم شده بودند، همچنین حضرت امام (ره) هم که عمدتاً مباحث اخلاق را تدریس می‌کردند به ترکیه و نجف تبعید شده بودند؛ بنابراین از آیت‌الله العظمی مظاهری دعوت شد که شب‌های پنج‌شنبه درس اخلاق دهند.

عضو شورای مدیریت حوزه علمیه زرین‌شهر در ادامه سخنانش در مورد چگونگی دعوت آیت‌الله العظمی مظاهری به اصفهان گفت: به همراه عده‌ای از علما و آقایان خدمت مقام معظم رهبری رسیدیم. آیت‌الله ناصری، آیت‌الله سید اسماعیل هاشمی، آیت‌الله سید کمال فقیه‌ایمانی و بنده جزء دعوت‌کنندگان بودیم، به اتفاق بنا شد که از آیت‌الله العظمی مظاهری دعوت کنیم که از قم به اصفهان تشریف بیاورند و ایشان هم منت گذاشتند و تشریف آوردند و به حوزه اصفهان رونقی دادند.

وی با بیان این‌که مدیریت حوزه اصفهان قبل از ایشان برعهده آیت‌الله شیخ محمدحسن صافی از شاگردان مبرز آیت‌الله خویی بود که در نجف تحصیل کرده بود، اظهار کرد: بعد از فوت ایشان خلئی در اصفهان ایجاد شد و خلأ فوت مرحوم آیت‌الله خادمی و آیت‌الله ارباب و ... احساس می‌شد که آیت‌الله العظمی مظاهری این خلأ را پر کردند، درسی را شروع کردند و حوزه درس ایشان هم رونقی پیدا کرد و تاکنون هم بهترین

درس در حوزه اصفهان درس آیت‌الله العظمی مظاهری است.

آیت‌الله رهبر در ادامه سخنانش اظهار کرد: غیر از درس فقه و اصول که مرتب صبح‌ها در ابتدا فقه و بعد اصول را تدریس می‌کنند، شب‌های جمعه در مسجد حکیم هم درس اخلاق دارند و نمازهای جماعتی که در مساجد مختلف برگزار می‌کنند هم پررونق است و اهل علم، متدینین و بازاری‌ها حضور می‌یابند، ظاهر آن نیز صبح‌ها در مسجد امیرالمؤمنین (ع) واقع در خیابان جی نماز صبح می‌خوانند.

این محقق و مدرس حوزه با بیان این‌که امور اجتماعی هم بسیار مورد توجه آیت‌الله العظمی مظاهری است، اذعان کرد: ایشان با این‌که یک مرجع تقلید هستند، مردم در جمیع امور دینی و مسائل اجتماعی و سیاسی به ایشان مراجعه می‌کنند و استاندار و عموم مسئولان و مدیران استان ارادت خاصی به ایشان دارند،

آیت‌الله‌العظمی مظاهری دارند، این است که در بحث اخلاق به زبان ساده صحبت می‌کنند و سخنان ایشان حاکی از اعتقاد قلبی است و تخلقی ایشان به اخلاق اسلامی اثر خاصی در بیانات و جذب مردم و اثرگذاری سخنان ایشان دارد. ایشان با دیگر اساتید اخلاق متفاوت هستند. خصوصیت ایشان سادگی و تخلقشان به اخلاق اسلامی است که این امر در تدریس خیلی مؤثر است.

وی با بیان این که علم اخلاق با سایر علوم متفاوت است، تصریح کرد: سایر علوم تقریباً کلاسیک است؛ یعنی استاد مباحثی را در منابع مختلف می‌بیند و بعد از تحقیق و تتبع برای دیگران بازگو می‌کند، اما اخلاق یک جنبه عملی دارد؛ یعنی آنچه در اخلاق مهم است، اخلاق نظری نیست بلکه اخلاق عملی است.

مدرس حوزه علمیه اصفهان در ادامه سخنانش با بیان این که اخلاق عملی آیت‌الله‌العظمی مظاهری پشتوانه اخلاق نظری ایشان شده است، تأکید کرد: شاید رمز ماندگاری و سر زبان افتادن ایشان به عنوان استاد اخلاق، سادگی و روانی و تخلقی ایشان به اخلاق و آداب اسلامی است. در زمانی ایشان در محضر حضرت امام خمینی (ره)، آیت‌الله‌العظمی بروجردی، علامه طباطبایی و آیت‌الله داماد بودند که همه این‌ها مردان بزرگی بودند که از نظر اخلاق سرآمد بودند.

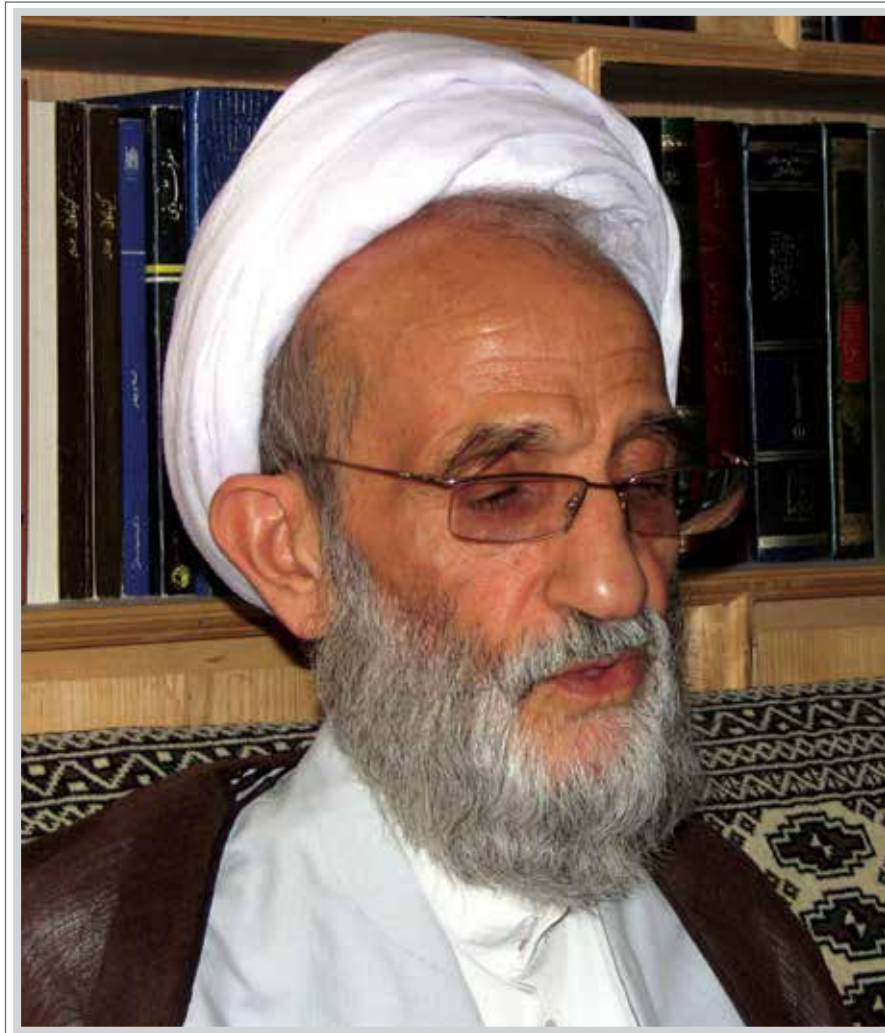
آیت‌الله رهبر در ادامه سخنانش تصریح کرد: حضرت امام (ره) بعد از درس و قبل از تعطیل شدن و رفتن طلاب درس اخلاقی داشتند و برای طلاب صحبت می‌کردند.

وقتی که از آیت‌الله‌العظمی مظاهری دعوت شد و در همان جلسه پنج‌شنبه هیئت اصفهانی‌های مقیم قم می‌آمدند صحبت می‌کردند، در مورد اخلاق هم صحبت داشتند که خیلی جذاب و دلنشین بود.

وی بیان کرد: آنچه در اخلاق مهم است، تخلقی خود استاد به اخلاق است؛ یعنی آنچه هست را بازگو می‌کند، وقتی متخلق به اخلاق باشد گفتارش هم درست است. «الموعظة اذا خرج من القلب دخل في القلب واذا خرج من اللسان لم يتجاوز الأذان: موعظه از قلب برمی‌خیزد و بر قلب می‌نشیند ولی اگر فقط در زبان باشد از گوش‌ها تجاوز نمی‌کند؛ یعنی به قول معروف از گوش‌ها وارد و از گوش‌ها خارج می‌شود و اثر موقت و آنی دارد، ولی وقتی از قلب خارج شد، مسلماً در قلب‌ها اثر می‌گذارد.

عضو شورای مدیریت حوزه علمیه زرین‌شهر در ادامه سخنانش تصریح کرد: بنده هجده سال در درس مجتهدین بزرگی بودم و هفده سال است که درس خارج تدریس می‌کنم. یکی از ارکان عمده استنباط فهم عرفی است.

وی با بیان این که به‌عنوان مثال، در میان گذشتگان خیلی معروف است که مرحوم آیت‌الله سید ابوالحسن مدیسه‌ای فهم عرفی داشته‌اند، گفت: یکی از ویژگی‌های حضرت امام (ره) این بود که در عین حال که فیلسوف و اصولی بودند، وقتی به روایات می‌رسیدند، طوری برخورد می‌کردند که انگار نه از اصول خبری دارند و نه از فلسفه

هفتگی وجود داشت که جلسات پرباری بود، یکی از رفقا تفسیر قرآن می‌گفت، یکی از دوستان هم اخبار هفته را جمع‌آوری و بازگو می‌کرد و مقالاتی هم نوشته می‌شد و ایشان به منزل می‌برد و تصحیح می‌کرد. محصول آن جلسه ترجمه کتابی از آیت‌الله سیدشرف‌الدین بود که با عنوان در راه تفاهم به همراه دوستان ترجمه شد و آیت‌الله یزدی هم مقدمه‌ای بر آن نوشت. کتاب دیگری هم از آیت‌الله شرف‌الدین ترجمه شد که آیت‌الله یزدی به ما پیشنهاد داد و با نام فاطمه؛ برترین بانو ترجمه و چند مرتبه هم چاپ شد. آیت‌الله رهبر گفت: ایشان در درس اخلاق به زبان ساده و روان و مردم‌پسند صحبت می‌کنند و بعد از نمازها برای مردم سخنرانی می‌کنند. زمانی که در قم بودم، در درس مرحوم آیت‌الله مشکینی و با دیگر اساتید شرکت داشتم، ولی خصوصیتی که

گاهی جلسات هم با حضور ایشان برگزار می‌شود.

وی در ادامه سخنانش اظهار کرد: در مدتی که ایشان از قم به اصفهان تشریف آوردند، با ایشان ارتباط داشتیم هم بنده و هم اخوی بزرگم شیخ محمدتقی رهبر که نماینده سابق مجلس و رئیس فراکسیون روحانیون مجلس و امام جمعه موقت اصفهان هستند، با ایشان بیشتر ارتباط داشتند.

وی تأکید کرد: بعد از مدتی که ما هم برای ادامه تحصیل به قم رفتیم، در روزهای پنج‌شنبه مجلسی با اصفهانی‌های مقیم قم داشتیم که زیر نظر آیت‌الله محمد یزدی اداره می‌شد و گاهی هم از خیلی آقایان مانند آیت‌الله مصباح یزدی و آیت‌الله‌العظمی مظاهری دعوت می‌شد و آن‌ها هم حضور می‌یافتند.

وی افزود: جلسات اخلاقی در این مجلس

از نظر حُسن خلق و حلم و سعه صدر هم واقعاً زبانزد هستند، اظهار کرد: ایشان مرجعی هستند که عموم مردم در تمام مسائل به ایشان مراجعه می‌کنند، یعنی ایشان فقط یک مرجع فقهی نیست بلکه یک مرجع اجتماعی است.

مدرس حوزه علمیه اصفهان ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری یک مرجع عام هستند که در تمام مسائل به ایشان مراجعه می‌کنند و ایشان هم با تمام سعه‌صدر و حوصله همه را می‌پذیرند و همه راضی و قانع از محضر ایشان مرخص می‌شوند.

وی با بیان این‌که آیت‌الله‌العظمی مظاهری گذشت و ایثار کردند که به اصفهان تشریف آوردند، گفت: ایشان اگر در قم بودند، جزء مراجع بزرگ می‌شدند، ولی ایشان واقعاً ایثار کردند و مقام معظم رهبری هم فرموده بودند که شما ایثار کردید و اصفهان را قبول کردید. اگر ایشان در قم بودند، برای ایشان بهتر بود، اما برای مردم و جامعه بهتر است که ایشان در اصفهان باشند و به خاطر همین در اصفهان ماندند.

وی اذعان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقدند که ریشه عمده احکام در قرآن است البته به ضمیمه روایات؛ هم مسائل فقهی و اجتماعی، خانوادگی و سیاسی و مسائل دیگر زندگی در قرآن و در بیان مفسرین آن که اهل بیت (ع) هستند وجود دارد، ولی باید غور و تأمل و تدبر کرد.

وی با اشاره به آیه شریفه «أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا» گفت: قفل‌ها همین گناه، تعلقات، وابستگی‌ها، خودخواهی‌ها و ... است، این قفل‌ها اگر از دل کنار برود حقیقت قرآن بر همه آشکار می‌شود. «عروس حضرت قرآن نقاب‌انگه براندازد/ که دارالملک ایمان را مجرد بیند از غوغا * عجب نبود که از قرآن نصیبت نیست جز نقشی / که از خورشید جز گرمی نبیند چشم نابینا».

آیت‌الله رهبر با بیان اینکه به هر حال برای دریافت حقیقت قرآن باید قلب طاهر و مطهر باشد، گفت: قلوب مطهره همان‌هایی هستند که آیه تطهیر در مورد آنها نازل شده است: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا». در آیه دیگری هم آمده است «لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ» یعنی حقایق قرآن را لمس نمی‌کنند، مگر این‌که قلب‌هایشان مطهر باشد. قلوب مطهره همان‌هایی هستند که آیه تطهیر در مورد آن‌ها نازل شده است.

اقوال هستند. برخی از اساتید مایلند که نظر هر صاحب‌نظری را ببینند و البته این هم به نوبه خود سبکی است.

وی اظهار کرد: وقتی ما مباحث عمده علم اصول را که در استنباط دخیل است، به‌طور منقح بیان کنیم، باید بیشتر به روایات و رجال بپردازیم و مباحثی که جنبه علمی دارد و به مناسبتی از فلسفه به اصول آمده و مربوط به استنباط احکام نیست، حذف شود. خیلی از اساتید مانند آیت‌الله‌العظمی مظاهری آن‌را حذف می‌کنند و بیشتر بر آنچه در استنباط دخیل است، تکیه و تأکید می‌کنند.

مدرس حوزه علمیه اصفهان در مورد عرفان آیت‌الله‌العظمی مظاهری تأکید کرد: مباحث عرفانی آیت‌الله‌العظمی مظاهری عرفان ناب است، عرفان ایشان برگرفته از عرفان حضرت امام خمینی (ره) است که با عرفانی که صوفیه و دراویش دارند، فرق دارد. بعضی از متصوفه عرفان‌هایی دارند که ما آن‌ها را عرفان کاذب می‌دانیم، ولی عرفان واقعی در نزد علمای ربانی است.

آیت‌الله رهبر تصریح کرد: ما می‌بینیم که امام (ره) در عین حالی که عارف است، یک مرد سیاسی و در عین حال یک مرد مجاهد است، ایشان جامع‌الاطراف بودند و ائمه اطهار (ع) هم ذواب‌عادت بودند، امتیاز عرفان آیت‌الله‌العظمی مظاهری هم چون برگرفته از عرفان امام (ره) و علامه طباطبایی است، این است که عرفان مطابق با آیات و روایات است، یعنی عرفان راستینی است که منطبق بر عرفان اهل بیت (ع) است.

وی با بیان این‌که آیت‌الله‌العظمی مظاهری

و این نشان از فهم عرفی دارد. آیت‌الله رهبر با بیان این‌که فهم عرفی آیت‌الله‌العظمی مظاهری واقعاً قابل تحسین است، اظهار کرد: بر همین اساس مقلدین ایشان خیلی به حیرت نمی‌افتند که ایشان در مسئله‌ای مطلب را پیچیده بیان کنند و یا به صورت احتیاط بیان کنند. این خودش برای اجتهاد ایشان امتیاز است که در حال تردید نیستند؛ یعنی مسئله برای ایشان روشن است، چون فهم عرفی ایشان قوی است، از روایت مطلب را استنباط و بیان می‌کنند.

وی تأکید کرد: برخی از مراجع حاضر هم یک رساله اعتقادی دارند، به‌عنوان مثال آیت‌الله‌العظمی وحید خراسانی یک رساله اعتقادی دارند که همین‌گونه است. در درس‌های شب جمعه آیت‌الله‌العظمی مظاهری یک دوره سیر و سلوک گفته‌اند که به صورت کتاب درآمده است.

وی در بخش دیگری از سخنانش در مورد چگونگی تدریس آیت‌الله‌العظمی مظاهری در علم اصول تصریح کرد: علم اصول، قدری متورم شده و خیلی از مباحث اصولی ربطی به استنباط ندارد، بلکه تنها جنبه علمی دارد؛ لذا حضرت امام (ره) هم در درس اصولشان این‌گونه تدریس کردند که آیت‌الله‌العظمی سبحانی تقریرات درس امام (ره) را در کتاب تهذیب‌الاصول نوشته‌اند؛ یعنی به این صورت است که فقط آن‌چه دخیل در استنباط است باید مطرح شود.

آیت‌الله رهبر اذعان کرد: مرحوم آیت‌الله آخوند خراسانی هم وقتی وارد مباحث اصولی می‌شوند، مباحث خیلی جنبه علمی دارد و مفید است، اما در استنباط احکام خیلی دخیل نیست، اما آیت‌الله‌العظمی مظاهری این‌گونه نیستند و تدریس یک دوره کامل مباحث اصول ایشان بیش از چند سال طول نمی‌کشد، در حالی که برای بعضی از علما ۱۰، ۱۲ سال طول می‌کشد؛ یعنی قائل به تتبع

جامعیت علمی آیت الله العظمی مظاهری در حجاب نورانی اخلاق مهجور مانده است

■ معمولاً آیت الله العظمی مظاهری را یک شخصیت ممتاز اخلاقی می‌دانند، اما ایشان در مباحث فقهی و اصولی پویایی ممتازی دارند و قدرت بیان استدلال‌های فقهی و ورود و خروج به مباحث فقهی ایشان واقعاً در خور توجه است.

بعد از سال ۷۴ در قم دیده می‌شود و انصافاً برای ایشان دیگر جایگزینی نبوده است. نویسنده کتاب چشم‌اندازی بر مکتب فلسفی قم در تبیین علل مهاجرت ایشان از قم به اصفهان گفت: بعد از اصرارهای مردم و علمای اصفهان و تأکید رهبری بر هجرت ایشان از قم به اصفهان، این امر در سال ۷۴ صورت گرفت. هر چند پذیرش این کار برای ایشان خیلی سخت بود، اما ارادت خاص ایشان به رهبری و جنبه ولایی ایشان باعث شد این امر صورت بگیرد.

وی ادامه داد: آیت الله العظمی مظاهری در خصوص عزیمت به اصفهان به مقام معظم رهبری گفتند که آیا به بنده امر می‌کنید که از قم بروم؟ رهبر معظم انقلاب نیز به ایشان پاسخ دادند که به شاگردان شما هم امر نمی‌کنم چه به رسد به شما. به طور کلی می‌توان گفت که ریشه این مطلب در ولایت‌مداری ایشان نهفته است. حجت‌الاسلام ایزدپور افزود: آیت الله العظمی مظاهری در سال ۱۳۷۰ بحث ولایت فقیه را در قم تدریس کردند و در عمل هم با وجود این که پذیرش این امر برای ایشان سخت بود، با هجرت به اصفهان در سال ۱۳۷۴ به توصیه رهبری، ولایت‌مداری را عملی ساختند. پذیرش این سفر خدمات زیادی برای حوزه علمیه اصفهان داشت و در این مدّت تحولات زیادی صورت گرفته است.

وی با اشاره به شرایط پذیرش این هجرت بیان کرد: استاد هنگام پذیرش این امر چشمانش پر از خون بود؛ یعنی این که به حدی گریه کرده بودند که چشمان خون شده بود و خودشان در این خصوص می‌گفت مثل درخت کهنی که از جا درآوردن آن مشکل است، من هم از جا کنده شده‌ام. اما این سختی را به خاطر ولایت و اطاعت از ولی فقیه پذیرفت.

نویسنده کتاب فهم دینی در بستر آگاهی‌های جدید در خصوص درس‌های اخلاق

■ حجت‌الاسلام والمسلمین محمدرضا ایزدپور، از شاگردان آیت الله العظمی مظاهری، در بررسی سیره علمی و عملی استاد خود اظهار کرد: کمالات و حالات آیت الله العظمی مظاهری به حدی برجسته است که جمع شدن این‌ها در یک نفر صرفاً در سایه لطف الهی صورت می‌گیرد.

وی افزود: بنده محضر بزرگان بسیاری را درک کرده‌ام و هر شخصی رایحه و جایگاه خاص خودش را دارد، اما درباره آیت الله العظمی مظاهری که نفس‌شان الهی است، باید بگویم که همانند چنین شخصیتی را ندیده‌ام. فقدان جایگاه ایشان

آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: از ۱۶ سالگی در خدمت ایشان بوده‌ام، به همین دلیل به حال و هوای مباحث اخلاقی ایشان اشراف دارم. در مدتی که بنده و دوستان در خدمت ایشان بودیم، نتوانستیم درس اخلاق کسی دیگری را بپذیریم؛ زیرا فضای تنفس و گفت‌وگویشان مخاطب را در خود ذوب می‌کرد. وی تصریح کرد: در مسجد امام رضاع) گذرخان که ۱۰۰۰ متر فضای خالص جدای از حیاط داشت، تمام جمعیت که حدوداً به چند هزار نفر می‌رسید، منتظر می‌نشستند که استاد تشریف بیاورند و درس اخلاقشان را ارائه کنند. در حدود یک ساعت و نیم جمعیت گریه می‌کردند و چنین چیزی را کسی پیش از این ندیده بود.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری ادامه داد: برای زندگی‌مان از این کلاس‌ها درس می‌گرفتیم و شاگردان ایشان برای یک هفته شارژ روحی داشتند. معتقدم حوزه علمیه قم در این زمینه یتیم ماند و چنین استادی در حوزه درس اخلاق را در خودش ندیده است. محقق و پژوهشگر حوزه علمیه قم با اشاره به فضای معنوی درس‌های اخلاق استاد خود اظهار کرد: حال و هوای مباحث اخلاقی ایشان به حدی دارای فضای معنوی بود که کمتر کسی در صورت آشناسدن با این مباحث این درس‌ها را ادامه نمی‌داد؛ زیرا فضای تدریس و تنفس ایشان در درس‌های اخلاقشان بسیار معنوی بود.

وی ادامه داد: درس‌های اخلاق استاد هفته‌ای یک جلسه تشکیل می‌شد، اما به گونه‌ای بود که در طول یک هفته مخاطبان از لحاظ معنوی تأمین می‌شدند. به نظر بنده، حوزه علمیه قم در این زمینه یتیم است زیرا چنین استادی در حوزه درس اخلاق را از دست داده است.

نویسنده کتاب چشم‌اندازی بر مکتب فلسفی قم با

اشاره به رابطه مباحث اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری با آیات قرآن کریم تصریح کرد: فضای معنوی درس‌های اخلاق استاد برگرفته از روح قرآن و احادیث است و محتوای مباحث اخلاقی مطرح شده نیز کاملاً برگرفته از آیات و روایات است. باید متذکر شد که صرفاً بیان آیات و روایات تأثیرگذار نیست بلکه اگر این‌ها از زبان کسی که خود با این آیات و روایات عمل کرده باشد بیان شود، قطعاً بسیار تأثیرگذار است. وی با بیان این که شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری برگرفته از نور آیات و روایات است، تصریح کرد: تمام مباحث درس‌های اخلاق ایشان ناظر به آیات قرآن کریم است. به طور کلی می‌توان گفت تقوای استاد و شخصیت قرآنی‌شان باعث گیرایی درس‌های اخلاق ایشان شده است.

حجت‌الاسلام ایزدپور با تأکید بر دنیاگریزی آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: ایشان اصلاً اهل دنیا نیست و این یکی از ویژگی‌های مهم شخصیتی استاد است. نکته قابل توجه دیگر این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری در تمام عمر تبلیغی خود یک ریال پول نگرفته‌اند.

وی افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در سال ۱۳۷۳ از سوی آیت‌الله حائری شیرازی برای یک مراسم به شیراز دعوت شدند. پس از پایان مراسم آیت‌الله حائری شیرازی مبلغ قابل توجهی را به همراه استاد می‌دهند و تأکید می‌کنند که در اصفهان این مبلغ به ایشان داده شود. آیت‌الله‌العظمی مظاهری پس از بازگشت به هیچ وجه این پول را

قبول نکردند و گفتند که فقط برای رضای خدا این سفر را پذیرفته‌ام نه برای دریافت پول.

نویسنده کتاب فهم دینی در بستر آگاهی‌های جدید ادامه داد: حتی منزل مسکونی هم به شکل تقدیمی به ایشان داده شده است. مرادم این است که استاد هیچ توجهی به مادیات ندارد ولی خداوند هم مسائل مادی ایشان را رفع می‌کند. به طور کلی می‌توان گفت این فضای تأثیرگذاری ایشان به خاطر دوری از دنیا است و خداوند به کسی که دور از دنیا باشد، نفوذ و بصیرت می‌دهد.

وی با اشاره به درس‌های فقه و اصول بیان کرد: معمولاً آیت‌الله‌العظمی مظاهری را یک شخصیت ممتاز اخلاقی می‌دانند اما ایشان جدای از مباحث اخلاقی در مباحث فقهی و خصوصاً در اصول ممتاز هستند و در فقه هم یک شخصیت برجسته هستند، به طوری که پویایی منحصر به فردی دارند. همچنین قدرت بیان استدلال‌های فقهی و ورود و خروج ایشان به مباحث فقهی واقعا در خور توجه است.

وی در پایان افزود: شاگردان و دست‌پرورده‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری هم از خواص و بزرگان هستند و این به خاطر اثر فضای تأثیرگذاری درس‌های فقه و اصول ایشان است. در پایان لازم می‌دانم تا از این اقدام خیرگزاری قرآنی در بزرگداشت آیت‌الله‌العظمی مظاهری تشکر کنم. البته باید در نظر داشته باشیم که جامعیت شخصیتی آیت‌الله‌العظمی مظاهری نیازمند بررسی و تفحص بسیار است.

نگاه دلسوزانه و توأم با عمل؛ عامل گرایش به درس اخلاق آیت الله العظمی مظاهری

ایشان هنگام درس اخلاق، مطالب اخلاقی را با سوز، اخلاص و اعتقاد توأم با عمل بیان می کنند که این مسئله محوری ترین علت گرایش مردم به مباحث ایشان است.

حجت الاسلام والمسلمین حسین طیبیان، شاگرد آیت الله العظمی مظاهری و از اساتید اخلاق حوزه علمیه قم، با اشاره به گرایش جوانان و طلاب به درس های اخلاقی آیت الله العظمی مظاهری گفت: مهم ترین علت گرایش طلبه ها به درس های اخلاقی ایشان عامل بودن به آن چیزی بود که مطرح می کردند؛ به این معنی که چنین نبود که ایشان مسئله ای را مطرح کنند و در عمل آن مسئله را رعایت نکرده باشند. به عبارت دیگر طلاب هر آنچه از ایشان می شنیدند در عمل هم همان مطلب را در اعمال آیت الله العظمی مظاهری می دیدند. وی ادامه داد: برای مثال در مسئله ولایت فقیه، ایشان معتقدند که فرمان ولی فقیه را باید اطاعت کرد، به همین خاطر با توجه به این که اصلاً نمی خواستند به اصفهان بروند و خودشان بارها گفته بودند که یک در هزار هم فکر نمی کردم قم را ترک کنم، اما وقتی رهبری به ایشان گفتند که شایسته است که شما در اصفهان باشید، به خاطر همین اعتقاد، توصیه رهبری را پذیرفتند و به اصفهان مهاجرت کردند.

حجت الاسلام طیبیان با اشاره به اخلاص در عمل آیت الله العظمی مظاهری تصریح کرد: به طور کلی ایشان به هر آنچه اعتقاد دارند و بیان می کنند، عامل هستند و در عمل نیز اخلاص را رعایت می کنند. نکته دیگر که وجه ارزنده و ممتاز شخصیت آیت الله العظمی مظاهری است، دلسوز بودن استاد نسبت به دین است؛ به این معنی که ایشان صرفاً یک دین دار نیست بلکه در عین دین داری نسبت به دین دلسوز است. وی افزود: آیت الله العظمی مظاهری مصداق این حدیث «خوک دینک رحمتک دینک» است و این مسئله را در زندگی خود جنبه عینی و عملی بخشیدند؛ یعنی ایشان یک برادر داشتند و آن هم دین شان است؛ به این معنی که اگر متوجه می شوند که ذره ای از امورات دین دچار اشکال شده، واقعاً با سوز و دغدغه به مسئله ورود کرده و به حل آن می پرداختند. چنین رویکردی در بحث های اخلاقی ایشان قابل مشاهده است. شاگرد آیت الله العظمی مظاهری عنوان کرد: استاد هنگام درس اخلاق، مطالب اخلاقی را با سوز، اخلاص، اعتقاد توأم با عمل بیان می کنند.

این مسئله محوری ترین علت گرایش طلاب و مردم به مباحث ایشان بود. آیت الله العظمی مظاهری به مباحث اخلاقی هم از نظر فردی و هم از نظر اجتماعی عالم بودند و چنین نبود که صرفاً خودش به آن ها عمل بکنند بلکه چنین دغدغه ای هم داشتند که زمینه را برای عمل جامعه فراهم کنند. پس اعتقاد داشتند که هر دو بُعد اخلاق فردی و اجتماعی باید هم سو رعایت شوند.

حجت الاسلام طیبیان با اشاره به کتاب اخلاق در خانه آیت الله العظمی مظاهری تصریح کرد: این اثر مجموع سخنرانی های آیت الله العظمی مظاهری در مصالای قم است و بنده توفیق پیدا کردم این مطالب را زیر نظر استاد تنظیم کنم. مادامی که این مباحث در مصالای قم مطرح می شد و حاضران به آن گوش می دادند و یا از طریق رادیو این برنامه به طور مستقیم پخش می شد، مردم این مباحث را از طریق رادیو دنبال می کردند و از آن ها بهره های فراوانی می بردند.

شاگرد آیت الله العظمی مظاهری با اشاره به استقبال خوب مردم از مباحث اخلاقی مطرح در این جلسات اظهار کرد: یکبار استاد به بنده گفتند که آیت الله العظمی جوادی آملی نیز از این که این چنین جمعیتی به مسجد می آیند و از این مباحث استقبال می کنند، بسیار خوشحال بودند؛ زیرا خود ایشان چنین مطالبی را برای جامعه مفید می دانستند. وی با بیان این که آیت الله العظمی مظاهری در خصوص مسائل خانه و حقوق زن و مرد بسیار تأکید داشتند، عنوان کرد: به خاطر همین مسئله، مباحث اخلاقی خانواده را در درس بیشتر مطرح می کردند و بر آن تأکید داشتند. مباحث ارزشمند ایشان درباره مسائلی که زن و مرد باید در منزل رعایت بکنند در کتاب اخلاق در خانه گردآوری شده است.

حجت الاسلام طیبیان ادامه داد: در این اثر که بنده توفیق گردآوری آن را داشتم، مطالب ذی قیمتی در خصوص مسائل خانه و حقوق زن و مرد انعکاس پیدا کرده است. در این کتاب، استاد به بسیاری از مباحثی که مربوط به مرد و زن است و باید در منزل رعایت شود، اشاره می کنند و به دلیل اهمیت فضائل و رذائل اخلاقی، ایشان این مطالب را در این اثر طرح کرده اند.

این استاد برجسته حوزه درباره یکی از فضائل اخلاقی مطرح شده در این اثر اظهار کرد: آیت الله العظمی مظاهری برای ازدواج اهمیت ویژه ای قائل هستند؛ زیرا معتقدند است که اخلاق به این معناست که انسان بتواند در زندگی شؤونات اسلامی را رعایت کند. همچنین در روایات داریم که تقوا رئیس اخلاق است و یکی از راه های رسیدن به تقوا ازدواج است. وی ادامه داد: حدیثی در این زمینه داریم که از دواج نصف دین است. استاد معتقد است که اگر پسر و دختری که مکلف هستند و باید ازدواج کنند، چنین نکنند، نمی توانند به اخلاق اسلامی پایبند باشند. در صورت توجه نکردن به ازدواج جامعه دچار فساد می شود و یکی از مشکلات جامعه کنونی ما مجرد بودن دخترها و پسرهاست.

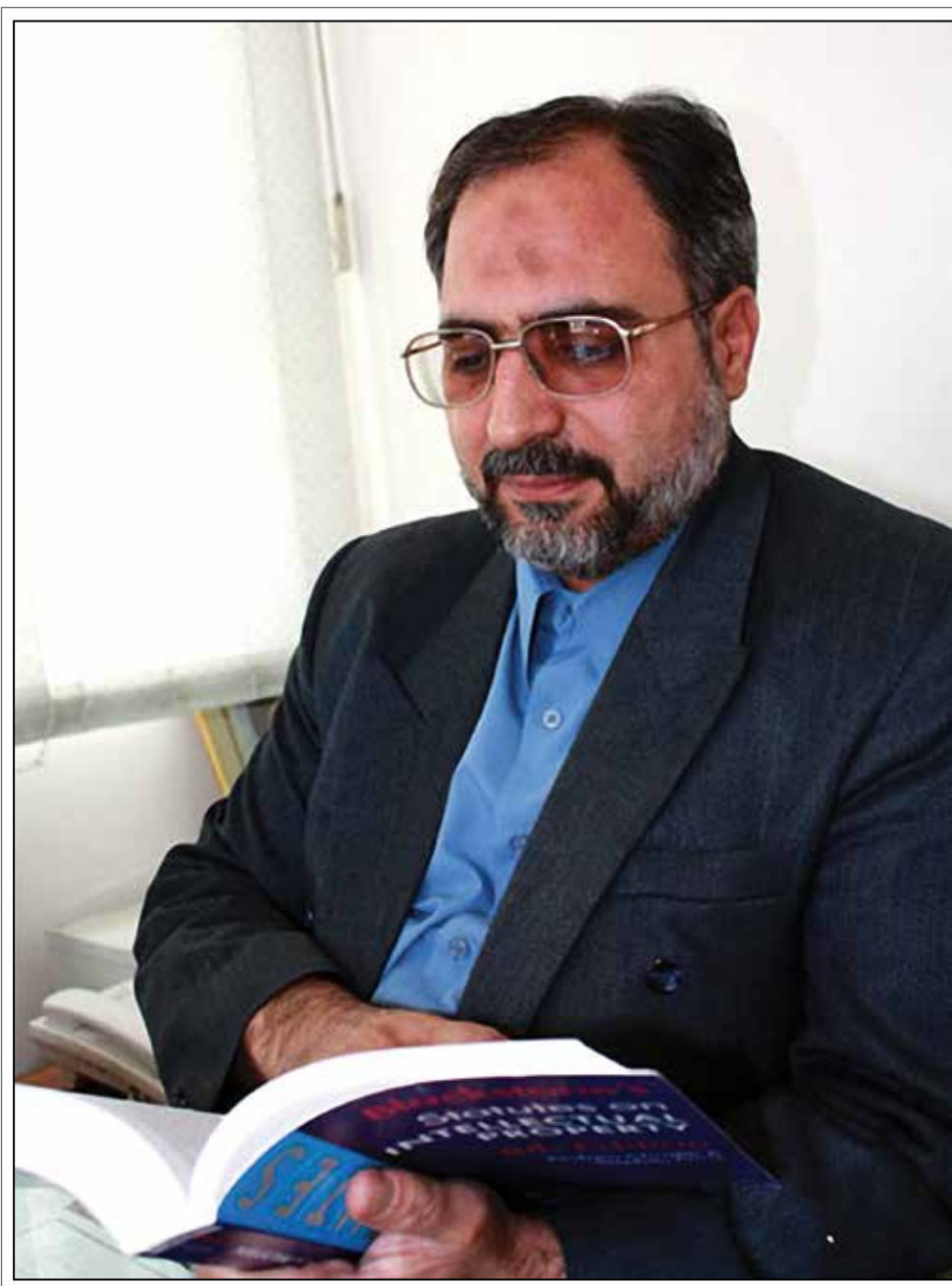
حجت الاسلام طیبیان بزرگ ترین و مهم ترین منبع آثار اخلاقی آیت الله العظمی مظاهری را قرآن دانست و بیان کرد: ایشان معتقد بوده و است که عالم دینی می بایست تسلط خوبی بر معارف قرآن داشته باشد. استاد با توجه به این اعتقاد، آیات زیادی را حفظ هستند و به موقع نیز از آن ها استفاده می کنند.

شاگرد آیت الله العظمی مظاهری افزود: ایشان بر این مسئله نیز تأکید دارند که تمامی طلاب باید به قرآن کریم آشنا بوده و به خوبی بتوانند از این آیات استفاده کنند. یکی از دلائلی که ایشان به بنده لطف داشته اند، توجهی بوده که نسبت به قرآن داشتم و سعی کردم با آن مانوس باشم.

وی با تأکید بر فضائل اخلاقی آیت الله العظمی مظاهری بیان کرد: بنده به عنوان شاگرد، ایشان را به معنای واقعی یک معلم می دانم. ایشان در عین معلم بودن، یک استاد تمام هستند؛ به این معنا که هم تعلیم می دهند و هم به آنچه تعلیم داده و تسلط کامل دارد، عمل می کنند.

این مدرس حوزه علمیه در پایان تصریح کرد: رفتار عملی استاد در زندگی شخصی و اجتماعی شان برای ما درس بوده و همیشه سرلوحه زندگی مان است. شاید ایشان راضی نباشد این کلمات را بگوئیم، اما بنده استاد را در نوع خود یگانه می دانم؛ زیرا آیت الله العظمی مظاهری هم دین دار است و هم دلسوز به دین است و با قلم و رفتار برای همه ما الگوسازی می کنند.

ادب و اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری در نقد بسیار درس آموز است

■ استوانه‌های اخلاق و علم می‌توانند به عنوان الگوهایی برای جامعه علمی ما مطرح باشند و در این بین روش، ادب و اخلاق نقد آیت‌الله‌العظمی مظاهری برای جامعه علمی ما بسیار درس آموز است.

دکتر محمد محمدرضایی، عضو هیئت علمی پردیس قم دانشگاه تهران، ضمن بیان این مطلب در مورد ابعاد علمی و شخصیتی آیت‌الله‌العظمی مظاهری گفت: به موجب حدیث «من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبداً» که مولا امیرالمؤمنین (ع) فرمودند، ما هم از باب ادب و احترام به استاد چون چند سالی در خدمت ایشان تلمذ کردیم، وظیفه داریم که در مورد ابعاد علمی و شخصیتی ایشان تا جایی که اطلاع داریم، برای جوان‌ترها مطالبی را بیان کنیم.

وی افزود: وقتی که نام آیت‌الله‌العظمی مظاهری به میان می‌آید، بیش از هر چیز شخصیت اخلاقی ایشان به ذهن تبادر می‌شود و در واقع شخصیت ایشان یا بُعد اخلاقی ایشان، شاید ابعاد دیگر را تحت الشعاع قرار دهد، البته ابعاد دیگری هم وجود دارد که در این راستا قابل توجه است.

نویسنده کتاب تجربه دینی بشر در ادامه سخنانش با اشاره به این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری فقیه و اصولی بزرگوار است، اظهار کرد: ایشان در حوزه فلسفه نزد علامه طباطبایی تلمذ کردند و در حوزه اقتصاد هم تدریس می‌کردند و بحث‌های اقتصادی دارند؛ در حوزه مسائل اجتماعی و سیاسی هم ظهور و بروز دارند، ولی همان طوری که گفتیم بعد اخلاقی ایشان بیشتر خودنمایی می‌کند و در این ابعاد بیشتر خود را نشان می‌دهد.

این محقق و مدرس دانشگاه تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در حوزه اخلاق سعی کردند آن گونه که پیامبر گرامی اسلام (ص) بودند و خداوند در مورد ایشان می‌فرماید: «وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ» و می‌توانستند به خاطر این خلیق عظیم مردم را به دور خود جذب کند و پیام الهی را به گوش آن‌ها برساند، ظهور و بروز اخلاقی در جلسات درسشان نمود داشته باشد.

وی با تمجید از شیوه و اخلاق نقد آیت‌الله‌العظمی مظاهری گفت: بعضی مواقع اتفاق می‌افتاد که ایشان نظری برخلاف نظر حضرت امام خمینی (ره) داشتند و می‌خواستند نقدی به نظر ایشان کنند؛ در بحث اصول و فقه وقتی می‌خواستند که نظر اساتید خود را نقد کنند، صراحتاً نقد نمی‌کردند بلکه از تعبیر «نفهمیدگی» استفاده می‌کردند و مثلاً می‌گفتند از نفهمیدگی ما به این بیان حضرت استاد چنین و چنان.

محمدرضایی با تأکید بر این که این خصلت آیت‌الله‌العظمی مظاهری برای جامعه علمی ما بسیار درس آموز است، افزود: وقتی ایشان از واژه

نفهمیدگی استفاده می‌کردند، برای ما هم باید درس آموز باشد، ما هم نباید بی‌ادبی نسبت به کسی و یا استاد خودمان داشته باشیم. امروزه در جامعه علمی ما بعد اخلاقی کم شده است. این استوانه‌های اخلاق و علم می‌توانند به عنوان الگوهایی برای جامعه علمی ما مطرح باشند.

نویسنده کتاب مبانی فلسفه مسیحیت در ادامه سخنانش تصریح کرد: به دانشجویان تأکید می‌کنم که اگر استاد مطلبی را نقد کند از تعبیر نفهمیدگی استفاده می‌کرد. شاید این عبارت را در لفظ ببینید ولی خیلی مسائل در همین لفظ نهفته است که در واقع می‌توانیم خیلی درس‌ها را از این برخورد ایشان بگیریم.

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران با تأکید بر این که ظهور و بروز اخلاقی در شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری در ولایت‌مداری هم خودش را نشان می‌دهد، اذعان کرد: ایشان با این که جایگاه علمی رفیعی در حوزه داشتند، ولی وقتی مقام معظم رهبری (حفظه‌الله) به ایشان توصیه می‌کنند اگر به اصفهان تشریف ببرند، مناسب است و مردم و طلاب آن دیار بهتر و بیشتر می‌توانند از وجود ایشان استفاده کنند، با این که شهر قم را دوست داشتند اما چون مقام معظم رهبری (دامت برکاته) از ایشان خواسته بودند، اطاعت کردند. این کار هم به نحوی بعد اخلاقی ایشان را نشان می‌دهد.

محمدرضایی اظهار کرد: همچنین در مسائل اجتماعی و سیاسی باز هم می‌بینیم که ظهور و بروز مسائل اخلاقی و تعابیری که ایشان به کار می‌برند، نمایان است. همچنین نهایت ادب را در گفته‌های ایشان شاهد هستیم.

وی تأکید کرد: با این که می‌بینیم شخصیت‌های علمی و اخلاقی معمولاً کمتر بعد اجتماعی و سیاسی حضور فعال دارند، ولی ایشان علاوه بر این که غلبه بعد اخلاقی در وجود ایشان سطره دارد در مسائل اجتماعی و سیاسی هم فعال هستند و رعایت اخلاق را در این حوزه هم به خرج می‌دهند.

نویسنده کتاب براهین اثبات خدا در فلسفه غرب با تأکید بر این که امروزه در این زمینه کاستی‌هایی وجود دارد که ما باید از این‌ها درس بیاموزیم و به همدیگر تهمت و افترا نزنیم و جو صمیمیت در کشور و فضای جامعه حاکم باشد، تصریح کرد: این الگوها را باید بیشتر در جامعه مطرح کنیم تا جامعه بیشتر از آن‌ها درس بگیرد.

محمدرضایی گفت: لازم است نکته‌ای از نکات اخلاقی ایشان را بیان کنم که برای تمامی

جوانان و دوستداران ایشان مفید است؛ معظم‌له در مورد این که روح و دل انسان باید خدایی باشد، معتقدند که انسان مخصوصاً در ماه مبارک رمضان باید به گونه‌ای تغییر کند که آدمیت را در پایان ماه عیدی بگیرد.

وی افزود: به بیان دیگر انسان باید به گونه‌ای تغییر کند که در پایان ماه رمضان خداوند بر دلش حکومت کند تا بتواند بقیه سال را هم با همین شیوه طی طریق کند و در تعاملات اجتماعی‌اش به این صورت باشد؛ به بیان دیگر انسان اخلاقی در فرازی از مناجات شعبانیه این چنین آمده است: «هب لی کمال الانقطاع الیک و انر ابصار قلوبنا بضیاء نظرها الیک حتی تخرق ابصار القلوب حجب النور...» یعنی کمال انقطاع را در من ایجاد کن و فقط نور وجود تو در دل من حضور داشته باشد، هر کاری که انجام می‌دهم به خاطر تو باشد و هیچ کسی جز خدا در دل انسان نباشد.

وی در ادامه سخنانش تأکید کرد: در واقع انسان باید به گونه‌ای باشد که مصداق این آیه قرآن کریم باشد: «رَجُلٌ لَا تَلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ: مردانی که نه تجارت و نه داد و ستدی آنان را از یاد خدا و برپا داشتن نماز و دادن زکات به خود مشغول نمی‌دارد»؛ یعنی در واقع فرد مسلمان اخلاقی نباید این گونه باشد که در گوشه‌ای بنشیند و تنها به فکر تجارت و بیع باشد، بلکه این کارها را انجام می‌دهد اما این‌ها باعث نمی‌شود که از یاد خداوند غافل شود، چون تمام وجودش را حضور خداوند فرا گرفته است.

این محقق و مدرس دانشگاه تصریح کرد: همان گونه که حضرت امام خمینی (ره) می‌فرمود: «عالم محضر خداست، در محضر خدا گناه نکنید»، وقتی که خداوند بر روح و روان انسان حاکم باشد، هر کاری که انسان بخواهد انجام دهد، می‌بیند که رضایت در چیست و همان را برای رضایت خداوند انجام می‌دهد. محمدرضایی گفت: رضایت خداوند و حضور با خدا بودن لذتی است که فکر می‌کنم از لذت بهشتیان که آخرین مراحل لذتشان همان لقای پروردگار است، کمی کمتر باشد و ما می‌توانیم بهره‌ای از آن را در این دنیا بچشیم.

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران در ادامه سخنانش اظهار کرد: مطلبی را آیت‌الله‌العظمی مظاهری مطرح می‌کردند که بسیار جالب است؛ وقتی حضرت عیسی (ع) مادر خود را دفن کرد، خطاب به مادرشان گفت که آیا دوست دارید به دنیا برگردید، حضرت مریم (س) فرمودند که آری می‌خواهم برگردم و روزها را روزه بگیرم و شبها را نماز بخوانم تا حضور خداوند و با خدا بودن و لذتی را که انسان در محضر خداوند احساس می‌کند، دوباره بچشم.

نویسنده کتاب مبانی فلسفه مسیحیت تصریح کرد: نوری که خداوند در دل انسان می‌تاباند، لذتی است که حضرت مریم (س) آن را بر لذت‌های بهشتی ترجیح می‌داد، مرحله‌ای از لذت‌های بهشتی است که آن لذت رضوان الهی و لقای پروردگار است که نهایت لذتی است که بهشتیان در بهشت دارند، اما انسان‌های الهی هم می‌توانند با همت والا به آن لذت‌ها تا حدی نائل شوند.

وی اظهار کرد: امیرالمؤمنین (ع) هم در این باره می‌فرمایند: «خدایا من تو را به خاطر جهنم عبادت نمی‌کنم، من

تو را به خاطر بهشت هم عبادت نمی‌کنم بلکه تو شایسته عبادت هستی» آن گونه که امیرالمؤمنین (ع) همه کارها، همه وجود و همه حرکاتش برای خداوند و رضایت الهی بوده است، یک انسان اخلاقی هم باید چنین باشد.

سردبیر فصلنامه قیسات با اشاره به این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری هم دست‌پرورده این مکتب است، تأکید کرد: انسان مشاهده می‌کند که ایشان در کارها رضایت خداوند را مد نظر دارد و خداوند در دلش حکومت می‌کند و هر جایی که ایشان موضعی می‌گیرد و کاری انجام می‌دهد و تدریس می‌کند و ... برای رضایت خداوند است. ولایت‌مداری ایشان را در این راستا می‌توانیم ببینیم.

عضو هیئت علمی پردیس قم دانشگاه تهران گفت: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در مباحث و مسائل مختلف اقتصادی مانند زمین، اراضی، مالکیت و ... مباحث اجتهادی خوبی داشتند که در کلاس‌ها ایراد می‌کردند.

وی با بیان این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری بر اساس احساس نیاز وارد این مباحث شدند، افزود: اوایل انقلاب اسلامی ایشان احساس نیاز کردند که در زمینه اقتصادی کار کنند و وارد شوند و البته فعالیت‌های علمی خوبی نیز در این زمینه داشتند و آثاری را هم در این باره نگاشتند. نویسنده کتاب تجربه دینی بشر با بیان اینکه آیت‌الله‌العظمی مظاهری پیش از انقلاب اسلامی درس‌های خارج را شروع کردند، تأکید کرد: درس‌های فقه و اصول ایشان بسیار شفاف و مناسب بود، در بحث اصول کمتر به حواشی می‌پرداختند و اساس مطلب را بیان می‌کردند و نقادی و بحث می‌کردند و در واقع وقت طلبه‌ها را صرف مسائل حاشیه‌ای و زائد نمی‌کردند.

این محقق و مدرس دانشگاه تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری اصل و اساس مطلب را در درس بیان می‌کردند و مورد نقادی قرار می‌دادند تا طلبه‌ها متوجه باشند. برخی از مباحث است که می‌توان آن‌ها را طولانی کرد و طول و تفصیل داد اما ایشان درس‌ها را به صورت دقیق، مختصر و مفید بیان می‌کردند و تنها به اصل مطلب می‌پرداختند.

وی با بیان اینکه بعد اخلاقی آیت‌الله‌العظمی مظاهری بر همه ابعاد دیگر وجودی ایشان احاطه دارد، گفت: ایشان احساس کرد که اکنون نیاز وجود دارد که در حوزه اخلاق بیشتر کار شود و الگوهای اخلاقی می‌خواهیم که طلبه‌ها، جوان‌ها و دانشجویان بتوانند به آن‌ها اقتدا کنند و بنابراین وارد این عرصه شدند. اساساً خود شخصیت ایشان از الگوهای خوب

اخلاقی هستند که می‌توانند برای جامعه به عنوان یک الگوی مطرح باشند.

محمدرضایی در ادامه سخنانش اظهار کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در بحث‌های اصول خودشان به شکل اختصار و ایجاز مطالب را بیان می‌کنند. به قول معروف «شسته و رفته» مسائل را بیان می‌کنند و از حواشی پرهیز می‌کردند و اگر نظری داشتند نظر اساتید را در قالب لفظ «فهمیدگی» که قبلاً بیان کردم مطرح می‌کردند؛ به عنوان مثال می‌گفتند از تفهیم‌دیگی ما این حرف استاد این گونه است و مطالب خود را هم بیان می‌کردند و به طور شفاف و کوتاه درس را تحویل طلبه‌ها می‌دادند.

نویسنده کتاب مبانی فلسفه مسیحیت تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در مباحث فقهی آیات و روایات مربوط را قرائت می‌کرد و سپس استنباط خود را بیان می‌داشت و اگر نظری برخلاف نظر رایج اساتید داشت هم بیان می‌کردند، اگر نظرشان با دیگران فرق داشت بسیار محترمانه نظرات دیگران را مورد نقد قرار می‌دادند و برای طلبه‌ها تدریس می‌کردند.

وی با اشاره به این که مباحث عرف در فقه مسئله مهمی است، اظهار کرد: بیشتر مباحث فقه متناسب با عرف است، آنچه عرف آن را تشخیص می‌دهد در فقه مهم است؛ مباحث بسیار دقیق فلسفی در مباحث اجتماعی و فقهی جایگاهی ندارد. نگاه آیت‌الله‌العظمی مظاهری به این جنبه قوی بود، ایشان در مسائل مختلف بیان می‌کردند که اگر این مسئله در حد عرف مطرح شود، عرف چه برداشتی و استنباطی از آن دارد و چه حکمی را بیان می‌کند؟ وی با بیان اینکه اگر یک فقیه با مردم مراد داشته باشد در حوزه فقه بیشتر موفق است، گفت: از آنجا که در حوزه فقه بحث‌های دقیق فلسفی حاکم نیست بلکه ناظر به عرف جامعه است، آنچه عرف تشخیص می‌دهد، در حکم مورد توجه قرار می‌گیرد. به دلیل حضور در متن جامعه و داشتن روابط خوب با مردم این بُعد ایشان نیز ممتاز بود.

محمدرضایی با بیان این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری مانند پدری مهربان که باید فرزندان خود را تربیت کند، به مسائل مختلف طلاب می‌پرداخت، گفت: اگر طلاب مشکلی داشتند و با ایشان مطرح می‌کردند، ایشان دریغ نمی‌کردند و تلاش داشتند تا راه‌حلی ارائه دهند و کمکی کنند. بنده وقتی احساس کردم که لازم است تحصیلات دانشگاهی هم داشته باشم، با ایشان مشورت کردم و ایشان تأیید کردند و مرا مورد تشویق قرار دادند.

حجت‌الاسلام والمسلمین محمود الهی، شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری، با اشاره به جایگاه شخصیتی استاد خود اظهار کرد: صحبت در مورد برخی از بزرگان خصوصاً کسانی که حجاب حضور بر بزرگی آن‌ها پرده‌ای انداخته، بسیار سخت است؛ اما بنده به عنوان شاگردی که ۱۴ سال درس فقه، اصول و اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری را در اصفهان درک کرده‌ام، کمی درباره ایشان سخن می‌گویم.

وی با بیان اینکه شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری دارای ابعاد گسترده‌ای است، اظهار کرد: ایشان از آن دست انسان‌های بزرگی است که باید مدتی با وی مانوس بود تا ویژگی‌ها و بزرگواری‌های این شخصیت بعدها خود را بروز بدهد. از سویی دیگر صداقت، صفای وجود، پاکی سرشت و خلوص نیت همگی این اجازه را به ما می‌دهند که در مورد ایشان به سخن پردازیم. مدرس علوم دینی تصریح کرد: مجموعه اساتید آیت‌الله‌العظمی مظاهری بر بزرگی جایگاه ایشان کافی است. جدای از این اساتید، علاقه وافر ایشان به علوم دینی دلیل مضاعفی بر پیشرفت ایشان است؛ برای نمونه در اوائل انقلاب با توجه به نیاز انقلاب ما به روحانیون، معظم‌له هم در عرصه اجتماعی ورود پیدا کردند و هم همچنان به دروس حوزه توجه خاصی داشته و پیگیر آن بودند که این نشان از علاقه وافر استاد به مباحث علوم دینی است.

وی اضافه کرد: در روایات داریم «یا مَنْ لَا يَسْغَلُهُ شَأْنٌ عَنْ شَأْنٍ»، این روایت در مورد آیت‌الله‌العظمی مظاهری به خوبی قابل صدق است، بنابراین ما هم باید در این صفات به سمت خدایی شدن برویم. امری که در آیت‌الله‌العظمی مظاهری خودش را نشان داده است.

الهی با اشاره به رابطه جنبه اخلاقی و علمی آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: شخصیت اخلاقی استاد تأثیر زیادی در روش علمی ایشان داشته است. ایشان در عین این که شاگرد خاصه حضرت امام خمینی(ره) و علامه طباطبایی در فلسفه بوده‌اند، اما مسئله مهم در ایشان انسان اخلاقی و انسانی که مقید به دین و اعتقاد مذهبی بودن است.

وی ادامه داد: وقتی کسی از روح پاکی برخوردار باشد، قطعاً تنوع برداشت و دریافتش از آیات و روایات متفاوت خواهد بود و در توسعه علمی ایشان کمک کار خواهد بود. برای نمونه، در طول ۱۴ سال که در محضر ایشان بودم، برای یک بار هم ایشان را روی منبر خسته ندیده‌ایم. همه این مسائل باعث بزرگ شدن روحی و اخلاقی ایشان و

مشرّب اخلاقی آیت‌الله‌العظمی مظاهری در فتاوای فقهی ایشان تأثیر گذار است

بر اساس اعتقاد آیت‌الله‌العظمی مظاهری، می‌توان بسیاری از محکّمات فقه را از آیات اخلاقی قرآن کریم دریافت کرد؛ به طور کلی مشرب اخلاقی ایشان در فتاوای فقهی ایشان تأثیر گذار است، چنانچه در رساله ایشان نیز نمود پیدا کرده است.

به تبع آن رشد علمی معظم‌له شده است. شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: رعایت آداب نزد ایشان بی‌نظیر است؛ برای نمونه از سخت‌ترین لحظات یک عالم این است که کسی حرفش را نفهمد و ایشان را نقد بکند، ولی در چنین شرایطی استاد با کمال تأنی به آن جواب می‌دهد و هرگز توهینی از ایشان دیده نشده است. این باعث می‌شود خداوند به انسان ببینش و نور بدهد، چه در زندگی علمی و اجتماعی مسیر خوب را تشخیص بدهد و چنان در مسیر خود استوار باشد که دیگران هم او را به عنوان سرمشق خود قرار بدهند.

الهی با اشاره به ویژگی‌های رساله عملیه آیت‌الله‌العظمی مظاهری عنوان کرد: تفاوت نگاه آیت‌الله‌العظمی مظاهری به فقه، اصول و اخلاق در رساله عملیه استاد بروز پیدا کرده است؛ به این صورت که رساله ایشان از سه بخش تشکیل شده است و این برگرفته از روایت «أَيُّهُ مُحَكَّمَةٌ أَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ أَوْ سِنَّةٌ قَائِمَةٌ» است.

وی تصریح کرد: رساله عملیه آیت‌الله‌العظمی مظاهری به قلم خود استاد نوشته شده است و به همین دلیل رساله به خوبی منقح شده است تا خواننده در خواندن آن گیج نشود. این رساله بازخورد نگاه ویژه ایشان به مباحث اخلاق و اعتقادات است.

این مدرس علوم دینی اضافه کرد: به اعتقاد آیت‌الله‌العظمی مظاهری، ریشه فقه در عقاید است و ریشه عقاید در اخلاق است؛ به عبارت دیگر، سرزمین وجود باید پاک باشد تا بتواند عقاید و احکام اسلامی در آن رشد پیدا کند. به عنوان نمونه استاد در بحث عقاید در ۴۰ درس عقاید شیعه را تدوین کرده‌اند و نکته جالب این است که تمام این مباحث با آیات قرآن کریم آغاز می‌شود؛ به این صورت که عقاید شیعه را ناظر به آیات قرآن کریم با یک بیان عقلی و روایی گفته‌اند. دید ایشان به فقه و مجموعه دین باعث شده که رساله عملیه ایشان در سه بخش احکام و اخلاق و اعتقادات بیان شود.

وی بیان کرد: کلام آیت‌الله‌العظمی مظاهری به راحتی در قلب افراد نفوذ می‌کند که این امر نشان از جایگاه روحی این بزرگوار دارد، همچنین استفاده از آیات قرآن کریم مانند کاتالیزور باعث ورود کلام در جان و روح شنونده می‌شود. بنده معتقدم که تدریس کتاب عقاید و اخلاق ایشان در حوزه علمیه خیلی می‌تواند تأثیرگذار باشد.

حجت‌الاسلام‌الهی با تبیین مدت زمان تدریس اصول توسط آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: درس اصول ایشان در یک دوره ۵ سال تدریس می‌شود و برخی خرده می‌گیرند که این مدت برای یک دوره کامل اصول خیلی کم است که با یک

حساب متوجه می‌شویم که شاید در ظاهر دوره تدریس اصول ایشان در ۵ سال بیان شود اما در عمل و با نحوه تدریس ایشان و مقایسه با تدریس بزرگان دیگر که ۱۳ سال طول می‌کشد، برابری می‌کند.

وی اضافه کرد: به این صورت که نوع گفتار استاد حدود ۳۰ درصد سریع‌تر از دیگرانی است که اصول آن‌ها در ۱۵ سال گفته می‌شود و همچنین زمان تدریس روزانه که استاد انجام می‌داد، معمولاً ۳۰ دقیقه بیشتر از زمانی است که دیگران تدریس می‌کنند.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری یادآور شد: همچنین تعداد جلسات تدریس ایشان حدود ۲۲۵ روز در سال است در حالی که دیگران حدود ۱۵۰ جلسه در سال اصول را تدریس می‌کند و در نهایت اختصارگویی ایشان هم مزید بر علت می‌شود که دوره تدریس اصول ایشان بیشتر از ۵ سال طول نکشد و به عبارتی از نظر محتوایی با دوره‌های ۱۳ ساله برابری داشته باشد.

حجت‌الاسلام‌الهی با اشاره به مهم‌ترین ویژگی اصولی استاد بیان کرد: در خصوص ویژگی‌های اصول آیت‌الله‌العظمی مظاهری نکته مهم این است که دوره اصولی ایشان برای کسانی که از تورم اصول دوری می‌جویند، کاملاً مفید است؛ زیرا بحث‌های اصولی معظم‌له تورم موجود در اصول را از بین برده است و این امر باعث شده که ایشان از بیان قواعد غیرکاربردی در اصول اجتناب کنند.

وی ادامه داد: نقل است که بعد از وفات آیت‌الله میرزای بزرگ، آیت‌الله فشارکی به آیت‌الله میرزای کوچک پیغام فرستاد که در خصوص مسائل فقهی به چه کسی مراجعه کنیم. آیت‌الله میرزای کوچک جواب داد اگر معیار در اجتهاد عقل است، خود شما؛ ولی اگر معیار فهم عرفی است من، که پس از آن آیت‌الله میرزای کوچک به عنوان فقیه شناخته شد.

این محقق علوم دینی تصریح کرد: نکته برجسته در فقه، فهم عرفی است؛ زیرا فهم عرفی باعث می‌شود فقیه شریعت را به‌خوبی بفهمد و در کنار آن فهم موضوعات فقهی او خیلی دقیق باشد و همچنین باعث ارتباط وثیقی با اجتماع شود.

وی افزود: شناخت اجتماع به مجتهدی که قرار است مطالب را از منابع استخراج کند، توان و قدرت استنباط صحیحی از دین می‌دهد؛ به عبارت دیگر، شناخت دقیق اجتماع بیشترین کمک را به مجتهد در اجتهاد می‌کند، بنابراین استنباط و اجتهاد در احکام منوط به شناخت عرف است.

الهی اضافه کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری به دلیل شناسایی دقیق جامعه هدف که همان مردم هستند، به‌خوبی احکام را صادر می‌کنند و این امتیاز مهم و قابل توجهی است. هرچند استاد در بیان مباحث علمی بسیار دقیق هستند و با دقت خاصی مباحث علمی را بیان می‌کند اما در بیان احکام بسیار آسان‌گیر هستند. وی اذعان کرد: به اعتقاد آیت‌الله‌العظمی مظاهری برخی مباحث مختص به حجره‌هاست و در سطح حوزه علمیه است و نباید برای عام گفته شود؛ به عبارت دیگر، وقتی پیامبر اسلام (ص) با مردم حرف می‌زدند، با آن‌ها به صورت ساده صحبت می‌فرمودند؛ زیرا برای ایشان مهم فهم دین از سوی مردم است.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری فهم عرفی را مهم‌ترین ویژگی مجتهد دانست و بیان کرد: انسان با دقت‌های عقلی خود می‌تواند مطالب بسیار زیادی را بیان کند اما شاید خیلی از آن‌ها برای مردم عادی فایده‌ای نداشته باشد؛ به طور کلی فهم عرفی به مجتهد کمک می‌کند که کدام یک از قواعد عقلی در فقه به فتوا تبدیل شود.

وی اضافه کرد: کسی ممکن است عرفیات قوی داشته باشد ولی مبانی کافی و پخته‌ای نداشته باشد، در این حالت عرفیات فقه را به هم می‌زند؛ در حالی که پختگی مبانی فقهی آیت‌الله‌العظمی مظاهری باعث شده با وجود قوت عرفی در بیان احکام و فتوای خود شذوذات نداشته باشد.

الهی تصریح کرد: آنچه باعث شده فقه آیت‌الله‌العظمی مظاهری دارای شذوذات نباشد، به خاطر مبانی علمی در کنار عرفی بودنشان است. باید اذعان کرد که مبانی قوی علمی و عرفی بودن ایشان حاصل مبانی اخلاقی و معنویت بالای استاد است.

وی ادامه داد: همچنین آیت‌الله‌العظمی مظاهری به خاطر اساتید برجسته‌ای که داشته‌اند، توانسته‌اند در فقه و اصول از مبانی قوی برخوردار باشند و در محضر اساتید برجسته‌ای همچون امام خمینی(ره) و محقق داماد از پختگی خاصی برخوردار شده‌اند.

مدرس دروس حوزوی عنوان کرد: استاد با توجه به تبعید امام خمینی(ره) از ایران و توصیه امام(ره) به شاگردان خود لجنه‌های علمی را تشکیل دادند که این لجنه‌ها باعث پختگی بیشتر فقه و اصول در ایشان شد. آیت‌الله‌العظمی مظاهری حدود ۲۰ سال در گروه‌های علمی با دوستان خود مباحثه می‌کردند.

وی افزود: فرض کنید کسی که حتی هیچ استاد نداشته باشد و صرفاً در این لجنه‌های علمی شرکت کرده باشد، خودش به پختگی خاصی خواهد رسید؛ در حالی که آیت‌الله‌العظمی مظاهری هم دارای اساتید برجسته بود و هم در این گروه‌های علمی شرکت کرده است. همه این‌ها باعث قوت علمی استاد شده است.

الهی اظهار کرد: همین پختگی علمی باعث شد که بحث عرفی ایشان و همچنین صدور احکام و فتاوا تحول عظیمی داشته باشد. اگر کتاب‌های اصولی ایشان نوشته بشود در آینده متوجه می‌شویم که ایشان چقدر از مباحث زوائد اصول را کنار گذاشته است.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری با اشاره به مبانی اخلاق و اعتقادی نزد استاد خود گفت: مبانی اخلاق و عقاید نزد ایشان آیات و روایات است و این امر در فقه ایشان نیز سرایت کرده است. از طرف دیگر فهم عرفی و جمع‌بندی روایات استاد در برداشت از معنای روایت تأثیرگذار است.

وی در تبیین ویژگی‌های رجالی آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در کتاب رجالی خود به رجال ثقه اعتقاد دارد و همچنین چند مبنای علمی و متقن رجالی دارد که یکی از آن‌ها دید ایشان نسبت به اصحاب اجماع است. در این خصوص چند دیدگاه وجود دارد؛ برخی هیچ تفاوتی قائل نمی‌شوند و برخی دیگر فقط بر نفر بعد خودشان نظر دارند و دیدگاه دیگری است که تا آخرین نفر سند را جزء افراد

اجماع می‌داند. آیت‌الله‌العظمی مظاهری به دیدگاه سوم اعتقاد دارند.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری تصریح کرد: این مسئله باعث می‌شود روایاتی را که سندی بر ضعف آن‌ها نداریم، بپذیرند و این دیدگاه اتقان علمی خاص به خودش را دارد؛ زیرا کمک می‌کند دست فقیه در روایات باز باشد و این مسئله به دلیل پذیرش مبنای خاص خودش است. وی اضافه کرد: این که برخی علمای سنی به قیاس روی می‌آورند، به دلیل این است که به بیش از ۱۸ روایت صحیح اعتقاد ندارند و به همین دلیل قیاس را تراشیده‌اند؛ اما در فقه شیعه به دلیل اعتقاد به روایات متقن بحث قیاس مطرح نمی‌شود.

مدرس حوزه علمیه قم اذعان کرد: با توجه به دیدگاه‌های رجالی آیت‌الله‌العظمی مظاهری، نهایتاً خروجی فقهی ایشان خیلی با دیگر علما که این مبانی رجالی را قبول ندارند، تفاوت نمی‌کند. لکن آنچه دیگران با زحمت بسیار و استثناء زدن به مبانی خودشان آن‌را به دست می‌آورند، ایشان با قبول روایات و جمع بین آن‌ها به احکام مورد نظر می‌رسند؛ بنابراین می‌توان گفت فقه ایشان مستند به روایات است.

وی تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری حتی در مباحث اخلاقی خودشان هم کاملاً ناظر به روایات صحبت می‌کنند و نکته قابل توجه در بیان آیات قرآن کریم توسط استاد این است که ایشان در مباحث خودش با کمترین اشکال و ناهم‌خوانی با موضوع آیات قرآن را قرائت می‌کند؛ به عبارت دیگر آیت‌الله‌العظمی مظاهری به خاطر مانوس بودن با قرآن کریم کمترین اشتباه را در بیان آیات قرآن کریم دارند؛ به این صورت که گاهی اوقات فکر می‌کنیم ایشان حافظ قرآن هستند.

الهی افزود: تسلط یک انسان به زوایای مختلف دین باعث استحکام و اتقان فتوای دینی وی می‌شود. اگر فقیه برداشت درستی از اخلاق و عرفان اسلامی نداشته باشد، فتوای او باعث مشکلات زیادی می‌شود و ممکن است فتوایی صادر کند که بخش اعظمی از عرفا را کافر قلمداد می‌کند، یا به مسائل

حساسی می‌رسد که موضوع را از فقه خارج می‌کند. وی بیان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در این خصوص می‌گویند چرا وقتی به نقاط حساس دین که زمینه‌ساز بسیاری از احکام دینی است، می‌رسیم، آن‌را روایت اخلاقی می‌دانیم و آن‌ها را طرد می‌کنیم؛ در حالی که از آن‌ها وجوب فهمیده می‌شود و وجوب آن‌ها از وجوب روزه و نماز کمتر نیست. بر اساس اعتقاد استاد می‌توان بسیاری از محکمت‌های فقه را از آیات اخلاقی دریافت کرد.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: استاد معتقد است واجب‌ترین واجب در دین تهذیب نفس است؛ ایشان می‌فرمایند سوره شمس ۱۱ قسم و ۱۷ تأکید آورده که در قرآن بی‌سابقه است. این همه تأکید و قسم گفته می‌شود تا آیه «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا» را بیان کند. به طور کلی مشرب اخلاقی استاد در فتاوی فقهی ایشان تأثیرگذار است؛ چنانچه در نوشتن رساله‌شان نمود پیدا کرده است. وی بیان کرد: تسلط به همه ابعاد دین چه از بُعد اعتقادی و چه از بعد اخلاقی، فلسفی، کلامی و غیره همگی باعث شده که در همه جنبه‌های دین انسان رشد پیدا کند. در طول تاریخ داریم که برخی از فقهاء برخی از عرفا و فلاسفه را تکفیر می‌کنند، ولی آیت‌الله‌العظمی مظاهری دچار چنین خطاها نشد، زیرا به ابعاد مختلف دین تسلط دارند.

الهی با اشاره به ویژگی‌های رفتاری آیت‌الله‌العظمی مظاهری و پذیرش آن‌ها به عنوان الگوی رفتاری برای طلاب گفت: آنچه از زندگی آیت‌الله‌العظمی مظاهری درس است، این است که ایشان با تمام قوت علم و کارهای اجرایی که در حوزه دارند، از منبر رفتن غافل نشده‌اند و تبلیغ دینی را ترک نکرده‌اند.

وی ادامه داد: زیرا بین کسی که مجسمه دین است و روی منبر حرف می‌زند و با من نوعی که از دین شناخت کافی نداشته و بخواهیم از دین صحبت کنیم، فرق است و این باعث معرفی کامل دین و نفوذ دین در اعماق جامعه می‌شود. همچنین ایشان با وجود مرجعیت و جایگاه علمی از خواندن مصیبت اهل بیت(ع) غافل نشده‌اند و این برای ما بزرگ‌ترین درس است که از توسل به اهل‌بیت(ع) و خواندن مصیبت آن‌ها غافل نشویم.

الهی تصریح کرد: خیلی از افراد وقتی به کارهای اجتماعی و کلان می‌رسند، خود به خود از مسائل جزئی دور می‌شوند، اما استاد با وجود مرجعیت‌شان هنوز شاگردان خصوصی از ایشان بهره و استفاده می‌برند. این منش پیامبر(ص) بود در عین این که به خسرو پرویز و پادشاه روم نامه نوشت، در همان حال از افراد عادی هم غافل نمی‌شد.

مبانی فقهی و اصولی

دیدگاه آیت‌الله العظمی مظاهری درباره ولایت فقیه همان دیدگاه امام (ره) است

دیدگاه آیت‌الله العظمی مظاهری در بحث «ولایت فقیه» همان دیدگاه استادشان حضرت امام (ره) است و با همان سبک ولایت را قبول دارند و تبیین می‌کنند.

سه عالم بزرگ استفاده کردند و ویژگی خاص ایشان این است که مباحث آیت‌الله العظمی بروجردی را که صاحب مکتب اصفهان بود، کاملاً از ایشان فراگرفتند و در درس خارج بیان می‌کردند که مطالب بکر و زیبایی هم بود.

داماد آیت‌الله العظمی مظاهری گفت: مرحوم بروجردی در اصفهان در فقه و اصول شاگرد آیت‌الله درچه‌ای بودند و مباحث ایشان را در قم پیاده می‌کردند اما بعد از وفات ایشان، آیت‌الله العظمی مظاهری این مسایل را در فقه و اصول بیان می‌کردند که بیشتر نوآوری ایشان هم در اصول بود. وی با اشاره به تقریرات این مرجع تقلید درباره ولایت فقیه تصریح کرد: کتاب اقتصاد مقایسه‌ای ایشان در زمان طاغوت به وسیله انتشارات «در راه حق» چاپ شد که خود ایشان در این باره می‌گفتند به نوعی درس‌های ولایت فقیه‌شان است که با این اسم چاپ کردند چون در زمان طاغوت اجازه چاپ چنین آثاری را نمی‌دادند.

مدیر مدرسه قدیری قم بیان کرد: تقریرات درس این مرجع تقلید را شاگردان ایشان یادداشت کرده‌اند، که برخی از تقریرات فقهی ایشان چاپ شده و تقریرات اصول هم آماده چاپ است. این مدرس حوزه علمیه قم با اشاره به مباحث تفسیری آیت‌الله العظمی مظاهری ادامه داد: در مباحث تفسیری وقتی ایشان در قم بودند، درس تفسیر سوره مبارکه یس را می‌گفتند که الان چاپ شده است؛ ایشان مباحثه تفسیری هم داشته‌اند که با عنوان کتاب ولایت توسط انتشارات «در راه حق» چاپ شده است و هم مباحثه‌های ایشان هم افرادی چون آیات مصباح یزدی، یزدی، گیلانی و سیداکبر موسوی بودند.

وی در زمینه رجال نیز گفت: آیت‌الله العظمی مظاهری در بحث رجال درس و داشته‌اند و اخیراً کتاب رجال ایشان منتشر شده است.

داماد آیت‌الله العظمی مظاهری با اشاره به سابقه مباحث اخلاقی این مرجع افزود: ایشان درس

حجت‌الاسلام والمسلمین سیدمرتضی مرتضوی، داماد آیت‌الله العظمی مظاهری و مدرس حوزه علمیه، گفت: آیت‌الله العظمی مظاهری از جهت فقه و اصول شاگرد آیات عظام داماد، بروجردی و امام خمینی (ره) بودند و سطح را مقداری در اصفهان و مقداری را در قم خوانده‌اند و استاد تتمه سطح ایشان در قم آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی بودند.

وی با بیان این‌که در صد سال قبل دو مکتب نجف و اصفهان جزء مکاتب علمی برجسته در حوزه بود، اظهار کرد: اصفهان حرف‌های بکر بیشتری داشت و مرحوم آیت‌الله العظمی بروجردی که عمده درسشان را در اصفهان خوانده بودند، می‌گفتند من بعد از این‌که از اصفهان به نجف رفتم، تغییری در مبنای من ایجاد نشد زیرا مکتب اصفهان مکتبی بود که حرف‌های بکر زیادتری داشت.

حجت‌الاسلام مرتضوی بیان کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری در خارج سطح از

اخلاق را از زمان طاغوت از حجره‌ای در مدرسه فیضیه شروع کردند؛ ابتدا آیت‌الله یزدی در این حجره درس اخلاق می‌گفت، اما بعد از تبعید ایشان، آیت‌الله‌العظمی مظاهری شروع به درس می‌کنند که بعدها به کتابخانه مدرسه انتقال یافت و تا سال ۵۴ ادامه داشت و بعد از آن به مدرسه حجتیه و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نیز ایشان درس را به مسجد حضرت زین‌العابدین (ع) و بعد مسجد امام رضا (ع) و سپس به مسجد اعظم منتقل کردند.

وی افزود: با هجرت ایشان به اصفهان، درس اخلاق قم هم تعطیل شد که بزرگترین درس اخلاق در حوزه علمیه قم در آن دوره بود و هیچ درس اخلاقی با این وسعت و کیفیت نداشتیم.

حجت‌الاسلام مرتضوی با اشاره به استقبال فراوان از درس اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری در قم گفت: چند عامل وجود داشت که جمعیت درس زیاد شد که اول اخلاص ایشان بود؛ سبک بیان معظم‌له عامل دیگر بود زیرا حرف وقتی از دل برخیزد، بر دل هم می‌نشیند.

داماد آیت‌الله‌العظمی مظاهری تصریح کرد: در زمان اول پیروزی انقلاب در همه زمینه‌ها خلأ بود، از جمله در اخلاق که ایشان این خلأ را پر کردند و چندین سال ایشان در کنار آیت‌الله مشکینی تنها مدرس اخلاق در قم بودند.

وی افزود: درس اخلاقی هم به صورت ویدئویی داشتند که برای رزمندگان در زمان جنگ می‌گفتند که خیلی گل کرد و رزمندگان استقبال زیادی داشتند؛ درس اخلاق دیگری هم در شب‌های پنج‌شنبه برای معلمان قمی می‌گفتند که در سه جلد چاپ شده است.

وی ادامه داد: درس اخلاق دیگری هم در روزهای

که سال اول در بازار بود که بازار پر از جمعیت می‌شد و بعد به مصلی منتقل شد و با وجود اینکه در تابستان بود، مصلی تقریباً پر از جمعیت می‌شد؛ بعدها به مسجد آبشار منتقل شد و بازتاب عجیبی در میان مردم قم داشت و الان هم در ظهرهای ماه رمضان در مسجد حکیم در اصفهان با حضور جمعیت زیادی منبر انجام می‌شود و این برنامه هنوز هم ادامه دارد.

وی درباره زمان و علت هجرت آیت‌الله‌العظمی مظاهری به اصفهان عنوان کرد: هجرت ایشان به اصفهان دارای وجوهی بود؛ بعد از مرحوم آیت‌الله خادمی و صافی حوزه اصفهان رئیس نداشت، به همین دلیل علمای اصفهان نامه‌ای به ایشان و به رهبر معظم انقلاب نوشتند و برای حضور در اصفهان دعوت کردند که رهبر معظم انقلاب نیز از ایشان درخواست کردند که به اصفهان تشریف ببرند و ایشان هم تشریف بردند و با استقبال بی‌نظیری هم مواجه شدند و بیش از ۱۵ سال است که درس اخلاق و خارج و ... در آنجا و ریاست حوزه را برعهده دارند.

وی تأکید کرد: یکی از درخواست‌های ایشان از رهبر معظم انقلاب اسلامی این بود که حوزه اصفهان را مستقل کنند و الان هم حوزه اصفهان را مستقل کرده‌اند و شورای عالی دارد.

حوزه اصفهان بعد از قم هم‌ردیف با مشهد جزء بزرگترین حوزه‌های علمیه است.

وی درباره دیدگاه آیت‌الله‌العظمی مظاهری درباره ولایت فقیه اظهار کرد: دیدگاه ایشان در بحث ولایت فقیه همان دیدگاه استادشان حضرت امام (ره) است و با همان سبک ولایت را قبول دارند و مطرح می‌کنند.

داماد آیت‌الله‌العظمی مظاهری درباره منش رفتاری ایشان با اطرافیان و اعضای خانواده بیان کرد: محبت زیادی به افراد خانواده دارند، بسیار با عاطفه با نوه‌ها و دیگران برخورد می‌کنند و هیچ وقت عصبانیت از ایشان دیده نشده است و برخورد بسیار خوب و متین دارند که البته با همه اینطور است اما در خانواده محسوس‌تر است.

پنج‌شنبه از صبح می‌گفتند که ابتدا در فرمانداری قم برای رؤسای ادارات وجود داشت و مباحث کاربردی را بیان می‌کردند و با استقبال خوبی از سوی رؤسای ادارات مواجه شده بود، همچنین در دانشگاه معصومیه و دانشگاه قم داشتند که چندین سال ادامه داشت.

وی افزود: از ایشان پرسیدم استاد درس اخلاق شما چه کسی بود. ایشان استاد خاصی نفرمودند که نشان می‌دهد بر اثر تجربه و مرور ایام، این تسلط را پیدا کرده‌اند به گونه‌ای که آیت‌الله‌العظمی فاضل لنکرانی وقتی در قید حیات بودند، می‌فرمودند حق و انصاف، ایشان مسایل اخلاقی را بسیار خوب و زیبا بیان می‌کنند.

حجت‌الاسلام مرتضوی افزود: ایشان در اصفهان در شب‌های جمعه مباحث را در مسجد حکیم ادامه داده و می‌دهند و چند سالی هم در مشهد در دانشگاه رضوی درس اخلاق برای دانشجویان و طلاب تدریس می‌کردند.

وی بیان کرد: ایشان چندین سال در رادیو و در شب‌های جمعه هم شرح دعای کمیل و مباحث اخلاقی را در برنامه صفای دل داشتند؛ در چند سالی که شرح دعای کمیل را می‌فرمودند، نقل شده که امام (ره) از بیان و درس ایشان لذت می‌بردند و گاهی اوقات گوش می‌کردند.

حجت‌الاسلام مرتضوی گفت: چندسالی در ماه رمضان در قم منبر می‌رفتند

با هجرت ایشان به اصفهان، درس اخلاق قم هم تعطیل شد که بزرگترین درس اخلاق در حوزه علمیه قم در آن دوره بود و هیچ درس اخلاقی با این وسعت و کیفیت نداشتیم.

آیت‌الله العظمی مظاهری اصولی را از مبادی فلسفی جدا می‌کند

■ آیت‌الله العظمی مظاهری با این که در فلسفه و تفسیر شاگرد علامه طباطبایی بودند، اما با وجود این، مباحث اصولی را بدون استفاده از روش‌های فلسفی بیان می‌کنند و برای این مسئله دلایل متقنی دارند.

■ آیت‌الله العظمی مظاهری با این که در فلسفه و تفسیر شاگرد علامه طباطبایی بودند، اما با وجود این، مباحث اصولی را بدون استفاده از روش‌های فلسفی بیان می‌کنند و برای این مسئله دلایل متقنی دارند. حجت‌الاسلام والمسلمین سیدابوالحسن نواب، رئیس دانشگاه ادیان و مذاهب، با اشاره به اولین روزهای تلمذ خود در خدمت آیت‌الله العظمی مظاهری اظهار کرد: بنده بیش از ۳۴ سال است توفیق آشنایی و شاگردی ایشان را دارم. ۳۴ سال پیش نزد ایشان درس کفایه را خواندیم و بعد از اتمام کفایه از استاد درخواست کردم که درس خارج را نیز برای ما تدریس کنند و تا امروز که بیش از ۳۳ سال است که این درس خارج همچنان ادامه دارد. وی ادامه داد: آیت‌الله العظمی مظاهری از چهره‌های بارز علم، عمل و اخلاق هستند که همه را یکجا با هم جمع کرده‌اند. به عنوان نمونه هنگامی که عالمی در عرصه مرجعیت ورود پیدا می‌کند، کارهایی مثل منبر، موعظه و دیدار مردمی را تعطیل می‌کند. اما آیت‌الله العظمی مظاهری فقیهی است که بین فقاہت و مرجعیت و رهبری حوزه علمیه کهن اصفهان و امامت جماعت و

منبر رفتن برای مردم را جمع کرده است و هنوز شب‌ها در مسجد حکیم اصفهان برای مردم آن شهر منبر می‌رود.

وی با اشاره به ارتباط نزدیک این مرجع بزرگوار تقلید با عموم مردم بیان کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری مردم را فراموش نکرده‌اند و به تبع آن مردم هم ایشان را فراموش نکرده‌اند. در طول سال‌های گذشته از سال ۴۲ تاکنون هنوز تدریس درس‌های اخلاق را ترک نکرده‌اند و تا امروز هم به عنوان استاد برجسته اخلاق کشور مطرح هستند.

شاگرد آیت‌الله العظمی مظاهری تأکید کرد: ایشان به عنوان یک مرجع تقلید سخنرانی می‌کنند، منبر می‌رود و ارتباط نزدیک خود را با مردم حفظ می‌کند؛ به عبارت دیگر، ویژگی اصلی ایشان این است که در عین این که یک مرجع، فقیه اصولی، محقق مسلط به قرآن و فلسفه است، در همان حال استاد اخلاق، منبری و در لباس یک روحانی مردمی است که تمام وظایف اجتماعی خود را انجام می‌دهند.

وی تصریح کرد: مهم‌ترین ویژگی آیت‌الله العظمی مظاهری این است که در مقام یک امام جماعت حاضر می‌شود سؤال یک زن سالخورده را نیز خود شخصا پاسخ بدهد و در عین حال یک مرجع تقلید است. مرجعیت تقلید و به هیچ وجه ایشان را از مردم و ارتباط با آن‌ها دور نکرده است.

حجت‌الاسلام نواب با اشاره به ویژگی‌های ارزشمند درس‌های آیت‌الله العظمی مظاهری اظهار کرد: درس‌های ایشان در عین اتقان و استدلالی بودن، بسیار روان و قابل‌فهم است؛ به عبارت دیگر، درس‌های ایشان در عین دقت منطقی و اتقان فلسفی از ابهام و مغلق بودن مبرا است و برای بیشتر طلاب قابل‌فهم بود. مشاور فرهنگی رئیس مجلس شورای اسلامی ادامه داد: شاگردان و مستمعان مباحث آیت‌الله العظمی مظاهری می‌توانستند با استاد به طور جدی به بحث بپردازند. به عنوان مثال در درس‌های خارج ایشان مجال پرسش و پاسخ به طلاب داده می‌شود. فضای درس‌های استاد طوری است که طلاب اجازه دارند

که تا جایی که پاسخ خود را دریافت می‌کنند، از ایشان سؤال کنند.

رئیس دانشگاه ادیان و مذاهب با تأکید بر فضائل اخلاقی آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: جدای از مباحث مطرح‌شده، اخلاق کریمانه ایشان در نوع خودش بی‌نظیر است. استاد با محبت پاسخ‌گوی پرسش‌های طلاب بودند و همین مطلب باعث می‌شود که ایشان شاگردپرور باشد؛ به همین خاطر در درس‌های ایشان ما اقناع می‌شدیم.

وی اضافه کرد: استادی که برای شاگرد دلسوزی کند، استاد شاگردپرور است. آیت‌الله‌العظمی مظاهری نیز برای شاگردان خود دلسوزی می‌کنند و این باعث پیشرفت شاگردان می‌شود. در حال حاضر شاگردان ایشان در همه عرصه‌های علمی و اجتماعی و سیاسی رشد کرده و حضور دارند.

حجت‌الاسلام نواب با اشاره به درس‌های اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: ایشان در سال ۱۳۵۰ که چهل سال داشتند درس اخلاق را در مدرسه فیضیه شروع کردند و سپس در دانشگاه سپاه هم به طور تخصصی این مباحث را پیگیری کردند. مهم‌ترین ویژگی درس‌های اخلاق استاد نگاه عرفی و قابل درک به مباحث اخلاقی است؛ به طوری که ایشان به مباحث اخلاق زندگی هم پرداخته‌اند و این مباحث اخلاقی منتج از سنت و قرآن بود.

وی ادامه داد: مباحث اخلاقی مطرح شده توسط آیت‌الله‌العظمی مظاهری در عین قابلیت درک سریع و دور بودن از اصطلاحات پیچیده، کاملاً عمیق و کاربردی بودند. این مباحث اخلاقی که استاد مطرح می‌کردند، برگرفته از مبانی اسلامی است. به طور کلی می‌توان بیان کرد که استاد در تلاش هستند به عنوان یک روحانی با مردم و در خدمت آنان باشند. رئیس دانشگاه ادیان و مذاهب با تأکید بر جایگاه مباحث اخلاقی نزد آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: مباحث اخلاقی برای ایشان مقدم بر دیگر مسائل علوم دینی است و به همین دلیل برای یک طلبه جوان درس‌های اخلاقی را مقدم بر هر درسی می‌دانستند؛ زیرا معتقدند که مردم طلاب را با اخلاقشان می‌سنجند، چون عرف مردم به عمق علمی روحانی ورود پیدا نمی‌کند؛ پس ملاک مردم از روحانیان اخلاق آن‌هاست.

وی تصریح کرد: اگر تطبیق واقعیات قرآن و احادیث بر زندگی روزمره ما و استفاده آن‌ها در زندگی اگر از سوی مرجع تقلید گفته شود، کاملاً مفید خواهد بود. پس طرح این مباحث از طرف ایشان در عین سادگی و عرفی بودن کاملاً استدلالی است؛ به این معنی که مباحث اخلاقی مطرح شده توسط آیت‌الله‌العظمی مظاهری کاملاً کاربردی و در عین حال استدلالی و منتج از قرآن است.

حجت‌الاسلام نواب با اشاره به نگاه خاص آیت‌الله‌العظمی مظاهری به دین اظهار کرد: ایشان هم متقن و هم ساده حرف می‌زند و این اتقان و سادگی با جنبه عرفی در همه مباحث خصوصاً فقه گره می‌خورد، زیرا معتقد هستند دین باید در زندگی انسان‌ها ورود پیدا کند؛ پس نگاه عرفی باعث می‌شود دین جنبه کاربردی داشته باشد.

وی ادامه داد: از منظر آیت‌الله‌العظمی مظاهری دین جنبه کاربردی در زندگی انسان‌ها دارد؛ زیرا ایشان معتقد است که قرآن کریم کتاب حیات است. این کتاب باید طوری بیان شود که مردم عامی هم بتوانند از آن استفاده کنند؛ به عنوان مثال استاد با توجه به روایتی که در خصوص اخلاق وجود دارد، معتقد است که مؤمن باید خوش اخلاق باشد؛ ایشان اخلاق و عملشان با هم توأم بوده است.

رئیس مرکز خدمات حوزه‌های علمیه با اشاره به مباحث اصولی آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: استاد مباحث اصولی را بدون مبادی و مباحث فلسفی بیان می‌کنند و این ویژگی مهم مباحث اصولی ایشان است. ایشان به تبع اساتید خود همچون آیت‌الله‌العظمی بروجردی که معتقد بودند علم اصول به تعبیری ورم کرده است، بدون توجه به مباحث مشکل فلسفی جان کلام اصول را بیان می‌کردند. وی افزود: این در حالی است که آیت‌الله‌العظمی مظاهری به مباحث فلسفی تسلط کافی دارند؛ زیرا ایشان شاگرد خاص علامه طباطبایی (ره) بودند، اما با وجود این، مباحث اصولی را بدون استفاده از روش‌های فلسفی بیان می‌کنند؛ زیرا ایشان برای استفاده نکردن از قواعد فلسفی دلایل متقنی دارند.

حجت‌الاسلام نواب با اشاره به اساتید آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: ایشان در خدمت علمای بزرگی تلمذ کرده‌اند؛ برای نمونه در فلسفه و تفسیر شاگرد علامه طباطبایی بودند و در محضر این استاد برجسته به مباحث فلسفی و تفسیر قرآن اشراف پیدا کردند. همچنین در فقه و اصول شاگرد امام خمینی (ره) و آیات عظام محقق داماد و بروجردی بودند.

وی ادامه داد: با توجه به این که بیشتر

مباحث اصولی مباحث الفاظ است، به همین دلیل علما فهم عرف از لفظ را در علم اصول بیان می‌کنند؛ بنابراین بیان مباحث اصولی بدون توجه به مباحث فلسفی و با توجه به نگاه عرفی در علم اصول از اهمیت بالایی برخوردار است.

رئیس دانشگاه ادیان و مذاهب در پاسخ به این پرسش که سفر ایشان به قم را با توجه به توصیه مقام معظم رهبری چگونه ارزیابی می‌کنید؟ گفت: آیت‌الله‌العظمی مظاهری تکلیف‌گرا هستند؛ به این معنی که وقتی امری را تکلیف خود بدانند حتماً به آن عمل می‌کنند. از طرفی دیگر، حوزه کهن اصفهان از حوزه‌های با سابقه بوده و در طول تاریخ اساتید بزرگی به خود دیده است.

وی تصریح کرد: در سال‌های نزدیک در حوزه علمیه اصفهان ده‌ها تن از علما درس خارج می‌گفتند؛ برای مثال آیات عظام ادیب، خادمی، طاهری، صافی، خراسانی، رحیم ارباب، صادقی و غیره در یک زمان در حوزه اصفهان تدریس می‌کردند.

رئیس دانشگاه ادیان و مذاهب افزود: حضور این همه عالم در اصفهان، نشان از سابقه درخشان حوزه علمیه اصفهان دارد. بعد از وفات این علما، بودن شخصیتی مثل آیت‌الله‌العظمی مظاهری برای حوزه اصفهان لازم بود؛ به نوعی بودن ایشان در شهر اصفهان غنیمت است.

حجت‌الاسلام نواب عنوان کرد: در حال حاضر در اصفهان با حضور آیت‌الله‌العظمی مظاهری شاگردان زیادی در درس خارج ایشان حضور دارند و به برکت حضور این عالم بزرگ این حوزه علمیه کهن جانی دوباره گرفته است. به طور کلی آیت‌الله‌العظمی مظاهری با احساس تکلیف به این شهر مهاجرت کردند و به حوزه این شهر جانی دوباره بخشیدند.

وی در پایان اظهار کرد: در حقیقت آیت‌الله‌العظمی مظاهری به دنبال درخواست مردم و علمای اصفهان و تأکید مقام معظم رهبری، این هجرت را پذیرفتند و با این سفر برای حوزه و شهر اصفهان برکت آوردند.

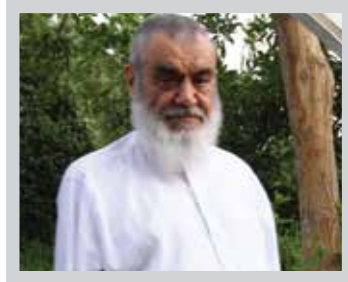
ژرف‌نگری آیت‌الله العظمی مظاهری در اصول موجب نوآوری در نظر یا مبنا شده است

■ استاد در بحث اصول یا نظر نوینی دارند یا مبنای اصولی ایشان با دیگران متفاوت است؛ این مسئله نشان از ژرف‌نگری معظم‌له در مباحث اصول فقه دارد.

حجت‌الاسلام والمسلمین حبیب‌رضا ارزانی، رئیس دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان، در تبیین برخی ویژگی‌های درس اصول آیت‌الله العظمی مظاهری اظهار کرد: در خصوص درس اصول معظم‌له، اگر این مصاحبه سال‌ها پیش صورت می‌گرفت، شاید بیشتر و دقیق‌تر بیان می‌شد؛ اما به صورت تیتروار مطالبی را در این رابطه بیان می‌کنم. نخست این که درس اصول ایشان بر اساس یک برنامه‌ریزی از قبل تعیین شده به صورت منقح در پنج سال توسط معظم‌له ارائه می‌شد. وی ادامه داد: مطالب ارائه شده اصول آیت‌الله العظمی مظاهری در عین خلاصه بودن بسیار مفید است؛ زیرا ایشان با توجه به اعتقاد استادشان آیت‌الله العظمی بروجردی که اصول خیلی تورم کرده و فریه شده است و باید این درس مختصر شود، به این امر توجه ویژه‌ای دارد و به همین دلیل مطالب اصول را به

صورت مختصر و مفید بیان می‌کند. حجت‌الاسلام ارزانی عنوان کرد: از دیگر ویژگی‌های درس اصول آیت‌الله العظمی مظاهری نپرداختن به حواشی و شاخه و برگ‌های اضافی است؛ به این صورت که معمولاً لب‌لباب مطالب را بیان می‌کند؛ به عبارت دیگر در عین این که درس اصول ایشان دقیق و ژرف‌نگر بود، اما سعی می‌کرد از مطالب زائد پرهیز کنند. وی افزود: استاد به طور دقیق به این مسئله عمل می‌کند و به همین دلیل به موضوعات پراکنده نمی‌پردازد و به طور گزیده صحبت می‌کند تا در عین این که از فریه شدن اصول جلوگیری می‌کند، همچنان مطالب را به طور مفید به طلاب ارائه داده باشد و این یکی از ویژگی‌ها مهم درس اصول معظم‌له است. وی تصریح کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری با توجه به تسلط خاصش به مباحث اصولی متن خاصی را برای این درس تعیین نمی‌کند و بر اساس توانایی‌های خود بحث را مطرح می‌کند؛ زیرا یکی از مشکلات حوزه‌های ما این است که خیلی متن‌محور شده‌ایم و برخی از این‌ها متن قدیمی است و بیشتر ما را دچار مشکلات زبانی می‌کنند؛ به همین خاطر حُسن کلاس‌های ایشان این است که متن‌محور نیست. رئیس دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان با تشریح نحوه تدریس آیت‌الله العظمی مظاهری گفت: استاد در درس اصولشان با استفاده از نظرات دیگران و بیان اقوال و نقد آن‌ها چهارچوبی کلی در اختیار طلبه قرار می‌دهد؛ به این صورت که در ابتدا یک تعریف اولیه را ارائه می‌کنند و در ادامه عین نقل نظرات دیگران دلائل له و علیه هر کدام را بیان کرده و در پایان نظر مختار را بیان می‌کند. وی اضافه کرد: نکات برجسته درس اصول معظم‌له این است که مطالب را به طور دسته‌بندی شده بیان می‌کنند که شامل بیان نظرات مختلف و نظر مختار است. آیت‌الله العظمی مظاهری در بیان اقوال اساتیدشان به طوری آن‌ها را بیان می‌کردند که مخاطب می‌پنداشت که این نظر مورد نظر استاد است در حالی که با

نقدهای منصفانه به نقد آن نظرات می‌پرداخت و در پایان و به طور کلی، همیشه نظر مختار را بیان می‌کند. حجت‌الاسلام ارزانی با اشاره به نحوه تدریس آیت‌الله العظمی مظاهری گفت: لحن و ملایمت در گفتار معظم‌له به طور ویژه‌ای است که طلبه‌ها می‌توانستند از درس ایشان نکته‌برداری کنند. یادداشت‌های بنده از درس‌های اصول ایشان به چند مجلد می‌رسد.

وی ادامه داد: به عبارت دیگر، طرز بیان و لحن گفتار آیت‌الله العظمی مظاهری طوری است که به دانش‌پژوه این فرصت را می‌دهد که ضمن تأمل بتواند به زیبایی از فرمایش‌های ایشان نکته‌برداری کند. ایشان علاوه بر تدریس منحصر به فرد خود، بسیار منظم هستند، به صورتی که ۴۵ دقیقه درسی را به طور مفید حضور دارند. به غیر از ایام تعطیل رسمی درس‌های آیت‌الله العظمی مظاهری تعطیل نشده است.

رئیس دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان با بیان این‌که از دیگر ویژگی تدریس آیت‌الله العظمی مظاهری رعایت اخلاق است، تصریح کرد: به طور کلی نظم در تدریس و نحو و لحن در بیان و رعایت اصول اخلاقی، درس‌های ایشان را منحصر به فرد کرده است. ایشان در مباحث اصولی توجه خاصی به آرای حضرت امام (ره) دارند، به شکلی که در مقام بیان با ادبیاتی توأم با احترام آن‌ها را نقل می‌کنند. همچنین، غالباً به آرای امام خمینی (ره) اعتقاد راسخی دارند؛ هر چند در برخی موارد به این نظرات نقدهایی وارد می‌کنند.

وی افزود: آیت‌الله العظمی مظاهری در خصوص مباحث اصولی نظرات ابداعی بسیاری دارند. اگرچه در برخی مسائل نظرات نویی ندارند، اما در بیشتر مواقع مبنای اصولی معظم‌له با امام راحل متفاوت است؛ برای نمونه در بحث شهرت فتوایی ایشان بیان می‌کند که حضرت امام (ره) شهرت فتوایی را مرجع می‌دانند، در حالی که حضرت آیت‌الله العظمی مظاهری آن را حجت می‌دانستند نه مرجع.

ارزانی بیان کرد: برای نمونه در بحث روایات متفاوت، «دوران امر بین تعیین و تخییر» حضرت امام (ره) معتقد بودند که اگر تعیین را بپذیریم، در این صورت هم به تخییر عمل کرده‌ایم، هم به تعیین، اما آیت‌الله العظمی مظاهری معتقدند، چرا برای خودمان پایبندی ایجاد کنیم؛ زیرا تعیین کردن یعنی پایبندی ایجاد کردن برای مکلف. بنابراین ایشان قائل به همان تخییر است و همانطور که گذشت مبنای ایشان با امام خمینی (ره) کاملاً

متفاوت است.

وی افزود: در بحث استصحاب آیت‌الله العظمی مظاهری قائل به حجیت استصحاب هستند چه در شک مقتضی و چه در شک رافع، برخلاف شیخ انصاری که معتقد بود که استصحاب صرفاً در شک در رافع جاری می‌شود، نه شک در مقتضی.

رئیس دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان اظهار کرد: به طور کلی دیدگاه مبنایی آیت‌الله العظمی مظاهری با شیخ یکی است، اما در بیشتر موارد دیدگاه ایشان متفاوت است. همچنین در مواردی که نظر نویی ندارند با حجت و دلیل یکی را بر دیگری ترجیح می‌دهند. پس استاد در بحث اصول یا نظر نویی داشته یا اگر نظر نویی نداشتند، مبنای اصول ایشان با دیگران متفاوت است که این‌ها نشان از ژرف‌نگری آیت‌الله العظمی مظاهری به مباحث اصولی است.

حجت‌الاسلام ارزانی با اشاره به شجاعت علمی آیت‌الله العظمی مظاهری اظهار کرد: از جمله ویژگی‌های علمی استاد، شجاعت و جسارت در بیان نظرات علمی است؛ به طوری که حتی اگر نظرش با حضرت امام خمینی (ره) در تقابل بود، با شجاعت علمی بالا به رد نظرات امام (ره) می‌پردازد.

وی ادامه داد: نقد آرای بزرگان از سوی معظم‌له یکی از ویژگی بارز علمی آیت‌الله العظمی مظاهری است؛ به عنوان مثال استاد در خصوص یک موضوع با وجود این‌که از بزرگان ۱۴ دلیل برای اثبات مدعا ذکر شده بود، اما ایشان ۱۴ دلیل را ابتدا به طور زیبا و دقیق مطرح کرده و در ادامه به ادله متعدد همه آنها را رد کردند و این نشان از تسلط علمی ایشان و شجاعت علمی معظم‌له است.

حجت‌الاسلام ارزانی با اشاره به عنایت ویژه آیت‌الله العظمی مظاهری به عرفیات بیان کرد: از دیگر ویژگی‌های درس اصول ایشان توجه خاص به عرف است، به نحوی که در مباحث اصولی برای عرف جایگاه ویژه‌ای قائل هستند؛ به عنوان مثال امارات و اصول عملیه را از باب اصل عقلایی حجت می‌بینند. به تبع آن

ایشان در فقه هم به عرف نگاه ویژه‌ای دارند و معتقدند که دقت‌ها و ظرایف فلسفی را نباید در فقه و اصول وارد کرد.

وی تصریح کرد: در عین این‌که ذهن فلسفی ایشان کمک زیادی می‌کند که نظرات جدیدی ارائه دهند و بتوانند مطالب را دسته‌بندی کنند، اما آیت‌الله العظمی مظاهری مرز خوبی میان مباحث دقیق علمی و فلسفی با عرف قائل هستند؛ به عبارت دیگر می‌توان گفت که آیت‌الله العظمی مظاهری از توانایی‌های خود در جای مناسب آن استفاده می‌کند که این خود هنر بزرگی است.

این محقق و پژوهشگر تصریح کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری تسلط خاصی بر آراء و تفاسیر اصولیون دارد؛ به صورتی که حتی برخی از نظرانی که کمتر مطرح است نیز توسط استاد بیان و نقد می‌شود. معظم‌له همچنین برخی نظرات شاذ را بدون پرداختن به حواشی بیان می‌کند.

وی اضافه کرد: به طور کلی استاد به ریز و درشت مطالب اصولی تسلط ویژه‌ای دارد، اما به طور خاص توجه ویژه به برخی از اصولیون به عنوان مثال شیخ انصاری، آخوند صاحب کفایه، نائینی، حاج رضا همدانی و امام خمینی (ره) دارند.

رئیس دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان با اشاره به تسلط آیت‌الله العظمی مظاهری به مباحث رجالی و روایی اظهار کرد: ایشان برخی مواقع بیان می‌کنند که فلان روایت در هیچ جا وجود ندارد، چنین بیانی به خاطر تسلط ویژه ایشان به منابع روایی است. معظم‌له به دلیل همین تسلط در استنباط مباحث فقهی به راحتی حکم می‌دهند.

حجت‌الاسلام ارزانی اظهار کرد: زمانی که آیت‌الله العظمی مظاهری به اصفهان آمدند، به غیر از تدریس که بسیار هم مهم بود، مدیریت، سامان‌بخشی و ایجاد سیستم و نظام هم در حوزه علمیه اصفهان انجام دادند که شاخص بود و خیلی از آیات عظام پیش از ایشان این کار را انجام ندادند.

وی با بیان این‌که ایشان مرکز مدیریت حوزه

علمیه را تأسیس و چندین معاون منصوب کردند که کارها سر و سامان گرفت، افزود: البته خود ایشان از وضع موجود راضی نیستند و از این امر گله دارند که همه افراد همراهی لازم را انجام ندادند، ولی چند نفر از همان تعداد در کنار ایشان باقی ماندند و مرکز مدیریت شکل گرفت و در نتیجه خیلی از کارها سیستماتیک و منظم و با برنامه شد.

ارزانی در ادامه سخنانش اظهار کرد: خیلی از مدارس در این بخش همکاری کردند و غالب مدارس همراه بودند تا این کارها به بهترین نحو انجام شد. در اصفهان افرادی هم بودند که حرف‌هایی داشتند، برخی از این افراد زیر بار نرفتند و مشکلاتی ایجاد شد، ولی این مشکلات به صورت آرام و با درایت آیت‌الله‌العظمی مظاهری برطرف شد.

وی با تأکید بر این که یکی از کارهای شاخص آیت‌الله‌العظمی مظاهری برگزاری امتحان جامع بود، گفت: یکی از کارهای شاخص ایشان این بود که بعد از ورود به حوزه اصفهان امتحان جامعی را برگزار کردند و فرمودند که قصد داریم کارها را تخصصی کنیم. سه رشته فقه و اصول و تفسیر و تبلیغ ایجاد شد. آن زمان شهریه‌ها ناچیز بود، اما ایشان فرمودند: «اگر کسی به صورت تخصصی وارد این رشته‌ها شود و شهریه بالایی هم بدهیم، کار مناسبی است چون شخص متخصص حداقل در سه رشته تربیت می‌شود».

رئیس دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان با اشاره به این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری اعتقاد داشتند که حتماً رشته فقه و اصول تأسیس شود، گفت: به خاطر این هدف تدبیری اندیشیدند و مرکز تخصصی حوزه علمیه را راه‌اندازی کردند که در آن زمان با توجه به این که شرایط مثل الان نبود و کارها به کندی پیش می‌رفت و تازه مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه در قم ایجاد شده بود، ایشان در اصفهان هم این کار را انجام دادند.

وی با بیان این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری با این شرط به اصفهان آمده بودند که حوزه علمیه اصفهان مستقل باشد، افزود: علت آن

هم این است که با توجه به پیشینه و سابقه بسیار عالی که حوزه علمیه اصفهان داشته، اصفهان مستقل مدیریت شود. بر این اساس مرکز تخصصی ایجاد شد و مشکل این بود که تعریفی از مدارک و مدارج حوزه نشده بود، افراد وارد این عرصه شدند. بنده هم یکی از این افراد بودم که امتحان دادم و رده‌بندی انجام می‌شد و کسی که بالاترین نمره را به دست می‌آورد، می‌توانست فقه و اصول و تفسیر و بعد تبلیغ را انتخاب کند و شهریه‌ها هم براساس رشته‌ها بود.

ارزانی تصریح کرد: صبح‌ها و بعدازظهرها کلاس‌ها برگزار می‌شد و از اساتید اصفهان استفاده شد و به نظرم استفاده از اساتید عالی و عالم به منظور انسجام و اتحاد حوزه خیلی کمک کرد. آیت‌الله مجلسی در آن زمان با این که از گذشته در اصفهان بودند، اما ارتباطشان با حوزه این گونه بود که فقط درس می‌دادند و تشریف می‌بردند، ولی از طریق مرکز تخصصی هماهنگ شد تا ایشان «آیات‌الاحکام» را به صورت خاص برای برخی از طلاب تدریس کنند.

وی با بیان این که از اساتید پیش‌کسوت برای تدریس استفاده شد، اذعان کرد: مرحوم آیت‌الله حسن امامی که اخیراً به رحمت خدا رفتند، جواهر تدریس می‌کردند که خیلی عالی بود؛ یعنی کسانی که هر کدام از آن‌ها یکی از قطب‌های علمی اصفهان بودند، به نوعی وارد این جریان شدند و طلاب از این بزرگان استفاده کردند. از طرف دیگر اساتید توانمندی باید استفاده می‌شدند، اما چون کرسی درس در قم داشتند نمی‌توانستند. برای اینکه از این اساتید استفاده شود، تدبیری اندیشیده شد که در فصل تابستان و تعطیلی حوزه قم از آن‌ها استفاده شود.

ارزانی تصریح کرد: به عنوان مثال آیت‌الله داوری که در علم رجال بسیار توانمند است، در دوره‌های چندماهه به اصفهان آمد و هر روز کلاس داشت که انصافاً این درس بسیار کارآمد بود. خیلی از اساتید آخر هفته به اصفهان می‌آمدند و کلاس داشتند و برنامه

علمی و قویی برگزار شد ولی تنها مشکل این بود که منتهی به مدارک علمی نبود، البته در برخی از رشته‌ها مدرک داده شد.

رئیس دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان با بیان این که در اعطای مدرک تنش‌هایی به وجود آمد، گفت: چون استقلال حوزه اصفهان را پذیرفته بودند و بعد در مقام عمل مشکلاتی ایجاد شد، ایشان هم گاهی اوقات از این امر مکدر بودند که وقتی حوزه اصفهان را به عنوان مرکز مستقل پذیرفته‌اند، چرا در همه موارد لحاظ نمی‌کنند؟ به عنوان مثال سطح یک و سطح دو را اخیراً به اصفهان دادند، اما سطح ۳ و سطح ۴ که معادل فوق لیسانس و دکتراست هنوز وجود ندارد و طلاب برای ادامه تحصیل به قم می‌روند.

وی با اشاره به این که با ساختار جدید کمک‌هایی صورت می‌گیرد تا استقلال حفظ شود، اذعان کرد: در هر صورت زعامت آیت‌الله‌العظمی مظاهری هم موضوع مهمی است که باید بیان می‌شد. چون کار نظام‌مندی صورت گرفت و انصافاً حوزه نمو مناسبی را پیدا کرد و تشکیلات آن منظم شد و بعد در ادامه آیت‌الله طباطبایی مدیریت مرکز را پذیرفت و به صورت قوی و توانمند وارد میدان شد. وی هم نماینده ولی فقیه در استان اصفهان است و هم ارتباط تنگاتنگی با آیت‌الله‌العظمی مظاهری دارد و منویات ایشان را می‌پذیرد.

ارزانی با تأکید بر این که کارهای صورت گرفته در زمان زعامت آیت‌الله‌العظمی مظاهری قابل مقایسه با قبل نیست، اظهار کرد: ورود آیت‌الله‌العظمی مظاهری به اصفهان از سال ۷۴ بود. اگر این مدت را با قبل از آن مقایسه کنیم، می‌بینیم که کارهای بسیاری صورت گرفته که قابل مقایسه با قبل نیست. برخی افراد سال‌های قبل از انقلاب را با سال‌های بعد از انقلاب مقایسه می‌کنند، اما در مورد حوزه علمیه اصفهان باید سال‌های بعد از انقلاب را به دو دوره ۱۶ ساله تقسیم کرد که در ۱۶ سال دوم تحول عظیمی در حوزه علمیه اصفهان ایجاد شد و خیلی از فضلا تربیت پیدا شدند و کارهای فرهنگی سامان‌دهی شد.

وی با تأکید بر اهمیت اطلاع‌رسانی و شناسایی علما به جوانان و مردم افزود: گاهی اوقات وقتی بزرگان و عالمان دینی را از دست دادیم، تازه متوجه می‌شویم و سعی می‌کنیم در تجلیل و بزرگداشت مقام آن‌ها کارهایی را انجام دهیم و چهره آن‌ها را معرفی کنیم، اما وقتی که آن‌ها در قید حیات هستند لازم است که به بررسی ابعاد علمی و شخصیتی ایشان پرداخته شود و فعالیت‌های شما

که در این راستا تلاش می‌کنید، جای تقدیر و سپاس دارد.

ارزانی در ادامه سخنانش با اشاره به این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری در خیلی از حوزه‌ها و عرصه‌های علمی حضور دارد، اظهار کرد: علما و اندیشمندان زیادی در خیلی از حوزه‌ها وارد شدند و کارهای مهمی انجام دادند؛ به عنوان مثال در حوزه فقه خیلی از فقها وجود دارند، همچنین در حوزه اصول خیلی از اصولیون هستند، حتی در حوزه‌های فلسفه و اخلاق نیز همین‌طور. در کارهای فرهنگی و مدیریتی هم خیلی از علما ورود داشتند.

وی با تأکید بر این که تبعیت از ولی فقیه زمان برجسته‌ترین شاخصه آیت‌الله‌العظمی مظاهری است، تصریح کرد: احساس می‌کنم به عنوان برجسته‌ترین شاخص اگر بخواهم درباره شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری صحبت کنم و فعالیت‌هایی را که ایشان انجام دادند، برشماریم، شاخص‌ترین و بارزترین فعالیت ایشان این است که ایشان در قم کرسی درس داشتند، کرسی درس هم برای آیات عظام و هم برای حجج اسلام دارای جایگاه بسیار عالی است و غالباً علمای شهرستان‌ها و استان‌ها تلاش می‌کنند که در حوزه علمیه قم کرسی تدریس داشته باشند.

وی عنوان کرد: در زمانی که کار آیت‌الله‌العظمی مظاهری در حال رشد و ایشان در شرف مشهور شدن در کشور بودند، با فرمایش مقام معظم رهبری به اصفهان رفتند. مضاف بر اینکه مطرح شدن ایشان در حوزه خاصی بود که کسی ورود نداشته است؛ ایشان نه تنها در فقه، فقیه توانمندی است و در اصول نیز انصافاً اصول منقحی دارد، بلکه در قم درس اخلاق داشتند که سابقه بسیار طولانی داشت. درس اخلاق ایشان در قم جا افتاده بود و همه آن‌را پذیرفته بودند و غالباً هم روحانیون در آن شرکت داشتند، اما ایشان حاضر شدند همه این‌ها را به خاطر فرمایش مقام معظم رهبری رها کنند و به اصفهان بیایند.

رئیس دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان با اشاره به این که اگر کسی در حوزه اخلاق صحبت کند و خودش عمل نکند، جای سؤال و تردید وجود دارد، گفت: آیت‌الله‌العظمی مظاهری نه تنها خودشان درباره اخلاق مفصل صحبت کردند، بلکه یکی از بزرگ‌ترین فضائل اخلاقی را که تبعیت از ولی زمان است، دارند و از ولی فقیه زمان خود تبعیت کردند و به اصفهان آمدند. اگر بخواهیم برگ‌های زرین زندگی آیت‌الله‌العظمی مظاهری را ورق بزنیم، زرین‌ترین برگ همین اطاعت از فرمایش مقام معظم رهبری است.

ارزانی تصریح کرد: خیلی از افرادی که در حوزه اخلاق فعالیت دارند، وقتی به بحث ولی فقیه و تبعیت از او می‌رسند، متوقف می‌مانند. توقف آن‌ها به این معناست که شخص معتقد است که بنده مباحث اخلاقی را کار می‌کنم و فعالیت‌هایم با قرآن و اهل بیت (ع) ارتباط دارد، اما وقتی به مسائل روز می‌رسد و اصل و اساس کار هم همینجا است، آن‌را رها می‌کند و یا حداقل در این رابطه اصلاً صحبت نمی‌کند.

وی با بیان این که اگر از چنین اشخاصی سؤال شود که

رابطه شما با ولی فقیه زمان چیست؟ خیلی‌ها ساکت هستند و صحبتی نمی‌کنند، اذعان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری نه تنها در این امر ساکت نیست، بلکه این قدر اطاعت‌پذیری از خود نشان دادند که حاضر شدند که کرسی درس خودشان را هم رها کنند و به اصفهان مهاجرت کنند.

ارزانی تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری خوابی هم در این ارتباط دیدند؛ قبل از آن که ایشان به اصفهان تشریف بیاورند، خواب دیدند که بالای منبر و در جلسه شلوغی هستند، می‌بینند که آرام‌آرام همه رفتند و خود همین خواب شاید دل‌پره‌ای در ایشان ایجاد کرد که شاید در اصفهان چنین اتفاقی برایشان بیفتد، با این وجود ایشان به اصفهان رفتند و چون به حضرت حق توکل کرده بودند، توفیق کسب کردند. از زمانی که بنده به اصفهان آمدم (۲۰ سال پیش) آیت‌الله صافی به رحمت خدا رفتند، بعد از مدتی آیت‌الله امامی به رحمت خدا رفتند و در نتیجه اصفهان اصلاً درس خارج قوی نداشت و یا اگر بود، خیلی محدود بود.

رئیس دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان با بیان این که به دلیل خلأ وجود اساتید برجسته در آن زمان قصد و عزم جدی کرده بودم که به قم بروم، اظهار کرد: ایمن تدبیر مقام معظم رهبری و پذیرش آیت‌الله‌العظمی مظاهری این خلأ را پر کرد و انصافاً هم ایشان خیلی تلاش کردند. من خودم در آن فضا زندگی می‌کردم و شاهد تلاش‌های عظیم ایشان بودم. آن موقع در حوزه اصفهان خبری نبود، اما وقتی که ایشان آمدند دو درس خارج (فقه و اصول) قوی برگزار کردند.

ارزانی با تأکید بر دقت و نظم آیت‌الله‌العظمی مظاهری اذعان کرد: ایشان خیلی منظم بودند و به ساعات درس اهتمام خاصی داشتند. افراد زیادی در حوزه هستند که به خاطر اشتغالات دیگر، خیلی از اوقات درسی‌هایشان تعطیل می‌شود، ولی ایشان اصلاً تعطیلی تدریس و کلاس درس نداشتند که این امر بسیار مهم و تأثیرگذار است.

وی با بیان این که افراد و علمایی هستند که شاید فقط به فکر تدریس باشند و به بقیه موارد توجه خاصی نداشته باشند، گفت: ولی آیت‌الله‌العظمی مظاهری مرکز مدیریت حوزه علمیه اصفهان را بنا گذاشتند. در گذشته و قبل از ایشان اصلاً این‌گونه نبود و کارهای جزئی صورت می‌گرفت، اما وقتی ایشان آمدند، مرکز مدیریت را تأسیس کردند و

ساختار و تشکیلاتی را ایجاد کردند. وی با اشاره به این که لازم است که از فرزند ایشان حجت‌الاسلام والمسلمین حسن مظاهری هم تشکر شود، گفت: اگر موفقیتی هست، قطعاً حاصل رهنمودها و شخصیت خود آیت‌الله‌العظمی مظاهری است، ولی انصافاً از همان ابتدا آقازاده ایشان با هوش، دقت و درایت فوق‌العاده در کنار پدر بودند و این همراهی همچنان ادامه دارد و این امر به اجرای بهتر خیلی از مسائل کمک کرده است. حجت‌الاسلام ارزانی اظهار کرد: موضوع دیگری که لازم است در مورد شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد، این است که ایشان در بسیاری از عرصه‌های فرهنگی هم حضور پیدا کردند.

وی با بیان این که ایشان در دوران مدیریت حوزه علمیه اصفهان فعالیت زیادی داشتند، افزود: قبل از آیت‌الله طباطبایی، دیدارهای ایشان خیلی بیشتر هم بود و هم خود ایشان برای سخنرانی تشریف می‌بردند و هم افراد زیادی به دیدن ایشان می‌رفتند، همچنین مسئولان استان و شهرهای مختلف به دیدار ایشان می‌رفتند.

ارزانی با بیان این که ورود آیت‌الله‌العظمی مظاهری به عرصه فرهنگ قوی بود، اظهار کرد: ایشان غالباً مسائل اجتماعی را هم رصد می‌کنند و هم گزارش‌ها به سمع و نظرشان می‌رسد و هم پیرامون آن توصیه دارند، زمانی که بحث حجاب مطرح می‌شود، ایشان مکرراً به این مسائل می‌پردازند.

وی با تأکید بر این که زمانی که مسجد حکیم تأسیس و به پایگاهی تبدیل شد، ایشان از ابتدا به آنجا تشریف بردند و نماز مغرب و عشاء را آن‌جا می‌خواندند، تصریح کرد: مسئولان هم سعی کردند فضای خوبی را در مسجد حکیم ایجاد کنند. در هر صورت ایشان شب‌های جمعه هم در اینجا سخنرانی دارند و به مسئولان و مردم جداگانه گوشزد و تأکید می‌کنند که حجاب، حوزه‌ای است که همه باید در آن وارد شوند؛ علاوه بر این ایشان به طور خاص در حوزه اخلاق سرآمد هستند.

رئیس دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان با بیان این که ایشان نماز صبح را در مسجد امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) در خیابان جی می‌خواندند، گفت: این که ایشان نماز صبح را در مسجد می‌خوانند و تفسیر می‌گویند و سخنرانی دارند، کم‌نظیر است. همچنین ایشان ورزشکار هم هستند، زمانی ایشان را برای سخنرانی در مسجدی دعوت کردیم،

طوسی و ... بررسی شود تا مبانی اندیشه‌های اخلاقی ایشان هم مشخص شود. ارزانی در ادامه سخنانش در معرفی دیگر آثار آیت‌الله‌العظمی مظاهری گفت: ایشان در حوزه ولایت فقیه هم دارای اثر شاخصی هستند. چندی پیش دانشجوی اندونزیایی برای تحقیق به ایران و اصفهان آمده بود. اثر آیت‌الله‌العظمی مظاهری را به ایشان نشان دادم و برخی از نکات را به ایشان گفتم، وی برای نگارش پایان‌نامه علاوه بر این که خود مطالعه کرده بود، به قم و تهران رفته بود، اما نظرات آیت‌الله‌العظمی مظاهری برایش خیلی جالب بود که ملاقاتی ترتیب داده شد که به خدمت ایشان هم رسیدند. وی کتابی چهار جلدی به زبان عربی در این باره نوشت که قرار است که به صورت خلاصه در یک جلد منتشر شود.

رئیس دفتر تبلیغات اسلامی اصفهان تصریح کرد: قبلاً شب‌های جمعه مباحث اخلاقی ایشان از رادیو پخش می‌شد، پدرم به ایشان خیلی علاقه داشت و مانع درس اجباری مکلف می‌کرد که همه به سخنان ایشان گوش دهیم و به عنوان جوان خیلی علاقه‌مند بودم که ایشان را ببینم و برای من هم خیلی تأثیرگذار بود. بعد وقتی که ایشان به اصفهان آمدند، چهارشنبه‌ها درس اخلاق برای طلاب و پنج‌شنبه در مسجد حکیم داشتند، در بین صحبت‌هایشان در موضوعات مختلف وارد می‌شوند.

وی افزود: به نظرم ایشان در فقه مبانی خاصی دارند که در حوزه اخلاق ایشان تأثیرگذار است و از آیات قرآن در این امر استفاده می‌کنند. استاد در خیلی از جاها ورود پیدا کرده‌اند و حتی جنبه فقهی و اصولی ایشان را تحت‌الشعاع قرار داده است. به غیر از برنامه رادیویی در شبکه استانی اصفهان هم ایشان سخنرانی دارند. بحث در مورد امام زمان (عج) است اما ایشان توصیه‌های اخلاقی مهمی دارند. همین که بعد از ۱۶ سال درس اخلاق ایشان در مساجد و جاهای دیگر پراستقبال و پررونق است نشان دهنده این است که مردم علاقه‌مند سخنان ایشان هستند.

رئیس دفتر تبلیغات اسلامی استان اصفهان تصریح کرد: ایشان به خاطر شخصیت والای اخلاقی که دارند با ورود به اصفهان به حوزه علمیه رضی دادند. به نظرم این کار مهمی بود که صورت گرفت و طلاب و علمای اصفهان باید قدران این باشند، به جهت این که درس‌های خارجی که در استان

گفتند که آن‌جا را بلد بوده و هر روز صبح آن‌جا هستند و ورزش صبحگاهی می‌کنند. ایشان بعد از نماز صبح و سخنرانی به حاشیة زاینده رود می‌روند و پیاده‌روی می‌کنند و به منزل برمی‌گردند و صبحانه می‌خورند و رأس ساعت ۸ سر کلاس درس هستند. وی با تأکید بر نظم و دقت آیت‌الله‌العظمی مظاهری اذعان کرد: در تمام این مدت که بنده هشت سال مستمراً سر کلاس درس ایشان بودم و برخی از مواقع هم به صورت دسته و گریخته، ایشان همیشه در این مدت منظم سر ساعت در سر کلاس درس بودند. اصلاً اتفاق نمی‌افتاد که ایشان چند جلسه دیر به سر کلاس برسند.

حجت‌الاسلام ارزانی با بیان این که یکی از خدمات آیت‌الله‌العظمی مظاهری راه‌اندازی مرکز تحقیقات رایانه‌ای حوزه علمیه اصفهان بود، گفت: حوزه علمیه اصفهان مرکز رایانه‌ای نداشت، فضایی در اختیار حوزه قرار گرفت که قبلاً در دست نهاد دیگری بود، این مرکز مرهون و مدیون آیت‌الله‌العظمی مظاهری است و یکی از فضایل اصفهان به عنوان مدیر آن‌جا انتخاب شدند که انصافاً با توان مدیریتی بالا مسئولیت را انجام می‌دهند و کارهای آن‌ها با فعالیت‌های مرکز رایانه‌ای نور قابل مقایسه است.

وی افزود: محصولات تولیدی این مرکز در برخی از نمایشگاه‌های کشور ارائه و حتی در نمایشگاه‌های خارجی مطرح می‌شود که مرهون تلاش‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری است. احیای تراث اصفهان در همین مرکز در حال انجام است، خیلی از کتاب‌ها و نسخ احیا و در قالب کتاب دیجیتال تهیه شده است که انصافاً کار شاخصی است. کار دیگر انجام بیمه طلاب بود که انجام شد، تعاونی طلاب نیز همچنین از خدمات آیت‌الله‌العظمی مظاهری بود، تعاونی‌ای وجود داشت که در گذشته کم کار بود و الان فعالیت خوبی دارد.

وی با تأکید بر این که سیر کتاب‌های اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری باید چاپ و وارد بازار نشر می‌شود، گفت: البته به دلیل مشکلات چاپ هنوز به‌طور کامل منتشر نشده است. سخنرانی‌های مختلف ایشان در حوزه اخلاق توسط انتشارات الزهراء (س) در حال انتشار است که سخنرانی‌ها جمع‌آوری و به صورت مناسب در حال نشر است. برای شناخت مبانی اخلاقی آیت‌الله‌العظمی مظاهری لازم است که به صورت جداگانه اندیشه‌های اخلاقی اندیشمندان مسلمان مانند ابن مسکویه، شیخ

اصفهان برگزار می‌شود، با استقبال زیادی روبرو است؛ لذا احساس می‌کنم حوزه علمیه اصفهان ۱۶ سال پیش با حوزه امروز اصلاً قابل مقایسه نیست. حجت‌الاسلام ارزانی تأکید کرد: امروزه حوزه علمیه اصفهان دارای ساختار و تشکیلات است و تمام این دستاوردها مرهون تلاش‌های ایشان است و انصافاً افراد زیادی در کنارشان بودند که کمک کردند؛ اگر چه ایشان وضعیت موجود را هم مطلوب نمی‌دانند و برخی از ایده‌هایشان هنوز شکل نگرفته، اما حوزه آرام آرام جان گرفته است.

وی با بیان این که سال‌های قبل مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) فرمودند که تمام شعب دفتر تبلیغات تعطیل شود و فقط دفتر تبلیغات شعبه قم و مشهد باقی بماند، چون حوزه‌های قوی‌ای است و دفتر هم واسطه حوزه و مردم است، گفت: آن زمان آیت‌الله‌العظمی مظاهری که تازه چند ماهی بود که به اصفهان آمده بودند، نامه‌ای را خدمت مقام معظم رهبری نوشتند و درخواست کردند که شعبه دفتر تبلیغات اصفهان باقی بماند و ایشان هم قبول کردند.

ارزانی در پایان سخنانش گفت: دفتر هم برکات خوبی داشت و زبان‌های مختلف تدریس وجود دارد؛ به عنوان مثال زبان چینی وجود دارد که هشت نفر فارغ‌التحصیل شدند که شش نفر به کشورشان برگشتند و در حال فعالیت هستند. زبان‌های اسپانیولی، عربی، انگلیسی، فرانسه و ... در حوزه علمیه اصفهان وجود دارد که این‌ها را از برکات وجود ایشان و حمایت‌های ایشان می‌دانم. وجود ایشان انصافاً مانند یک محور و مرکز ثقلی که هم می‌توانند به آن اتکا کنند، باعث رشد حوزه اصفهان شده و اگر امروزه این حوزه جایگاهی پیدا کرده انصافاً مرهون تلاش‌های بسیار این عالم بزرگوار است.

دیدگاه رجالی آیت‌الله العظمی مظاهری مبنای تمایز آرای علمی ایشان است

■ آیت‌الله العظمی مظاهری به مباحثی چون پذیرش اصحاب اجماع، توثیق روات بر اساس دیدگاه قدما و حجیت تمامی کتب اربعه معتقدند و این مبانی نظراتشان را در فقه و اخلاق متفاوت کرده است.

رحمت الهی با آنان نرم‌خو و پرمهر شدی و اگر تندخو و سخت‌دل بودی، قطعاً از پیرامون تو پراکنده می‌شدند. پس از آنان درگذر و برایشان آموزش بخواه و در کارها با آنان مشورت کن و چون تصمیم گرفتی، بر خدا توکل کن؛ زیرا خداوند توکل‌کنندگان را دوست می‌دارد.»

وی ادامه داد: در احوالات پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که پیرزنی در گرمای حجاز ساعت‌ها ایشان را معطل می‌ساخت و از محضرشان سؤال می‌کرد و رسول اکرم (ص) با آرامش و طمأنینه به او پاسخ می‌دادند. این چنین کارها باعث شیفتگی مردم به شخص پیامبر (ص) شد. خداوند الطافش را شامل حال آیت‌الله العظمی مظاهری کرده است و همین حالت پیامبر (ص) یعنی نرم‌خویی را در درجه نازل‌تر و پایین‌ترش به ایشان داده است. حجت‌الاسلام حسینی افزود: ایشان داری

■ حجت‌الاسلام والمسلمین سیدعباس حسینی، محقق و مدرس سطوح عالی حوزه علمیه قم، با اشاره به سابقه شاگردی خود نزد آیت‌الله العظمی مظاهری اظهار کرد: بنده به عنوان شاگرد آیت‌الله العظمی مظاهری سال‌هاست در خدمت ایشان هستم و از درس اصول و فقه و اخلاق استاد بهره‌های فراوانی را برده‌ام و امید است خداوند به ما در این زمینه توفیق عمل بدهد. وی تصریح کرد: ایشان فقط یک چهره اخلاقی نیست، بلکه چهره جامعی است که نمود آن را در شاگردان استاد می‌توان دید. ایشان در بعدهای فقه، اصول، رجال، اخلاق در زمان خودش سرآمد است؛ گرچه این مباحث به طور کامل به چاپ نرسیده است، اما به صورت نرم‌افزاری این مباحث موجود است.

محقق برجسته حوزه علمیه قم با اشاره به خصائص اخلاقی استاد خود بیان کرد: از جمله ویژگی اخلاقی آیت‌الله العظمی مظاهری نرم‌خویی است. خداوند باری تعالی در این زمینه در قرآن کریم می‌فرماید: «فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ» پس به برکت

خلق گرم است و در اولین برخورد در دل جا می‌گیرد. ایشان چنان گرم می‌گیرد که گویا سالیانی است با ملاقات‌کننده آشناست. از طرفی ایشان بسیار خیرخواه و دلسوز هستند و برای دیگران بسیار دعا می‌کنند. استاد با شاگردان خود نیز به خوش خلقی برخورد می‌کند، بسیار نرم‌خو است و اقبشار مختلف جامعه با ایشان ارتباط دارند زیرا برای همه وقت می‌دهند و مشاوره ارائه می‌کنند.

وی با ذکر خاطرهای ادامه داد: روزی با ایشان خواستم تماس بگیرم، اما تلفن ایشان حدود نیم‌ساعت مشغول بود، بعد از برقراری ارتباط از استاد پرسیدم گوشی تلفن شما مشغول بود که ایشان در پاسخ فرمودند که یکی افرادی که در جوانی در شهر آنها تبلیغ می‌رفتیم، تماس گرفته بودند و در مورد اختلافش با عروسش با بنده مشورت می‌کرد، بنده سعی کردم به ایشان کمک کنم.

حجت‌الاسلام حسینی تصریح کرد: چنین رفتارهای نشان از دل‌سوزی برای جامعه است و در حقیقت علاقه‌ای که دیگران به ایشان دارند، به جهت همین نرم‌خویی است. به واقع خداوند این لطف را به ایشان عطا فرمود و ایشان به‌خاطر نرم‌خویی و خوش استقبالی، در دل مردم جا گرفته‌اند و استاد با تمام توان خود به جامعه و شاگردان خودشان کمک می‌کنند.

وی با اشاره به روحیه نقدپذیری آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: مهم‌ترین استاد اخلاق ایشان حضرت امام خمینی(ره) است که استاد همیشه تأکید زیادی بر آرای امام(ره) داشته و دارند، به نحوی که در بیشتر مباحث خود آراء و نظرات امام(ره) را مطرح می‌کنند. آیت‌الله‌العظمی مظاهری به تبع استاد خود امام خمینی(ره) بسیار نقدپذیر هستند.

وی تصریح کرد: همانطور که در روایات داریم که «من اهدی الی عیوبی؛ چه کسی عیب‌های مرا به من هدیه می‌دهد؟» این نشان می‌دهد که یک مسلمان در برخورد نقدهای که به او می‌شود باید بسیار سعه صدر داشته باشد. استاد با توجه به روایت بالا بسیار نقدپذیر هستند؛ زیرا معتقدند که نقد یک هدیه است و هدیه باعث فرح در روح می‌شود. آیت‌الله‌العظمی مظاهری حتی در مقابل نقد شاگردان خود هم

کاملاً پذیرا هستند.

این محقق و مدرس حوزه علمیه اضافه کرد: در یکی از جلسات استاد در خصوص شخصی صحبتی را بیان کردند که به مذاق یکی از شاگردان خوش نیامده بود و در انتهای جلسه این طلبه این موضوع را به ایشان انتقال دادند. فردا استاد در بین شاگردان اظهار کرد که فلانی را بسیار دعا کردم؛ چون به من گوش زد کردند که دیروز کلمه مناسبی را به کار نبرده بودم و از ایشان ممنون هستم که این موضوع را به من یادآور شدند.

حجت‌الاسلام حسینی با اشاره به فضایل اخلاقی آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: نکته قابل توجه در خصوص فضائل استاد، خیرخواهی و دلسوزی و دعا در حق دیگران است. خداوند در آیه شریفه ۲۹ از سوره مبارکه فتح در مورد پیامبر چنین می‌فرماید: «مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ؛ محمد(ص) پیامبر خداست و کسانی که با اویند بر کافران سختگیر او با همدیگر مهربانند».

وی ادامه داد: ویژگی مهم یک مسلمان این است که نسبت به کفار با شدت برخورد می‌کند، اما در میان خودشان دلسوز است. آیت‌الله‌العظمی مظاهری در عین این که از گرفتاری دیگران خیلی متأثر می‌شود از شادی مسلمانان ابراز خرسندی می‌کردند؛ به عنوان مثال اگر شاگردی برایشان مشکلی پیش می‌آمد استاد در پی حل آن می‌آید.

این محقق و مدرس برجسته حوزه علمیه تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری نسبت به امور مسلمانان بسیار دلسوز بوده و نسبت به وقایع مسلمانان بی‌توجه نیستند؛ زیرا ایشان به این روایت معتقدند که مسلمان کامل مسلمانی هست که به فکر مردم باشد. استاد از این که نعمتی به کسی برسد، به قدری خوشحال می‌شوند که احساس می‌شود این نعمت برای ایشان است و خداوند را از بابت آن بسیار شکر می‌کرد. ما باید یاد بگیریم که همیشه به فکر مردم باشیم.

حجت‌الاسلام حسینی با اشاره به شیوه تدریس آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: ادب ایشان در تدریس بی‌نظیر است. ایشان در مقام استاد و معلم

همیشه با ادب با شاگردان خودش برخورد می‌کنند. برخی مواقع انسان در تدریس زبان و قلمش طغیان می‌کند؛ برای مثال در نقد کسی زبان و قلم طغیان می‌کند، اما استاد در مقام نقد در کمال احترام نقد را بیان می‌کند.

وی اضافه کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در نقد موضوعی می‌گفتند: «چند سؤال و ابهام در مورد گفته آن شخص بزرگ دارم»؛ یعنی نقص را به گوینده و نویسنده نسبت نمی‌دادند و به خود ارجاع می‌دادند. این‌ها نشان از این است که نسبت به تعظیم بزرگان توجه ویژه دارند و با عنایت به عفت زبان می‌کوشند زبان و قلمشان طغیان نکند.

این محقق و پژوهشگر با اشاره به روش تدریس آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: ایشان با شیوایی در بیان، مباحث علمی خصوصاً مباحث اخلاقی را به‌نحوی بیان می‌کند که به‌حق ایشان را می‌توان مصداق این آیه شریفه دانست که می‌فرماید: «الرَّحْمَنُ، عَلَّمَ الْقُرْآنَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ؛ [خدای] رحمان قرآن را یاد داد انسان را آفرید به او بیان آموخت».

وی ادامه داد: خداوند این نعمت را به‌خوبی به آیت‌الله‌العظمی مظاهری داده است. به یاد دارم که در اولین جلسه‌های درس اخلاق ایشان، به جهت شیوایی در بیان مطالب بسیار مشتاق بودیم که شب جمعه هر چه زودتر فرا برسد و به خدمت استاد برسیم و از درس اخلاق ایشان بهره ببریم.

محقق و مدرس سطوح عالی حوزه علمیه قم در تشریح این موضوع که چرا ایشان مصداق آیات ابتدایی سوره الرحمن است، بیان کرد: شیوایی در بیان و داشتن چنین نعمتی به این جهت است که آیت‌الله‌العظمی مظاهری به آنچه می‌گفت، عمل می‌کند و از طرفی دیگر ایشان با زبان قوم خود سخن می‌گفت و از به‌کاربردن کلمات سنگین که به درد شنونده نمی‌خورد، اجتناب می‌کند.

وی در ادامه به اهمیت نماز شب نزد این فقیه عالی‌قدر پرداخت و گفت: آیت‌الله‌العظمی مظاهری به نماز شب تأکیدات زیادی دارد و همیشه طلاب را به این امر دعوت می‌کند؛ زیرا او به این گفته پیامبر اکرم(ص) که در این زمینه می‌فرماید: «هنگامی که بنده‌ای از خواب شیرین برای نماز شب برمی‌خیزد و هنوز چشمان او خواب‌آلود است، خداوند با او به فرشتگان مباحث می‌کند و می‌فرماید آیا نمی‌بینید بنده‌ام را به خاطر خواندن نمازی که بر او واجب نیست از خواب شیرین برخاسته است. گواه باشید او را بخشیدم» اعتقاد راسخ دارد.

حجت‌الاسلام حسینی تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با توجه به چنین روایاتی، همیشه توصیه می‌کردند که اگر دنیا می‌خواهید، به نماز شب

بپردازید و اگر آخرت و خدا می‌خواهید نماز شب بخوانید. همچنین نکته قابل توجه این است که ایشان شیوه‌ها را قدم به قدم به طلبه یاد می‌داد و از آن‌ها می‌خواست که به طور مستمر به امور بپردازید تا بتوانید به آنچه مطلوبتان هست، برسید.

محقق و مدرس سطوح عالی حوزه علمیه قم با اشاره به جامعیت علمی آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: استاد به دلیل جامعیت در علوم دینی به تمامی زوایای دین اسلام اشراف دارند؛ برای نمونه آیت‌الله‌العظمی مظاهری در خصوص ولایت فقیه یک اثر سه جلدی دارند با حدود ۱۲۰۰ صفحه با عنوان فقه الولاية والحکومة الاسلامیة. این اثر ماحصل سه‌سال تدریس استاد در درس خارج خودشان با موضوع ولایت فقیه بوده است.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در جلد اول این کتاب، به بررسی مبانی ولایت فقیه می‌پردازد و اشکالات وارده به ولایت فقیه را پاسخ می‌دهند. از جمله این پرسش‌ها چگونگی رابطه ولایت فقیه با جمهوریت است؟ که ایشان به این پرسش به طور مستوفی پاسخ داده است. همچنین به رابطه شورای نگهبان و ولایت فقیه پرداخته‌اند.

حجت‌الاسلام حسینی افزود: در جلد دوم فقه الولاية والحکومة الاسلامیة به بحث منابع اقتصادی ولایت فقیه پرداخته‌اند؛ برای نمونه مباحثی همچون انفاق، خمس، زکات و غیره را مطرح می‌کند و به بحث این‌که هزینه ولایت فقیه برای کشورداری از کجا باید تأمین شود، می‌پردازد. همچنین در جلد سوم به وظائف ولایت فقیه می‌پردازند و این‌که از وظائف ولی فقیه اجرای امر به معروف و نهی از منکر، تعیین حدود، تعزیرات و محقق ساختن عدالت و غیره است. شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری با اشاره به اشراف علمی استادش به مباحث رجالی تصریح کرد: از دیگر کتب تألیفی ایشان در خصوص علم رجال است که در ۸۰۰ صفحه نوشته‌اند. در این اثر استاد حدود ۱۹۰۰ روای را معرفی می‌کنند.

وی اضافه کرد: به طور کلی در علم رجال دو مبنا وجود دارد؛ یکی مبنایی که علمای نجف دارند که این علما ثقه بودن راوی را ملاک قرار می‌دهند و دیگری مبنای علمای قم است، خصوصاً آیت‌الله‌العظمی بروجردی که از شیخ مفید آغاز شده است؛ به اعتقاد این دسته از علمای ثقه صرفاً براساس راوی نیست، بلکه ملاک را «موثوق به بودن» راوی قرار می‌دهند. حجت‌الاسلام حسینی افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با تقریر مطلب فوق در این اثر بیان می‌کند: «توثیق روای بر اساس مشیء قدما است؛ مانند اعتماد عندالصحابه اگرچه تصدیق به ثقه نشده باشد و یا بی‌نیازی برخی از راویان از توثیق؛ به عبارت دیگر اجل بودن برخی راویان از توثیق». استاد در

این کتاب کلیت بحث رجالی خود را بیان می‌کند.

وی عنوان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقد است که قاعده «جرح مقدم بر تعدیل است» مورد قبول در بحث توثیق نیست. همچنین مراد ایشان از توثیق، توثیق در اصطلاح قدما است؛ به این معنی که حتی ممکن است فردی از نظر عقیده زیدی مذهب باشد، اما چون راستگو است، ما حرف او را می‌پذیریم و کاری به عقیده او نداریم. سوم موضعی که استاد در بحث رجال به آن می‌پردازد، این قاعده است که قبول توثیق از قبیل قبول اهل خبر است.

حجت‌الاسلام حسینی تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری به پذیرش اصحاب اجماع در رجال معتقدند و همچنین به معتبر بودن کسانی که از ثقه نقل می‌کنند، در کنار این قواعد استاد به حجیت کتاب اربعه معتقدند به این معنی که کتب اصول کافی، من لایحضره الفقیه، تهذیب الاحکام و الاستبصار را دارای حجیت می‌دانند.

وی اضافه کرد: استاد علاوه بر کتب اربعه به منابعی دیگر نیز توجه دارند؛ برای نمونه نوادر محمد بن احمد بن یحیی از جمله این آثار است. بر اساس آنچه گفته شد آیت‌الله‌العظمی مظاهری در رجال نظرات خاص خود را دارند و به تبع این دیدگاه، نظرانشان در فقه، اخلاق و احکام شرعی متفاوت خواهد بود.

محقق و مدرس سطوح عالی حوزه علمیه قم با اشاره به روش تدریس آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: استاد در تبیین مباحث علمی بسیار شیوا سخن می‌گویند مخصوصاً در طرح مسائل اخلاقی و این نعمتی است که خداوند به خواص خود عطا می‌کند. در اولین جلسسه‌های دروس اخلاق ایشان به یاد دارم به خاطر شیوایی در بیان مطالب، بسیار مشتاق بودیم که شب جمعه هر چه زودتر فرا برسد و به خدمت استاد برسیم و از درس اخلاقشان بهره ببریم.

حجت‌الاسلام حسینی با اشاره به نگاه آیت‌الله‌العظمی مظاهری به سندیت احکام اخلاقی عنوان کرد: در مستحبات و مکروهات، علما مبنایشان این است که ما دقت سندی لازم نداریم؛ به این دلیل که

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «اگر شخصی عملی را انجام دهد و در حدیثی خوانده باشد که به او ثوابی می‌رسد، ما به او این ثواب را می‌دهیم ولو این‌که ما آن سخن را نگفته باشیم»؛ به عبارت دیگر، راجع به مکروهات و مستحبات آن دقت‌هایی که در واجبات و محرّمات صورت می‌گیرد، انجام نمی‌شود.

وی افزود: در مسائل اخلاقی این نکته قابل تأمل است که در بیان آن احکام آیا باید به سندهای آن توجه داشته باشیم یا خیر؟ به نظر می‌رسد لازم است که در بیان احکام اخلاقی به سند روایت توجه شود. حسینی با اشاره به روایتی از امام رضا (ع) اظهار کرد: از حضرت (ع) نقل شده که فرمودند: «تا می‌توانید حرف‌های ما را به دیگران یاد بدهید»؛ زیرا کلمات ائمه (ع) آن قدر زیباست که اگر کسی به دریای بیکران سخنان ائمه اطهار (ع) راه پیدا کند، مطلب و مقصود خود را خواهد یافت. همچنین امام رضا (ع) فرموده‌اند: «زیبایی‌های کلام ما را برای مردم بگویند تا دنبال ما بیایند» و متأسفانه ما همان‌طور که در مسائل فقهی از ائمه (ع) فاصله گرفته‌ایم، در مسائل اخلاقی نیز دور شده‌ایم.

محقق و مدرس سطوح عالی حوزه علمیه قم تصریح کرد: به دلیل این‌که از معصومان (ع) فاصله گرفته‌ایم، نتوانسته‌ایم به اندیشه‌های ناب آن بزرگواران برسیم. مهم‌ترین ویژگی درس‌های اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری این است که به این اندیشه‌ها نزدیک شده و به همان نسبت از اندیشه‌های یونانی دور شده‌اند. وی با بیان این‌که حقیقتاً می‌توان گفت که یک انسان سالک با توجه به زیبایی کلام ائمه (ع) و با بهره‌بردن از درس‌های اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری که مبتنی بر کلام معصومان (ع) است، می‌تواند به عرش وصل شود، تأکید کرد: مهم‌ترین ویژگی درس‌های اخلاقی آیت‌الله‌العظمی مظاهری تفکیک میان مبانی اخلاقی ائمه (ع) و دیگر مبانی غیردینی است و شیفتگی علاقه‌مندان به درس‌های اخلاق ایشان به دلیل همین تفکیک است.

سبک بیان مسئله در رساله آیت الله العظمی مظاهری نگاهی جامع به مقلد می دهد

■ ابتکار آیت الله العظمی مظاهری در تقسیم بندی رساله عملیه به سه بخش عقاید، اخلاق و احکام بسیار مورد توجه است و سبک بیان مسئله در رساله عملیه ایشان نگاهی جامع به مقلد می دهد.

وی ضمن اشاره به چند نکته به عنوان مقدمه خاطر نشان کرد: حوزه علمیه اصفهان از لحاظ تاریخی یکی از حوزه های علمیه مطرح در تاریخ تشیع بوده و حتی در برهه هایی از تاریخ به عنوان حوزه علمیه مادر و محل تولید علم و فکر مطرح بوده است؛ به طوری که فقها و عناصر برجسته و تأثیر گذاری را تربیت کرده است.

نیلی پور گفت: البته حوزه علمیه اصفهان در طول تاریخ افت و خیزهایی نیز داشته که به عنوان نمونه می توان یکی از نقاط عطف را - که در آینده بیشتر مشخص می شود - حضور آیت الله العظمی مظاهری در این حوزه علمیه دانست.

وی افزود: بعد از وفات آیت الله خادمی، آیت الله صافی و آیت الله صادقی احساس خلئی در حوزه علمیه اصفهان به وجود آمد؛ به همین جهت از آیت الله العظمی مظاهری دعوت کردند تا به حوزه علمیه اصفهان تشریف بیاورند. ایشان نیز در پی این دعوت از قم هجرت کردند و در اصفهان ساکن شدند.

نیلی پور ادامه داد: ورود ایشان به اصفهان برکاتی از نظر سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و علمی برای شهر اصفهان و مخصوصاً برای حوزه علمیه اصفهان به همراه داشت. حضور ایشان باعث رونق علمی درس خارج فقه در اصفهان شد و بسیاری از طلاب علوم اسلامی که سرگردان بودند و نمی توانستند در قم حاضر شوند، یک محور علمی پیدا کردند. ضمن اینکه حوزه علمیه اصفهان نیز یک محوریت علمی پیدا کرد.

این محقق و نویسنده تأکید کرد: از نظر اخلاقی نیز وجود و حضور آیت الله العظمی مظاهری در شهر و حوزه علمیه اصفهان یک محور اخلاقی بود که جلسات درس اخلاق ایشان از طریق صدا و سیما منعکس می شد و همچنین درس اخلاقی که چهارشنبه ها در حوزه علمیه داشتند، رونق اخلاقی به حوزه داد.

حجت الاسلام والمسلمین مهدی نیلی پور، رئیس مرکز مشاوره حوزه و رئیس مرکز فرهنگی مهدی موعود (عج) اصفهان، با بیان اینکه باید قدرشناس بزرگان دین بود و در جهت نشر فضیلت های ایشان تلاش کرد، گفت: مرحوم فیض کاشانی در کتاب محجة البیضاء ذیل روایت شریف «عند ذکر الصالحین تنزل الرحمة» می گوید: وقتی از انسان های صالح و شایسته ذکری به میان می آید، خدای متعال رحمت خود را نازل می کند.

رئیس مرکز فرهنگی مهدی موعود (عج) اصفهان ادامه داد: مسلماً یکی از افراد صالح و شایسته زمان معاصر آیت الله العظمی مظاهری هستند، امیدواریم که در ضمن قدرشناسی از وجود ایشان بتوانیم در نشر فضیلت های این بزرگوار دستی داشته باشیم.

این شهر به همراه داشته است، به طوری که صرف وجود ایشان باعث رونق علمی در برپایی درس خارج فقه در اصفهان شده است. نیلی پور با اشاره به سخن برخی از بزرگان قم که می گویند با رفتن آیت الله العظمی مظاهری از قم فقدان وجودی ایشان به شدت محسوس است، افزود: وجود و حضور آیت الله العظمی مظاهری از نظر اخلاقی نیز - که هم در حوزه های علمی و هم در سطح جامعه بسیار نیازمند این مباحث هستیم - در شهر و حوزه علمیه اصفهان یک محور اخلاقی به حساب می آید. جلسات عمومی درس اخلاق ایشان از طریق صدا و سیما منعکس می شود، ضمن اینکه ایشان چهارشنبه ها درس اخلاق در حوزه علمیه دارند. برگزاری درس اخلاق توسط معظم له در شهر اصفهان تا حد زیادی احساس نیاز را در این رابطه پاسخ داده است. رئیس مرکز فرهنگی مهدی موعود (عج) اصفهان با بیان این که آیت الله العظمی مظاهری به علت اینکه در محضر علامه طباطبایی تلمذ کرده اند، با آیات قرآن و تفسیر به خوبی آشنایی دارند، تأکید کرد: درس اخلاق آیت الله العظمی مظاهری چند خصوصیت و مزیت دارد؛ اول اینکه برگرفته از آیات قرآن و روایات ائمه معصومین (ع) است. ایشان یک شخصیت آشنا به عرفان و فقه و روایات فقهی است. تمام این مزایا باعث می شود که درس اخلاق ایشان دقیقاً منطبق بر تعالیم بالای اسلامی باشد. افرادی که آشنا با تعلیمات اسلامی نیستند، هنگام ورود به دور می شوند، به همین دلیل می توان ایشان

که ایشان درسشان را تعطیل کنند. وی ادامه داد: آیت الله العظمی مظاهری خستگی ناپذیر در ارائه مباحث تلاش می کنند و حوصله علمی ویژه ای در زمینه گفتگو با طلاب دارند. شخصیت علمی و منظم ایشان تأثیر خاصی در حوزه علمیه گذاشته و نظم خاصی را در حوزه علمیه اصفهان ایجاد کرده است، خصوصاً در دفتر ایشان این نظم به روشنی و وضوح قابل مشاهده است.

نیلی پور گفت: ارتباطات مردمی آیت الله العظمی مظاهری در حد بسیار بالایی است، به طوری که شاید یک طلبه جوان نیز در این حد حوصله ایشان را در ارتباط با مردم و شنیدن سخنانشان نداشته باشد. همچنین درس اخلاق ایشان که در شب های جمعه به صورت مرتب تشکیل می شود، باعث برکات ویژه ای در ارتباط با مردم شده است.

وی با بیان اینکه آیت الله العظمی مظاهری در روز سه وعده در نماز جماعت در سه مسجد متعدد و مختلف اصفهان شرکت می کنند، افزود: همچنین ملاقات های مردمی ایشان که در دفترشان صورت می دهند، شامل دو دسته ملاقات می شود؛ یک دسته ارتباطات مردمی و دسته دیگر ملاقات های نهادها با ایشان است که در این راستا ایشان خلأ های زیادی را پر کرده اند.

رئیس مرکز فرهنگی مهدی موعود (عج) اصفهان اظهار کرد: حضور آیت الله العظمی مظاهری در شهر اصفهان برکاتی از نظر سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و علمی برای شهر اصفهان و مخصوصاً برای حوزه علمیه

حضور ایشان از نظر انضباطی نیز در حوزه تأثیر بالایی داشت و ایجاد مرکز مدیریت سرعت و دقت بیشتری به امور داد، به طوری که نظم خاصی که لازمه حوزه بود حاصل شد و با جدیت بیشتری کارها پیگیری می شد. وی گفت: همچنین حضور آیت الله العظمی مظاهری این برکت را نیز داشت که چندین مرکز حوزوی - مرکز مشاوره، مرکز تحقیقات رایانه ای، امور مساجد و مرکز تخصصی علوم حوزوی - در کنار مرکز مدیریت فعال تر شدند و چون نظارت و مدیریت و پیگیری و بودجه آنان در اختیار دفتر آیت الله العظمی مظاهری بود، رونقی به مسائل حوزوی داد، به طوری که خود بنده به عنوان مسئول مرکز مشاوره بعد از حضور ایشان احساس کردم که حمایت های جدی تری از مرکز مشاوره شد.

رئیس مرکز فرهنگی مهدی موعود (عج) اصفهان با اشاره به مرکز بزرگی که در کنار میدان امام خمینی (ره) این شهر در حال ساخت است، افزود: مسلماً اگر این بنا ساخته و تکمیل شود، منشأ تحول گسترده ای در حوزه علمیه اصفهان خواهد شد و می تواند به عنوان یک پایگاه بسیار عظیم برای رونق بخشیدن به حوزه اصفهان باشد. نیلی پور با بیان این که این مرکز به عنوان یک پایگاه بزرگ برای حمایت از حوزه علمیه اصفهان است، گفت: البته حوزه های زیادی بعد از حضور ایشان ساخته شده، اما این مرکز تحت اشراف و نظارت مستقیم خود آیت الله العظمی مظاهری است و در آینده می تواند منشأ تحول بالایی برای حوزه علمیه اصفهان شود.

وی ضمن اشاره به اینکه ۱۴ سال توفیق حضور و استفاده از محضر آیت الله العظمی مظاهری را داشته است، بیان کرد: درباره شخصیت ایشان باید گفت که اولاً نظم بسیار دقیقی در زندگی، درس و حضور ایشان در حوزه علمیه وجود دارد. در این مدتی که من در درس ایشان شرکت کرده ام، موردی را سراغ ندارم که ایشان در حضور در کلاس تأخیر کنند و یا اینکه بسیار به ندرت اتفاق افتاده

را فقیهی متخلق و عارف نامید.

این محقق و نویسنده اظهار کرد: مزیت دوم درس اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری ساده و مردمی بودن آن است. این ویژگی هنگامی بارزتر است که توجه کنیم عمدتاً علمای اخلاق رمزگونه صحبت می‌کنند که تنها خواص جامعه می‌توانند از این گونه مباحث استفاده کنند، اما درس اخلاق ایشان به علت ساده و مردمی بودن آن، همه فهم است. به همین جهت در درس اخلاق ایشان، در کنار یک طلبه، بازاری و کارگر نیز می‌نشینند و از مباحث استفاده می‌کنند.

وی ادامه داد: سومین خصوصیت درس اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری استمرار و پیوستگی آن است که در حدود ۱۶ سال حضور ایشان در شهر اصفهان به‌طور مستمر ادامه یافته است. ضمن این که این استمرار باعث تکراری شدن مباحث نشده است.

نبیلی‌پور اذعان کرد: یکی از ویژگی‌های شخصیتی آیت‌الله‌العظمی مظاهری داشتن مهارت لازم در ارتباط با دل‌ها و قلب‌های مردم است که این امتیاز از توفیقات الهی در مورد ایشان محسوب می‌شود. گاه درس‌های اخلاق بیشتر جنبه احساسی و عاطفی دارد و از نظر مایه‌های قرآنی و روایی ضعیف است؛ یعنی یک استاد اخلاق از طریق تحریک احساسات مخاطب خود یک نوع ارتباط روحی با او ایجاد می‌کند، اما آیت‌الله‌العظمی مظاهری به جهت برخورداری از حافظه روایی خوب، تخلق به آداب و توفیقات الهی ارتباط خوبی با مخاطب خود برقرار می‌کند.

رئیس مرکز فرهنگی مهدی موعود(عج) اصفهان با بیان اینکه آیت‌الله‌العظمی مظاهری مدت

زیادی در قسم در محضر کریمه اهل بیت(س) کسب فیض کرده‌اند، عنوان کرد: جلسات اخلاق ایشان از مایه روایی بالا برخوردار است، به همین جهت یک مبحث عاطفی صرف با تأثیر موقت نیست و همین مطلب موجب بقا و نفوذ کلمه ایشان در دل‌ها شده است، ضمن این که یکی از تخصص‌های ایشان تسلط بر مباحث اخلاقی قرآنی و روایی است.

وی خاطر نشان کرد: امتیاز دیگر درس اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری انعکاس آن از طریق صدا و سیما است، ضمن اینکه تمامی جلسات مکتوب شده و در اختیار مردم قرار گرفته است؛ یعنی در زمان حیات ایشان مباحث اخلاقی که مطرح کرده‌اند هم در قالب خطابه و سخنرانی، هم در قالب رسانه صوتی و هم در قالب رسانه مکتوب و کتاب‌های متعدد اخلاقی باعث رشد و هدایت جامعه شده است.

نبیلی‌پور با اشاره به روایت پیامبر اکرم «صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم» که فرمودند: «دین اسلام از سه بخش معرفتی مشتمل بر عقاید، اخلاق و احکام تشکیل شده است»، تأکید کرد: یک نقیصه در رساله‌های عملیه این است که فقط اختصاص به بیان احکام شرعی دارد، در صورتی که امتیاز رساله عملیه آیت‌الله‌العظمی مظاهری به علت تسلط فقهی - اخلاقی ایشان نگاه جامعی به دین دارد. در رساله‌های عملیه مراجع تقلید، بخش سوم از این تقسیم‌بندی - یعنی احکام - مطرح می‌شود، اما ایشان به علت تسلط به کلام و اخلاق، یک کار کاملی در این خصوص انجام دادند و رساله خود را در سه بخش تنظیم کردند؛ بخش اول عقاید دینی،

بخش دوم یک نگاه اجمالی به اخلاق دینی و بخش سوم مسائل عبادی و احکام شرعی. نبیلی‌پور گفت: این ابتکار عملی از جانب آیت‌الله‌العظمی مظاهری بوده است؛ زیرا هنگامی که شخصی به رساله عملیه مراجعه می‌کند، ممکن است دیدی یک‌بعدی به دین پیدا کند، اما هنگامی که مسائل توحیدی، مباحث نبوت، امامت، معاد و همچنین مسایل اخلاقی را در کنار فروع دین مشاهده کند، دید جامعی نسبت به مسائل دینی پیدا می‌کند و متوجه می‌شود که دین فقط نماز و روزه و عبادت نیست، بلکه دین آموزش مبانی فکری صحیح و درست و اخلاق حسنه و نیکو است که نتیجه این مراحل که همان احکام است، در رفتار انسان بروز پیدا می‌کند.

رئیس مرکز فرهنگی مهدی موعود(عج) اصفهان تصریح کرد: یکی از خصوصیات و ابتکارات آیت‌الله‌العظمی مظاهری در تدریس، ساده‌سازی مباحث علمی است. این ویژگی برگرفته از هنر خطابه و ارتباطات مردمی ایشان است. ایشان در ارائه مباحث نیز علاوه بر اینکه حق مطلب را به‌جامی آورند، مباحث مغلق را به شکل بسیار ساده‌ای مطرح می‌کنند، ضمن اینکه در ارائه مباحث نظم مطالب را نیز فراموش نمی‌کنند.

نبیلی‌پور با بیان این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری ضمن مطرح کردن نظرات خود، در آرای فقها و اصولیون نیز تتبع دارند، عنوان کرد: ایشان در بیان فتوا، مسائل حکومتی و سیاسی و حتی مسایل مبتلابه مردم را نیز در نظر می‌گیرند که این امر از ارتباطات مردمی و دید و بصیرت سیاسی ایشان نشئت گرفته است. مباحث مطرح شده در کلاس‌های ایشان نیز به شکل مکتوب در اختیار طلاب و شاگردان ایشان قرار می‌گیرد. این کار موجب نظم و شکل‌دهی به ذهن طلبه می‌شود.

آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقد به تمییز علوم حقیقی و اعتباری در مسائل اصولی هستند

■ آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقدند که یکی از دلایلی که باعث خلط مباحث علمی شده، در آمیختن میان علوم حقیقی و اعتباری است؛ بدین معنی که آوردن فلسفه در علم اصول و تحلیل مسائل اصولی با روش عقلی و فلسفی باعث مشکلاتی در اصول می‌شود.

زمان در مرجعیت داشتند. همچنین موقعیت سیاسی و اجتماعی اصفهان هم خیلی مناسب ورود ایشان به آن شهر نبود، اما ایشان التزام خاصی به فرمان مقام معظم رهبری داشتند و به همین خاطر قبول کردند و به طور خلاصه این‌ها به خاطر بصیرتی بود که از مکتب امام خمینی (ره) کسب کرده بودند.

حجت‌الاسلام والمسلمین ابراهیمی فر با اشاره اهمیت درس‌های امام خمینی (ره) نزد آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: ایشان به عنوان یکی از شاگردان خاص امام خمینی (ره) همیشه مسائل اخلاقی را از قول امام (ره) بیان می‌کردند و این مباحث را بسیار ذی‌قیمت و همواره امام خمینی (ره) را یکی از سرآمدان درس‌های اخلاق می‌دانستند.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری همیشه مباحث اخلاقی را که از امام (ره) نقل شده بود، متذکر می‌شوند؛ برای مثال همیشه این موضوع را که امام خمینی (ره) درس اخلاق خودشان را به خاطر این که طلبه‌ای درباره یکی از مراجع غیبتی کرده بود، سه‌روز تعطیل کردند و حتی به خاطر آن مریض هم شدند، بیان می‌کرد. همیشه تأکید داشتند که باید این روش و منش‌ها را سرلوحه خودمان قرار دهیم.

حجت‌الاسلام ابراهیمی فر تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری تمامی توصیه‌ها و منش‌های اخلاقی امام (ره) را به دقت نقل و اجرا می‌کردند و در بحث‌ها و درس‌های اخلاقی خودشان سعی می‌کردند آن‌ها را نشان دهد؛ زیرا ایشان متأثر از کلام و مرام امام خمینی (ره) بودند.

این محقق و پژوهشگر حوزه علمیه قم در پاسخ به این پرسش که دیدگاه آیت‌الله‌العظمی مظاهری در خصوص ولایت‌مداری چیست، اظهار کرد: توصیه‌های آیت‌الله‌العظمی

حجت‌الاسلام والمسلمین عبدالجواد ابراهیمی فر، مدرس و پژوهشگر حوزه علمیه قم، با اشاره به اساتید آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: مهم‌ترین نکته در خصوص شخصیت ایشان این است که تحت تأثیر تربیت و پرورش علمی، اخلاقی و سیاسی اساتید بزرگوار و نام‌آوری بودند که همگی در پردازش شخصیت ایشان نقش بسیار مهمی ایفا کرده‌اند؛ از جمله می‌توان از آیات عظام بروجردی، سید محمد داماد، امام خمینی (ره) و علامه طباطبایی نام برد.

وی ادامه داد: استاد در ابعاد مختلف متأثر از مکتب علمی، اخلاقی، سیاسی و عرفانی این بزرگواران بود. اگر بخواهیم این تأثیرات را در ابعاد مختلف تحلیل کنیم، می‌توان گفت که آیات عظام بروجردی و محقق داماد در ساختار علمی ایشان و شیوه‌های ورود و خروج در مباحث بسیار تأثیرگذار بودند. آیت‌الله‌العظمی بروجردی تأکید زیادی بر تفکیک میان مسائل حقیقی و اعتباری و تمییز بین آن‌ها داشتند.

حجت‌الاسلام ابراهیمی فر تصریح کرد: شیوه و روش آیت‌الله‌العظمی مظاهری در بحث‌های درس اصول همان روش اساتید خود بود و ایشان تأکید داشتند که برای ورود به تحلیل مسائل علمی باید ذهن عرفی داشت. مراد ایشان از ذهن عرفی نه ذهن عوامانه بلکه ذهن خالی از اصطلاحات خاص هر علم است؛ به این معنی که بدون آشفته‌گی ذهن به مباحث ورود پیدا کنند.

وی افزود: ایشان معتقدند که یکی از دلایلی که باعث خلط میان مباحث علمی شده است، همین خلط میان علوم حقیقی و اعتباری است؛ بدین معنی که آوردن فلسفه در علم اصول و تحلیل مسائل اصولی با روش عقل و فلسفی باعث مشکلاتی در اصول می‌شود. استاد تأکید داشتند که این تفکیک به دلیل رسیدن به مسائل ناب اصولی باید صورت بپذیرد. این بحث به خاطر تأثیرپذیری ایشان از مکتب آیات عظام بروجردی و محقق داماد بود.

این محقق و مدرس حوزه با اشاره به بینش سیاسی آیت‌الله‌العظمی مظاهری عنوان کرد: امام خمینی (ره) از آنجا که در تمامی مباحث علمی جامعیت داشتند، دارای بینش سیاسی ممتازی بودند و آیت‌الله‌العظمی مظاهری نیز به جهت تلمذ در محضر امام (ره) و جامعیت فکری دارای بینش سیاسی منحصر به فرد هستند. استاد متأثر از کلام و اندیشه سیاسی امام (ره) بودند و شاگردی به حق و خلف صالح برای امام خمینی (ره) هستند.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری از آغاز نهضت اسلامی همراه امام (ره) بودند و همیشه به شاگردان خود توصیه‌هایی را در خصوص امام خمینی (ره) داشتند که نشان از درک صحیح از گفته‌های ایشان دارد. بعد از پیروزی انقلاب با توجه به بینشی که امام (ره) به ایشان داده بود، مسائل را به نحوی تحلیل می‌کردند که کاملاً با نگاه امام خمینی (ره) مطابقت داشت.

این مدرس حوزه علمیه با اشاره به بعد عملی بینش سیاسی منتج از افکار امام خمینی (ره) در شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: در همین ارتباط استاد یک التزام عملی به مکتب امام (ره) داشتند. ایشان با روی کار آمدن مقام معظم رهبری همیشه خوشحالی خودشان را اظهار می‌کردند و به خاطر بصیرتی که به مسائل داشتند، فرمان مقام معظم رهبری را برای هجرت به اصفهان پذیرفتند.

وی تصریح کرد: پذیرش این هجرت با توجه به جایگاه آیت‌الله‌العظمی مظاهری برای بعضی‌ها انتحاری اجتماعی به حساب می‌آمد. انتحار به معنی فاصله گرفتن از مرکز مرجعیت و آینده‌ای که در آن

مظاهری درباره مقام معظم رهبری به طلاب و دیدگاه‌های علمی و اعتقادی ایشان نسبت به این مسئله کاملاً توجیه‌کننده رفتارشان نسبت به این موضوع است و نشان می‌دهد این یک رفتار مصلحت‌آمیز و یک رفتار مقطعی به خاطر مسائل سیاسی مربوط به یک زمان نیست.

وی عنوان کرد: بنده معتقدم که دیدگاه آیت‌الله‌العظمی مظاهری نسبت به رهبری و فتاوایی که در این خصوص بیان کرده‌اند و اعتقاد ایشان در مورد قول ولی فقیه در همه زمینه‌ها حتی با توجه به این که مجتهد خود می‌تواند در یک زمینه حکمی را صادر کند، اگر ولی فقیه در این زمینه حکمی داشته باشد، باید به قول ولی فقیه رجوع کند، همگی نشان از التزام نظری و عملی به ولی فقیه است.

این محقق و پژوهشگر اضافه کرد: یکی از درس‌هایی که آیت‌الله‌العظمی مظاهری در قم برگزار کردند، مسئله ولایت فقیه بود و این درس‌ها بر اساس مبانی تحلیلی که امام خمینی (ره) فرمودند، مطرح می‌شود؛ زیرا ایشان از مدافعان دیدگاه امام (ره) در باب ولایت فقیه است. همچنین استاد در سلوک عملی هم با پذیرش سفر به اصفهان این نظریه را در خود تحقق بخشید.

حجت‌الاسلام ابراهیمی‌فر با اشاره به درس‌های اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: ساختار شخصیت ایشان را اساتید برجسته‌ای همچون امام خمینی (ره)، علامه طباطبایی، آیات عظام بهجت، بروجردی و محقق داماد شکل دادند که همه این بزرگواران را رویکردی مبتنی بر مباحث اخلاقی بر تهذیب نفس در حوزه علمیه تأکید داشتند. بنابراین آیت‌الله‌العظمی مظاهری تحت تأثیر چنین بزرگواران به این نتیجه رسید که در حوزه‌های علمیه باید از تهذیب نفس شروع کرد.

وی با بیان این که آیت‌الله‌العظمی مظاهری تهذیب نفس را مقدم بر دیگر دروس حوزوی می‌داند، اظهار کرد: همچنین ایشان اخلاق و عرفانی را توصیه می‌کردند که برگرفته از متن شریعت باشد و تأکیدشان بر این بود که اخلاقی که از دل رساله‌های عملیه بیرون بیاید، برای حوزه علمیه و جامعه مقبول است. از طرفی عرفان‌های کاذب را کاملاً مخدوش و مردود دانسته و همواره به عرفان‌هایی که برآمده از رساله‌های عملیه و

معلول حلال و حرام خداوند باشد، توصیه می‌کردند.

این محقق برجسته حوزه علمیه تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری انذار می‌دادند که عرفان‌های کاذبی در حال شکل گرفتن هستند و ریشه این عرفان‌ها به خاطر خلأ مباحث اخلاقی در حوزه‌های علمیه است؛ بنابراین لازم است اساتید بزرگوار در این صحنه حضور پیدا کنند و این خلأ را با مباحث اخلاقی پر کنند تا عرفان‌های کاذب متولد نشوند. برخی به خاطر مسائلی به مباحث اخلاقی نمی‌پردازند و متأسفانه کرسی اخلاق در حوزه علمیه کمتر متصدی دارد و جای این است که اساتید به این موضوع بپردازند.

این مدرس و پژوهشگر حوزه علمیه قم با اشاره به ویژگی درس‌های اخلاق آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: ویژگی مهم درس‌های اخلاقی آیت‌الله‌العظمی مظاهری جامعه‌گرایی بود؛ به این معنی که توصیه‌های ایشان بیشتر از آن که به جنبه‌های فردی ناظر باشد، به جنبه‌های اجتماعی تأکید دارند و مباحث اخلاقی ناظر به مباحث اجتماعی را مطرح می‌کردند.

وی با تشریح اخلاق اجتماعی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در خصوص اخلاق معاشرت، بحث‌های علمی فراوانی را مطرح می‌کردند و آسیب‌های اجتماعی را که در ارتباط اخلاق معاشرت وجود داشت، مورد بررسی قرار می‌دادند. استاد معتقد بودند که اخلاق اجتماعی باید به طور جامع مورد بررسی قرار بگیرد تا بتوان آن را در جامعه اسلامی اجرا کرد.

حجت‌الاسلام ابراهیمی‌فر افزود: به طور کلی می‌توان گفت آیت‌الله‌العظمی مظاهری گرچه در زمینه‌های اخلاق فردی و مباحث دینی توصیه و تأکیدات فراوانی داشتند، اما به مباحث اخلاق اجتماعی تأکید بیشتری داشتند؛ زیرا معتقد بودند که توسعه و ترویج اخلاق اجتماعی مشکلاتی همچون عرفان‌های کاذب را ندارد.

این محقق و پژوهشگر حوزه علمیه قم عنوان کرد: درس‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری که در چهارشنبه هر هفته برگزار می‌شود، در دو بخش مطرح می‌شود که یک بخش بحث‌های علمی و اصولی بود و در بخش دیگر بحث‌های اخلاقی را مطرح می‌کرد که به مباحثی همچون سوءظن،

غیبت، تهمت و غیره که از مسائل مهم اخلاق اجتماعی هستند، می‌پرداخت.

حجت‌الاسلام ابراهیمی‌فر با اشاره به رابطه علمی مباحث مطرح شده آیت‌الله‌العظمی مظاهری و حضرت امام خمینی (ره) بیان کرد: درس‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری کاملاً متأثر از فرمایش‌ها و مباحث مطرح شده از سوی امام (ره) بود. استاد مظاهری ضمن بیان فرمایش‌های امام به نقد و بررسی‌های علمی این مباحث می‌پرداخت؛ به طوری که آیت‌الله‌العظمی مظاهری در زمینه‌های فقه و اصول کاملاً تابع نظرات امام خمینی (ره) بود. یکی از دغدغه‌های که مورد توجه استاد بود و آن را به شاگردانشان القا می‌کردند و از آن‌ها می‌خواست که آن‌ها را بیشتر بررسی کنند، همین مباحث علمی مد نظر امام خمینی (ره) بود.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری از جهت علمی نظرهای امام خمینی (ره) را مورد بررسی قرار می‌دادند؛ برای نمونه در فقه به بحث‌های معاملات و بیع که توسط امام خمینی (ره) مطرح شده بود، پرداخته و در ادامه این بحث‌ها به مباحث مدنظر امام (ره) در اقتصاد و خصوصاً اقتصاد زمین می‌پرداختند و اواخر که در قم حضور داشتند، بحث ولایت فقیه را مطرح کرده و دیدگاه‌های مدنظر امام خمینی (ره) را نقد کردند.

این محقق و پژوهشگر تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با نقد و بررسی آراء امام خمینی (ره) به مباحث ولایت فقیه عمق بخشیدند. ایشان نظریه امام را کاملاً تحلیل می‌کردند و این باعث عمق‌بخشی به مباحث می‌شود. در بعضی جاها نظریه‌های استاد با دیدگاه امام خمینی (ره) در تعارض بود؛ اما این تعارض علمی بود، نه تعارض غرض‌ورزانه سیاسی.

وی عنوان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با نگاه نقادانه به بحث ولایت فقیه باعث عمق بخشی و مستدل‌تر و روشن شدن نظریات امام (ره) شدند. به اعتقاد ایشان جایگاه مباحث علمی چکش زدن و نقد کردن علمی است و برای نمونه در نظریه ولایت فقیه هر جایی در بیان و سند روایات با نظریه امام خمینی (ره) در تقابل بود، آن‌ها را به خوبی نقد و بیان می‌کردند.

وی در پایان اظهار کرد: تعداد زیادی از فضلاء حوزه علمیه قم، از پیش از پیروزی انقلاب شاگرد مشترک ایشان و آیت الله مصباح بودند. در پی درخواست‌هایی که تعدادی از این شاگردان از استاد آیت‌الله‌العظمی مظاهری در خصوص پرسیدن خلأ وجودی ایشان در قم داشتیم، آیت‌الله‌العظمی مظاهری خیلی تأکید داشتند که از محضر آیت‌الله مصباح استفاده بشود.

حجت‌الاسلام ابراهیمی‌فر افزود: روح لطیف آیت‌الله‌العظمی مظاهری نشان می‌دهد با وجود معاصرت با شخصیت‌های برجسته حوزوی، اینچنین از افراد به نیکی یاد می‌کند و جنبه‌های معاصرت را با ویژگی‌های اخلاقی مرتفع کرده و در خصوص هم‌عصران خود به بزرگی یاد می‌کنند.

اتقان و صراحت احکام فقهی آیت‌الله العظمی مظاهری برخاسته از روایات است

مهم‌ترین ویژگی درس‌های فقهی آیت‌الله العظمی مظاهری استفاده گسترده از روایات ائمه معصومین (ع) است؛ ایشان در صدور احکام فقهی به طور صریح و محکم مطلب را بیان می‌کنند،

مسئله مدنظر بیان کنند؛ زیرا معتقد بودند که ایشان آن‌ها را از حالت خلسه بیرون می‌آورد و آن‌ها را به جواب می‌رساند. شاگرد آیت‌الله العظمی مظاهری عنوان کرد: استاد به عنوان یک معلم به شاگردان میدان می‌دهند به نوعی که کلاس‌های درس ایشان به صورت مباحثه بود و ایشان در مقام پاسخ به سؤال شاگرد به هیچ‌وجه طوری پاسخ نمی‌دادند که طلبه دیگر قدرت پرسش نداشته باشد؛ بلکه سعی می‌کردند فضا را به سمتی ببرند تا طلبه بیشتر سؤال کند. به طور کلی به شاگردان پر و بال می‌دهند تا در جلسه بعدی هم اشکال کنند. وی اضافه کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری به طور مکرر به طلاب توصیه می‌کردند اگر تقریرات درس را می‌نویسید، زیر یادداشت‌هایتان یک نظر از خودتان هم قید کنید. این نکته نشان می‌دهد که استاد به شاگرد اهمیت می‌دادند. به نوعی شاگردهایی که اشکال می‌کردند استاد به آن‌ها بیشتر احترام می‌گذاشت؛ به عبارت دیگر ایشان روحیه شاگردپروری ممتازی دارند.

مهم‌ترین ویژگی درس‌های فقهی آیت‌الله العظمی مظاهری استفاده گسترده از روایات ائمه معصومین (ع) است؛ ایشان در صدور احکام فقهی به طور صریح و محکم مطلب را بیان می‌کنند، این صراحت بیان به دلیل استفاده دقیق از روایات است. حجت‌الاسلام والمسلمین علی ابوطالبی، محقق و مدرس حوزه علمیه قم، با اشاره به ویژگی‌های درس فقه آیت‌الله العظمی مظاهری اظهار کرد: مهم‌ترین ویژگی درس‌های فقهی آیت‌الله العظمی مظاهری این است که به طور خیلی گسترده به آیات و روایات ناظر است. استاد در بیشتر درس‌های خود - خصوصاً مباحث فقهی - به روایات بسیار تأکید می‌کند. ایشان علاوه بر روایات به آیات هم توجه خاص دارند، هرچند استفاده از روایات بیش از آیات بود. وی ادامه داد: آیت‌الله العظمی مظاهری به تبع استفاده از روایات به مسئله رجال بیش از همه توجه می‌کند. تمرکز خاص ایشان به مباحث رجالی در نوع خود کم‌نظیر است و کمتر کسی اینچنین به مباحث رجایی و رجالی توجه دارند.

محقق و مدرس حوزه علمیه قم در تبیین ویژگی دیدگاه رجالی آیت‌الله العظمی مظاهری بیان کرد: ایشان از جمله علمایی است که در رجال به کتب اربعه معتقدند؛ به این معنی که در رجال به صحت تمامی روایات نقل شده در این کتب اعتقاد دارند. به عنوان مثال در رجال مطرح است که آیا تنها نقل روایت از سوسی شیخ کلینی در اصول کافی کفایت دارد یا سند آن را باید مورد بررسی قرار داد؟ آیت‌الله العظمی مظاهری معتقدند که همین که شیخ کلینی روایتی را مطرح می‌کند برای ما کفایت دارد؛ به عبارت دیگر همین که این کتاب از آن شیخ کلینی است، کافی است.

حجت‌الاسلام ابوطالبی تصریح کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری در صدور احکام فقهی به طور صریح و محکم مطلب را بیان می‌کنند. این صراحت در بیان احکام به جهت استفاده دقیق از روایات است. به طور کلی حضور ایشان در قم به عنوان یک مرجع تقلید یک نعمت بزرگ برای طلاب قم بود.

وی افزود: اغلب طلابی که نمی‌توانستند جواب موضوعات خودشان را به طور روشن از دیگران دریافت کنند، خدمت استاد می‌رسیدند و از وی درخواست می‌کردند موضع خود را در مورد

کرامت انسانی از دیدگاه آیت‌الله العظمی مظاهری مبنای نظام اقتصادی است

■ مبنای نظام اقتصاد اسلامی مدنظر آیت‌الله العظمی مظاهری کرامت انسانی است؛ کرامتی که خداوند به انسان اختصاص داده است.

مقایسه مستوفی را انجام داده‌اند تا بتوانند یک نظام اقتصادی اسلامی را معرفی کنند. وی اضافه کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری در تعریف نظام اقتصادی اسلامی تعریفی دارند به این معنی که یک نظام اقتصادی اسلامی ابتدا در جامعه‌ای قابل اجراء است که دنیا را هدف را قرار ندهد. استاد این

مهدی کرمی، عضو هیئت علمی گروه معارف دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، با اشاره به خصائص اخلاق آیت‌الله العظمی مظاهری اظهار کرد: در ابتدای سخن بر خود لازم می‌دانم ایشان را به عنوان پدر معنوی خود قلمداد کنم؛ زیرا ایشان به دلیل تواضع خود همیشه برای همه سرمشق بودند.

وی افزود: در یکی از اعیاد دینی در خدمت یکی از اساتید حوزه در یک جلسه شب‌نشینی بودم که بعد از پایان جلسه در محضر دوستان به خدمت آیت‌الله العظمی مظاهری رسیدیم. استاد با دیدن ما و خصوصاً این استاد که هم‌مباحثه‌شان بود، بسیار مسرور شدند. بنا شد افرادی که پیش از مجلس حضور دارند هر کدام یک سخنی را بیان کنند، استاد گفت که تا ایشان سخن نگویند بنده هیچ چیزی نخواهم گفت و در عین تواضع و در حالت دو زانو و با ادب کامل به صحبت‌های این فرد گوش دادند. از ایشان علت را جویا شدیم، گفتند: ایشان هم‌مباحثه بنده بوده و دو سال از بنده بزرگ‌تر هستند و ادب اقتضا می‌کند که ابتدا ایشان سخن بگویند.

حجت‌الاسلام کرمی افزود: تواضع استاد باعث شده که طلاب با ایشان به راحتی ارتباط برقرار کنند و این ارتباط باعث رشد و تعالی طلاب شده است. آیت‌الله العظمی مظاهری همیشه خود را متخلق به احکام دینی دانسته و این باعث شده شاگردان ایشان هم به این موضع تأکید داشته باشند. وی ادامه داد: مثال‌هایی که آیت‌الله العظمی مظاهری در درس فقه می‌زدند، مثال‌های اخلاقی و کاربردی است که از پیوند فقه و اخلاق به دست می‌آیند؛ حتی در کتاب مقایسه بین سیستم‌های اقتصادی استاد به اخلاق اقتصادی بیشتر توجه دارند؛ به عبارت دیگر این کتاب، اثر اقتصادی محض نیست بلکه رویکرد آن رویکردی اخلاقی است؛ زیرا ایشان معتقد است اخلاق باید در تمام شؤون انسان جاری باشد.

عضو هیئت علمی گروه معارف دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی تصریح کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری اولین شخصیتی است که در زمینه اخلاق اقتصادی اسلامی قلم زده است. با توجه به این نکته که کتاب مقایسه بین سیستم‌های اقتصادی را پیش از سال ۱۳۶۰ نوشته‌اند. استاد در این اثر بین سیستم‌های اقتصادی شرق و غرب یک

دیگر در این نظام اقتصادی، دنیا نباید هدف باشد و در عین حال آن را باید وسیله‌ای برای رسیدن به دنیا ابدی و زندگی اخروی بشناسند و قرار بدهند. حجت‌الاسلام کرمی عنوان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقدند، بر اساس آیاتی از قرآن کریم دنیاگرایی در نظام اسلامی راه ندارد. سؤالی که اینجا مطرح است این‌که اگر دنیاگرایی در نظام اقتصادی مطرح نیست، پس معنای اقتصاد چیست؟ ایشان این سؤال را به خوبی تشریح و بیان می‌کند اگر اقتصاد در جهت سعادت اخروی باشد؛ به این معنی که بتواند ابزاری برای سعادت اخروی قرار گیرد و مسیر را برای افراد فراهم کند تا بتوانند به اهداف بالاتر راه پیدا بکنند، مطلوب است؛ در غیر این صورت این اقتصاد انسان را از سعادت دور می‌کند.

عضو هیئت علمی گروه معارف دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی با اشاره به مکتب اقتصاد اسلامی بیان کرد: استاد معتقد است که ما مکتب اقتصادی اسلامی داریم علاوه بر آن، این مکتب می‌تواند نظام‌های مختلفی داشته باشد؛ یکی از این نظام‌ها، نظام اخلاق اقتصادی است. استاد در تشریح نظام اخلاق اقتصادی چند مرحله را به عنوان پایه این نظام بیان می‌کند. اولین مسئله مهم در این نظام اخلاق اقتصادی، کرامت انسانی است؛ کرامتی که خداوند به انسان اختصاص داده است.

وی تشریح کرد: به عبارت دقیق‌تر آنچه در نظام اقتصاد اسلامی مدنظر آیت‌الله‌العظمی مظاهری است، همین کرامت انسانی است. کرامت انسانی یک بحث اخلاقی است که استاد از منظر اقتصادی به آن پرداخته است. اگر کرامت انسانی پایه اقتصاد اسلامی قرار بگیرد، آن نظام اقتصادی مطلوب است.

حجت‌الاسلام کرمی ادامه داد: استاد در پاسخ به این پرسش که آیا همه انسان‌ها به این کرامت انسانی خواهند رسید؟ بیان می‌کند همه انسان‌ها به طور فطری دارای این کرامت انسانی هستند، اما اگر کسی در مسیری قرار گرفت و آن کرامت را از دست داد، نمی‌تواند مدعی باشد که او دارای این استعداد نبوده است؛ به همین دلیل بحث کرامت یکی از مسائل جدی علمی و فلسفی ما است. متأسفانه با وجود این‌که کرامت انسانی از مباحث مهم در بحث انسان‌شناسی است، اما تاکنون به آن به درستی پاسخ داده نشده است.

وی افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری بحث کرامت را با اخلاق به‌خوبی وفق داده و راه‌های رسیدن به کرامت و سعادت را در این کتاب ترسیم کرده است؛ به این معنی که برای رسیدن به این کرامت انسانی اولین شرط برقراری مواسات در بین مردم است. این موضوع در شخصیت ایشان کاملاً جلوه پیدا کرده است.

رئیس نهاد معظم رهبری در دانشگاه‌های قم تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با مهرورزی و عشق، مکتب اخلاقی خودشان را ترسیم می‌کند و با توجه به مکتب محبت و عشق تمام برنامه‌هایش را پیش می‌برد. امکان ندارد ایشان در یک سخنرانی و در کتابی از خودشان اشاره‌ای به مکتب عشق و محبت نداشته باشند. به همین دلیل اولین

موضوعی که در نظام اخلاق اقتصادی مطرح می‌کند، بحث مواسات است و ایشان معتقد است اگر مواسات در جامعه‌ای برقرار نباشد، آن نظام، نظام اسلامی نیست.

وی اضافه کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقد است که مواسات با مساوات متفاوت‌اند و آنچه دیگران به آن اعتقاد دارند، مساوات است و ما با آن در مقابله هستیم. همچنین مواسات هم امکان‌پذیر نیست، مگر این‌که ما را به مبدأ و معاد برسانند. به طور کلی در کتاب مقایسه سیستم‌های اقتصادی استاد رابطه اخلاق و اقتصاد را بیان می‌کند.

حجت‌الاسلام کرمی با اشاره به محتوای کتاب اقتصادی آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: استاد در کتاب مقایسه سیستم‌های اقتصادی رابطه اخلاق و اقتصاد را بیان کرده است. ایشان در ابتدای کتاب رابطه دین و اخلاق را مطرح می‌کند و در ادامه این موضوع را پیگیری می‌کند که آیا رابطه‌ای بین آن‌ها وجود دارد یا نه؟

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در ادامه بحث به رابطه میان اقتصاد دینی با اخلاق اسلامی می‌پردازد و همچنین به بررسی جایگاه نظام اقتصادی اسلامی با اخلاقیات، منش و هنجارهای افراد و نسبت آن‌ها پرداخته و در ادامه چگونگی شکل‌گیری آن‌ها را تشریح می‌کند.

رئیس دفتر نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه‌های قم اضافه کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقدند میان اخلاق اقتصادی و دین پیوند وثیقی وجود دارد؛ به این صورت که اقتصاد اسلامی با ایمان به مبدأ و معاد معنا پیدا می‌کند. به این معنا که همان‌طور که اخلاق در ارتباط با ایمان به معاد و مبدأ معنا پیدا می‌کند، اقتصاد اسلامی و به تبع آن اخلاق اقتصادی در ارتباط وثیق با اعتقاد به معاد و ایمان به مبدأ باری تعالی شکل می‌گیرد.

وی با اشاره به جایگاه کار در نظام اقتصادی اسلامی بیان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری بر این باور است که محور اقتصاد اسلامی بر اساس کار قرار گرفته است و بدون کار درآمد ارزش ندارد؛ به عبارت دیگر مادامی اقتصاد معنا دارد که کاری صورت گرفته باشد، به همین دلیل ربا در اسلام حرام است.

حجت‌الاسلام کرمی اضافه کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری بحث ربا را در این کتاب مطرح می‌کند و معتقد است چون در

ربا، کاری صورت نمی‌گیرد، پس این فعل حرام است. ایشان بر اساس روایتی از امام رضا(ع) که می‌فرماید: «اگر ربا رواج پیدا کند، تجارت و داد و ستد در میان مردم رخت برمی‌بندد» معتقدند ربا باید در نظام اقتصاد اسلامی کنار گذاشته شود.

وی ادامه داد: به اعتقاد آیت‌الله‌العظمی مظاهری محوریت اقتصاد اسلامی بر کار گذاشته شده است؛ زیرا ارزش افزوده‌ای که انسان با کار ایجاد می‌کند، مبنای تحول جامعه اقتصاد اسلامی خواهد بود. اقتصاد اسلامی به جای ربا در نظام خود و به جهت توسعه کار در نظام اقتصادی اسلامی، قراردادهای اقتصادی مانند مشارکت جعاله، مضاربه و غیره را مطرح می‌کند.

عضو هیئت علمی گروه معارف دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی با اشاره به رابطه کرامت انسانی و آزادی انسان بیان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقدند یکی از نمادهای کرامت انسان این است که خداوند انسان را آزاد آفریده است و آزاد بودن همه‌جانبه یکی از موضوعات قابل بحث در موضوع کرامت انسانی است.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در این کتاب به بحث بشردوستی می‌پردازد. ایشان با توجه به اینکه مواسات را مطرح کرده بودند، اما به بحث بشردوستی هم می‌پردازد. تفاوت مواسات و بشردوستی در این است که مواسات در عمل است و به نوعی یک جنبه عملی دارد و بشردوستی بحثی تئوریک است. استاد در این اثر اقتصادی - اخلاقی خود به این مباحث به طور دقیق پرداخته است؛ به طور کلی پرداختن به بحث بشردوستی نشان از جایگاه والای انسان در اسلام دارد.

حجت‌الاسلام کرمی با اشاره به دیدگاه آیت‌الله‌العظمی مظاهری در خصوص قانون گفت: ایشان در خصوص قانون معتقد است که قانون از قرآن و وحی است؛ یعنی امتیازی که نظام اقتصادی اسلامی دارد این است که قانون‌گذار مردم نیستند، بلکه قانون‌گذار خداوند است که از طریق وحی به بشر منتقل کرده است. انسان صرفاً جایی که خدا مسئله را به عقل واگذار کرده است، قانون وضع می‌کند و این از ویژگی‌های خاص اقتصاد اسلامی است.

وی افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در پاسخ به این پرسش که آیا می‌توان یک نظام اقتصادی اسلامی چابک داشته باشیم

بدون این که حاکم اسلامی داشته باشیم؟ بیان می‌کند که در این حالت ممکن است بخش‌هایی از نظام اسلامی اجرا شود، اما به طور کامل ممکن نیست؛ به عبارت دقیق‌تر، اگر بناست که یک نظام اقتصادی اسلامی داشته باشیم، باید در زعامت دینی قرار گرفته باشد.

رئیس دفتر نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه‌های قم تصریح کرد: در حاکمیت دینی تمام زمینه‌ها برای اقتصاد اسلامی فراهم می‌شود. حکومت دینی نخست قانون خود را از خدا گرفته است و قانون‌گذار آن خداست و مجری‌های آن هم مبتنی بر دین عمل می‌کنند.

وی اضافه کرد: یکی از موضوعات اقتصاد اسلامی که آیت‌الله‌العظمی مظاهری به آن پرداخته بحث زکات است. به اعتقاد ایشان زکات بحث تخصیص منابعی است که در نظام اقتصاد اسلامی است؛ یعنی توزیع مجدد درآمدها. در اقتصاد اسلامی ما یک توزیع درآمد داریم و یک توزیع مجدد درآمد. اگر کسی کاری انجام بدهد و از قبل این کار درآمدی را کسب کند، می‌شود توزیع درآمد و برای دست‌گیری مستمندان باید توزیع مجدد درآمد را داشته باشیم که در اسلام به آن زکات گفته می‌شود.

حجت‌الاسلام کرمی تصریح کرد: ایشان با استناد به این آیه که خداوند می‌فرماید «شما زکات خود را بپردازید و در عوض من مال شما را تلهیر می‌کنم»، بیان می‌کند که این موضوع از موضوع‌های مهم در اخلاق اقتصادی است. این بحث نه در اخلاق صرف مطرح می‌شود و نه در اقتصاد. به عبارت دیگر این که چگونه یک امر اقتصادی باعث تزکیه می‌شود، در اخلاق اقتصادی مطرح می‌شود. به طور کلی استاد معتقد است که بدون اتکا به مبانی دینی اصلاً امکان ساختن یک اقتصاد مناسب و انسانی در جامعه وجود ندارد.

وی با تشریح نظام اقتصادی دینی اظهار کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقد است که بدون اتکا به مبانی دینی اصلاً امکان ساختن یک اقتصاد مناسب و انسانی در جامعه وجود ندارد. این ادعا در عین بزرگ بودن قابل دفاع است. علاوه بر آن استاد بحث تزکیه را که یک بحث اخلاقی است، در رابطه با انفاقات و صدقات و میراث با تزکیه اخلاق مورد بررسی قرار می‌دهند.

وی با بیان اینکه استاد بیشتر این مطالب را در کتاب مقایسه سیستم‌های اقتصادی خود بیان کرده است، اظهار کرد: علی‌رغم اینکه این کتاب در سال‌های اول انقلاب و بر اساس نیاز آن زمان نوشته شده است اما امروزه هم می‌توان از مطالب آن استفاده کرد.

رئیس دفتر نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه‌های قم در پاسخ به این پرسش که دیدگاه خاص آیت‌الله‌العظمی مظاهری در خصوص رابطه اخلاق و فلسفه چگونه است، اظهار کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با توجه به این که از شاگردان خاص علامه طباطبایی بوده‌اند، به فلسفه هم اشراف خاصی دارند. استاد در تقسیم حکمت به نظری و عملی، حکمت عملی را همان اخلاق کاربردی می‌داند. ایشان در زمانی از این عبارت استفاده می‌کنند که چنین اصطلاحی مرسوم نبوده است.

وی تصریح کرد: یکی از شاخه‌های حکمت عملی تدبیر منزل است. این امر چیزی جز اخلاق عملی نیست؛ به عبارت دیگر، آیت‌الله‌العظمی مظاهری اخلاق کاربردی را همان حکمت عملی می‌داند. در حکمت عملی بحث از معاش خانواده و تدبیر منزل مطرح است که استاد این‌ها را در مباحث اخلاقی قرار می‌دهند.

کرمی در پاسخ به این پرسش که آیا بین اقتصاد و دین رابطه‌ای هست و یا به عبارت دیگر این‌ها بر هم مبتنی هستند و آیا اخلاق فارغ از دین - یعنی اخلاق سکولار - داریم یا خیر، بیان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقدند که اخلاق سکولار داریم، ولی اخلاق سکولار به معنای واقعی اخلاق نیست زیرا پشتوانه‌ای برای اخلاق خود ندارند؛ به عبارت دیگر ضمانت اجرایی ندارند.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در تشریح اخلاق دینی میان حقوق و اخلاق تفاوت قائل می‌شود. ایشان حقوق را امری می‌دانند که دارای ضمانت اجرا است؛ یعنی یک قوه قهریه وجود دارد که در صورت انجام ندادن آن حکم، فرد را مؤاخذه می‌کنند، اما اخلاق را دارای قوه قهریه مردمی نمی‌داند.

حجت‌الاسلام کرمی در تبیین مفهوم اخلاق اسلامی اظهار کرد: اخلاق اسلامی امری است که ضمانت قهریه مردمی ندارد، اما ضمانت اجرایی به نام دین دارد؛ یعنی مؤلفه‌های دین ضمانت اجرایی احکام اخلاقی است. هر چند برخی معتقدند بحث‌های اخلاقی ارزش ندارد، چون ضمانت اجرایی ندارد و امکان ندارد از احکام اخلاقی استفاده کرد؛ اما آیت‌الله‌العظمی مظاهری دین را ضامن اجرایی برای احکام اخلاقی می‌داند.

وی اضافه کرد: بحث رابطه مبدأ و معاد که در اقتصاد توسط آیت‌الله‌العظمی مظاهری مطرح می‌شود، به جهت ضمانت اجرایی برای مباحث اقتصاد اخلاقی است. در مباحث اقتصادی ایشان به اخلاق توجه خاصی دارند، زیرا با توجه به مبدأ و معاد و پاداش و مؤاخذه‌ای که در آنجا مطرح است، برای مباحث اقتصادی توجیه ارائه می‌دهد.

کرمی ادامه داد: بر این اساس، مباحث اخلاقی با توجه به پشتوانه دینی قابل اجرا می‌شود. حتی در ارتباط با کسانی که پایبند به دین نیستند اما در جامعه دینی هستند، اخلاق پشتوانه اجرایی دارد؛ زیرا در جامعه‌ای که مردم آن به دین پایبند هستند و قانون اساسی آن بر پایه دین است، آن‌ها هم باید به این اصول معتقد باشند تا جامعه دچار تشمت آراء نشود.

وی با بیان جایگاه قوه قهریه جهت اجرای قوانین جامعه اظهار کرد: اگر کسانی که به دین پایبند نبوده و در جامعه دینی نخواهند به آنچه در قانون اساسی که مبتنی بر دین است احترام بگذارند، دین یک ضمانتی برای آن‌ها تنظیم کرده که همان قوه قهریه است. به عبارت دیگر قوه قهریه در صورت اجرا نشدن قوانین دینی از سوی ملحدان در مقابله آن‌ها ایستادگی می‌کند. عضو هیئت علمی گروه معارف دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی در پاسخ به این پرسش که رابطه دین و اخلاق از دیدگاه آیت‌الله‌العظمی مظاهری چگونه است، بیان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری دین را پشتوانه اخلاق می‌داند که چگونگی آن در سطور بالا تشریح شد؛ اما به طور کلی تبیین ایشان از رابطه دین و اخلاق تبیینی درست و صحیح است.

وی ادامه داد: به اعتقاد آیت‌الله‌العظمی مظاهری، انسانی که کاملاً اخلاقی نگاه می‌کند و اخلاق را دارای ضمانت اجرایی می‌بیند، همیشه مبانی و اصول را اخلاقی می‌بیند؛ برای مثال اگر کسی اقتصاد را مبتنی بر اخلاق ببیند، در این صورت است که اقتصاد، اقتصادی سالم خواهد شد. به طور کلی هر موضوع دیگری که در زندگی انسان ورود پیدا بکند، مبتنی بر اخلاق است زیرا اخلاق مبتنی بر دین است.

رئیس دفتر نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه‌های قم تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری به بحث تفاوت در نظام‌های اسلامی و سایر نظام‌های دینی نسبت به سایر نظام‌ها می‌پردازد و به اعتقاد ایشان تفاوت این نظام‌ها در این است که قانون‌گذار در نظام‌های دینی خداوند است. و این بحث متأثر از بحث خدامالکی است. به عبارت دقیق‌تر این بحث پیوند اخلاق و دین و به عبارت دیگر پیوند اقتصاد و دین را برای ما ترسیم می‌کند.

حجت‌الاسلام کرمی با تشریح دیدگاه اقتصادی آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: مهمترین رکن اقتصاد اسلامی از منظر استاد بحث خدامالکی است؛ به این معنا که نگاه ما به عالم این باشد که آنچه از مواهب عالم در اختیار ما قرار دارد، صرفاً امانت است و خداوند متعال تنها مالک است. آیات شریفه قرآن هم به این موضوع اشاره دارد و همه نظام‌های اقتصادی هم در این خصوص بحث کرده‌اند.

وی اضافه کرد: در صورت اعتقاد به خدامالکی تمام رفتارهای ما تغییر می‌کند؛ به عبارت دیگر کسانی که به مالکیت حقیقی خداوند اعتقاد دارند با آن کسانی که

خودشان را مالک می‌بینند، رفتارهای آن‌ها با هم متفاوت است. بر این مبنا ارتباط اقتصاد و دین معنای خاص خودش را پیدا می‌کند. عضو هیئت علمی گروه معارف دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی تصریح کرد: با توجه به نگرش خدامالکی، اقتصاد و نگاه مادی به صورت دیگری فهم می‌شود. آیت‌الله‌العظمی مظاهری در این خصوص مطالبی را بر اساس آیات قرآن کریم که دل بر این موضوع باشد، بیان کرده است.

حجت‌الاسلام کرمی در پاسخ به این پرسش که دایره استفاده از آیات قرآن کریم در اقتصاد در چه حیطه‌ای است؟ گفت: قانون در چند حوزه بحث می‌کند؛ برخی مواقع اقتصاد خرد را از قرآن می‌خواهیم بیرون بیاوریم و برخی مواقع هم اقتصاد کلان را مد نظر داریم. به اعتقاد بنده درباره مباحث اقتصاد خرد نیز می‌توان از منظر قرآن بهره برد.

وی ادامه داد: بنده با برخی اساتید حوزه و دانشگاه که همگی شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری هستیم، در خصوص مباحث اقتصادی کتابی را با عنوان درآمدی به اقتصاد خرد با نگرش اسلامی نگاشتیم. در این کتاب به این نکته توجه داشتیم که تمام این احکامی که در زمینه اقتصاد خرد است، پشتوانه‌های فکری و زیربنای دینی دارند. وی در بیان نمونه‌ای در این زمینه تصریح کرد: از جمله احکامی که از قرآن گرفته شده است بحث «ربا» است. در این خصوص پرسش‌های مطرح می‌شود که از جمله آن این است که آیا به پول سود تعلق می‌گیرد یا نه؟ آیا پول سرمایه است یا نه؟ ایشان در کتاب مقایسه سیستم‌های اقتصادی بیان می‌کند پول سرمایه نیست، پول می‌تواند سرمایه بشود اگر در یک مسیر اقتصادی و در قالب تولید قرار بگیرد.

رئیس دفتر نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه‌های قم تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری معتقد است در صورتی پول سرمایه محسوب می‌شود که در قالب مشارکت و مضاربه قرار بگیرد؛ پس در این صورت تبدیل به سرمایه می‌شود.

وی اضافه کرد: استاد با استناد به آیات قرآن کریم در ارتباط با ربا و کنز و حرمت و آثار ربا، احکام خود را مطرح می‌کند. به طور کلی یکی از مؤلفه‌های اقتصاد اسلامی حرام دانستن ربا است؛ زیرا در روایات چنین

مسئله‌ای را به صراحت داریم.

حجت‌الاسلام کرمی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری با استفاده از احکام شرعی و حکم تحریم ربا به مسائل اقتصادی ورود پیدا می‌کند. به اعتقاد ایشان چون ربا باعث سودآوری نمی‌شود، به عنوان یک منبع درآمد اقتصادی مطرح نیست. حکم حرام بودن ربا، واجب بودن خمس و دادن مالیات همگی از روایات و آیات قرآن کریم اخذ شده است.

عضو هیئت علمی گروه معارف دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی بیان کرد: احکامی که در خصوص واجب بودن دادن مالیات و حرام بودن ربا در شرع مطرح می‌شود، از جمله احکام مرتبط با وجوه مالی است که در اقتصاد تحت عنوان توزیع مجدد درآمدها مطرح می‌شود. در سیستم اقتصادی آیت‌الله‌العظمی مظاهری توزیع مجدد درآمدها به راحتی به دین برمی‌گردد؛ زیرا در دین اسلام به واجب بودن خمس و زکات پرداخته می‌شود.

حجت‌الاسلام کرمی تصریح کرد: الگوی رفتاری در نظام اقتصادی اسلام بر اساس آثار آیت‌الله‌العظمی مظاهری مبتنی بر ۹ اصل است؛ اصل نخست حرمت ربا است؛ به این معنی که تنظیم نظام پولی با حرام دانستن ربا در ارتباط است. دوم تحریم کنز است به جهت تعدیل در گردش درآمد و ثروت.

وی تصریح کرد: سوم حرمت احتکار که در بحث تنظیم بازار مطرح می‌شود، چهارم انفاق و الگوی تقسیم درآمد است. پنجم کار و تلاش به عنوان الگوهای اخروی، ششم آموزهای معنوی و اخروی در رشد اقتصادی - به اعتقاد ایشان آموزهای معنوی باعث رشد در اقتصاد خواهد شد - هفتم امنیت اقتصادی، به اعتقاد ایشان رشد اقتصادی در پناه احترام به اموال دیگران صورت می‌گیرد. هشتم تنظیم الگوی مصرف، استاد این بحث را در تحریم اسراف مطرح کرده‌اند؛ زیرا معتقد است که خداوند اسراف را حرام کرده است تا مصرف منظم شود.

وی در پایان افزود: آیت‌الله‌العظمی مظاهری ثروت‌های طبیعی و مسئولیت‌های انسان را یک ثروت مهم می‌داند. به اعتقاد ایشان ثروت‌های طبیعی یکی از پایه‌های جدی هر اقتصاد پویا می‌تواند باشد؛ لذا باید به ثروت‌های طبیعی و مسئولیت‌های انسان توجه ویژه داشت.

آیت الله العظمی مظاہری عرف اجتماعی را عاملی مهم در استنباط احکام می دانند

■ عرف اجتماعی در نظر آیت الله العظمی مظاہری تطبیق مصادیق با مفاهیم فقهی است؛ ایشان معتقدند طلبه مہذب کسی است کہ تا آخر عمر عرف اجتماعی را رها نکند و باورهای بی آرایش اول طلبگی را تا آخر حفظ کند؛ زیرا این مسئلہ عاملی مهم در استنباط احکام است.

مظاہری در اثنای تدریس این است کہ از عبارات طلسم گونه و معماگونه پرهیز شدید دارند؛ بہ این صورت کہ معظم له فوق العادہ دقت دارند کہ مختصر بگویند و بنویسند. تأکید ویژه استاد در مختصر گویی مطالب علمی خصوصاً علم اصول ایشان را از بقیہ متمایز می کند.

وی در تبیین چرایی اختصار گویی آیت الله العظمی مظاہری بیان کرد: استاد این ویژگی را از روایات اہل بیت (ع) اخذ کرده اند. در روایتی از معصومین (ع) داریم «خیر الکلام ما قل و دل»؛ کلام در عین مستدل بودن باید کم باشد، امری کہ امروزہ دنیا بہ این سمت می روند و با روی آوردن بہ نمایہها این روش در حال تحقق است.

حجت الاسلام تقوی اضافه کرد: آیت الله العظمی مظاہری با الہام از روایات و منش اہل بیت (ع) توانستہ اند روش خود را در نوشتن و گفتار با این بزرگوارن منطبق کنند و این از مهم ترین ویژگی اصولی ایشان است. بہ ہمین دلیل، مختصرترین اصول ہم از جہت زمان تدریس و ہم در نحوہ بیان مطالب در حوزہ علمیه درس اصول ایشان است؛ بہ این صورت کہ دورہ اصولی ایشان بہ جہت حذف اضافات و زوائد چہار سال است.

وی تصریح کرد: از آن جایی کہ علم اصول یک بحث وارداتی است و مختص بہ شیعہ نیست و از طرف مخالفین شیعہ وارد مکتب ما شدہ است، ما تقریباً یک حالت دفاعی بہ خودمان گرفتہ ایم. کسانی کہ شیوہ مختصر گویی دارند بہ مشرب و شیوہ اہل بیت (ع) نزدیک ترند؛ بنابراین کسانی کہ بہ شیوہ دراز گویی در اصول بحث می کنند، بہ مشرب عامہ نزدیک تر بوده و از روش اہل بیت (ع) دورتر هستند.

تقوی با اشارہ بہ ویژگی دیگر علم اصول آیت الله العظمی مظاہری گفت: استاد جدای از بیان سادہ مطالب علم اصول، با یک شیرینی علمی خاصی مطالب را بیان می کند؛ یعنی کسی کہ بہ مطالب اصولی ایشان گوش می دہد و آن را فرامی گیرد، خستہ نمی شود و بیشتر مطالب ایشان قابل فہم است. بہ عبارت کلی، اعتبار علمی یک

■ حجت الاسلام والمسلمین سیدحسین تقوی، مدرس سطح عالی حوزہ علمیه، با اشارہ بہ جایگاہ علمی آیت الله العظمی مظاہری بیان کرد: بندہ مفتخرم کہ ۲۰ سال از خرمن علم و عمل معظم له بہرہ بردم و جدای از فضای تدریس، از نفس قدسی ایشان بہرہ های فراوانی یافتہ ام کہ از این بابت خداوند کریم را شاکرم. فضای علمی استاد دارای ویژگی های خاصی است کہ بیان هر کدام می تواند برای طلاب جوان راہنما باشد.

وی در تبیین برخی ویژگی های علم اصول آیت الله العظمی مظاہری اظهار کرد: برای درک مرتبت جایگاہ علم اصول ایشان باید بہ جزئیات آن توجہ ویژه ای داشت؛ وی با بیان اینکه از مهم ترین ویژگی های اصول معظم له مختصر گویی ایشان است، عنوان کرد: استاد فوق العادہ بر این مطلب تأکید دارند کہ از دراز گویی و دراز نویسی و از بیان مطالبی کہ شبیہ مطالب شعرا است کہ متأسفانہ امروز رواج پیدا کردہ است، اجتناب کنند. این مدرس سطح عالی حوزہ تصریح کرد: روش آیت الله العظمی

مختصر به بیان مطالب علمی می‌پردازد، تفسیر به‌رأی نداشتن در روایات است و از آنجایی که درازنویسی و درازگویی جایی به وجود می‌آید که ما بخواهیم از خودمان مطالبی را بی‌جا اضافه کنیم، به همین دلیل ایشان مختصر گوهستند.

حجت‌الاسلام تقوی با اشاره به بیان عرفی آیت‌الله‌العظمی مظاهری در فقه اظهار کرد: ویژگی دیگر فقه استاد بیان عرفی ایشان است؛ به عبارت دیگر استاد یک ذائقه فنی اما مبتنی بر بیان عرفی دارد.

وی با توجه به این نکته که بیان عرفی با عوام‌زدگی متفاوت است، گفت: به طور کلی هنگامی که بیان می‌شود «شخصی ذوق عرفی دارد» یعنی طبق قواعد محاوره عرفی صحبت می‌کند. همانطور که خداوند در قرآن می‌فرماید: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ» ما آن را قرآنی عربی نازل کردیم، باشد که ببیندشید» بنابراین بیان عرفی علوم فقهی منبعث از فرمان الهی است.

تقوی در توضیح بیشتر معنای بیان عرفی تصریح کرد: عرفی به معنای مجموع قواعد عرف در تطبیق بر مصادیق است. بر اساس این تعریف بیشترین اثری که عرف خواهد داشت، تطبیق بر مصادیق است. بنابراین نباید از عرفی بودن مفهوم نازل آن را گرفت بلکه باید جنبه مثبت آن، که همان تطبیق مصادیق با مفاهیم فقهی است، درک شود.

وی اضافه کرد: برای نمونه داریم که فقیه می‌نویسد: «خون نجس است»، در این صورت تشخیص موارد آن با خود فرد است، از این رو آیت‌الله‌العظمی مظاهری بارها بر این نکته

امروز است که به صورت مسئله طرح می‌شود که علمی نیست.

حجت‌الاسلام تقوی ادامه داد: این مشکل در رساله‌های موجود هم خودش را نشان داده است؛ به این صورت که اشکال عمده رساله‌های در این ۲۰۰ سال این است که رساله‌ها را به صورت قاعده‌ای نمی‌نویسند، در این صورت هم خود مقلد سردرگم می‌شود و هم فقیه باید روزانه استفتاء بدهد.

وی تصریح کرد: امام رضا(ع) در این خصوص می‌فرماید: «علینا القاء الاصول و علیکم التفریح» همچنین از امام باقر(ع) و امام صادق(ع) نقل شده که فرموده‌اند: ویژگی ما اهل بیت(ع) این است که قاعده می‌دهیم و شما هم باید تطبیق دهید.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری افزود: با توجه به این احادیث، آیت‌الله‌العظمی مظاهری در فقه خودشان مسئله مسئله بحث نمی‌کنند، بلکه بیشتر به قواعد می‌پردازند. به طور کلی دادن قاعده کلی و پرهیز از دادن مصادیق را می‌توان از ویژگی‌های مهم فقه استاد دانست.

حجت‌الاسلام تقوی اذعان کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری قبل از این که ذهنیت خودشان را در فهم روایت تحمیل کنند، روایت را به ذهن خودشان تحمیل می‌کنند. روشی که امروز مرسوم شده این است که قول خود را محور قرار می‌دهند و اقوال چند فقیه را هم نقل می‌کنند، در نتیجه ذهن مخاطب را با روایت بمباران می‌کنند.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری قبل از این که ذهن مخاطب را با بیان نظرات مختلف بمباران کند، گل‌باران می‌کند؛ به این صورت که ایشان ابتدا روایت و احادیث مورد نظر بحث را نقل می‌کند و در ادامه نتیجه لازم را بر اساس روایت نقل شده، اخذ می‌کند.

نویسنده روش‌شناسی اهل بیت(ع) در تفسیر و تأویل قرآن عنوان کرد: همانطور که اجازه نداریم قرآن را تفسیر به رأی کنیم، به همان صورت هم نباید روایت را تفسیر به رأی کنیم. وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری برخلاف دیدگاه رایج معتقد است در روایت هم تفسیر به رأی جایز نیست؛ به همین خاطر به شدت از این روش دوری می‌جویند و صرفاً به بیان روایت می‌پردازند و بر اساس دلائل متقن از آن‌ها بهره می‌برد.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری تصریح کرد: یکی از دلائلی که آیت‌الله‌العظمی مظاهری در مباحث خود درازگویی نمی‌کند و به طور

شخص به درازگویی و بیان کمی مطالب نیست بلکه به کیفیت بیان مطالب است.

وی ادامه داد: جدای از شیوه گفتاری آیت‌الله‌العظمی مظاهری، معظم‌له آراء و نظراتشان را بر اساس اخبار و روایات بیان می‌کند؛ به عبارت دیگر آراء بیان شده از سوی استاد مبتنی بر آیات و روایات است. برخی به بیان اقوال غیرمسلمانان در خصوص موضوع خود می‌پردازند و در نهایت به بیان دیدگاه ائمه اطهار(ع) می‌پردازند که به اعتقاد ما شیعیان این غلط است.

این مدرس و محقق علوم دینی اذعان کرد: محور فقهی استاد کتاب وسائل الشیعه شیخ حر عاملی است زیرا استاد کمتر به سند روایات خدشه وارد می‌کنند و دلیل‌شان این است که نویسنده وسائل الشیعه حدود ۳۰ دلیل بر صحت روایات آورده است و این نشان از قوت علمی این اثر است. وی تصریح کرد: متأسفانه برخی از فقه‌های ما از این غافلند که حر عاملی در وسائل الشیعه و علامه مجلسی در بحار الانوار چه کار عظیمی انجام داده‌اند. حر عاملی در جواب نقد شهید ثانی که معتقد بود ما یک خبر متواتر نداریم، می‌گوید: فقط من ۱۴ هزار روایات متواتر در وسائل الشیعه بیان کرده‌ام و چرا با این گونه اظهارات منزلت علمی شیعه را پائین می‌آوریم.

حجت‌الاسلام تقوی با اشاره به روش و منش آیت‌الله‌العظمی مظاهری در فقه گفت: استاد در فقه بیشتر میل به روش و منش قدما دارد؛ برای نمونه در کتاب رجالی که آیت‌الله‌العظمی مظاهری جدیداً نوشته‌اند، به هیچ‌وجه از تقسیم رباعی که بعد از شهید ثانی رواج پیدا کرده، تبعیت نمی‌کند.

وی ادامه داد: بیشتر منهج ایشان سبک شیخ صدوق، شیخ مفید و سیدمر ترضی است؛ بنابراین جرح سندی که در جامعه علمی ما رواج پیدا کرده است، نزد آیت‌الله‌العظمی مظاهری نمی‌بینیم.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری تصریح کرد: روش استاد در نگاه به روایات و احادیث روش قدماست، قطعاً روش قدما و کتب اربعه نه تنها معتبر و قطعی است، بلکه بالاتر از این است. حر عاملی و محدث نوری در مستدرک دنبال همین موضوع هستند که قطعی و معتبر بودن این روایات و احادیث را در این کتاب اثبات کنند.

حجت‌الاسلام تقوی اضافه کرد: شیخ حر عاملی در خاتمه مستدرک دلیل می‌آورد و معظم‌له از مبانی ایشان استفاده می‌کند. همچنین استاد هر تر و خشکی را با «قال الصادق(ع)» و «قال الباقر(ع)» می‌سنجند و در ارائه آن‌ها نیز از شیوه قدما استفاده می‌کند. این مسئله از ویژگی‌های برجسته استاد است.

وی با اشاره به روش تدریس آیت‌الله‌العظمی مظاهری بیان کرد: استاد مباحث را به شکل مسئله‌گویی طرح نمی‌کنند، بلکه آنان را به شکل قاعده بیان می‌کنند؛ یعنی یکسری قواعد و کلیات را به طلبه می‌دهند تا بتواند موضوعات مختلف را استنباط کند. این برخلاف جریان

استاد این شیوه را از روایت «ان العلم الثلاثة؛ آیه مُحَكَّمَةٌ أَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ أَوْ سُنَّةٌ قَائِمَةٌ» به طور کلی ایشان همانطور که محتوای مباحث علمی خود را از ائمه (ع) می‌گیرد، فهرست را هم از آیات و روایات دریافت می‌کند.

وی با اشاره به رابطه حدیث و فقیه بیان کرد: فقیه، محدث و عالم دینی منزلتش به روایات و احادیث است. در روایات داریم که می‌فرمایند «عرفوا منازل الرجال منا علی قدر روایاتهم عنا: اگر می‌خواهید منزلت یک رجل دینی را بشناسید به اشراف او به روایت و احادیث توجه کنید». بالغ بر ۲۰ روایت از معصومین (ع) داریم که می‌فرماید اگر می‌خواهید رجل دینی و علمی خود را بشناسید ببینید که چقدر به فضای روایات نزدیک است.

مدرس سطوح عالی حوزه علمیه تصریح کرد: حتی اگر بخواهیم شیعیان را بشناسیم باید بر اساس نزدیک بودن به روایات آن‌ها را شناخت و مورد ارزیابی قرار داد. اگر بنا باشد شیعه شناخته شود باید نزدیک بودن به فضای روایات و احادیث را مورد ارزیابی قرار داد. بر همین اساس آیت‌الله‌العظمی مظاهری حتی اخلاقشان را هم بر اساس روایات و احادیث بیان می‌کند. طبق روایات اهل بیت (ع) گفتار و نوشتارشان به فضای روایات بسیار نزدیک است و بر اساس شاخص اهل بیت (ع) استاد نمره قابل قبولی را می‌گیرد.

وی ادامه داد: نکته قابل توجه در خصوص اصول معظم‌له این است که استاد اصول را پالایش کرده است؛ ایشان زوائد اصول را حذف کردند و مرز اصول را تا حدودی بین‌المللی کرده است. این مختصر‌گویی ایشان باعث شد علم اصول یک پالایش خاصی پیدا کند. تقوی در پایان تصریح کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در تدریس خود به این صورت عمل می‌کردند که از قبل موضوع بحث را طرح می‌کردند تا شرایط برای بحث میان طلاب و ایشان فراهم شود و از این که طلبه‌ای به مباحث ایشان نقدی وارد کند، استقبال می‌کند.

مشکل نمی‌شود.

وی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری بارها از آیت الله العظمی سید محمدباقر در چه‌ای اصفهانی نقل می‌کند که اجتهاد و فقهات یعنی با سوزن چاه‌کنند؛ به عبارت روشن‌تر کسی که در فقهات پا می‌نهد باید به سختی تلاش کند ولی در ارائه باید سلیس آن‌را بیان کند؛ در آیه شریفه قرآن آمده است: «وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ؛ و قطعاً قرآن را برای پندآموزی آسان کرده‌ایم». بنابراین بر اساس مبانی تشیع و قرآن، ارائه مباحث دینی باید آسان باشد. این استاد برجسته علوم دینی با اشاره به رساله عملیه آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: در بین معاصرین، رساله استاد جزء اولین رساله‌های علمیه است که در سه بخش طراحی شده است که عبارت است از احکام، اخلاق و اعتقادات. این مسئله نیز متأثر از شیوه قدماست؛ برای نمونه اگر به مرحوم صدوق و سیدمرتضی مراجعه شود آن بزرگوارن هم رساله خود را در سه بخش بیان می‌کردند.

وی تصریح کرد: اگر مکلف از روز اول متوجه شود که علاوه بر احکام فقهی، اخلاق و اعتقادات نیز بر زندگی او تأثیرگذار است و زندگی یعنی اخلاق، اعتقادات و شریعت دینی، در این صورت تأثیر بسزایی بر زندگی وی خواهد داشت. این بخش کار ایشان به‌خوبی باید معرفی شود که چرا استاد چنین انجام داده‌اند؟

تقوی ادامه داد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری در رجال، اصول و فقه تلاش دارند که منهج و روش‌شان مورد رضایت اهل بیت (ع) باشد.

تکیه می‌کند که طلبه خوب و مهذب طلبه‌ای است که تا آخر عمرش عرف‌گرایی خود را رها نکند؛ به عبارت دیگر باورهای بی‌الایش اول طلبگی را تا آخر حفظ کند زیرا که این امر در استنباط احکام به فرد خیلی کمک می‌کند.

شاگرد آیت‌الله‌العظمی مظاهری افزود: استاد همانطور که طلاب را به این امر که عرف اجتماعی را نبایند رها کرد، توصیه می‌کند، خود نیز به این توصیه عمل می‌کند؛ به عبارت دیگر استاد در عمل نیز در تطبیق قواعد از عرفیات بهره‌فراوانی می‌برد.

حجت‌الاسلام تقوی با اشاره به تسلط آیت‌الله‌العظمی مظاهری به مباحث فقهی بیان کرد: از دیگر ویژگی‌های ایشان در مباحث فقهی احاطه و تسلط فراگیر بر این مباحث است.

وی اذعان کرد: تسلط آیت‌الله‌العظمی مظاهری بر منابع روایی شیعه کاملاً محسوس است و این تسلط باعث می‌شود که در رساله عملیه ایشان احتیاط اصلاً نباشد یا خیلی کم دیده شود. این مسئله به این معنی است که ایشان در عین این که محتاط هستند مباحث را طوری بیان می‌کنند که دین به‌آسانی فهمیده شود.

تقوی تصریح کرد: به اعتقاد بنده دین را باید به‌سختی فهمید و به‌آسانی بیان کرد. استاد در بیان دین بسیار آسان آن‌را نقل می‌کند، همانطور که در آثار ایشان مشهود است و کسانی که آثار ایشان را مطالعه می‌کنند، بیان آسان استاد را به‌خوبی درک می‌کنند؛ برای نمونه ایشان در خصوص احکام حج آنقدر روان بحث می‌کند که مقلد در اجرای آن‌ها دچار

احیاگری حوزه علمیه
اصفهان

آیت‌الله العظمی مظاهری؛ احیاگر شکوه گذشته حوزه علمیه اصفهان

حوزه علمیه اصفهان که پس از دوران شکوهمند آیات بزرگ گذشته، مدتی دچار وقفه و فترت شده بود، دیگر بار با حضور آیت‌الله العظمی مظاهری حقیقتاً نظم و سامان یافت و رونق تازه‌ای گرفت تا آنجا که اکنون علمای برجسته‌ای در این حوزه مشغول تدریس دروس خارج فقه و اصول هستند.

و از نظر سطح علمی - مثل قم فعلی - بی‌نظیر بوده و درس خارج مربوط به نجف بوده است. وی با بیان این که اکنون هم دروس سطح و هم دروس خارج در حوزه علمیه اصفهان تدریس می‌شود، اضافه کرد: علاوه بر آیت‌الله العظمی مظاهری، علمای دیگری چون آیت‌الله حاج آقا مجتبی بهشتی، آیت‌الله مجلسی و آیات دیگر در این حوزه مشغول درس خارج هستند. حوزه علمیه اصفهان که پس از دوران شکوهمند آیات بزرگ گذشته، مدتی دچار وقفه و فترت شده بود، دیگر بار با حضور آیت‌الله العظمی مظاهری نظم و سامان یافت.

پسرعموی امام موسی صدر ارتقای سطح اخلاقی و تخلق به صفات عالیه طلاب را از دیگر آثار و خدمات آیت‌الله العظمی مظاهری عنوان و تصریح کرد: پس از ورود ایشان وضعیت طلاب اصفهان از جنبه‌های مختلف - از جمله پرداخت شهریه - بهتر از همیشه شده است و وضعیت اشتیاق علمی و اخلاقی طلاب بسیار پیشرفت و رونق داشته است. دروس اخلاقی معظم‌له منحصر به فرد و اثرگذار است و ایشان خود از نظر اخلاق، تقوا، تواضع، فروتنی و صفات عالیه انسانی در سطح عالی هستند.

آیت‌الله سیدمرتضی مستجابی، از علمای معمر اصفهان و از هم‌زمان شهید نواب صفوی، آیت‌الله العظمی مظاهری را مردی بزرگ، شخصیتی نمونه، اسوه تقوا و علم و فضیلت و استاد اخلاق خواند و اظهار کرد: سخن گفتن درباره مقام والای ایشان بسیار دشوار است و به مصداق «گر بریزی بحر را در کوزه‌ای/ خود ننگند قسمت یک روزه‌ای» از محدوده کلام و گنجایش گفتار ما خارج است. معرف باید اجلی باشد و سخن گفتن درباره شخصیت ایشان در حد درک و فهم ما نیست.

این عالم دینی بیان کرد: آیت‌الله العظمی حاج‌شیخ حسین مظاهری متولد سال ۱۳۱۲ شمسی در اصفهان هستند و در آن شهر از محضر آیات عظام حاج‌شیخ محمود مفید، آیت‌الله طیب و آیت‌الله خادمی بهره علمی گرفته و سپس در قم از محضر درس آیت‌الله العظمی بروجرودی، آیت‌الله محقق داماد و آیت‌الله طباطبایی بهره برده‌اند. حدود ۴۰ سال در قم به بحث و درس و مطالعه مشغول بوده‌اند و درس اخلاق ایشان علاوه بر قم، در شهرهای مذهبی زبانزد است و همگان از آن بهره‌ها گرفته‌اند.

وی تصریح کرد: پس از وفات برخی از زعمای و اساتید بزرگ حوزه علمیه اصفهان نظیر آیت‌الله خادمی، آیت‌الله سیدمحمدعلی صادقی و آیت‌الله صافی، برخی از روحانیان و بزرگان اصفهان از ایشان تقاضا کردند تا به اصفهان آمده و زعامت حوزه علمیه این شهر را بر عهده بگیرند. اکنون ۱۶ سال است که ایشان در اصفهان به سر می‌برند و در مدت حضور خود باعث خدمات و برکات بسیاری شده‌اند.

بزرگ خاندان صدر افزود: پس از حضور ایشان حوزه علمیه اصفهان از هر لحاظ نظم گرفت و ایشان برای به سامان رساندن امور آن، زحمات زیادی متحمل شدند. جمعیت زیادی از طلبه‌ها سال‌هاست که از محضر درس ایشان بهره می‌برند و غیر از تدریس نیز خدمات بسیاری انجام داده‌اند.

وی تبدیل منزل آیت‌الله خادمی به مدرسه علمیه را از جمله خدمات آیت‌الله العظمی مظاهری برشمرد و افزود: احداث کتابخانه بزرگ و قابل تقدیری در خیابان حکیم و احداث مدرسه و حسینیه‌ای در خیابان حافظ با زیربنایی بالغ بر ۳۰ هزار مترمربع از دیگر آثار و خدمات ایشان است.

آیت‌الله مستجابی خاطر نشان کرد: ایشان که سابقه چهار ساله تدریس دروس خارج را دارند، از همان بدو ورود به اصفهان، درس خارج فقه و خارج اصول شروع کردند و طلاب زیادی محضر درس ایشان استفاده کردند. مدارس اصفهان حقیقتاً با آمدن ایشان احیا شد و رونق تازه‌ای گرفت. بنده کمتر یاد دارم که مدارس اصفهان از چنین نظمی برخوردار بوده باشند و این امر مهم مرهون این مرد بزرگ است. اصفهان در گذشته همواره مهد علم بوده

ایثار آیت‌الله العظمی مظاهری در هجرت به اصفهان موجب تحول همه‌جانبه شد

■ حوزه علمیه اصفهان بعد از فوت برخی مراجع عظام آسیب‌پذیر شده بود؛ آیت‌الله العظمی مظاهری با ایثار، از قم به اصفهان آمدند و با حضور ایشان حوزه علمیه اصفهان تغییر و تحولاتی همه‌جانبه یافت.

■ حسن کامران، منتخب مردم اصفهان در مجلس شورای اسلامی، با بیان این که حوزه علمیه اصفهان بعد از رحلت آیات عظام خادمی، صادقی و صافی، نسبتاً آسیب‌پذیر شده بود، گفت: آیت‌الله العظمی مظاهری ایثار کردند و از قم به اصفهان آمدند.

وی افزود: به این دلیل می‌گویم ایثار که در قم به دلیل مرکزیتی که دارد، موقعیت بهتر و بیشتری نصیب ایشان می‌شد، ولی آیت‌الله العظمی مظاهری به اصفهان آمدند و با حضور ایشان حوزه علمیه اصفهان تغییرات اساسی پیدا کرد.

کامران با بیان این که درس خارج آیت‌الله العظمی مظاهری به طور منظم همچنان برگزار می‌شود، اظهار کرد: از طرفی دیگر در حوزه علمیه اصفهان با حضور ایشان رشته‌های تخصصی ایجاد شد و طلبه‌های زیادی وارد آن شدند.

منتخب مردم اصفهان در مجلس شورای اسلامی یادآور شد: با حضور آیت‌الله طباطبایی‌نژاد، به عنوان نماینده ولی فقیه و امام جمعه اصفهان، یک کار مدیریتی خوبی از سوی آیت‌الله العظمی مظاهری انجام گرفت؛ به نحوی که مدیریت اجرایی را به امام جمعه اصفهان تفویض کردند. بدین ترتیب سیاست‌گذاری‌ها را خود ایشان انجام می‌دهند و اجرا بر عهده نماینده ولی فقیه در استان است.

کامران تأکید کرد: با حضور آیت‌الله العظمی مظاهری حوزه علمیه اصفهان جایگاه بسیار مناسبی یافته و استقلال خوبی نیز به خود گرفته است.

این نماینده مجلس هشتم اضافه کرد: اصولاً وقتی افراد به درجه اجتهاد می‌رسند، دروس منبری و روضه‌ای خود را کم می‌کنند، ولی آیت‌الله العظمی مظاهری هم درس اخلاق خود را در شب‌های جمعه دنبال می‌کنند و هم این که منبر خود را می‌روند و حتی نماز جماعت به‌ویژه نماز صبح ایشان همچنان برگزار می‌شود. وی اضافه کرد: امروز در کشور ما به تفسیر و نهج‌البلاغه کمتر

پرداخته می‌شود، ولی نماز صبح آیت‌الله العظمی مظاهری همراه با جلسه تفسیر است و در ایام سوگواری محرم و یا شهادت ائمه (ع)، مراسم سوگواری و روضه‌خوانی در پایان درس اخلاق ایشان هم برگزار می‌شود.

کامران با تأکید بر این که آیت‌الله العظمی مظاهری همچنان زنی طلبگی خود را دارند، اظهار کرد: ایشان به عنوان یک مرجع، زندگی بسیار ساده‌ای دارند.

وی درباره ارتباطات مردمی ایشان توضیح داد: آیت‌الله العظمی مظاهری ارتباط خوبی با مردم دارند و مردم در دفتر ایشان حضور می‌یابند. البته باید گفت که ارتباط مردمی ایشان، دسته‌بندی شده است؛ ملاقات با دانشجویان و اصناف مختلف انجام می‌گیرد.

این عضو کمیسیون امنیت ملی مجلس یادآور شد: این مرجع تقلید در برخورد با مسائل انصاف دارند. با توجه به این که در اصفهان خطوط مختلفی وجود دارد، ایشان در برخورد با صاحبان مجامع و خطوط مختلف از خود انصافی که شایسته جایگاه مرجعیت است، نشان می‌دهند.

کامران با بیان این که آیت‌الله العظمی مظاهری که خود مرجع تقلید هستند، همواره یار و یاور مقام معظم رهبری بوده‌اند، اظهار کرد: به مجرد این که نظری از مقام معظم رهبری مطرح می‌شود، ایشان پشتیبانی می‌کنند و با وجود این که ایشان یک مرجع تقلید است، روی مسائل حکومتی بسیار حساس هستند و خود را مقید به تبعیت از آن می‌دانند که نمونه آن مسائل مربوط به حوادث پس از انتخابات بود که ایشان به سهم خود تذکرات لازم را با رفتاری پدرانانه مطرح کردند.

منتخب مردم اصفهان در مجلس با اشاره به جایگاه این شهر اظهار کرد: اصفهان از قدیم در کلام، فلسفه و هنر دارای سبک‌های مختلف بوده است و آیت‌الله العظمی مظاهری توانسته‌اند در این شهر تحولی همه‌جانبه ایجاد کنند.

کامران با بیان اینکه رفتارهای آیت‌الله العظمی مظاهری باعث شده مردم اصفهان علاقه وافری به ایشان داشته باشند، درباره جایگاه علمی این مرجع تقلید اظهار کرد: کلاس‌های درس ایشان در فضای بسیار خوبی برگزار می‌شود، فرصت طرح پرسش به طلبه‌ها داده می‌شود و ایشان به سؤالات به شکل مستند پاسخ می‌دهند و در رساله خود نیز ابتکارات خاصی داشته‌اند.

وی در پایان خاطر نشان کرد: با حضور آیت‌الله العظمی مظاهری، جایگاه حوزه علمیه اصفهان بعد از حوزه علمیه قم قرار گرفته و این حوزه نسبت به سایر حوزه‌های علمیه فعالیت‌های بیشتری داشته است.

هجرت آیت‌الله العظمی مظاهری از قم به اصفهان مصداق آیه «نفر» است

■ هجرت آیت‌الله العظمی مظاهری از قم به اصفهان مصداق آیه «نفر» (...فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ...) است؛ این مسئله می‌تواند الگویی برای سایر علما باشد تا نسبت به شهرها و استان‌های خود اهتمام بیشتری داشته باشند.

منتخب مردم اصفهان در مجلس اضافه کرد: این مرجع تقلید در حال حاضر هم در خطابه‌ها و منبرهای خود همواره از مقام معظم رهبری تجلیل می‌کنند و بعد نماز هم امکان ندارد دعای به حق رهبری معظم انقلاب فراموش شود.

حجت‌الاسلام رهبر همچنین درباره ارتباط آیت‌الله العظمی مظاهری با مردم توضیح داد: فکر نمی‌کنم کسی در اصفهان با ایشان معارضه داشته باشد. همه ایشان را به عنوان یک مرجع و قطب علمی قبول دارند و مردم اصفهان به ایشان علاقه دارند.

وی با اشاره به حضور دانشجویان در سخنرانی‌های ایشان اظهار کرد: شاید ایشان اگر در قم بودند از نظر اجتماعی به دلیل محدود بودن محیط و تعداد زیاد مراجع، این امکان فراهم نبود؛ لذا هجرت ایشان از قم به اصفهان خود می‌تواند الگویی برای سایر علما و شخصیت‌های علمی باشد که به شهرها و استان‌ها خود بپردازند.

این نماینده مجلس در پایان درباره سابقه مبارزاتی آیت‌الله العظمی مظاهری در سال‌های قبل از انقلاب خاطرنشان کرد: ایشان از طرفداران واقعی و جدی حضرت امام (ره) در آن سال‌ها بودند و در برای ترویج افکار امام (ره) فعالیت‌های زیادی داشتند و امروز هم همین نقش را در قبال مقام معظم رهبری ایفا می‌کنند.

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدتقی رهبر، رئیس مجمع نمایندگان نماینده سابق مردم اصفهان در مجلس شورای اسلامی، درباره جایگاه علمی آیت‌الله العظمی مظاهری گفت: ایشان یکی از علمای بزرگوار قم بودند که امروز هم جزء مراجع هستند و از شاگردان مرحوم آیت‌الله العظمی بروجردی، آیت‌الله حجت، حضرت امام (ره) و علامه طباطبایی بودند. وی افزود: آیت‌الله العظمی مظاهری خود زمانی در قم مدرس حوزه بودند و امروز در اصفهان درس خارج دارند و با کمک آیت‌الله طباطبایی‌نژاد، نماینده ولی فقیه در استان، وضعیت حوزه‌های علمیه را سروسامان داده‌اند. این نماینده مجلس هشتم با اشاره به اینکه درس اخلاق آیت‌الله العظمی مظاهری سال‌هاست که برقرار است، اظهار کرد: ایشان یک روحانی برجسته و دلسوز هستند که همواره حمایت خود را از حضرت امام (ره)، مقام معظم رهبری، ولایت و خط انقلاب نشان داده‌اند و از ذخائر ارزشمند ما هستند که باید از وجود ایشان حداکثر استفاده را برد.

حجت‌الاسلام رهبر در ادامه با اشاره به ولایت‌مداری آیت‌الله العظمی مظاهری یادآور شد: بزرگان و مراجع کمتر حوزه علمیه قم را ترک می‌کنند و به شهرستان می‌روند؛ چرا که در آنجا هم آثار وجودی آن‌ها بیشتر است و هم فضایی بیشتری پای درس آن‌ها هستند؛ لذا پذیرفتن رفتن به یک استان دیگر مثل اصفهان از سوی آیت‌الله العظمی مظاهری بیانگر عمق ولایت‌مداری ایشان است.

امام جمعه موقت اصفهان در ادامه با اشاره به آیه شریفه «...فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ...» (توبه/۱۲۲) گفت: آیت‌الله العظمی مظاهری به مصداق این آیه مبارکه از قم به اصفهان هجرت کردند.

وی با اشاره به جایگاه حوزه علمیه اصفهان تصریح کرد: بعد از قم می‌توان گفت که حوزه علمیه اصفهان در کنار مشهد از بزرگ‌ترین حوزه‌هاست.

اصلاح و توسعه ساختار حوزه علمیه اصفهان از اقدامات مهم آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری است

■ آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری تشکیلات حوزه علمیه اصفهان را اصلاح کرده و توسعه دادند؛ اکنون وضعیت به شکلی است که نماینده ولی فقیه در استان و امام جمعه اصفهان زیر نظر ایشان مدیریت حوزه علمیه را برعهده دارد.

حمیدرضا فولادگر، منتخب مردم اصفهان در مجلس شورای اسلامی، از آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری به عنوان یکی از مدرسان میرز حوزه علمیه یاد کرد و گفت: ایشان از سنین جوانی به قم می‌روند و هم تلمذ و هم تدریس خود را در حوزه علمیه ادامه می‌دهند.

وی افزود: این مرجع تقلید از شاگردان مرحوم علامه طباطبایی، آیت‌الله‌العظمی‌بروجردی و حضرت امام(ره) بودند و بعد از اینکه دوران طولانی تحصیل و طلبگی را به پایان رساندند، خود از مدرسان میرز حوزه علمیه قم شدند و در قم درس خارج فقه و درس اخلاق داشتند که درس اخلاق ایشان زبانزد و معروف بود.

این نماینده مجلس هشتم در ادامه یادآور شد: آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری با وجود چنین جایگاهی که در حوزه علمیه قم داشتند و با وجودی که در زمره مدرسین برجسته جامعه مدرسین بودند، در سال ۱۳۷۴ با نظر مقام معظم رهبری و درخواست مردم به اصفهان نقل مکان کردند.

فولادگر با یادآوری این نکته که بعد از فوت حضرات آیات صافی، خادمی و صادقی خلئی در حوزه علمیه اصفهان بوجود آمده بود، اظهار کرد: مردم اصفهان به همین دلیل از آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری درخواست کردند که به اصفهان برگردند و بدین ترتیب وی با نامه مقام معظم رهبری به این شهر برگشتند و تا امروز زعامت حوزه علمیه اصفهان را بر عهده دارند.

وی اضافه کرد: هم‌اکنون درس خارج فقه و اصول و درس هفتگی اخلاق آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری در این شهر، به منظم‌ترین شکل در حال برگزاری است و نماز جماعت سه وقت به امامت ایشان برپاست و در مجموع نقش ایشان در اصفهان انکارناپذیر است.

منتخب مردم اصفهان در مجلس با اشاره به تألیفات آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری به ولایت‌پذیری ایشان اشاره کرد و گفت: همانطور که گفته شد، این مرجع تقلید جایگاه ویژه‌ای در قم داشتند و اگر در این شهر می‌ماندند، امروز جزء مراجع بزرگ قم بودند، ولی نظر ولایت و خواست مردم اصفهان را پذیرفتند و با وجودی که حوزه علمیه اصفهان نسبت به قم محدودتر بود، ایشان به خاطر ولایت‌پذیری که داشتند، این نقل مکان را پذیرفتند.

فولادگر تأکید کرد: آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری از سال‌های قبل از انقلاب و در دوران مبارزه با رژیم ستمشاهی و همچنین در زمان حیات امام(ره) و نیز دوران مقام معظم رهبری همواره مدافع نظام و ولایت بوده‌اند.

وی درباره جایگاه مردمی آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری توضیح داد: مردم اصفهان مرتب با ایشان در تماس هستند و حداقل اینکه روزانه در نمازهای جماعت ایشان مردم می‌توانند مسائل خود را مطرح کنند و از طرفی دیگر دفتر این مرجع تقلید همیشه آماده دریافت نظرات و مسائل مردم است.

این نماینده مجلس هشتم با اشاره به اینکه آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری تشکیلات حوزه علمیه اصفهان را اصلاح کرده و توسعه دادند، گفت: الان وضعیت به شکلی است که نماینده ولی فقیه در استان و امام جمعه اصفهان زیر نظر ایشان مدیریت حوزه علمیه را برعهده دارد.

فولادگر در پایان به سابقه مبارزاتی این مرجع تقلید در سال‌های قبل از انقلاب اشاره و خاطر نشان کرد: ایشان در مقاطع مختلف انقلاب همواره مدافع حرکت امام(ره) و از جمله امضاکنندگان بیانیه‌های مدرسین حوزه علمیه قم در حمایت از نهضت امام(ره) بودند.

آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری حوزه علمیه را با انقلاب پیوند داد

■ به عنوان فردی که در حوزه بودم، می‌دانستم که در گذشته فضای حوزه علمیه اصفهان چقدر محدود بود ولی آمدن آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری به آنجا سبب شد که حوزه علمیه با انقلاب پیوند بخورد.

دکتر امیرحسین بانکی، رئیس دانشکده‌ی اهل بیت (ع) دانشگاه اصفهان، با اشاره به دقت‌های سیاسی آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری که به سرعت مسائل را متوجه می‌شوند و حرکت جریان‌ها را درک می‌کنند، افزود: اکثر ما که طلبه حوزه علمیه اصفهان بودیم، دوران قبل از ایشان و بعد از حضور ایشان را به خوبی درک می‌کنیم.

وی افزود: آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری رعایت ضوابط اخلاقی را در صدر توجهات خود قرار داده است و ملاحظات زیادی در این باره دارد. اگر به این موضوع‌ها توجه می‌شد، خیلی از مشکلات را می‌شد رفع کرد. من به عنوان فردی که در حوزه بودم می‌دانستم که در گذشته چقدر فضای حوزه تنگ و محدود بود و فضای حوزه در حال از بین رفتن بود، ولی حضور علما کافی نبود و آمدن ایشان به حوزه سبب شد که حوزه با انقلاب پیوند بخورد.

بانکی با بیان این که در چند سال پیش از حضور ایشان در حوزه علمیه اصفهان یتیم بود، اظهار کرد: آنهایی که قدر و قیمت ایشان را بدانند، می‌فهمند که ایشان برایشان یک پدر به تمام معنی است. من احساس می‌کنم با حضور ایشان خداوند متعال حجت را بر ما تمام کرده است که در هر کاری می‌توان با یک مجتهد جامع‌الشرایط ارتباط داشت و مسائل را از او پرسید.

وی با بیان اینکه ادب و احترامی که در ایشان دیدم، شاید ظهورش را در شخص دیگری ندیده باشم که این گونه ظهور کرده باشد، گفت: ایشان بارها می‌خواستند مسئله‌ای را تکذیب کنند، ولی به دلیل تضعیف شدن آن موضوع از این کار پرهیز می‌کردند. خیلی اوقات از خودشان می‌گذشتند تا مناقشه ایجاد نشود. در این زمینه‌ها تلاش می‌کنند که ضربه‌ای به نظام وارد نشود و دلسوزانه نقدها را بیان می‌کنند. وی اظهار کرد: ما باید روی جلوه‌های عاطفی و معنوی علما کار کنیم. نسل جوان با جلوه‌های فقهی علما آشنا هستند، همچنین جلوه‌های سیاسی. آنچه نسل جوان نیاز دارد، آشنایی با جلوه‌های عاطفی، اجتماعی و علمی علماست که صدا و سیما متأسفانه به این جنبه کمتر پرداخته است.

بانکی اظهار کرد: آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری معلم واقعی و به معنی اصیل، شاگردپرور است. هر بار که توفیق دارم و به ملاقات ایشان می‌روم، با انرژی فراوان و با نگاه جدید مسیرم را پیدا می‌کنم و همیشه تأسف می‌خورم که طلاب حاضر در اصفهان چرا از وجود ایشان آن‌طور که باید بهره نمی‌گیرند.

وی با اشاره به ویژگی‌های آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری افزود: تقید آقا به نماز اول وقت آن هم به جماعت از ویژگی‌های ایشان به شمار می‌رود. وقتی مراجعات زیادی از طیف‌های مختلف دارند، با آرامش در کنار آنان می‌نشینند و به مسائل آنها پاسخ می‌دهند، ولی از ۱۰ دقیقه مانده به اذان دیگر پاسخ کسی را نمی‌دهند. وی افزود: با توجه به این روایت که مؤمن را با مراعات وقت نماز و شنیدن صدای اذان می‌شود شناخت، می‌توان آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری را نمونه بارز مؤمن دانست. از دیگر مواردی که در ایشان می‌توان مشاهده کرد، قرار دادن خود در بوته نقد دیگران است.

بانکی از بروز یک اتفاق یاد کرد که در هنگام توقف ایشان در کنار خیابان باریکی که دفتر ایشان در آنجا قرار داشت، رخ داد و گفت: راه‌بندان شده بود و یک خود ایشان هم در ترافیک مانده بودند، ولی پیرمرد که تصور می‌کرد به دلیل حضور ایشان این اتفاق افتاده است، به ایشان خیلی جسارت کرد، ولی ایشان ذره‌ای ناراحت نشد و حالتشان تغییر نکرد. این موضوع نشان‌دهنده تلاش وی در ارتقای درجات معنوی، کظم

غیظ و مواجهه بدون برخورد از روی عصبانیت با مشکلات دنیوی است.

وی ادامه داد: حدود ۹ سال پیش و حدود سال ۸۱ بود که ارتباط نزدیک با ایشان داشتیم، آیت‌الله‌العظمی‌مظاهری به من می‌گفتند که اگر در من عیب و ایرادی می‌بینید بگوئید. در جلسات مستمر ایشان کراراً از من چنین درخواستی را داشتند و آنقدر این درخواست را از من داشتند که من تصور کردم بی‌ادبی است که یک عالم از من بخواهد که مشکلم را به او بگویم، ولی من حرفی برای گفتن نداشتم. بانکی در ادامه گفت: بر این اساس بود که دو مرتبه در این باره مطالبی را به ایشان گفتم و استاد، داشتن تکیه کلام را که من به وی متذکر شده بودم، خیلی بد دانستند و گفتند که یکی از آفت‌های کلام این است که انسان تکیه کلام خاصی داشته باشد و این بد است و از من به این خاطر تشکر کردند.

وی اظهار کرد: عالمی که سال‌ها سخنرانی می‌کرد، برایش سخت است که این تکیه کلام را که بارها مورد استفاده قرار داده است کنار بگذارد، اما من تا مدت‌ها دقت می‌کردم که دیگر آن کلمه را نگفتمند. از این رو انتقادپذیری و همچنین اراده بسیار قوی آیت‌الله‌العظمی

مظاهری در این باره ستودنی است. رئیس مؤسسه حیات طیبه افزود: نکته دیگری که با تشویق خود ایشان عنوان کردم، موردی بود که در صحبت‌های ایشان احساس می‌شد. آیت‌الله‌العظمی مظاهری پس از گفتن من به شدت در فکر فرو رفتند و گفتند که شما چرا تا حالا این حرف را به من نزنه بودید که از این بیان من چنین برداشتی می‌شود و بسیار از این تذکر خوشحال شد و دیگر این موضوع را تکرار نکردند.

وی با بیان این که در کمتر کسی چنین انتقادپذیری را دیده است، افزود: دلسوزی آیت‌الله‌العظمی مظاهری نسبت به بزرگترها درباره کوچکترها هم صادق است و از کوچکترها هم می‌خواستند که اگر مشکلی دارند به خود ایشان مراجعه کنند. وقت گذاشتن برای کوچکترها که با فراست همراه است، نکته دیگری است که در رفتار و کردار ایشان می‌توان مشاهده کرد.

عضو هیأت علمی دانشگاه اصفهان ادامه داد: متنی را نوشته بودم که می‌خواستم چاپ کنم و قبل از این کار، آن را به آیت‌الله‌العظمی مظاهری ارائه کردم. ایشان مطالب خود را خط به خط به قلم خودشان نوشته بودند و این

نشان می‌دهد که چقدر این موضوع برای ایشان اهمیت دارد. آیت‌الله‌العظمی مظاهری تأکید می‌کردند که مطلب را چاپ کنم و می‌گفتند که جای این متن در جامعه خالی است و باید حتماً چاپ بشود.

به گفته بانکی این حالت در آیت‌الله‌العظمی مظاهری زیاد دیده می‌شود که در عین حال که با ظرافت، دقیق‌ترین نقدها را به شاگردانشان ارائه می‌کردند، ولی در لحظات حساس نسبت به این موضوع هم دقت داشتند که از آنها حمایت کنند. این موضوع را در ارتباط با ایشان می‌دیدم. ایشان ریزترین نکات را به من تذکر می‌دادند، ولی در عین حال اصلی‌ترین مشوق من هم بود.

وی با اشاره به جنبه دیگر شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری گفت: ایشان تاریخ مفصلی درباره حضرت امام خمینی(ره)، مسائل انقلاب و علامه طباطبایی(ره) در سینه‌شان دارند. خاطرات خاصی دارند که جایی ثبت نشده است و متناسب با شرایطی که پیش می‌آید، ایشان خاطرات را مطرح می‌کنند. دقت نظر ایشان به این خاطرات و استفاده حکمت‌آمیز و تربیتی و عبرت‌آموز از این خاطرات برای حوادث بعدی حائز اهمیت

است. وی تصریح کرد: در مشورت‌هایی که با ایشان می‌کردم، وی نقدی از تاریخ ذهنی خود ارائه می‌کردند و زیباترین نقد را درباره ما بیان می‌کردند. امر به معروف و نهی از منکر را به زیبایی تمام مطرح می‌کردند و هیچ ناراحتی در من ایجاد نمی‌شد. شخصیت ایشان الگوی دقیقی است که از یک عالم دین می‌توان مشاهده کرد که از جامعیت برخوردار است.

عضو هیأت علمی دانشگاه اصفهان با اشاره به برخی ویژگی‌های آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: متأسفانه نه حوزه علمیه و نه مردم اصفهان به‌درستی از ظرفیت وجودی ایشان استفاده نکرده‌اند و به‌جز یک دهم ظرفیت وجودی ایشان بیشتر استفاده نشده است.

وی افزود: ایشان ویژگی‌های خاصی دارند که شخصیت ممتازی از ایشان پدید آورده است، به طوری که در فضای عمومی جلوه جلال و هیبت ایشان خودنمایی می‌کند، ولی در ارتباطات خصوصی بیشتر می‌توان این جلوه را مشاهده کرد.

به گفته بانکی، افرادی که از نزدیک با ایشان ارتباط دارند به این نکته واقف هستند که آیت‌الله‌العظمی مظاهری پدری مهربان و دلسوز برای آنان است. به طوری که نه فقط شاگردان وی، بلکه همسران آنها نیز در حلقه این ارتباط قرار دارند و رابطه آنها با ایشان مانند پدر و دختر است

وی با اشاره به رابطه عاطفی آیت‌الله‌العظمی مظاهری با افرادی که با ایشان در ارتباط هستند، افزود: نحوه برخورد ایشان به گونه‌ای است که اگر کوچکترین مشکلی برای شاگردانشان به وجود بیاید، با دعا و پیگیری آن را جویا می‌شود و از بابت مشکلی که برای شاگردشان به وجود آمده است نگران می‌شود.

بانکی ادامه داد: از دیگر ویژگی‌های ایشان می‌توان به این نکته اشاره کرد که جایگاه مرجعیت نگذاشته است ارتباط‌های مردمی ایشان از میان برود. در حالی که کمتر فردی را سراغ دارم که دو سه ساعت از زمان خود را برای رفع مشکلات اقتصادی، خانوادگی و ... افراد از پیر و جوان و خرد و کلان اختصاص دهد، به گونه‌ای که بدون داشتن وقت قبلی، افراد به ایشان مراجعه می‌کنند تا با ایشان دیدار خصوصی داشته باشند.

رئیس مؤسسه حیات طیبه همچنین به برگزاری جلسات منبر، روضه و سخنرانی برای ابا عبدالله‌الحسین (ع) از سوی آیت‌الله‌العظمی مظاهری اشاره کرد و گفت: این‌گونه رفتارها در ادبیات حوزویان مربوط به طلاب و روحانیون در حد میانه است و اگر کسی در این فضاها قرار گیرد، کمتر به این گونه موارد توجه می‌کند، ولی شخصیت ایشان به گونه‌ای است که هیچ یک از شئوناتی را که یک عالم دینی رعایت می‌کند با مسائلی از این دست مخلوط نمی‌کنند.

رئیس مرکز حیات طیبه با اشاره به جامعیتی که در شخصیت حضرت امام خمینی (ره) مشاهده می‌شد، اظهار کرد: برخی مراجع و عرفا اهل آشکار کردن عرفان و مسائل معنوی نیستند، ولی برخی اهل این‌طور مسائل هستند و به‌شدت نیز آن را بروز می‌دهند. شخصیت امام (ره) به گونه‌ای بود که چنین مواردی را در دوران مرجعیت خود بروز نمی‌دادند. شخصیت آیت‌الله‌العظمی مظاهری نیز این‌گونه است و در نگاه نخست به گونه‌ای تصور می‌شود که گویی با این مسائل ارتباط ندارند، ولی ایشان به‌شدت در این‌گونه مسائل عطش دارند و پایبند عرفان هستند. شخصیت ایشان متفاوت با برداشت ظاهری است که فهمیده می‌شود.

وی مقید بودن آیت‌الله‌العظمی مظاهری به ورزش و روزآمد بودن را از دیگر ویژگی‌های ایشان برشمرد و ادامه داد: نظم کاری ایشان و این‌که هر سه وعده نماز را به جماعت می‌خوانند، از ویژگی‌های دیگر ایشان به شمار می‌آید. البته آیت‌الله‌العظمی بهجت (ره) هم این‌گونه بودند. به گفته بانکی، مجالس درس، منبر و وعظ ایشان تعطیل نمی‌شود و می‌توان گفت نظم خاصی در کارشان دارند. توسل عمیق ایشان به امیرالمؤمنین (ع) عنصر اصلی حرکت ایشان به شمار می‌رود.

وی ادامه داد: ایشان پیش از منبرها و در لحظات خاص با گفتن یک یا علی، مشکلات بسیاری را برطرف می‌کنند. همچنین مقید بودن ایشان به اذکار، ادعیه و نذورات و نمایان نکردن آن از عادات ایشان است. پیش از این‌که

طی چند سال اخیر پزشکان ایشان را از روزه‌گرفتن منع کنند، مقید بودند که سه ماه رجب، شعبان و رمضان را روزه بگیرند که این کار در شرایط سنی و مشغله ایشان بسیار سخت بود.

بانکی از دقت بسیار زیاد آیت‌الله‌العظمی مظاهری در مسائل مختلف به عنوان یکی از ویژگی‌های مهم ایشان یاد کرد و افزود: دیدارهایی که افراد با ایشان دارند، دیدارهای تشریفاتی نیست و افراد در هر بابی از جمله مسائل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و غیره با ایشان مشورت می‌کنند و با این‌که پیش از طرح مسئله خالی‌الذهن هستند، ولی مانند کسی که از پیش موضوع را می‌دانسته است، به بررسی و ارائه راه‌حل می‌پردازند. وقتی ایشان به مسئله توجه می‌کنند، با تسلط و اشراف کامل نکات دقیق و خفیات مطلب را بیان می‌کنند که گوئی مدت‌هاست در این باره تفکر و تحقیق کرده‌اند.

بانکی با اشاره به دیدارهای شخصیت‌های مختلف با آیت‌الله‌العظمی مظاهری اظهار کرد: برخی شخصیت‌ها مانند شهید صیادشیرازی قدرشناسانه مطالب بیان شده در این نشست‌ها را می‌نوشت و برخی افراد نیز مانند من توفیق این موضوع را نداشت و اگر این توفیق به من داده می‌شد، می‌توانستم همه ظرایف را که ایشان بیان کرده بود، یادداشت کنم که در این صورت مجموعه عظیمی قابل ارائه بود.

وی از انرژی‌بخشی به عنوان ویژگی دیگر آیت‌الله‌العظمی مظاهری یاد کرد و گفت: وقتی فردی به دیدار ایشان می‌رود، انرژی فراوانی از ایشان می‌گیرد و در او انگیزه انجام کارهای مثبت ایجاد می‌شود.

بانکی اظهار کرد: البته ایجاد انگیزه به معنی دادن هشدار نیست. در عین حال اگر خطری فرد را تهدید کند، ایشان گوشزد می‌کنند. اگر درباره انجام کار خیر با ایشان مشورت می‌کردیم، برخلاف عده‌ای که صرفاً بر انجام چنین کارهایی ما را تشویق می‌کردند، نکات ظریفی را به‌دقت بیان می‌کردند و درباره آنچه باید بیان یا انجام شود، به ما تذکر می‌دادند، در صورتی که این نکات را در بسیاری از افراد نمی‌توانستیم ببینیم.

بانکی از تسلط آیت‌الله‌العظمی مظاهری به بحث‌های خانوادگی، فرهنگی و تربیتی یاد کرد و گفت: هر گاه در مسائل فقهی به مشکل برمی‌خوریم، به سراغ رساله مراجع می‌رویم؛ در حالی که در برخورد با مسائل تربیتی و

اخلاقی هم نیاز داریم که به آنها مراجعه کنیم و راه‌حل بخواهیم.

وی افزود: اگر قرار بود بر اساس طرح شهید مطهری، یک مرجع در حوزه‌های تخصصی مختلف صاحب‌نظر باشد، آیت‌الله‌العظمی مظاهری یک شخصیت جامع‌الشرائط و بلامناع بود، البته شخصیت همه علما عظیم است، ولی به عقیده من این سطح کار در آنها کم‌تر دیده می‌شود.

وی اظهار کرد: آیت‌الله‌العظمی مظاهری شخصیت بسیار محبوب و مہجوری دارند که با ورود به اصفهان این جنبه شخصیتی ایشان بیشتر شد. زمانی بود که ایشان برای سخنرانی به میان جمع‌های مختلف و به خصوص جوانان و دانشجویان می‌آمدند و علی‌رغم ناراحتی شاگردان ایشان، وی مشوق من در انجام این‌گونه کارها بودند. من از ایشان می‌خواستم به جوانان اجازه دهند تا پیش از سخنرانی گرد وی جمع شوند و با ایشان به گفت‌وگو بنشینند. ایشان هم استقبال می‌کردند.

بانکی اظهار کرد: شاید چنین مواردی در دوران جنگ یک موضوع عادی به شمار می‌رفت، ولی مدت‌ها بود که از این فضا فاصله گرفته بودیم. این درخواست مربوط به سال ۸۱ بود. در آن جلسه از ایشان خواستم جلسه‌ای را هم به خواهران اختصاص دهند تا به صورت مستقیم با ایشان گفت‌وگو کنند. برخی از آقایان مخالف این کار بودند، ولی ایشان داشتن ارتباط نزدیک با جوانان را دوست داشتند.

بانکی از جلساتی یاد کرد که شخص وی با آیت‌الله‌العظمی مظاهری به بحث و گفت‌وگو می‌پرداخت و عنوان کرد: در این جلسات من به احترام ایشان صندلی‌ام را جدا می‌گذاشتم، ولی ایشان تأکید می‌کردند که باید کنار من بنشینم. این برنامه طی یک سال و هر هفته در تلویزیون اصفهان پخش می‌شد و بسیاری از اوقات این اقدام برای من سخت بود؛ چرا که من باید کنار ایشان می‌نشستم و با ایشان گفت‌وگو می‌کردم.

وی در پایان سخنانش گفت: این موضوع با شرایط رایج آن روز متناسب نبود و برخی شاگردان مخالف این رفتار من بودند، من معتقد بودم که باید علما را بیشتر از آنچه معمول است با نسل جوان مرتبط کرد که خوشبختانه ایشان خود زمینه این موضوع را داشتند.

حضور آیت‌الله العظمی مظاهری در حوزه علمیه اصفهان منشأ خدمات ارزنده‌ای بوده است

در سایه وجود آیت‌الله العظمی مظاهری شش مرکز تخصصی در حوزه علمیه اصفهان تأسیس شد و این مراکز سامان قابل توجهی به حوزه علمیه اصفهان دادند که منشأ خدمات ارزنده‌ای شد.

خلاصه می‌شد که با وجود پربرکت آیت‌الله العظمی مظاهری دروس مختلف به صورت تخصصی عرضه شد که نتایج ارزنده‌ای را به بار آورد.

وی عنوان کرد: پیش از حضور آیت‌الله العظمی مظاهری در حوزه علمیه اصفهان وضعیت مجلس شدن طلاب سامانی نداشت که بحمدالله با برنامه منسجمی هرساله در روز عید سعید غدیر تعدادی از طلاب پس از آموزش‌های لازم مفتخر به لباس روحانیت به دست مبارک ریاست حوزه علمیه می‌شوند.

حجت‌الاسلام کوچک‌زاده بیان کرد: از بدو ورود معظم‌له به اصفهان درس خارج فقه و اصول ایشان همه روزه در مدرسه صدر بازار برگزار بود و به طور مستمر و بی‌وقفه ادامه داشته و نظم و دقت ایشان موجب شده که اهل علم طعم شیرین درس خارج را بچشند و پرورش یابند. البته نظر به اینکه همه نیازمند تذکرات اخلاقی هستیم، ایشان روزهای چهارشنبه هر هفته با درس اخلاق، شاگردان را بهره‌مند می‌سازند. مسئول نمایندگی ولی فقیه در سازمان جهاد کشاورزی استان اصفهان با اشاره به جایگاه اجتماعی آیت‌الله العظمی مظاهری اظهار کرد: متأسفانه بعضی از علما منبر رفتن و وعظ و خطابه را کسر شأن خود می‌دانند و این تفکر غلط موجب شده که سطح منابر پایین آید. ایشان به پیروی از سلف صالح و علمائی همچون حضرت امام خمینی (قدس سره الشریف)، شهید مطهری، شهدای محراب و غیره منبر رفتن را افتخار خود می‌دانند.

وی ادامه داد: آیت‌الله العظمی مظاهری در مسجد حکیم اصفهان شب‌های جمعه و روزهای ماه مبارک رمضان با مطالب ارزنده و منسجم عموم مردم را به فیض رسانده‌اند و همه روزه در مسجد امیرالمؤمنین (ع) بعد از نماز صبح تفسیر قرآن می‌گویند که موفق به یک دوره تفسیر شدند که دور دوم با سبکی دیگر و قوتی بیشتر در حال انجام است.

وی با اشاره به ولایتمداری آیت‌الله العظمی مظاهری بیان کرد: از مزایای معظم‌له همت والای ایشان در اقامه سه وقت نماز در سه مسجد امیرالمؤمنین (ع)، مسجد حکیم و مسجد دارالشفاء است که باید ایشان را نیز امام جماعت نمونه نامید و از ایشان الگوبری کرد. از دیگر مزایای ایشان ولایتمداری و تبلیغ پر قوت ولایت فقیه است که همیشه در درس خارج فقهشان با نظرات قوی و جدید این بحث را به طور مستوفی در اصفهان جا انداختند که حائز اهمیت است.

حجت‌الاسلام کوچک‌زاده با اشاره به در صحنه بودن آیت‌الله العظمی مظاهری بیان کرد: تلاش کرده‌اند همیشه رسالت در خط امام (ره) و رهبر معظم انقلاب بودن را به خوبی ایفا کنند. همچنین در مراسمات سیاسی همچون ایام بهمن و روز قدس و غیره با دعوت مردم به شرکت پر شور در این مراسم موجب رونق انقلاب و یأس دشمنان شده است.

مسئول نمایندگی ولی فقیه در سازمان جهاد کشاورزی استان اصفهان افزود: توجه به مسائل و مشکلات مردم و تماس مستقیم با شهروندان از آیت‌الله العظمی مظاهری یک چهره مردمی ساخته است. همه روزه با وجود کبر سن و خستگی دروس سنگین، در دفتر خود می‌نشینند و مردم و مسئولین به ایشان برای امور مختلف مراجعه می‌کنند.

وی ادامه داد: ایشان همه روزه در بخش پاسخ به سوالات شرعی حضور می‌یابند و به سوالات مردم به صورت حضوری و غیر حضوری پاسخ می‌دهند، با شجاعتی بالا در برابر بدعت‌ها و خرافات می‌ایستند و روشنگری می‌کنند.

کوچک‌زاده در پایان اظهار کرد: آیت‌الله العظمی مظاهری در جهت ترویج فرهنگ عفاف و حجاب کوشا و فعالند و مرتباً به مسئولین امر و مردم توصیه‌های مشفقانه می‌کنند که این خود در سلامت جامعه بسیار مؤثر است. در ابتدای ورود به اصفهان به محافل و مراکز علمی و مردمی سر می‌زدند و در اجتماعات مختلف به سخنرانی می‌پرداختند، اما به دلیل اینکه اشتغالات ایشان زیادتر شد و توان جسمی ایشان کاهش یافت، با ارسال پیام‌های ارزنده به محافل گوناگون از این بخش هم غفلت نورزیدند.

حجت‌الاسلام و المسلمین مجتبی کوچک‌زاده، مسئول نمایندگی ولی فقیه در سازمان جهاد کشاورزی استان اصفهان، با اشاره به جایگاه عالمان بیان کرد: «العماء ورثة الانبیاء: عالمان فرهیخته وارثان پیامبرانند»، این عالمان در بین مردم می‌درخشند و روشنی و حرارت به جامعه می‌دهند و همان کاری را می‌کنند که انبیای عظام کردند؛ یعنی تبلیغ دین و ارتقای باورهای اعتقادی مردم.

وی اضافه کرد: از جمله این وارثان انبیاء، مرجع عالیقدر و فقیه صمدانی، آیت‌الله العظمی مظاهری است که در سال ۱۳۷۴ با درخواست علما و فضلاء اصفهان از مقام معظم رهبری و توصیه معظم‌له، ایشان به اصفهان هجرت کردند و با حضور پر شور خود به حوزه علمیه و جامعه انقلابی جان و نفسی تازه دادند.

حجت‌الاسلام کوچک‌زاده افزود: حوزه علمیه اصفهان با ارتحال علمای بزرگی همچون آیات حاج آقا حسین خادمی، سید عبدالحسین طیب، آقا حسن مدرس، شیخ عباسعلی ادیب، حسن صافی، محمدعلی صادقی، فیاض، سید اسماعیل هاشمی، حاج سیداحمد امامی، سید میرزا هاشمی، حاج سیدعلی مدرس، میرجهانی و غیره رمقی در تن نداشت که با هجرت معظم‌له و حضور مستمر و پرشکوه در درس خارج فقه و اصول و اخلاق جانی تازه پیدا کرد.

وی با اشاره به ثمرات حضور ایشان در شهر اصفهان اظهار کرد: در سایه وجود آیت‌الله العظمی مظاهری شش مرکز در حوزه اصفهان تأسیس شد که عبارت‌اند از: مرکز مدیریت حوزه، مرکز خدمات حوزه، مرکز رایانه حوزه، مرکز رسیدگی به امور مساجد استان اصفهان، مرکز دروس تخصصی حوزه و مرکز مشاوره حوزه. این مراکز توانستند در این مدت سامان قابل توجهی به حوزه علمیه اصفهان بدهند و منشأ خدمات ارزنده‌ای بشوند.

مسئول نمایندگی ولی فقیه در سازمان جهاد کشاورزی استان اصفهان تصریح کرد: قبلاً برای اهل علم و طلاب خدماتی نظیر بیمه و بازنشستگی و دروس تخصصی وجود نداشت و حوزه تقریباً در درس فقه و اصول بسیار کمرنگ بود. تمام فعالیت حوزه اصفهان در فلسفه

زندگی نامه مرجع عالیقدر حضرت آیت الله العظمی مظاهری «مدّ ظله العالی»

● تولد و دوران کودکی

مرجع عالیقدر حضرت آیه الله العظمی آقای حاج شیخ حسین مظاهری، در سال ۱۳۱۲ هجری شمسی در «تیران»، یکی از شهرستان‌های استان اصفهان و در خانواده‌ای مذهبی و روحانی و دوستدار خاندان پیامبر گرامی اسلام «صلی الله علیه وآله وسلم» پا به عرصه وجود نهادند. تقید به شریعت و کوشش برای انجام واجبات و ترک محرمات الهی از ویژگی‌های برجسته خانواده آیه الله العظمی مظاهری به ویژه والد ایشان، مرحوم حجة الاسلام و المسلمین حاج شیخ حسن مظاهری بود که این مسأله، سهم بسزایی در رشد و تعالی روحی ایشان و علاقه مندی معظم له در حوزه علمیه داشت.

● دوران تحصیل

آیه الله العظمی مظاهری، با پایان دادن به تحصیلات غیر حوزوی، در سال ۱۳۲۶ هجری شمسی، برای تحصیل علوم دینی، وارد حوزه علمیه اصفهان شدند. حوزه علمیه اصفهان در دوره‌های قبل، به‌ویژه در عصر صفوی، با ظهور عالمانی برجسته و سترگ و برپایی جلسات علمی درخش فراوان داشت. در دوره ای که آیه الله العظمی مظاهری به تحصیلات حوزوی روی آورده بود، حوزه اصفهان اگر چه درخشش پیشین را نداشت؛ اما همچنان از استادان بزرگ و حوزه‌های بحث و درس خالی نبود. معظم له در ابتدا به مدرسه مسجد سید اصفهان، که مقبره مرحوم سید شفتی نیز در آنجاست، وارد شده و مشغول به تحصیل شدند. آیه الله العظمی مظاهری دروس دوره ادبیات و نیز بخشی از دوره سطح را در اصفهان، در نزد استادان بزرگ آن دیار، فرا گرفته و در سال ۱۳۳۰ هجری شمسی، به منظور تکمیل تحصیلات خود و بهره مندی از محضر استادان حوزه علمیه قم، به این حوزه سترگ پای نهادند و پس از پایان تحصیلات سطح عالی، در درس خارج فقه و اصول اعظم حوزه علمیه قم شرکت جست و در کنار آن به فراگیری دروس فلسفه، همانند اسفار و شفا و نیز تفسیر و کلام پرداختند. معظم له در طی این سال‌ها، از تدریس دروس حوزوی نیز غافل نمانده و از آغاز تحصیل، دورس فراگرفته را تدریس می‌کردند. ایشان، عوامل کامیابی خود در زمینه‌های علمی را انتخاب استادان و هم‌مباحثه‌های خوب، تلاش برای مانع نشدن امور دنیوی در تحصیل، منظم بودن و تقویت دروس پایه می‌دانند.

● اساتید

آیه الله العظمی مظاهری، با ورود به حوزه علمیه اصفهان دروس ادبیات را خدمت دو عالم ادیب، مرحوم حاج آقا جمال خوانساری و حاج آقا احمد مقدس فراگرفته و دروس سطح را نزد حضرات آیات خادمی

فیاض، طبیب، ادیب و مدرس و منظومه حاجی سبزواری را در محضر مرحوم آیه الله حاج شیخ محمود مفید آموختند. با ورود به حوزه علمیه قم، کتاب مکاسب و کفایة الاصول را نزد مرحوم آیه الله حاج شیخ عبدالجواد جبل عاملی و مرحوم آیه الله العظمی مرعشی نجفی و مرحوم آیه الله مجاهدی و مرحوم آیه الله حاج شیخ مرتضی حائری و مرحوم آیه الله سید محمد باقر سلطانی «قدس سرهم» خواندند و آنگاه پیش از هشت سال دروس خارج فقه حضرت آیه الله العظمی بروجردی و ده سال در دروس خارج فقه و اصول حضرت امام خمینی «قدس سره» و بیش از دوازده سال در دروس خارج فقه و اصول آیه الله العظمی محقق داماد حاضر گشتند. همچنین اسفار ملا صدرا، شفا بوعلی سینا و دروس تفسیری و اعتقادی را نزد علامه طباطبائی فراگرفتند.

● فعالیت‌های علمی و فرهنگی

حضرت آیه الله العظمی مظاهری، در سال‌های زندگی پر برکت خود خدمات علمی، فرهنگی و اجتماعی فراوانی را به انجام رسانیده‌اند که تا هم‌اکنون نیز ادامه دارد. از جمله خدمات معظم له که تحوّل بزرگی در حوزه‌های علمیه ایجاد کرد، اهتمام ویژه به درس اخلاق و پرورش روحیه معنوی فضالاء و طلاب جوان بود. ایشان پیش از انقلاب با اصرار و استقبال فضالاء و طلاب، درس اخلاق خود را ابتدا در مدرسه فیضیه قم آغاز کردند. و اکنون متجاوز از چهل و پنج سال است که این دروس به طور مداوم تشکیل می‌گردد و از این رهگذر، شاگردان و طلاب فاضلی به مکتب شیعه تقدیم شده است. آیه الله العظمی مظاهری در امر سامان دادن به حوزه‌های علمیه نیز در پیش و پس از انقلاب خدمات شایانی داشته‌اند. از جمله، در پیش از انقلاب، به همراه بزرگانی چون آیه الله مصباح یزدی و آیه الله خرازی در تنظیم و تدوین برنامه‌های علمی و آموزشی موسسه در راه حق شرکت جستند که برکات بسیار عظیمی را به همراه داشت. در سال ۱۳۷۴ هجری شمسی نیز با هجرت ایشان از حوزه علمیه قم به شهر اصفهان، حوزه علمیه اصفهان استقلال یافت. در دوره حضور معظم له در اصفهان نیز خدمات فراوانی به آن حوزه کهن ارزانی گشته که از جمله می‌توان به تاسیس «مرکز مدیریت حوزه علمیه اصفهان»، «مرکز آموزش‌های تخصصی حوزه علمیه اصفهان»، «مرکز مشاوره حوزه علمیه اصفهان»، «مرکز خدمات حوزه علمیه اصفهان با بخش‌های مختلف بیمه، مسکن، قرض الحسنه، دفتر تعاون و...»، «مرکز تحقیقات رایانه‌ای حوزه علمیه اصفهان» و نیز «مرکز رسیدگی به امور مساجد استان اصفهان» اشاره کرد.

● تدریس و تألیف

آیه الله العظمی مظاهری سالیان بسیاری در حوزه‌های علمیه علاوه بر دروس اخلاق به تدریس دروس مختلف فقهی، اصولی، فلسفی، اقتصادی و... پرداخته‌اند. ایشان چندین بار، شرح منظومه، نهیة الحکمة و بخش

هائی از اسفار اربعه را تدریس نموده واز سال ۱۳۵۶ تا کنون به تدریس دروس خارج فقه و اصول اشتغال داشته اند. معظم له طی این سالها بسیاری از ابواب فقهی همانند طهاره، صلو، صوم، خمس، زکوة، حج، امر به معروف و نهی از منکر، بیع، اجاره، مضاربه، شرکت، ضمان، حواله، کفالت، صلح، حجر، قرض، فلس، قضا، شهادت، حدود و دیات، ولایت فقیه و... و همچنین بیش از پنج دوره کامل مباحث علم اصول فقه و یک دوره مبحث قواعد فقهیه را در حوزه علمیه قم و اصفهان تدریس فرموده اند. معظم له در ضمن تدریس از تألیف و پژوهش نیز غافل نبوده و کتاب های فراوانی را به میراث مکتوب شیعه افزوده اند. فهرست آثار و تألیفات منتشر شده آیه الله العظمی مظاهری، بدین شرح است:

● قرآن کریم

- معارف اسلام در سوره یس
- معاد در قرآن

● فقه

- الحاشیة علی العروة الوثقی
- رساله توضیح المسائل (احکام، اخلاق، عقائد)
- ۵- فقه الولاية و الحکومة الاسلامیه (تقریرات درس خارج فقه ولایت فقیه معظم له در ۳ جلد)
- مناسک حج
- احکام عمره مفرده
- استفتائات حج و عمره
- نکته هایی پیرامون ولایت فقیه و حکومت دینی
- ۷۰ نکته فقهی و اخلاقی مورد احتیاج در حج و عمره
- عصاره دین

● رجال

- «الثقاة الاخيار من رواة الاخبار»: این کتاب که «موسوعه رجالیون ثقه» می باشد، مشتمل بر یک مدخل و سه باب است. مدخل کتاب، شامل ده مقدمه اصلی است که در آن مبانی رجالی حضرت آیت الله العظمی مظاهری «مدظله العالی» به قلم معظم له تحریر شده است پس از آن، سه باب اصلی کتاب، اختصاص به «اسماء، کنیه و القاب» رجالیون ثقه دارد. در پایان کتاب نیز فهرس عامه ای مشتمل بر پانزده فهرست تنظیم شده است که امکان دسترسی خوانندگان و محققان را به مطالب گوناگون کتاب تسهیل می نماید

● اعتقادات

- الیوم الآخر
- الامامة و الولاية فی القرآن (با همکاری حضرات آیات: محمدی گیلانی، محمد یزدی، مصباح، موسوی)
- برنامه زندگی
- اسلام آیین رستگاری (شرح اصول و فروع دین اسلام)

● اخلاق

- دراسات فی الاخلاق و شؤون الحکمة العلمیة
- عوامل کنترل غرائز در زندگی انسان
- جهاد با نفس (۴ جلد)

- فرماندهی در اسلام
- اخلاق در خانه
- فضائل و رذائل اخلاقی
- تربیت فرزند در اسلام
- جبهه و جهاد اکبر
- خانواده در اسلام
- به سوی حق
- ویژگی های معلم خوب
- در ساحل سپیده اخلاص
- اخلاق و خودسازی
- آفتاب پرهیزکاری
- اخلاقیات العالقة الزوجیة
- اخلاق و جوان (۲ جلد)
- اخلاق در اداره
- کاوشی نو در اخلاق اسلامی (۲ جلد)
- اخلاق و خودسازی در مکتب اهل بیت علیهم السلام
- حدیث اهل نظر
- اخلاق در توحید
- حریم های اخلاق در آئینه احکام
- راز عروج
- اخلاق فرماندهی
- اعتکاف، سلوک منتظران
- روزه، سلوک پرهیزکاران
- راهکارهای عملی درمان وسواس

● عرفان

- اسرار حج
- سیر و سلوک؛ مقدمه
- سیر و سلوک؛ یقظه
- سیر و سلوک؛ توبه
- انتشار شرح سایر منازل سیر و سلوک تا منزل هفتم در دست اقدام است. [

● حدیث

- شرح و تفسیر دعای کمیل (۳ جلد)
- شرح و تفسیر دعای سحر (۲ جلد)
- شرح و تفسیر مناجات شعبانیه (۲ جلد)
- الحکومة الاسلامیة فی احادیث الشیعة الامامیة (با همکاری حضرات آیات: خرازی، مصلحی، شهید سلطانی استادی)

● اقتصاد اسلامی

- احکام اقتصادی در مورد زمین
- مقایسه بین سیستم اقتصادی (۳ جلد)
- التوازن الاسلامی بین الدنيا و الآخرة (با همکاری حضرات

آیات: خرازی، مصلحی، شهید سلطانی و استادی)

● تاریخ و سیره

- زندگانی چهارده معصوم
- تجلی حق (نگرشی اخلاقی بر فضائل و سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله)
- مظهر حق (نگرشی اخلاقی بر فضائل و سیره امیرالمومنین علیه السلام)

● نرم افزارهای منتشر شده

● اخلاق

- نرم افزار خورشید معرفت (حاوی ۱۲۰ ساعت صوت از دروس اخلاق معظم له)
- نرم افزار صفای دل، دفتر اول (حاوی ۱۰۰ ساعت صوت از دروس اخلاق معظم له)
- نرم افزار صفای دل، دفتر دوم (حاوی ۷۰ ساعت صوت از دروس اخلاق معظم له و متن برخی از کتب اخلاق)
- نرم افزار تهذیب نفس، شامل دروس اخلاق معظم له به صورت صوتی
- نرم افزار ازدواج و خانواده شامل سلسله مباحث اخلاقی معظم له در زمینه ازدواج و خانواده (حاوی ۱۲۰ سخنرانی صوتی)
- اخلاق از دیدگاه قرآن و عترت
- ره توشه حج (بیانات اخلاقی پیرامون حج و عمره)
- عوامل سقوط انسان
- فضیلت‌های فراموش شده

● تاریخ و سیره

- نرم افزار تجلی حق (حاوی ۶۰ جلسه صوتی و تصویری از بیانات معظم له پیرامون شخصیت و سیره پیامبر اعظم «صلی الله علیه و آله»)
- نرم افزار تجلی کوثر (بیانات معظم له پیرامون شخصیت و سیره حضرت زهرا سلام الله علیها)

● تفسیر قرآن کریم

- نرم افزار انسان در قرآن، شامل دروس تفسیری قرآن کریم معظم له با موضوعات: هدف از خلقت، کرامت، سعادت و شقاوت و ... به صورت صوتی
- تفسیر اخلاقی قرآن کریم (دفتر اول: جزء اول)

● مهدویت

- نرم افزار مهر پنهان، شامل دفتر اول از سلسله مباحث مهدویت معظم له و به صورت صوتی
- نرم افزار مهر پنهان، دفتر دوم (حاوی ۴۱ جلسه صوت از مباحث مهدویت معظم له و متن برخی از کتب اخلاقی)

● دروس خارج فقه

- نرم افزار کتاب الاجاره، صوت و متن ۹۹ جلسه با موضوع اجاره؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب المضاربه، صوت و متن ۵۹ جلسه با موضوع مضاربه؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب الضمان، صوت و متن ۴۲ جلسه با موضوع ضمانت؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب الحواله، صوت و متن ۲۱ جلسه با موضوع حواله؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب الکفاله، صوت و متن ۱۱ جلسه با موضوع کفالت؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب الصلح، صوت و متن ۲۴ جلسه با موضوع صلح؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب الحجر، صوت و متن ۳۶ جلسه با موضوع حجر؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب القرض، صوت و متن ۴۱ جلسه با موضوع قرض؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب الفلس، صوت و متن ۳۲ جلسه با موضوع فلس؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب الشرکة، صوت و متن ۱۳ جلسه با موضوع شرکت؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب القضاء، صوت و متن ۱۴۷ جلسه از دروس خارج فقه با موضوع قضا؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب الشهادت، صوت و متن ۸۶ جلسه از دروس خارج فقه با موضوع شهادت؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب الحدود و التعزیرات، صوت و متن ۱۱۷ جلسه از دروس خارج فقه با موضوع حدود و تعزیرات؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب القصاص، صوت و متن ۸۸ جلسه از دروس خارج فقه با موضوع قصاص؛ با امکانات ویژه تحقیق
- نرم افزار کتاب الدیات، صوت و متن ۱۰۱ جلسه از دروس خارج فقه با موضوع دیات؛ با امکانات ویژه تحقیق
- کتاب الطهاره

● دروس خارج اصول

- نرم افزار اصول الفقه؛ دفتر اول: مباحث الفاظ (صوت و متن کامل ۲۶۴ جلسه از دروس خارج اصول با موضوع مباحث الفاظ؛ با امکانات ویژه تحقیق)
- نرم افزار اصول الفقه؛ دفتر دوم: مباحث عقلیه (صوت و متن کامل ۳۶۵ جلسه از دروس خارج اصول با موضوع مباحث عقلیه؛ با امکانات ویژه تحقیق)
- نرم افزار اصول الفقه؛ دفتر سوم: قواعد فقهیه (صوت و متن کامل ۳۰۷ جلسه از دروس خارج اصول با موضوع قواعد فقهیه؛ با امکانات ویژه تحقیق)
- همچنین آیه الله العظمی مظاهری «مدظله العالی» در زمینه‌های دیگر اسلامی نیز تحقیقات و کتب فراوانی نگاشته‌اند که تاکنون به چاپ نرسیده است که از آن جمله می‌توان به تقریرات فقه و اصول اساتیدشان، کتب و رساله‌های متعدد فقهی و اصولی، کتاب ولایة الفقیه، دوره کامل اصول فقه، رساله فی العرفان، رساله فی المعاد، المالکیه فی الاسلام و ... اشاره کرد.

